

ενώρizon ότι είχαν εἶχον ὅλα αὐτὰ τὴν δημοκρασίαν καὶ πρί-
νιον τῆς δημοκρατίας δὲν ἐγένετο νὰ παραβιάσουν ἡθελον
τὸν προϋπολογισμόν χωρὶς νὰ ἐνωτήσουν τὸν ὑπουργὸν τῶν
Οἰκονομικῶν, ὅστις ἔχει οὐτε λιπτόν νὰ μὴ συγχω-
ρῇ νὰ ἐξοδεύηται εἰς μάτην, ἀλλὰ νὰ περιοριθῇ εἰς τὰ ἀντι-
κατὰ διὰ τοῦτο ἐνόμισα ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ μένω εἰς ἐν ὑπουρ-
γεῖον, τὸ ὁποῖον ἐπατάλα, διὰ νὰ ἀρῶμαι εἰς τὸν κ. Διληγεώργ-
ην καὶ εἰς τοὺς ὁμοίους του. Ἰδοὺ, κύριοι, τί ἔγω νὰ εἶπω
ὡς πρὸς τὸ προσωπικὸν μέρος. Ἐπὶ τῇ ἐπαναλαμβάνῳ ἐναν-
τίως τῶν ἀνοήτων κινήσεων καὶ ἀνταγῶν ἡθελον ἡ Ἑλλάς
νὰ προετοιμάσῃ τὴν θέσιν της ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ διὰ τοῦτο ἐ-
ζήτησαν ὑπουργεῖον σπουδαῖον ἐξ ὧν τῶν ἀποχρώσεων καὶ
ἡθελον αὐτὸ νὰ εἶπῃ ποῦ ἔχει σκοπὸν νὰ τρέψῃ παρῆτασιν τὸ
ὑπουργεῖον τὸ 1859, διότι δὲν ὤρετο νὰ ἐπιβιβάσῃ τὸ
δημόσιον ταμεῖον ἐν ἐκτομῶν ματαίων ἐξόρων.

Κύριοι, νομίζω ὅτι τὸ προσωπικὸν ζήτημα ἐξηκολήθη. Ἀλ-
λοι θέλουν διεξέλθῃ τὸ πολιτικὸν ζήτημα καὶ θέλει σὰς ἀπο-
δειχθῇ ὅτι οἱ ἰσχυρισμοὶ τοῦ κ. Διληγεώργου, ὅπου δὲν εἶναι
παραμορφωμένοι, ὅπου δὲν ἐμπεριέχουν ψεύδη, εἶναι ἰσχυρισμοὶ
ἀπλοὶ τῆς φαντασίας, τοὺς ὁποῖους ἐξέριπεν ἀπὸ τοῦ ὅρους
τούτου διὰ νὰ προσελκύσῃ μερικὰ μειοψηφήματα, τὰ ὅτι
πιστεύω εὐκολώτατα ἢ ἐν ἀνταλλάξει μὲ ἐν παρήκμον εἶτε
τῆς Τουρκίας, εἶτε ἄλλης τινος Δυναστείας, θέλει ἀπο-
δειχθῇ, ὅτι ἡ πολιτικὴ τοῦ 1866 ἐπικυρώσῃ ἀναξίαν ἀπα-
τήσας καὶ ἀπὸ τὴν Εὐρώπην καὶ θέλει ἀποδειχθῇ ὅτι ἡ Εὐ-
ρώπη καὶ μετὰ τὴν περιουσίαν τοῦ Σουλτάνου εἰς τὴν Εὐρώ-
πην ἐξήκολούθη διὰ τὸν ὅσον ὑπὲρ ἡμῶν, καταδικάζουσα τὴν
πολιτικὴν καὶ τὴν κακὴν ἐνέργειαν τῆς Τουρκίας, τὴν ὁποίαν
ἐγκατέλειπε εἰς τὴν τύχην της ὡς ἐρέτος ἡμῶν.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Ἀγαπᾷτε μίαν μικρὰν διακοπὴν;

ΤΙΝΕΣ. Μάλιστα, ἐμίσαιαν ὥραν.

ΠΟΛΛΟΙ. Μίαν ὥραν.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Γίνεται διακοπὴ μιᾶς ὥρας. (ὥρα 12 1/2)

ὥρα 1 1/2 μ. μ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Ἡ ὥρα παρήλθε, κύριοι βουλευταί, καταλάβατε
τὰς ἐδρας σας. Ὁ κ. Χριστόπουλος ἔχει τὸν λόγον.

ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ. Κύριοι βουλευταί, ὁ προαγορεύσας ἐντι-
μος βουλευτὴς Μεσολογγίου ἐν τῇ ἐξέτασει τῶν ἐκπεριμένων ζη-
τημάτων ἐπεχείρησεν ὁδοποιεῖν αἰσθηματικὴν, τοσοῦτον ἐκτε-
ταμένην ὥστε ἀδύνατον θὰ ᾔηται νὰ τὸν παρακολουθῶ. Το-
σοῦτον τῶν αἰσθηματικῶν διηγήσεων εἶναι τοσοῦτον ἐνὶ
ὥστ, ἂν ἐπιχειρήσω νὰ παρακολουθῶ τὸν προαγορεύσαντα,
βεβαιωθῇτε ὅτι δὲν θέλωμεν τελειώσει ταχέως τὴν συζήτησιν
ἐπὶ τῆς ἀπαντήσεως εἰς τὸν Βασιλικὸν λόγον. Δὲν ἐσυμπίπτει,
κύριοι, συζητῶν τὰ πράγματα τῆς πατρίδος καὶ τὰ συζητῶ
ὑπὸ τὸ μέτρον τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν συμπαθειῶν μου, ἀλλὰ
κατὰ τὸ μέτρον τῶν ἀναγκῶν αὐτῆς. Διὰ τοῦτο γνωρίζετε, ὅτι
ποτὲ δὲν ἐπιζήτησα δι' ὥραιων λόγων τὰς χειροφροσύνας
ἀνταγῶν πάντοτε κατὰ πράξεις, τὰς ὁποίας ἐνόμισα ἀδί-
κους, ἀδιαφορῶν ὅποια ἐμείλλε νὰ ᾔηται ἡ τύχη μου. Τὴν κρί-
σιν τῆς ἱστορίας ἐπεζήτησα κυρίως, ἥτις εἶναι μὲν βραδεία,
ἀλλ' ἀσφαλής. Οὐδὲ ἐπιθυμῶ ἢ ἡγεῖσθαι τὴν ἀξιῶσιν ζω-
τοῦ, ἐν τῷ προσώπῳ ἐμοῦ, νὰ τύχω ἀμοιβῆς τινός διὰ τοῦτο
καὶ ἤδη εἰς ταύτην ἀποβλέπων ἐμβαίω εἰς τὴν συζήτησιν.

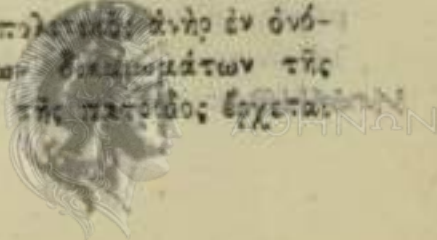
Ἡ ὁμιλία τοῦ ἐντίμου βουλευτοῦ Μεσολογγίου ἤφατο, κύ-
ριοι, τῆς ἱστορίας πολλῶν ἐτῶν μετὰ πικρίας, τὴν ὁποίαν κατὰ
δυστυχίαν ἡ εἰρηνικὴ καὶ μετριαστικὴ, οὕτως εἰπεῖν, ὁμιλία,
τὴν ὁποίαν ὁ ἐντίμος πρωθυπουργὸς ἀπηύθυνε πρὸ ὀλίγου ἀπὸ
τοῦ ὅρους τούτου, δὲν ἔχουσι κατὰ τὴν φράσιν του νὰ ἐμ-
ποδίσῃ τοὺς ἀετοὺς τοῦ 1866 καὶ 1867 νὰ μὴ ἀλληλοσφρι-
γῶσιν. Ἀπ' ἐναντίας, κύριοι, παραδόξως ἡ ὁργὴ ἐμεγαλύνθη,

τὰ πᾶσι ἐξήρθησαν ἐπὶ περισσότερον βεβαιῶ ἡμᾶς, κύριοι, ὅτι
τὸν δρόμον αὐτὸν δὲν θέλω ἀκολουθῆσαι, διότι οὐδέποτε ἐπι-
τίθεται, αἰέποτε ἀμύνεται. Πορεύομαι τὴν εὐθείαν μου καὶ
ὁσάκις ἀπαντήσω προσκόμματα, ποιοῦμαι χρεῖαν τῶν ὅπλων
τῆς ἀμύνης, οὐδέποτε τῆς ἐπιθέσεως. Τοιαύτη, κύριοι, κατὰ τὴν
κρίσιν μου πρέπει νὰ ᾔηται ἡ ἀληθὲς πορεία ἐνός πολιτικοῦ,
ὅστις διαχειρίζεται τὰ πράγματα τῆς πολιτείας, τὰ πράγματα
τῆς πατρίδος. Πορεύου τὴν ὁδὸν σου ἀνεξαρτήτως τοῦ τί σ' ἐμ-
βαίνει δεξιὰ ἢ ἀριστερά, παραμέρισε μόνον τὰ προσκόμματα, ἂν
δὲ ἐν τῷ μεταξὺ συναντήσῃ πρόσωπα παρακολουθοῦντά σε ποίη-
σον αὐτῶν χρῆσιν κατὰ τὴν ἀξίαν των. Πρὸ πάντων δὲ, κύ-
ριοι, ἂς ἐνθυμώμεθα ὅτι αἱ στιγμαὶ τῆς συνοδοιπορίας, καὶ
τῆς συμπράξεως μετὰ τινος κατὰ τὴν πολιτικὴν πορείαν μας,
πρέπει νὰ ὦσιν σθεασαί. Πάντα ὅσα ἐβρίθην ὑπὸ φιλίαν,
μπιστοσύνην, πρέπει νὰ μένωσι κεκαλυμμένα ὑπὸ τὸν ἱερὸν
πέπλον τῆς ἐχεμύθειας, ὅπως δῆποτε μετὰ ταῦτα καὶ ἂν με-
ταβληθῶσιν οἱ σχέσεις μας. Ἡ συνεργασία αὕτη, κύριοι, ἐγένε-
το ὡς εἶπον ὑπὸ τὸν ἱερὸν διαμὸν συνεννοήσεως, ἐγένετο ὑπὸ
τὸν ἱερὸν διαμὸν φιλικῆς συνεννοήσεως, ἡ μετὰ ταῦτα διά-
στασις δὲν μεταβάλλει τὰς ὑποχρεώσεις. Βεβαίως ὅμως, κύ-
ριοι, δύναται νὰ σὰς χρησιμεύωσιν ἐν τῷ μέλλοντι εἰς
ἐντίμωσιν τῆς ἀξίας τοῦ προσώπου ἐν ἄλλῃ περιπτώσει,
ἀλλ' οὐδέποτε ὀρθὸν νὰ ἐκθέσῃ τὰς σχέσεις, τὰς ὁποίας εἶχες
κατὰ τὰς ὥρας ταύτας. Ἐναντία διαγωγή αὐξάνει τὰς πικρίας
τοῦ βίου, τὰς ὁποίας ἐκ παντὸς τρόπου πρέπει νὰ ἐλαττώ-
ωμεν.

Ἀναιμνησκόμενος, κύριοι, ὁ ἐντίμος βουλευτὴς Μεσολογγίου
τῆς πολιτικῆς πορείας τοῦ 1866, ἐνέβλεπεν ἐν τῷ μέσῳ καὶ
ἐγὼ, χωρὶς ἴσως νὰ τὸ γνωρίζῃ. Ἀφοῦ, κύριοι, ἡ ἐν Ἀθήναις
θεοτέρα ἐθνικὴ συνέλευσις ἀνεκάλεσε τὸ ψήφισμα, τὸ ὁποῖον ἀ-
φῆκε τὰ πολιτικά δικαιώματα τῶν ὑπουργῶν τοῦ Μικρούλη ἢ
τῶν ὑπουργῶν τοῦ αἵματος, ὅπως εὐχαριστήθη ἡ ἐθνοσυνέλευσις
καὶ τοὺς καλῶν, μᾶς ἐδίδετο τὸ δικαίωμα, ἵνα ἐπιληφθῶμεν
τῶν πολιτικῶν τῆς πατρίδος μας. Εἶχομεν, κύριοι, μίαν ἱστορίαν
πολιτικὴν εἰς τὸν τόπον τούτον, εἶχομεν μίαν ἱστορίαν πατρι-
κὴν, καὶ τὸ πολίτευμα, τὸ ὁποῖον καθιερώθη καὶ ἤδη καὶ πρό-
τερον, ἦνοιγε καὶ πρὸς ἡμᾶς τὸ στάδιον τῶν ὑπηρεσιῶν εἰς τὴν
πατρίδα. Τὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος, κατὰ τὴν κρίσιν μας,
μᾶς ἐκάλουν νὰ συνασπισθῶμεν τότε μετὰ τοῦ κ. Βούλγαρη τοῦ
ἀρχηγοῦ τῆς μεταπολιτεύσεως, ἀποδεχθέντες, κύριοι, τὰ καθε-
στῶτα, οὕτως, ὅπως τὰ καθιέρωσεν ἡ ἐθνικὴ Συνέλευσις καὶ
αἱ συνθήκαι τῶν δυνάμεων. Ἡ εἰλικρινεία μας ἡ προτέρα πρὸς
τὸ καθιστὸς ὑπῆρχεν ἱκανὴ ἐγγύησις τῶν εἰλικρινῶν αἰσθημά-
των μας καὶ τῆς εἰλικρινοῦς συνεννοήσεως μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ
τῆς μεταβολῆς. Ποῖα ἦσαν αἱ ἰδέαι μας περὶ τῆς μεταβολῆς,
ποῖα ἦσαν αἱ κρίσεις ἡμῶν περὶ τῆς 10 Ὀκτωβρίου, αὗται
ἀνέγονται εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ δὲν εἶχον ἐνστέντητά τινα,
ὥστε νὰ μᾶς ἐπηρεάσουν εἰς τὸ νέον στάδιον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐμέλ-
λομεν νὰ εἰσελθῶμεν. Ἡ νέα πολιτεία μας, κύριοι, ἦτο εἰλικρι-
νής. Καί, κύριοι, ἡ εἰλικρινεία αὕτη ἦγεν ἡμᾶς εἰς τὸ νὰ συ-
νασπισθῶμεν μετὰ τοῦ κ. Βούλγαρη, ὅστις ἦτο ἡ μετουσίωσις,
οὕτως εἰπεῖν, τῆς μεταπολιτεύσεως, ἔπρεπε εἰς τὰς χεῖρας αὐ-
τῆς νὰ καταθέσωμεν τὰς νέας ἰδέας ὡς εἰς βασινοστήριον τῆς
ἀληθείας. Χρεώσθαι νὰ βυολογήσῃ, κύριοι, καὶ λυπούμαι διότι
ὁ πολιτικὸς οὗτος ἀνὴρ δὲν εἶναι παρὼν διὰ νὰ ἐκπληρώσῃ ἐν
καθῆκον, τὸ ὁποῖον ἐπέβαλλον εἰς αὐτὸν οἱ νόμοι τῆς πατρίδος.

ΜΠΟΥΜΠΟΥΓΑΝΗΣ. Περιφρονεῖ τὴν πατρίδα, ὅσον δὲν τὴν ἐ-
περιφρόνησε κανένας.

ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ. Ὅταν, κύριοι, εἰς πολιτικῶν ἀνὴρ ἐν ὀνό-
ματι τῆς ἐννοίας, τῶν καταπατομένων δικαιωμάτων τῆς
πατρίδος του, ἐν ὀνόματι τοῦ μέλλοντος τῆς πατρίδος ἐρχεται

τότε υπήρχε τὸ Γερμανικὸν ζήτημα ἐκκρεμῆς, ἐπειδὴ ἡ ἐπανάστασις τῆς Κρήτης ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ εἰς ἐπέκτασιν τοῦ κλύδωνος, ὅστις ἠπειλεῖ τὴν Εὐρώπην, διὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ ἀνεσυχῇτε, ὅχι διότι δὲν θέλομεν νὰ ἐνωθῇ μεθ' ὑμῶν ἡ Κρήτη, ἀλλὰ διότι τὰ ἰδιαίτερα συμφέροντα ὑμῶν μᾶς ἐπιβάλλουσι τοῦτο.

Ἡ πολιτικὴ λοιπὸν τῆς Γαλλίας κατὰ τὸ 1866 ἦτον ἐντελὼς ἀσχετος μετὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐνέργειαν. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ 1867 ἐπίσης ἦτον ἀσχετος μετὰ τὰς ἐνεργείας τὰς ἐντεθῆναι γινόμενας· ἐὰν δὲν ἐπηρεάζε τὰς διαθέσεις τῆς Εὐρώπης πλέον τὸ Γερμανικὸν ζήτημα, εἶχεν ὅμως ἕνα σκοπὸν, μίαν αἰτίαν, νὰ συνδυασθῶσι τὰ συμφέροντα τῆς Κρήτης μετὰ τῶν συμφερόντων τῆς ἄλλης Εὐρώπης. Οὐδὲ γὰρ, κύριοι, δυνατόν ἐπὶ τῶν σκέψεων τούτων τῶν κυβερνητικῶν νὰ ἐξασκήσωμεν ἐπιρροὴν ἢ νὰ ἐπιδράσωμεν ἐπὶ τοῦ δημοσίου πνεύματος τῆς Εὐρώπης καὶ νὰ διασειώσωμεν τὴν εἰρήνην ἢ νὰ διαταράξωμεν τὸ διάγραμμα τῶν συμφερόντων τῆς Εὐρώπης ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς Ἑλλάδος. Εἰς αἱ ἀληθῆς, κύριοι, ὅτι τὰ ἡρωϊκὰ κατορθώματα τῶν ἀγωνισθέντων ἐν Κρήτῃ ἐντὸς τοῦ 1866 καὶ ἐντὸς τοῦ 1867, ὅτε ἦτο ἡ ἐπίστασις τοῦ ἀγῶνος, ἐξήγειρον τὸν ἐθνουσιασμὸν ἐν αὐτῇ τῇ Γαλλίᾳ· ἀλλ' ὁ ἐθνουσιασμὸς δὲν ἦτον εἰμὴ θαυμασμὸς καὶ ἐξεπράσθη μετὰ τῆς ἀδιπορίας ἐκείνης, μεθ' ἧς οἱ θαυμασμοὶ ἐκφράζονται ἐὰν δὲν ᾖναι ἐθνουσιασμοί. Ἐνυπάρχοντες κομνητὰ πολιτικά καὶ ἑλαβον μέρος εἰς αὐτὰ ἐπίσημα πρόσωπα, καὶ ὁ κ. Γκιζώ, ὡς εἶπεν ὁ κ. Δεληγιώργης, καὶ ὁ δούξ τοῦ Βρόγλυ καὶ ὁ Πρίγκιψ τοῦ Βρόγλυ καὶ ἄλλα πολλὰ πρόσωπα· ἀλλὰ τί κατώρθωσαν τὰ κομνητὰ ταῦτα; Νὰ εἰσπράξωσιν ἐν Παρισίοις διασχίλια μόνον φράγκα. Διατί; Διότι τὰ πρόσωπα, τὰ ὅποια ἀπετέλουν τὰ κομνητὰ ταῦτα δὲν ἀνέκον εἰμὴ εἰς τὴν ἀντιπολίτευσιν μόνον; Δὲν εἶναι τοῦτο ἀκριβές, διότι μετὰ τὴν αὐτῶν ἦσαν καὶ πρόσωπα ἀνήκοντα εἰς τὴν τάξιν τῶν φίλων τῆς αὐτοκρατορίας· ὁ Baron Brenier δὲν εἶναι ἀναγερθεὶς ἐπὶ παραδείγματι, Γερουσιαστὴς, ἦτον καὶ εἶναι φίλος τοῦ αὐτοκρατορικοῦ συστήματος καὶ ἰδίως φίλος τοῦ κυρίου Ρουβρου. Καὶ ἐν τούτοις διασχίλια μόνον φράγκα εἰσπράχθησαν, οὐδ' ἐπῆλθε τὸ ἀποτέλεσμα, τὸ ὅποιον ἐπῆνεγκον τὰ κομνητὰ τὰ ὅποια ἐν Παρισίοις συνεστήθησαν κατὰ τὰ 1825 καὶ 1826· τότε δὲν ἦτο θαυμασμὸς ἀλλ' ἐθνουσιασμὸς, ὅστις ἦτον ἀκατάσχετος· τότε αἱ γυναῖκες αὐταὶ εἶχον ἐθνουσιασθῆ· ἡ σεβαστὴ σύζυγος τοῦ φιλελλήνου Φορμίνου διδόντου ἀνέβαιναν ἕως εἰς τὸ ἔδωμον πάτωμα τῶν οἰκιῶν νὰ ζητήσῃ συνδρομὰς, καὶ ὅλοι οἱ κατοικοὶ τῶν Παρισίων ἀνοίγον τὸ βαλάντιόν των ὑπὲρ τῆς ἀγωνιζομένης Ἑλλάδος· ὅταν παρουσιάζετο Ἕλληνας, ἐξενίζετο ὡς ὁ καλλίτερος τῶν ξένων. Ἀλλ' αὐτὸς ὁ ἐθνουσιασμὸς παρήλθε, ὅχι διότι δὲν μᾶς ἀγαπᾷ πλέον, ἀλλὰ διότι ἐξέλιπεν ἡ αἰτία αὐτοῦ, ἕνεκα αἰτίων καὶ λόγων ἀνεξαρτήτων τῶν πρὸς ἡμᾶς σχέσεων τῶν κατοίκων τῶν Παρισίων, ἀνεξαρτήτων τῆς θελήσεως ἡμῶν. Διὰ ποῖον λόγον; Διότι ἐφύσθησαν τὰ ὄνειρα, τὰ ὅποια ἔτρεφον, μεγάλας ἐπὶ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου στηρίζοντες ἐλπίδας, διότι ἡ Ἑλλὰς δὲν ἦτο δυνατόν νὰ καταστήσῃ αὐτὰ πραγματικὰ ὡς ἐπλάτθη τὸ Ἑλληνικὸν βασίλειον.

Ἡ πολιτικὴ τῆς ὁδοῦ καὶ κατὰ τὴν ἐναρξιν τοῦ Κρητικοῦ ἀγῶνος καὶ κατὰ τὰ μέσα αὐτοῦ καὶ κατὰ τὰ τέλη δὲν ἦτον εἰμὴ ὅποια ὑπεροχάμετο νὰ ᾖναι ὑπὸ μόνῃς τῆς πλοκῆς τῶν συμφερόντων τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἐπικρατειῶν καὶ ὑπὸ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν σκέψεων, τὰς ὁποίας ἐκάστη αὐτῶν ἐκάλει καὶ τῶν περιστάσεων αἱ ὁποῖαι ἐκράτουν κατὰ τὸν χρόνον ἐκείνον. Εἰς δὲ τὰς διαθέσεις τῶν δυνάμεων ἤμιστα ἐπέδρασαν αἱ Ἑλληνικαὶ ἐνεργεῖαι. Πρὸς ἀπόδειξιν τῶν λόγων μου ἔχω μαρτύρια διὰ τῶν ὁποίων θέλουν ἐξηγηθῆ αἱ ἐνεργεῖαι τῶν μεγάλων δυνάμεων, αἱ ὑπὲρ Κρήτης γενόμεναι, θέλουν ἐξηγηθῆ κατὰ διάφορον τρόπον παρ' ὅπως ἐξηγήθησαν ἐν Ἑλλάδι. Ὅταν ἀπετάνθη πρὸς τὴν Πύλιν ἡ συμβουλὴ τῆς Εὐρώπης διὰ νὰ παραδεχθῇ τὴν συμβουλὴν ἢ τὴν πρότασιν, τὴν ὁποῖαν αἱ Εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις ἀπεύθυναν πρὸς τὴν ἐπιτοπίου διαβεβαιώσεως καὶ ἐξουσίας τῶν πόθων τῶν Κρητῶν καὶ ἡ Πύλη ἤντηθη, ἰδοὺ τί ἐλεγεν ὁ ἐν Παρισίοις Πρόεδρος τῆς Ρωσσίας πρὸς τὴν θέσεως, εἰς ἣν εὐρίσκοντο αἱ συμβουλευσασαι δυνάμεις ἀπέναντι τῆς Τουρκίας. (Ἀνέγνω τεμάχια τῶν ὑπ' ἀριθ. 202 καὶ 212 ἀπὸ 13/25 Σεπτεμβρίου καὶ 22 Σεπτεμβρίου (4 Ὀκτωβρίου) 1867 ἐκθέσεων τοῦ ἐν Παρισίοις Προέδρου τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 340 ἀπὸ 18/30 Σεπτεμβρίου 1867 ἐκθέσεως τοῦ ἐν Πετρούπολει Προέδρου τοῦ Βασιλείου).

Κατὰ τὰς ἐκθέσεις ταύτας, ὅταν ἡ Πύλη ἤντηθη νὰ παραδεχθῇ τὰς περὶ τῆς ἐπιτοπίου ἐξουσίας διὰ διεθνούς ἐπιτροπῆς συμβουλᾶς τῆς Εὐρώπης, ὁ ἐν Παρισίοις Πρόεδρος τῆς Ρωσσίας εἶπε πρὸς τὸν ἐν Παρισίοις Πρόεδρον τῆς Ἑλλάδος, ὅτι, ἀρνούμενης τῆς Πύλης, οὐδὲν πλέον ἔχουσιν αἱ δυνάμεις νὰ ἐνεργήσωσιν, ἀπ' οὗ ἡ ἑαίς τῆς συνεννοήσεως αὐτῶν πρὸς ἀλλήλας διὰ τὰς ἐπὶ τῇ Πύλῃ ἐνεργείας των ὑπὲρ τῆς Κρήτης ἦτον νὰ μὴν ἐξέλθωσι τοῦ κόλπου τῶν συμβουλῶν, οὐδὲ νὰ ἐπιλάβωσιν ποτὲ μέτρου τινὸς φέροντος τὸν χαρακτήρα τῆς aggression, τοῦ ἐκδικασμοῦ· καὶ ὅταν ὁ Πρόεδρος τῆς Ἑλλάδος· ὅς ἐπρότεινε νὰ ἀρῶσι τὸν ἀποκλεισμὸν τὰ πλοῖα τῆς Γαλλίας καὶ Ρωσσίας, ὁ Πρόεδρος τῆς Ρωσσίας ἀπάντησεν ὅτι τοῦτο εἶναι πράξις ἐκδικασμοῦ καὶ ὅτι ἦτον καλλίτερον ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ρωσσία νὰ μὴν ἐ συμβουλευσιν ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν Τουρκίαν τὴν παραχώρησιν τῆς Κρήτης εἰς τὴν Ἑλλάδα, διότι οὕτω προεκάλεσαν τὴν ἀπόλυτον ἀρνήσιν αὐτῆς, ἐν ᾗ, ἂν συνδούλευον εἰς τὴν Πύλιν τὸν σχηματισμὸν ἡγεμονίας ἐν Κρήτῃ, ἴσως, εἴτε κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν εἴτε μεταγενέστερον, νὰ φθάσωσιν εἰς τὴν παραχώρησιν τῆς Κρήτης. Προέτι ὅταν ὁ ἐν Παρισίοις Πρόεδρος τῆς Ἑλλάδος εἶπε πρὸς τὸν ἱπουργὸν τῶν ἑξωτερικῶν τῆς Γαλλίας, παριστῶν τὴν δυσάρεστον διὰ τὰς δυνάμεις ἀρνήσιν τῆς Τουρκίας, νὰ πράξῃ τι μετὰ τὴν διακοίνωσιν τῶν τεσσάρων δυνάμεων, ἦν ἐν τέλει τοῦ 1867 ἀπῆλθον εἰς τὴν Πόρταν, καὶ τὴν ὀλίγων δι' αὐτὰς καὶ καταχωρήσαντες τῆς ἀνοχῆς τῶν δυνάμεων ἀρνήσιν τῆς Πύλης, τὴν ἐξήγησιν δὲ ἦτις ἦτον ἐνδεχόμενον νὰ δοθῇ εἰς τὴν ἀνοχὴν τῶν δυνάμεων, ὑποληφθησόμενην ὡς ἀντίφασιν μὲν αὐτῶν πρὸς ὅσα διὰ τῶν διακοινώσεων των εἶχον προβάλει, ὡς ἀρνήσιν δὲ τῆς ἀνταρθεμένης αὐταῖς προστασίας τῶν χριστιανῶν, ὁ ἱπουργὸς τῶν ἑξωτερικῶν τῆς Γαλλίας εἶπε πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς Ἑλλάδος· «τί νὰ πράξωσιν αἱ δυνάμεις; ἄς περιμένωμεν καὶ τὴν ἐκθεσιν τῆς εἰς Κρήτην ἀποστολῆς τοῦ Ἀλαῆ Πασᾶ.» Κατὰ δὲ τὴν ἐκθεσιν τοῦ ἐν Πετρούπολει Προέδρου τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὸν ἐπὶ τῶν ἑξωτερικῶν ἱπουργὸν τῆς Ἑλλάδος τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν εἰπαίξιν ἡ Τουρκία καὶ δικαίως, διότι εἰς τὴν γενναϊότητα καὶ εἰς τὴν ἀγαθὴν προαίρεσιν αὐτῆς ἐναπέθηκαν τὴν λύσιν τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος.

ΚΟΥΜΟΥΝΔΟΥΡΟΣ. Ἡμεῖς εἰχομεν τὴν ιδέαν ὅτι διπλωματικῶς δὲν ἐλπίζομεν νὰ τελειώσῃ τὸ ζήτημα.

ΔΗΛΙΓΙΑΝΝΗΣ. Ὁ Κύριος Χριστόπουλος ἐκάλει ἄλλην ἀνάπτυξιν τῶν περὶ τούτου καὶ ἄλλο ἐδήλωσε φρόνημα.

ΠΑΠΑΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ. Ποῖαν χρονολογίαν φέρει τὸ ἐγγραφο;

ΔΗΛΙΓΙΑΝΝΗΣ. 13/25 1867.

ΚΟΥΜΟΥΝΔΟΥΡΟΣ. Ἰπὸσχομαι νὰ δεῖξω εἰς τὸν Κύριον Δηλιγιάννην ἐπίσημα ἐγγραφο, λέγοντα τὸ ἐναντίον.

ΔΗΛΙΓΙΑΝΝΗΣ. Εὐχαρίστως θέλω δεχθῇ τὴν ἀντίφασιν καὶ ἀκούσῃ τὰ ἐγγραφα ταῦτα.

πολιτική τῆς Εὐρώπης διὰ στόματος τοῦ Κ. Μουτιᾶ διαρκομένου ἐξ Ἀθηνῶν τί εἶπε·

Μουτιᾶ τῷ Γερμανῷ,

12 Ὀκτωβρίου 1866 Παρίσιος.

«... Διὰ τρόπου φιλικωτάτου εἶπον (τοῖς ὑπουργοῖς) ὅτι πρὸ πολλοῦ ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία παρεδέχθησαν πολιτικὴν συντηρητικωτάτην διὰ τὴν Τουρκίαν... Ἡ Κρητικὴ ἐπανάστασις δὲν θὰ εἶχεν ἐν τοῖς νῦν καιροῖς εὐλόγους προσδοκίας περὶ διπλωματικῆς ἐπεμβάσεως εἰς τὰς ὁποίας ἐφάνη ἐλπί ζουσα... Ἄρ' ἐτέρου δὲν εἶπον ἄλλ' ἓνα λόγον, ὅστις νῦν ὑποταθῇ ὡς ἐνθάδε τοῖς τῶν ἐλπίδων τῆς στιγμῆς.»

ΠΑΠΗΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ. Τότε μόλις εἶχεν ἐκρηγῇ ἡ ἐπανάστασις.

ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ. Ἀδιόφορον. Πρὸ πάντων δὲ προσεπάθεινα λέγει νὰ μὴ δώσω καμμίαν ἐλπίδα ἢ θάρρος. Αὐτὰ, κύριοι, εἶπεν ὁ Κ. Μουτιᾶ κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας τοῦ πρὸς ὅντος ὑπουργείου τοῦ 1866 καὶ μὲ τοιαύτας ἐξωτερικὰς διαθέσεις παρέλαβε τὴν Κυβέρνησιν τὸ ὑπουργεῖον Κουμουνδούρου.

Ἐξέτανα ὀλίγα ἐκ τῶν πολλῶν διότι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παρακαλῶ ὑμᾶς τὸν ἐντιμὸν βουλευτὴν Μεσολογγίου εἰς ὅλας τὰς λεπτομερείας, τὰς ὁποίας εἶθεσι. Οὕτως εἶχον λοιπὸν τὰ πράγματα ἐξωτερικῶς· ἐν δὲ τῇ Κρήτῃ τί ἦτο; 500 ἄνδρες εἰς τὸν Ὀμαλόν. Ἐρωτήσατε οἰκουμένην Κρήτην θέλεται. Εἰς δὲ ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῶν μεταδάντων ἐνταῦθεν ἐκεῖ ἔγραψε πρὸς τὴν Κρήτην πῶς περὶ τοῦ Πατροπολεμίου ὅστις εἶχε φθάσει ἐκεῖ καὶ πῶς ἀρχηγὸς ἔρχεται ἀλλ' ἀνεφελές. Ἡ δὲ συνέλευσις διετηρήθη καὶ ἐτοίμη νὰ ζητήσῃ τὴν προστασίαν τῆς Εὐρώπης. Μετὰ τὴν λυτὴν λύσιν τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος, τὸ ὅποιον ἐπὶ τῆς τόσας συμφορὰς εἰς τὴν πατρίδα εἶνε καλὸν νὰ ἐκθετῶμεν τὰ πράγματα ὡς ἔχουν, ἓνα διδακτικὸν ἐκ τῶν συμφορῶν μὴ θέλομεν νὰ κατοπιριζώμεθα ὡς Νεκροί· ἐπὶ τῶν μικρῶν πράξεων μας, πρέπει νὰ λέγομεν τὴν ἀλήθειαν διότι ἀνὸς δὲν λέγομεν τὴν ἀλήθειαν ἀδύνατον νὰ ὀρθοποδήσωμεν.

Ἦλθε τὸ ὑπουργεῖον τοῦ Κ. Κουμουνδούρου καὶ εἰς τοιαύτην εὖρε κατάστασιν τὰ πράγματα ἐξωτερικῶς καὶ Κρητικῶς. Ἀντὶ δὲ τῆς μικρῆς γλώσσας ἣν ἴδωμεν πρὸ ὀλίγου, ὅτι μεταχειρίσθη εἰς τὴν Κυβέρνησιν τοῦ Κ. Βουλγερῆ ὁ Κ. Μουτιᾶ, ἰδοὺ τί ἔγραψε τὴν 25 Ἰανουαρίου 1867 περὶ τοῦ ὑπουργείου τοῦ Κ. Κουμουνδούρου.

Ὁ Μουτιᾶ τῷ Γερμανῷ.

25 Ἰανουαρίου 1867.

«Ἐμαθον τὴν μόρφωσιν τοῦ νέου ὑπουργείου...»

«Δὲν ἀδιαφοροῦμεν πρὸς πᾶν ὅ,τι συντελεῖ ν' αὐξήσῃ τὴν εὐμερίαν τῆς χώρας· ὡς ἀμοιβὴν ὅμως τῆς εὐνοίας μας καὶ τῆς μερίμνης ἡμῶν εὐλόγως ἀξιοῦμεν, ἵνα μὴ θελήσῃ νὰ μᾶς περιπλέξῃ πρὸ τῆς ὥρας καὶ παρὰ τὴν ἡμετέραν θέλησιν. Πρέπει δὲ ἡμεῖς νὰ διατηρήσωμεν θέσιν ἀρ' ἣς ἐν καιρῷ ἀρμεδίως καὶ ὁπόταν ἡμεῖς κρίνωμεν κατάλληλον νὰ δυνθώμεν νὰ ὑπαγορεύσωμεν ὅ,τι ἂν φανῇ ἡμῖν συμφερόμενον.»

Δὲν γράφουν, κύριοι, εἰς κοινὰς Κυβερνήσεις τοιούτου εἶδους ἔγγραφα· γράφουν εἰς Κυβερνήσεις, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἔχουν παρῆλθον ὅτι θὰ προκύψῃ τι. Παρακαλῶ λέγει νὰ μὴ μᾶς παρασύρετε ἀέριως καὶ παρὰ τὴν ἡμετέραν θέλησιν. Ὅλοι, κύριοι, οἱ γράψαντες περὶ δυνάμεων καὶ περὶ πλούτου τῶν ἐθνῶν, ἐν τοῖς πρώτοις κατέταξαν τὴν ἀξίαν καὶ τὴν ὑπόληψιν τῶν Κυβερνήσεων. Ἐκεῖ ὅπου ἡ Κυβέρνησις στηρίζεται ἐπάνω εἰς τὰς ἐθνικὰς δυνάμεις καὶ εἰς τὸ ἐθνικὸν φρόνημα, τὸ κράτος εἶναι ἰσχυρόν, εἶναι ἐνδοξόν. Καί, κύριοι, κατ' ἀπαίτησιν τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος ἐσχηματίσθη τὸ ὑπουργεῖον Κουμουνδούρου. Ἀπορεῖ ὁ Κ. βουλευτὴς Μεσολογγίου πῶς εἰς τόσον ὀλίγον διάστημα χρόνου ἀφ' ἧλθε τὸ ὑπουργεῖον Κουμουνδούρου, παρουσιάσθη ὁ

Βουρὶ εἰς τὸν Φουὰτ Πασᾶ, ὡς ἤξιωσιν εἰς τὴν ἀγορεύσιν τοῦ ὁ Κ. Κουμουνδούρου, ἐν ὀνόματι τῶν τεσσάρων δυνάμεων καὶ ἐπρότεινε τὴν παραχώρησιν τῆς Κρήτης εἰς τὴν Ἑλλάδα, πῶς μεταβλήθη λέγει τοσοῦτον ταχέως ἡ πολιτικὴ. Ἡ μόρφωσις, κύριοι, τῶν διαθέσεων τῆς διπλωματίας, γίνεται ἀναλόγως τῆς ἐνάγκης· ἡ διπλωματία προσπαθῇ νὰ προλαμβάνῃ περιπλοκάς, πρὶν τὴν καταλάβωσι τὰ γιγνόμενα· ὁ δὲ χρόνος δὲν κανονίζει τὰς σκέψεις, ἀλλ' αἱ περιστάσεις, ἄλλως τε ἀπὸ τὸν Δεκέμβριον ὅτε τὸ ὑπουργεῖον Κουμουνδούρου ἦλθεν εἰς τὰ πράγματα μέχρι τοῦ ἀπριλίου 1867 εἶνε μικρὸς ὁ χρόνος.

Τὸ ὑπουργεῖον τοῦ Κουμουνδούρου ἦλθε δυνάμει τῆς θελήσεως τῆς Βουλῆς, δυνάμει τῶν συμπαιγνῶν τῶν ὁμογενῶν ἐμορφώθη φύσει, δὲν προσεμμενῆθη. Εἶδε λοιπὸν ὁ Κ. Μουτιᾶ, ὅτι τὰ πράγματα ἐν τῇ Ἀνατολῇ λαμβάνουσιν ἄλλοιαν μορφήν, ἀπ' ἐκείνην τὴν ὁποίαν ἐγνώριζεν, ὅταν ἀνενώρησεν ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἔρχεται σπουδαίως νὰ διεκδικῇ τὴν ὑπόθεσιν τῆς Κρήτης· ἔσπευσε λοιπὸν νὰ ἐξηγήσῃ εἰς τὴν Βουλὴν τοὺς κινδύνους, τοὺς ὁποίους διέτρεχε, διότι ἤθελε νὰ προλάβῃ ἀναντιρρήτως γενικωτέρον τι πᾶν τῆς Τουρκίας, νὰ ὦν χρόνον μάλιστα μία μεγάλη δύναμις, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Κ. Δεληγεώργης, ἡ Ῥωσσία, ἐνδιαφέρεται καὶ ὑπεκλίνει ἓνα συνασπισμὸν μεταξὺ τῆς Εὐρώπης ὑπὲρ τῆς Κρήτης, καὶ πρὸ πάντων τὴν συμφωνίαν μετὰ τοῦ Ἀυτοκράτορος τῆς Γαλλίας. Ἰδοὺ, κύριοι, πῶς ἐξηγίται διὰ τῆς παραθέσεως τῶν ἐγγράφων, πῶς ἐξηγίται, λέγω, διὰ τὴν ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ ὑπουργείου Κουμουνδούρου ἔλαβε χώραν ἡ μεγάλη αὐτὴ εἰς τὴν Τουρκίαν πρότασις περὶ Κρήτης. Δὲν θέλω ἐνδιατρίψαι, κύριοι, ἐπὶ πολὺ εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς πολιτικῆς τοῦ Κ. Κουμουνδούρου, θὰ τὴν διέλθω ἐπὶ τροχάδην, διότι αὐτὴ ὀλίγαις ἐλπίδας εἶχεν εἰς τὴν διπλωτίαν, τῆς ὁποίας ἐγνώριζον ὅτι μεγαλειότερα εὐρωπαϊκὰ συμφέροντα κινδύνιζον τὰς σκέψεις καὶ τὰ διαθέματα. Προβαίνω εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς διακονήσεως, ἥτις ἐγένετο κατὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1867 ἀπὸ τὰς τεσσάρων δυνάμεων εἰς τὴν Τουρκίαν, καὶ ἐπὶ τῆς ὁποίας ὁ Κ. Δεληγεώργης ἐκκοδόμισε τὴν ἀποτυχίαν τῆς πολιτικῆς τοῦ Κουμουνδούρου. Κύριοι, ἐπιτετραμμένον εἶναι εἰς ἐμὲ, ὅστις δὲν διαχειρίσθη τὰ διπλωτικὰ τῆς πατρίδος νὰ παραξηγῶ τὰ διπλωτικὰ ἔγγραφα, ἀλλ' εἰς ἄνδρα διαχειρισθέντα τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν καὶ μορφώσαντα σύστημά, κατὰ τὴν ἡξίωσιν τοῦ πολιτικῆς ἐξωτερικῆς δὲν εἶναι ἐπιτετραμμένον. Γιὰ ὑπηγόρευσε τὸ ἔγγραφο τοῦτο, ἡ Ῥωσσία κατὰ τὸν Κ. Δεληγεώργη. Ἡ Ῥωσσία, ὡς εἶπον καὶ ἀνωτέρω, εἶχεν συμφέρον νὰ δώσῃ συνδρομὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα· ἂν λοιπὸν τὸ ἔγγραφο, τὸ ὅποιον ὑπαγορεύθη ἀπὸ τὴν Ῥωσσίαν, ἥτις ἀπεδέχθη νὰ συντρέξῃ τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸν Κ. Δεληγεώργη, σημαίνει ἐγκατάλειψιν τῶν χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἡ ἀντίφασις εἶναι παράδοξος. Τὸ ἔγγραφο τοῦτο κατὰ τὴν κρίσιν μου ἔχει ὅλως διαφορετικὴν σημασίαν. Κατὰ τὰς ὥρας ἐκεῖνας, κύριοι, ἀνεφαίνετο ἐν τῇ κεντρικῇ Εὐρώπῃ εἰρηνικὴ τις πολιτικὴ. Ἡ Αὐστρία ἐπιχειροῦσα τὴν ἀνακινήσιν τῆς, ἐχάραξε πολιτικὴν συντηρήσεως ἐπὶ τῆς Ἀνατολῆς διὰ παραχώρησιν δικαιωμάτων εἰς τοὺς χριστιανούς, ὡς πρὸς προληφθῶσι μεγάλα καὶ φοβερὰ δυσυχήματα. τὰ ὅποια ἐφαίνοντο ὅτι τὴν ἡπειλουν, καθ' ἣν ὥραν ἡ Αὐστρία ἠσυχάζετο εἰς τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῆς διάπλυσιν. Ἦτο λοιπὸν ἀνάγκη νὰ ἀποτύχῃ ἡ τάσις αὕτη, ἥτις προσκάλει εἰς σύμπραξιν καὶ πολὺς δυνάμεις. Τί ἐπρεπε νὰ γείνῃ τότε; νὰ παρεμβληθῇ φραγμός τις διὰ κοινῆς τινος πράξεως καὶ κοινοῦ διαθήματος εἰς τὴν Τουρκίαν, ἀποδεικνύοντο ὅτι τὴν ἐγκαταλείπουν εἰς τὴν τύχην τῆς, ὅτι ἀφίεται εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ὑπηκόων τῆς. Ἐπιστρέφω ὅτι διὰ τοῦ διαθήματος τοῦτο ἡ Τουρκία πτωσμένη ἤθελεν ὑποχωρῆσαι εἰς τὰς περὶ Κρήτης ἐισηγήσεις καὶ ἤθελεν ἀποτύχει τὸ αὐστριακὸν σχέδιον· ἐπίστευον δὲ ταῦτα διότι τὰ ἐν τῇ

Βύρωνος, μία φωνή είπεν· «δὲν ἔχομεν τίποτε! οὐδεμίαν ἐλπίδα ἔχομεν μεταβολῆς τοῦ πρωτοκόλλου· οὐδεμίαν συμμαχίαν ἔχομεν, οὐδὲν ἔρισμα ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἐκσιζόμενοι νὰ ζήτῳμεν τὴν ἀποσυγὴν τοῦ πρωτοκόλλου· ἀντὶ ἐνθάρρυντικῶν τηλεγραφήματων εἶδον τηλεγραφήματα, τὰ ὁποῖα προέτρεπον τὴν Ἑλλάδα νὰ ἐπιταχύῃ τὴν ἀποδοχὴν τοῦ πρωτοκόλλου πρὸς ἀποφυγὴν κινδύνων προφανῶν τοῦ ἔθνους. Ἰδοὺ τί εἶρομεν, ὅταν ἤλθομεν εἰς τὴν ἐξουσίαν, ὅταν ἀνιλάσμεν τὴν διούθυνσιν τῶν κοινῶν. Τὸ περιλθὲν ὑπουργεῖον, σὺς εἶπεν ὁ κ. Βαλασόπουλος, δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποδεχθῇ τὸ πρωτόκολλον, ἂν δὲν ἀπατώμαί, διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους· πρῶτον, διότι ἠλπίζε τὴν μεταβολὴν τοῦ πρωτοκόλλου τούτου, τὴν ἥπιζε δὲ στερηθῆναι ἐνὸς ἐπὶ τῆς εἰρηνικῆς πολιτικῆς τῆς Εὐρώπης· δεύτερον δὲν ἠδύνατο νὰ παραδεχθῇ τὸ πρωτόκολλον, διότι, ἂν τὸ ἀπεδέχετο, ἤθελε ἀποδεχθῇ τὸ τηλεσίγραφο τῆς Τουρκίας, ἡ δὲ ἀποδοχὴ τοῦ τηλεσιγράφου τῆς Τουρκίας κατέστησε δεύλην τὴν Ἑλλάδα. Ἀς ἐξετάσωμεν, Κύριοι, τὸν πρῶτον λόγον. ἠλπίζεν, εἶπεν ὁ κ. Βαλασόπουλος, τὸ περιλθὲν ὑπουργεῖον τὴν μεταβολὴν τοῦ πρωτοκόλλου, στερηζόμενον εἰς τὸ εἰρηνικὸν πνεῦμα τῆς Εὐρώπης. Καὶ ἦτον λόγος οὗτος δυνάμεις νὰ πείσῃ μίαν Κυβέρνησιν εἰς τὸ νὰ παραδῶσθαι τὸ ἔθνος εἰς τὰς συνεπείας ἐνὸς πολέμου, τοῦ ὅποιον τὰ αποτελέσματα ἦσαν προφανῆ; τὸ εἰρηνικὸν πνεῦμα τῆς Εὐρώπης ἦτον ἐξ ἐναντίας ἡ ἀπόδειξις, ὅτι, ὅταν συσταίῃς Εὐρωπαϊκὴ ἐπέμενε εἰς τὴν παραδοχὴν, τὸ εἰρηνικὸν αὐτὸ πνεῦμα ἐπρεπε νὰ μάς πείσῃ, ὅτι οὐδεμία ἐλπίς ὑπῆρχε πρὸς μεταβολὴν τοῦ πρωτοκόλλου. Σὺς ἀνέγνωτε, Κύριοι, ὁ κ. Βαλασόπουλος ἐγγράφον τῆς Ἀγγλίας, τὸ ὁποῖον ἔφερε χρονολογίαν πρὸ τῆς ὑπογραφῆς, ἀλλὰ καὶ χρονολογίαν μετὰ ταῦτα ἐν ἑσπερι, τὸ ἐγγράφον τοῦτο δὲν ἀποδεικνύει τί· διότι ἡ Εὐρώπη, ἀφοῦ δὲν ἐδέχθη τὸν ἀπισταλμένον τῆς Ἑλλάδος, εἶπεν, ὅτι δύναιτο ν' ἀκούσῃ τὰς παραστάσεις του, ἀλλ' αἱ παραστάσεις αὗται τῆς Ἑλλάδος δὲν ἠδύνατο νὰ μεταβάλωσι τὴν ἀπόφασιν τῆς Εὐρώπης, καὶ οἱ δὲν ἠδύνατο νὰ μεταβάλωσι τὰς ἀποφάσεις τῆς Εὐρώπης, ἀποδεικνύουν ὅτι αἱ διδῶναι τῶν διπλωματικῶν ἐγγράφων, καὶ τὰ ἐγγράφα τῶν πρέσβειων τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως, τὰ ὁποῖα ἡ περιλθούσα Κυβέρνησις ἐδημοσίευσεν. Ὅλοι οἱ πρέσβεις ἐγγράφον εἰς τὴν Κυβέρνησιν καὶ τὴν ἐμβουλίαν νὰ μὴν ἀντιστῇ εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς Εὐρώπης, διότι ἂν ἀντίσταντο, ἡ Εὐρώπη ἤθελε τὴν ἐγκαταλείψει εἰς μονομαχίαν μετὰ τῆς Τουρκίας· ἀλλὰ τὴν μονομαχίαν αὐτὴν ἐπίστευεν ὁ κ. Βαλασόπουλος ὅτι ἠδύνατο νὰ τὴν ὑποφέρῃ ἡ Ἑλλάς; ἦτον ἡ Ἑλλάς προπαρασκευασμένη δὲ νὰ ὑποστηρίξῃ αὐτὴν τὴν μονομαχίαν; ἡ φρονὶς ὁ κ. Βαλασόπουλος· ὅτι διὰ τῆς ἐκτυπώσεως ἐρυθρῶν γραμματικῶν εἰς τὸ ἔθνικόν τυπογραφεῖον ἠδύνατο νὰ ὑποστῇ τὸ ἔθνος, τοιαύτην δοκιμασίαν; Ἄν, Κύριοι, ἐπρόκειτο ἡ Ἑλλάς δι' 100 ἐκατομμυρίων χαρτονομισμάτων νὰ κινήσῃ τὸν πόλεμον, ὦ! τοῦτο ἴσως εἶναι γελοιοδέστερον καὶ τοῦ γελοίου. Οὐδὲν λοιπὸν κύριοι, πραγματικόν, θετικόν, ὠρισμένον γεγονός· εἶρομεν ἐλθόντες εἰς τὴν ἐξουσίαν, τὸ ὁποῖον νὰ μάς, εἶδον τὴν ἐλαχίστην ἐλπίδα, ὅτι ἡ Εὐρώπη, ἤθελε μεταβάλαι τὸ πρωτόκολλον τῶν Παρισίων, ἐξ ἐναντίας τὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα εἶρομεν, μὴς ὑπαρχέουν τὸ ταχύτερον ν' ἀποδεχθῶμεν τὴν κοινὴν ἀπόφασιν τῆς Εὐρώπης διὰ νὰ ἀποφύγωμεν κίνδυνον προφανῆ τοῦ τόπου. Ἐλπίζω λοιπὸν ὅτι ὁ φίλος μου Κ. Λομβάρδος καθησύχασε, διότι ἐληγορήθη ὅτι οὐδὲ ἐγγράφον, οὐδὲ θετικὸν γεγονός· ὑπῆρχε δυνάμειον νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τὴν κυβερνήσιν τὴν ἐλαχίστην ἐλπίδα τῆς μεταβολῆς τοῦ πρωτοκόλλου.

Ἀλλ' εἶπεν ὁ Κ. Βαλασόπουλος, ἐλπίδα τὸ ὑπουργεῖον ἐκεῖνο, ὅτι τὸ πρωτόκολλον τοῦτο ἤθελε μεταβληθῇ. Καὶ νομίζετε, κύριοι, ὅτι εἶναι ἴδιον πολιτικῶν ἀνδρῶν, ἴδιον κυβερ-

νήτων νὰ πιστεύωσιν ἐπὶ τὰς ἀπλᾶς ἐλπίδας αὐτῶν, ἐπὶ τὰς ἀπλᾶς πεποιθήσεις των, οὐχὶ εἰς πεποιθήσεις περωτισμένας, στερηζόμενας ἐπὶ τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ἀπλᾶς ἐλπίδας, καὶ στερηζόμενας ἐπὶ τῶν ἀτομικῶν ἐλπίδων αὐτῶν νὰ ρίψωσι τὴν Ἑλλάδα εἰς πόλεμον, τοῦ ὁποῖου τὸ ἀποτέλεσμα ἤθελεν εἶσθαι ἄγνωστον; Τὸ κατ' ἐμὲ δὲν νομίζω ὅτι ἠδύνατο τις νὰ ἀναλάβῃ τοιαύτην εὐθύναν στερηζόμενος ἀπλῶς ἐπὶ ἐλπίδος, ἐπὶ ἀτομικῆς πεποιθήσεως, καὶ τοῦτοι οὐχὶ περωτισμένης. Ἐπὶ τοιαύτων ἐλπίδων τὸ ὑπουργεῖον λοιπὸν δὲν ἠδύνατο νὰ στερηθῇ διὰ ν' ἀποκρούσῃ γενικὴν ἀπόφασιν τῆς Εὐρώπης, καὶ τὸ ὑπουργεῖον, κύριοι, ἀποδεχθὲν τὸ πρωτόκολλον ἐπραξε τοῦτο μετὰ μεγάλης λύπης, ἀλλὰ τὸ ἐπραξε διὰ νὰ σώσῃ τὸν τόπον (Εὐρώπη). Καὶ τὸ ὑπουργεῖον δύναιτο μετὰ τοῦ θάρρους ἐκείνου, μετὰ τοῦ ὁποῖου ἄλλοτε ὤμιλε ὁ ἐνδοξὸς ῥήτωρ τῆς Ρώμης, δύναιτο νὰ εἴπῃ· ἀντὶ τοῦ ὅτι ἔσωσα τὴν πατρίδα μου (χειροκροτήματα ἐκ μέρους τῶν Κ. Βουλευτῶν καὶ τοῦ ἀεροσταθίου). Αὐτὴ λοιπὸν, Κύριοι, ἦτο ἡ κατὰστασις τὴν ὑποῖα· τὸ ὑπουργεῖον εἶπεν, ὅταν ἀνέλθοι τὴν διούθυνσιν τοῦ κράτους, ἦτο κατὰστασις τοιαύτη, ὁποῖαν εἶς τὴν ἐξήγηται. Ἡ ἐλπίς λοιπὸν τὴν ὁποῖαν ὁ ἐντιμὸς βουλευτὴς κύριος Βαλασόπουλος ἐξήγηκεν, ἡ ἐλπίς αὕτη ἦτο ματαιὰ, ἦτον ἐκ τῶν ἐλπίδων ἐκείνων, αἱ ὁποῖαι λέγονται ἐλπίδες τρέφονται καὶ οὐ· θροτῶν. Ἀλλὰ δὲν ἐδυνάμην, λέγει, νὰ παραδεχθῶμεν τὸ πρωτόκολλον, διότι τότε ἠθέλομεν παραδεχθῇ τὸ τηλεσίγραφο τῆς Τουρκίας.

ΒΑΛΑΣΣΟΠΟΥΛΟΣ. Αὐτὸ δὲν τὸ εἶπον.

ΤΙΝΕΣ. Τὸ εἶπα.

ΖΑΪΜΗΣ. Μολοντί ἡ διαθεσίς μοι εἶναι νὰ μὴ ἐξέλθω τελείως τοῦ ἐδάφους τοῦ 1869· μολταῦτα θὰ μοι ἐπιτρέψετε νὰ κάμω μικράν τινα ἐκδρομὴν καὶ εἰς τὸ 1868. Ἦτο δυνατόν τὸ τηλεσίγραφο τῆς Τουρκίας νὰ ἐμποδισθῇ; ἦτο δυνατόν νὰ ἐμποδισθῇ ἡ διακοπὴ τῶν σχέσεων, ἡ ὁποῖα ἀνάγκασε τὴν Εὐρώπην νὰ συνέλθῃ εἰς συνέδον ἐν Παρισίῳ; Τὸ κατ' ἐμὲ λέγω ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ἐμποδισθῇ. Λυπούμαι, διότι τὸ ὑπουργεῖον τοῦ 1868 δὲν κατώρθωσε, ὅτι τὸ ὑπουργεῖον τοῦ 1867. Τὸ ὑπουργεῖον τοῦ 1867 εὐτυχῶς δι' ἐπιτηδεύσεως πολιτικῆς, κατόχηται νὰ μὴ ἐπιφέρῃ τὴν διακοπὴν τῶν σχέσεων, δυστυχῶς ὅμως τὸ ὑπουργεῖον τοῦ 1868 ἠδύνατο νὰ τὸ κατορθώσῃ καὶ ἔν τὸ κατώρθωσεν.

ΔΕΛΗΓΕΩΡΓΗΣ.

ΖΑΪΜΗΣ. Τὸ ὑπουργεῖον τοῦ 1866 εἶχεν ὀλίγην ζωὴν, τρεῖς μῆνας μόον.

ΔΕΛΗΓΕΩΡΓΗΣ. Ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἐπεμαλθῆ. . . .

ΖΑΪΜΗΣ. Λέγω λοιπὸν, Κύριοι, ὅτι ἡ κυβερνήτης τοῦ 1868 ἠδύνατο νὰ ἐμποδίσῃ τὴν διακοπὴν τῶν σχέσεων, εἰάγω δὲ τοῦτο ἐξ αὐτῆς τῆς ἀλληλογραφίας, τὴν ὁποῖαν ἐδημοσίευσε τὸ προκατόχον ὑπουργεῖον. Τῷ ὅντι, Κύριοι, ἂν ἀναγνώσθητε τὴν ἀλληλογραφίαν αὐτὴν θέλετε παρατηρήσει, ὅτι εἰς ὅλας τὰς συνδιαλέξεις τοῦ Ἑλλήνου πρέσβους μετὰ τῶν πρέσβειων ὅχι μόνον τῶν δυτικῶν δυνάμεων ἀλλὰ καὶ ἐτέρας δυνάμεως ἡ μετὰ φίλων, ὡς συνήθως· χαρακτηρίζουσι τὰ ἐγγράφα αὐτὰ τὸν πρέσβυν τῆς Ρωσσίας Ἰγνατιέρ, θέλετε παρατηρήσει ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ πρέσβυς τῆς Ρωσσίας ἀπέτρεπε τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐλθῇ εἰς διακοπὴν τῶν σχέσεων καὶ ἦνοιγε τὴν θύραν, διὰ τῆς ὁποίας εἶδύνατο νὰ ἐμποδισθῇ ἡ διακοπὴ τῶν σχέσεων ἥτις ἐπέτρεπε τὴν συγκρότησιν τῆς Συνόδου. Διχθῆτε, εἶπε πολλάκις ὁ Κύριος Ἰγνατιέρ, τὴν ἀρχὴν τοῦ τηλεσιγράφου, φιλονεικήσατε τὰς θέσεις του, χρονотριβήσατε περὶ αὐτῆς καὶ θέλετε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον κερδίσει πολλὸν καιρὸν. Δὲν εἶναι σήμερον καιρὸς, εἶπεν ὁ κ. Ἰγνατιέρ εἰς τὸν ἀντιπροσβουλον, νὰ διακοπῶσιν αἱ σχέσεις τῆς Ἑλλάδος μετὰ τῆς Τουρκίας. Ἡ γλῶσσαι τῶν πρέσβειων τῶν δυτικῶν δυνάμεων

«Τὴν περὶ Κρήτης διακοίνωσιν τοῦ κ. Δεληγιώργη, θεωρεῖ τὸ κ. Δραγὴν Δελαυῆς μικροῦ λόγου ἄξιον. Ἀγνοεῖ μάλιστα ἂν οὐδ' ἀπαντήσῃ πρὸς αὐτὴν. (γέλως). Ἀκούσῃτε, κύριοι, τὰς κρίσεις περὶ τῆς ἀξίας τοῦ ὑπομνήματος. Ἀπέδειξα τὸ ἐπ' ἐμοὶ μέχρι τοῦδε, ὅτι πολιτικὴ ἀλλολεγγύη δὲν ὑπάρχει εἰς τὸ ὑπουργεῖον 1866· ὅτι πεποιθῆσιν εἰς τὴν πολιτικὴν τοῦ τῆν ἄνω στον ὁ κ. Δεληγιώργης δὲν εἶχεν· χορηγεῖ ὁ Βασιλεὺς τὴν διάλυσιν, διὰ τὴν ἐκλογὴν ἐν ἐνέργειαν τὰς ιδέας τοῦ καὶ ὁ κ. Δεληγιώργης ἀποχωρεῖ· οὐκ εἶχεν τὸ κ. Βούλγαρη· δὲν θέλει τὴν διάλυσιν· περιμένει τὰ ἀποτελέσματα τοῦ ὑπομνήματος ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἡ Εὐρώπη διὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν δύο Μεγάλων Δυνάμεων λέγει δὲν ἀξίζει ἀπάντησιν. Ἰδὺ λοιπὸν πολιτικὴ ἀνευ πολιτικῆς πολιτικὴ ὀφνητική!

Ἄς ἐξετάσωμεν καὶ, κύριοι, τὴν πολιτικὴν ταύτην, σχετικῶς πρὸς τὴν Κρήτην. Ἐν ἀπουσίᾳ παντός ἔργου τῆς κυβερνήσεως ἐπλήρωσι τὰ ἔξω τῆς ὁμιλίας τοῦ κ. Δεληγιώργη τὸ αἶμα τοῦ Βασιλέως, ἡ ἀναστάσις τοῦ Ἀρκαδίου, καὶ ἡ αἰχμαλωσία τοῦ αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ εἰς Β. ὕψους. Ἦλθαν λοιπὸν τὰ ἐθνικὰ κατορθώματα τῶν Κρητῶν καὶ ἀνεπλήρωσαν τὴν ἀπουσίαν πάσης πολιτικῆς τοῦ 1866. Πραγματικῶς, κύριοι, ἡ ἀξίωσις αὕτη εἶναι παράδοτος. Αἱ πολιτικαὶ ἐργασίαι τοῦ 1866 ἐξῆλθον τὸν πατὸρ παράδοτον ἡρωισμόν τοῦ Ἑλλήνου, ὡς οἱ στίχοι τοῦ Τυριαίου εἰς τοὺς Σπαρτιάτας! Βλέπετε, κύριοι, ὅτι αὐτὸς τοῦ Ἀρκαδίου, ἀνευ τοῦ Βασιλέως, ἡ ὁμιλία τοῦ κ. Δεληγιώργη θὰ ἦτον ἄχαρι. Ἀλλὰ, κύριοι, τὰ κατορθώματα ταῦτα εἶναι ἀξία τῆς ἑλληνικῆς μεγαλοκαρδίας, δὲν εἶναι ὅμως ἔργα τῆς πολιτικῆς οὐκ. Δὲν μᾶς λέγουσιν οἱ πολιτικοὶ τοῦ 1866, τίνα τρόπον ἐξεμαρτυρήθησαν διὰ τῶν ἐγγράφων καὶ ὁργάνων τῶν εἰς τὴν Εὐρώπην τὰ κατορθώματα ταῦτα τῆς Κρήτης; τίνα τρόπον ἐπωφεληθήσαν πολιτικῶς τὰ κατορθώματα αὐτῶν; Ἡ δημοσιογραφία τῆς Εὐρώπης, κύριοι, ἐχλεύαζε τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Ἀρκαδίου. Ἡ δημοσιογραφία εἶπεν ὅτι δὲν εἶναι ἀληθὲς ὅτι χωρὶς ἑλληνικὴ ἐδῶκε πῦρ εἰς τοὺς ὑπὸ νόμους καὶ ἀνέτρεψε τὸ Ἀρκαδίον, ἀλλ' ἡ δόμῃα τοῦ Τούρκου. «Καὶ ἂν δὲν ἀπετέλετο τῇ φροντίδι τοῦ μακαρίτου στρατηγοῦ Καλέργη μίαν εἰκὼν τοῦ Ἀρκαδίου μετὰ περιγραφῆς εἰς τὴν Illustration ἦθελεν λασημονεῖν τὸ Ἀρκαδίον!... Μᾶς ἀνέγνωσεν ὁ κ. Δεληγιώργης ἐν ἄλθρον τοῦ Times καὶ τὸ ἀνέγνωσεν in extenso ἐν ἐκτάσει. Ἄν ἐγνωρίζον, ὅτι ἐπὶ ἐφημερίδων ἐμελλεν νὰ οἰκοδομηθῇ ὁ ἑ. τ. μ. βουλευτῆς Μεταλλογίῳ, τὴν ἀξίαν τῆς πολιτικῆς του, ἦθελεν σὰς φέρει πολλὰς ἐφημερίδας τῆς Εὐρώπης, καὶ ἐφημερίδας ἐπιστήμων, δι' ὧν ἐχλεύαζε καὶ ὁ ἄγων τῆς Κρήτης, καὶ τὸ Ἀρκαδίον, καὶ τὸ Βασιλεὺς καὶ ἡ Πρώταις· καὶ δὲν εὐρίσκατο μίαν ἐπιστήμον ἑλληνικὴ φωνὴ ἐν Εὐρώπῃ ν' ἀντιτάξῃ μίαν λέξιν. Ἀπομόνωσις εἰς τὴν Εὐρώπην λοιπὸν, διότι οὐδεὶς ἀντιπρόσωπος εὐρίσκατο νὰ ἐξελέγξῃ τὰ ψῆφον τοῦ φιλοτουρκισμοῦ, ἀπομόνωσις εἰς τὴν Ἑλλάδα, διότι ἡ πολιτικὴ τοῦ 1866 δὲν ἀνακαπρίνετο, οὐτε εἰς τὰ αἰσθήματα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, οὐτε εἰς τὰ τῆς ἀντιπροσωπίας. Μία τοιαύτη ἀπομονωμένη, ἥρμος πολιτικὴ κατάσταση, κύριοι, πιστεύετε ὅτι ἔδυνάτο νὰ μεταβάλλῃ τὴν πατρίδα παρὰδοτον ὑπὲρ τῆς Τουρκίας πολιτικὴν τῆς Εὐρώπης ἢ ἦθελεν ἐνθαρρύνει τοὺς Κρητὰς; ὅχι βέβαιον. Δὲν εἶναι ἀλλ' ὅτι, κύριοι, ὅτι ἡ πολιτικὴ τοῦ 1866 ἐπήνεγκε τὰς μάχας τῶν Βρισῶν, τοῦ Βασιλέως καὶ τοῦ Ἀρκαδίου· καὶ βεβαίως, ἀντὶ τῆς ἐκ τῶν ἐνταφιασθέντων ἐκείνων ἡρώων ἐκεῖ, ἥσαν τὰς συζητήσεις αὐτὰς, βεβαίως ἦθελεν ἀγανακτήσει, διότι μὴ τὴν ἀλήθειαν, ὅτι ἀπεβλήθησαν οὐτε τὸ ὑπόμνημα ἐγνωρίζε, οὐτε τὰς πολιτικὰς ἐργασίας τοῦ κ. Δεληγιώργη. Ἀνέγνωσεν πρὸς τοῦτο, κύριοι, μίαν ἐπιστολὴν ἐνός μεγάλου ἀνδρός, ὅστις ἐκυβέρνησε τὴν πατρίδα του ἐπὶ μακρόν, ὅστις ἐμόρφωσε πολιτικὴν ἐπιστήμην ἐν τῇ πατρίδι του, καὶ ἤδη ἐν τῇ ἀποχωρήσει του διδάσκει διὰ τῆς

παύσης καὶ τῶν γνώσεών του τὸν κόσμον, τοῦ σεβασμοῦ λέγει Γκιζῶ. Διὰ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ὁ σοφὸς οὗτος φιλέλλην ἐκφράζει τὰ αἰσθήματά του. Ὅστις ἔλαβε τὸν κόπον ν' ἀναγνώσῃ τὰ πολιτικὰ αὐτοῦ ὑπομνήματα εἶδεν ἐκεῖ τὰ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος· ζῶντ' αὐτοῦ αἰσθήματα καὶ τὰς εὐχὰς ἐκκορυφώταται, λέγει, μίαν Ἑλλάδα, ἀλλὰ τὴν ἐδῶκατε εἰς ἐν στενὸν κιβώσιον, ἐνός τοῦ ὁποῖου δὲν ἔμπορεῖ νὰ κινηθῇ, δὲν ἀναπνεύσῃ· ἀπὸ χειρὸς εἰς χειρὸν ταρτάσσεται, τὸ σφάλμα εἶναι τὸ· Εὐρώπης δὲ δὲν ἔχομεν λοιπὸν ἀνάγκην ἐπιστολῆς. Γνωρίζω, κύριοι, ἔτερον τινὰ ἐπιστολὴν, γραμμένην ἀπὸ ἐπίσημον ἐπίσης πρόσωπον, ἥτις λέγει περὶ τῶν συσταθέντων κοιμημάτων· εἰδὼν δυνάμεθα, λέγει, νὰ κατορθώσωμεν τίποτε περὶ τῶν πόρων τοῦ Ἑλλήνου, ἢ κοινὴ γνώμη ἔχει ἄλλας φροντίδας, ἢ δὲ πολιτικὴ εἶναι ὑποπτος διὰ τὰς τοιοῦτου εἶδους ἐργασίας· ἀποκινήθητε ἄλλοι (θόρυβος ἐξ ἀριστοκρατῶν).

ΔΑΓΡΗΣ. Δὲν ἤλθομεν εἰδὼν ν' ἀκούσωμεν ἱστορίας.

Εἰς ΒΟΥΛΕΥΤΗΣ. Ἐκσυράσμεν.

ΚΟΥΜΟΓΝΑΔΟΥΡΟΣ. Δύνασθε ν' ἀπείληθε. Ἐξοκολοθεῖτε, κ. Χριστόπουλε.

ΔΑΓΡΗΣ. Ἄν λάβω τὸν λόγον θὰ ἀρχίσω ἀπὸ τῆς ἱστορίας τοῦ 1866· διότι αἱ συζητήσεις αὐταὶ ἀπεκάλυψαν πολλὰ πράγματα, τὸ δὲ ἔθνος περιμένει σήμερον τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος.

ΠΟΛΛΟΙ ΒΟΥΛΕΥΤΑΙ (ἐκ δεξιῶν). Ἐξοκολοθεῖτε, Κ. Χριστόπουλε.

ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ. Μὴ ἐλπίζετε πολὺ ἀπὸ τὰ κοιμητάρια, λέγει ἡ ἐπιστολὴ, διότι ἐν τῇ Εὐρώπῃ αἱ τοιοῦτοι εἰδήσεις ἐνέργειαι ὑπότις θεωροῦνται· κατορθώσατε οὖν νὰ μετατρέψετε τὴν πολιτικὴν τοῦ αὐτοκράτορος· τὰ ἱδικὰ μας κοιμητάρια, αἱ (δικαίως συνδρομαὶ δὲν ὠφελοῦν, δυνατόν νὰ ἐνοχοποιούνη. Καὶ τῶντι, τὰ κοιμητάρια ἐκεῖνα μόλις γεννηθέντα ἐξέλιπον. Ἐτυστασθε, λέγει, καὶ πάλιν χάριν τῆς πολιτικῆς τῶν κοιμητῶν ἐν Ἀγγλίᾳ, ὅπου οἱ μεγαλειότεροι ἄνδρες ἀπετέλουν μέρος. Κύριοι, τὰ κοιμητάρια ταῦτα ὀφείλονται εἰς τοὺς ὁμογενεῖς· ἡ Κυβέρνησις τῆς Ἀγγλίας ἀπ' ὧν ὄντων εἰς τοὺς προξένους τῆς νὰ λάβουν μέρος καὶ περιωρίσθῃ ἡ ἐνέργειά των εἰς τὴν διατροφήν των γυναικιν παιδῶν, τὰ δὲ πρῶτα κεφάλαια κατετέθησαν ἀπὸ ὁμογενεῖς. Ἄν δὲ ἐγένοντο καὶ ἐγένοντο συνδρομαὶ αὐταὶ ὀφείλονται εἰς τὸν πατριωτισμὸν τῶν Ἑλλήνων, ὅτι εἶναι ἐμφορτο. Εἶπεν ὁ ἐντιμος βουλευτῆς Μεταλλογίῳ ὅτι τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐργασίας ἐπὶ τῆς Κρήτης τὴν καθιέρωσεν ἡ πολιτικὴ τοῦ 1866. Ὅπως ἐρόλητε τὴν πολιτικὴν τοῦ ἐνέργειαν ἐπὶ τῆς Κρήτης εἰς τὰ αἶματ' αὐτοῦ Ἀρκαδίου καὶ τοῦ Βασιλέως καὶ μὴ τὰ αἶματ' αὐτῶν πατέρων μας μὲ τὸς ἀγῶνας τοῦ 1821 ἤθελαν νὰ στολίστῃ τὴν πενυχτὴν διπλωματικὴν τοῦ ἐνέργειαν. Τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐργασίας μετέλθομεν κατὰ τὸ 1841 ἐπὶ τῆς Κρήτης, τὴν μετέλθομεν ἐπὶ τῶν ἐν Τουρκίᾳ ἐξεργεσιῶν τοῦ μακαρίτου Βασιλέως, τὴν μετέλθομεν κατὰ τὰ 1854, ὅχι ὡς σήμερον ἀπλῶν, (ὁ κύριος Σύντομος ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν τότε γινώσκει τί λέγω), ἀλλὰ κατὰ τινὰ τρόπον ὀλμπρόν. Καὶ ἐρχονται σήμερον τὴν πολιτικὴν τῶν ἐνδύων πολιτικῶν τῆς ἐπαναστάσεως, τὴν πολιτικὴν τοῦ Κουντουριώτου, τοῦ Πιτρόπου, Μαυρομυχάλη, τοῦ Ζαΐμη, τοῦ Μαυροκερδάτου, τοῦ Κωλέττη, τῶν γονέων μας νὰ τὴν οἰκισποιοῦνται οἱ σημερινοὶ ἄνθρωποι καὶ νὰ λέγουν ὅτι καθιέρωσεν πολιτικὴν ἐλευθερίαν ἐνέργειαν εἰς τὰ 1866, δι' ἐνός κανὸς πολιτικῆς ὑπομνήματος.

Δὲν ἔφερε λοιπὸν τ' ἀποτελέσματα, τὰ ὅποια οὐκ ἐξέθεσαν ὁ ἐντιμος βουλευτῆς Μεταλλογίῳ ἡ πολιτικὴ του· τὰ μὲν στρατιωτικὰ κατορθώματα ἦσαν κατορθώματα τῶν Κρητῶν, αἱ δὲ προσφοραὶ ἀποτελέσματα τοῦ πατριωτισμοῦ τῶν Ἑλλήνων· καὶ δὲ

«Μέρος τι τοῦ λαοῦ τούτου, (λέγει εἰς τὸ ἀπὸ 18|30 Ἀδρίου κατηγορητήριόν της ἡ Τουρκία) προεξάρχουσας τῆς Κυβερνήσεως ἐνόμιζε καὶ νομίζει, ὅτι τοῦ ἀποστέλλειν συμμορίας στρατολογηέντας μέχρι καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν εἰρκτῶν καὶ τῶν φυλακῶν, ὅπως διαπράξωσι φόνους καὶ λεηλασίας ἐπὶ τοῦ ἐδάφους γείτονος χώρας, τὸ ἐξοπλίζεν πειρατικὰ πλοία πρὸς παραβίασιν τοῦ ἀποκλεισμοῦ, τὸ κατακρατεῖν διὰ τῆς βίας δυστυχεῖς πρόσφυγας, οὓς προτελλισαν διὰ τοῦ δόλου, ὅπως ὑποβάτωσι πάντα τὰ θεινὰ τῆς ταλαιπωρίας καὶ τῆς πείνης, τὸ βλακοποιεῖν καὶ δολοφονεῖν ἐπὶ τοῖς ὑπηκόοις τοῦ γείτονος Κράτους, διερχομένους χώραν οὐδετέραν, τὸ μὴ τηρεῖν οὐδεμίαν ἐκ τῶν ἐκ τούτου ὑποχρεώσεων, ἐνὶ δὲ λόγῳ, τὸ καταπατεῖν τὰς συνθήκας, τὸ διεθνὲς δίκαιον καὶ τὴν καθολικὴν ἠθικὴν, εἰσι μέσσω πάντῃ νόημα, καὶ ὅτι ἀρὸς μεταχειρίσθωσαν τὰ μέσα ταυτα ἐν ἀρθρονίᾳ δύνανται ἀκόμη νὰ παρουσιάζωνται ἐνώπιον τοῦ κόσμου ὡς λαὸς νεισός, σφριγῶν γενναίωσιν, καὶ ἠθικημέρας!!» Οὕτως ἔγραψεν ἡ Τουρκία καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν γεγομένων προσήχθημεν ἐνώπιον τῆς συνδιασκέψεως νὰ κρίθωμεν. Ἐμὲλλε λοιπὸν νὰ κρίθωμεν ἀναντιρρήτως· ἀλλὰ πρὶν ἢ ἡ πολιτικὴ τῆς Τουρκίας καταρθῇ νὰ ἐκδώσῃ τὸ κατηγορητήριόν της, ὅτι ἡμεῖς εἰμεθα λαὸς καταπατοῦντες τὰ δίκαια τῆς γείτονος χώρας, ἔπρεπε ἀντὶ διὰ τῆς ἀφροῦ ἐστρατείας τοῦ Παιτροπουλάκη νὰ κατηγορηθῶμεν ὡς παραβιάται τοῦ διεθνoῦς δικαίου, ἐξαντλοῦντες τὴν ὑπομονὴν τῆς Τουρκίας διὰ γυλοίων ἐστρατειῶν, διὰ τῶν βουλευτῶν νὰ μετατρέψωμεν τὸ ζήτημα εἰς Κρητικόν. Αἱ σχέσεις ἔμελλον νὰ διακοποῦν βραδύτερον δὲν ἤθελον προτρέψῃ νὰ τὰς κόβουν εἰς τὴν στιγμὴν ἐκείνην, ἀλλὰ νὰ ἀρήσωσι τὸ ζήτημα ἐκκρεμὲς, μέχρις οὗ ἀναφανῶσι τὰ περὶ διακοπῆς, καὶ τότε νὰ πετάξουν ἐν τῷ μέσῳ τὸ ζήτημα τῶν βουλευτῶν. Τοιοῦτοτρόπως κατ' ἀνάγκην φρονῶ, ἡ Συνδιάσκεψις ἔμελλε νὰ κρίνῃ ἐπὶ τοῦ ζητήματός τῆς Κρήτης· Καὶ θέλετε νὰ μάθητε, κύριοι,

δὲν γνωρίζετε ποῦ τείνει; Ἄν ἡ Αὐστρία, δὲν λέγει φανερά τὴν πολιτικὴν της, δὲν τὴν ἀξιοῦτε ποῦ τρέχει; λοιπὸν θυσιάζετε λέγω, τὸ μυστικόν, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τέλους δὲν ἔχετε. Βλέπετε, κύριοι, ὅτι εἰς ἓν ἔθνος, τὸ ὁποῖον αὐτοδιοικεῖται, καὶ τοῦ ὁποῖου τὸ βουλευτικὸν σῶμα κυβερνᾷ διὰ τῆς υποδείξεως τοῦ ὑπουργείου εἰς τὸν ἀνώτατον ἀρχοῦτα, διοικεῖ δὲ, ὡς εἶπον, διὰ τῆς ἐπιτηρήσεως τῆς κυβερνητικῆς πορείας, ἀδελφὸς πολιτικῇ δὲν δύναται νὰ ἔχη χώραν, οὐδ' εἶναι πολιτικῇ, καθόσον αἱ τάσεις ἐνὸς ἔθνους, ὡς εἶπον, συζητοῦνται δημοσίᾳ, καθότι πρέπει νὰ γνωρίζῃ αὐτὸ εἰς ποῖας θυσίας θὰ ὑποβληθῇ μέχρις οὗτου φθάσει εἰς τὸ ἐπιζητούμενον ἀποτέλεσμα.

Γνωμὴν ἤδη, κύριοι. ἂν ἡ ἀδελφὸς αὕτη πολιτικὴ ἦτο κοινὴ τοῦ ὑπουργείου, μεμεροσιμμένου ὅπως ἡμεῖς τὸ ἐννοοῦμεν ἤτοι τέκνου τῆς πλειονοψηφίας τῆς Βουλῆς, ὑπουργεῖον πολιτικῆς ἀλληλεγγύης, ὅπως καὶ τὸ τοῦ Κ. Κουμουνδούρου ἄλλοτε, καὶ ὅπως πιστεύω ὅτι θὰ ᾔνοι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον θὰ διαδεχθῇ τὸ παρόν, οὐχὶ τότε, ἀργότερα ἐν τῇ μέλλοντι (ἱλαρότης) πολὺ ἀργά

Θέλω, κύριοι, σὰς διηγηθῇ τὴν πορείαν τῆς κυβερνήσεως, διὰ νὰ ἰδῆτε ὅτι ἡ κυβερνήσις αὕτη δὲν ἦτο ὑπουργεῖον ἀλληλεγγύης, ἀλλ' ὑπουργοὶ à department δηλ. ἐν ἑκάστῳ ἔτομον ἤρ γάζετο χωριστὰ διὰ τὸ ὑπουργεῖον τοῦ καὶ ὅτι ἡ λαγομένη πολιτικὴ δὲν ἦτο κοινὴ. Εἰςβράχην ἡ ἀτυχὴς ἐπανάστασις τῆς Κρήτης, ἡ Ἑλλάς ἀπὸ περάτων ἕως περάτων συνεκινήθη, ὅσον δὲ καὶ οἱ ἐν διασπορᾷ διατελοῦντες ὁμογενεῖς συνεκινήθησαν. Ἰπάρχει θεῖόν τι προσὸν εἰς τοὺς Ἕλληνας, τὸ ὁποῖον ἐνθα γὰρ εὐρίσκονται τοὺς συγκινεῖ διὰ τὴν κοινὴν πατρίδα. Εἶναι τοῦτο, κύριοι, ἱερὰ ἐντολὴ ὑπὲρ τοῦ ἑλληνισμοῦ, τὴν ὁποίαν παρέλαβον διὰ τῆς θαλάσσης μεταλήψεως ἐν τῇ Ναφ. τῆς Ἀγίας Σοφίας, ὅτι ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέλλον νὰ πέσῃ εἰς τὰς ἐπάλξεις τῆς πόλεως, ἦλθεν εἰς τὸν ναὸν καὶ ἐκοινώνησε μετὰ τοῦ λαοῦ τοῦ τῶν ἀρχόντων μυστηρίων. Διασκοπρόντες δὲ παρέλαβον μεθέκπυτων τὸ μυστήριον τῆς ἐθνικότητος. Ἐρώτησον τὸν εἰς οἰονδήποτε μέρος τῆς γῆς καὶ ἂν εὐρίσκειται Ἕλληνα περὶ τῆς πατρίδος του, θέλει σοὶ διέξω τὴν ἀνατολήν. Ὑποτάσσεται κατ' ἀνάγκην εἰς πᾶσα ἐξουσίαν, φέρει ὅμως ἐν ἐαυτῷ τὸ μυστήριον. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος, κύριοι, ἐνεκα τοῦ ὁποῖου συγκινεῖται πᾶς Ἕλλην, διὰ τὰ παθήματα οἰκουμένης ἑλληνικῆς μέρους. Συνεκινήθη λοιπὸν, κύριοι, πᾶσα ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ εἰς τὸ αἶσθημα τῆς ἐξεγέρσεως, πολέμου ἐν Κρήτῃ. Ἀναντιρρήτως καὶ οἱ ἀποτελοῦντες τὸ ὑπουργεῖον τοῦ 1866 Ἕλληνες ἦσαν τὸ ἴδιον μυστήριον ἐν τῇ καρδίᾳ των φέρουν, ἀλλ' ὁ τρόπος τῆς ἐνεργείας διαφέρει· ἐπειδὴ δὲ ἐν κοινὸν γνωστὸν πολιτικὸν πρόγραμμα δὲν εἶχον διαγράψαι, ὅταν ἀπεράσισαν νὰ λάβουν τὴν διεύθυνσιν τοῦ Κράτους, διαφοροτρόπως περὶ τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος εἰς ἑκάστους τῶν ὑπουργῶν ἐστέρθη.

Ἐπειδὴ ὁ ἐντιμὸς βουλευτὴς Μεσολογγίου, [να δικαιολογήσῃ τὴν παρουσίαν Κρητὸς εἰς τὸ ὑπουργεῖον, εἶπεν ὅτι ὁ κ. Κουμουνδούρος ὑπεγόρευσε τὸ μέτρον τοῦτο, διότι αὐτὸς ἐσμεμβόλευσε τὸν κ. Βούλγαρον νὰ λάβῃ Κρητὰ ὑπουργόν, τὸν Καλλέργην, χρεωστώ, κατὰ παρέκδοσιν, νὰ δώσω μίαν ἐξήγησιν, πάλιν περὶ ἐνός νεκροῦ, τοῦ μακαρίτου στρατηγοῦ Καλλέργη, ἀπὸ συνέπεισε μόνος ἐγὼ νὰ εἶμαι ἐν τῇ βουλευτηρίῳ τούτῳ. Ὁ στρατηγὸς Καλλέργης δὲν ἦτον ὑπὲρ τῆς ἐπανάστασεως τῆς Κρήτης, ὁ στρατηγὸς Καλλέργης ἔλεγε, «μὲ ζητοῦν οἱ συμπολίται μου Κρήτες, υποθέτοντες ὅτι φέρω μαζί μου τοῦ αὐτοκράτορος τὰς δυνάμεις καὶ τὰ χρήματα, ἅμα δὲ μάθουν ὅτι δὲν ἔχω τίποτε, θὰ μὲ διώξουν, καὶ ἔχουν δίκαιον, διότι ἀπὸ ἐνός γέροντος στρατηγὸς τί περιμένουν νὰ τοὺς κάμῃ;» Καὶ γνωρίζετε, κύριοι, ὅτι ἐσταίλαν πρὸς αὐτὸν πληρεξουσίου καὶ ἐγγράφῳ οἱ Κρήτες, διὰ τῶν ὁποίων τὸν ἀνεκέρητον γενικὸν ἀρχηγὸν τῆς Κρήτης τὰ ἐγγράφα ταῦτα

παρέδωκεν εἰς τὴν Α. Μ. τὸν Βασιλέα μετὰ τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι δὲν σκοπεῖ νὰ δεχθῇ τὸν διορισμὸν, ὡς ἐξάγεται ἀπὸ τὸ δημοσιευθὲν ἐγγράφον τοῦ κυρίου Ἑσπιν ἡμερομηνίας Αὐγούστου ἢ Σεπτεμβρίου τοῦ 1866, τὸ ὁποῖον λέγει ὅτι τὸν ἐκάλεσαν ἡ Α. Μ. ἐλάλησεν αὐτῷ καὶ τῷ εἶπε· «τὸν στρατηγὸν τὸν ζητοῦν εἰς Κρήτην, ἀλλὰ τὰς ὑποσχόμεαι ὅτι οὔτε αὐτὸς, οὔτε ἄλλος τῆς ὑπηρεσίας μου θὰ μεταβῇ ἐκεῖ· ἀλλὰ, κύριε πρέσβυ, περκαλιῶ εἶπατε εἰς τὴν Βασιλιστὴν ὅτι οἱ χριστιανοὶ τῆς Κρήτης πάσχουν, ὅτι ἡ ἐπανάστασις ἐκεῖνη συγκινεῖ ὅλον τὸν λαόν μου, καὶ, κύριε, δύναται ἐπὶ τέλους ὁ λαὸς νὰ μὲ ὑποχρεώσῃ νὰ λάβω μέρος καὶ ἐγὼ,» Εὐγενὴς ἰδέα! Ἀντίθετος μὲντοι ἡ ἐκείνης, τὴν ὁποίαν ἔθετον ἀτόπως εἰς τὸ στόμα τοῦ Βασιλέως, ὅτι τὸ πρῶτον ἐπάτατε τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος.

Ἐπανέρχομαι ἐπὶ τοῦ ζητήματος· ἦτο σύμφωνος ἡ κυβερνήσις ὅλη εἰς τὸ νὰ ακολουθήτῃ μίαν πολιτικὴν ἅμα ἐξεβράχην ἡ ἐπανάστασις τῆς Κρήτης; ὅχι· Ἀλλ' ὡς ἐσέειπτετο ὁ τότε ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν, τοῦ ὁποῖου τὰ αἰσθήματα τὰ πατριωτικὰ καὶ τὰς πολυτίμους γνώσεις δὲν ἔχω σκοπὸν νὰ διαπειλονηθῶ ἐν οὐδενὶ χρόνῳ, ἄλλως ἐσέειπτετο ὁ ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν καὶ ἄλλως ὁ προθυπουργός. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἶμαι φίλος τῶν ἐνακαλῶσεων δὲν θέλω εἶπε, καὶ δὲν θέλω προκαλέσει τὸν νῦν προθυπουργόν νὰ εἴπῃ τί ἐτρεξε τότε μεταξὺ τῆς κεντρικῆς ἐπιτροπῆς καὶ τοῦ προθυπουργοῦ· ἀπ' αὐτῶν, κύριοι, πρέπει νὰ τὰ καλύψῃ ἡ σιωπὴ ἡδὴ, ὅπως τὰ ἀνακαλύψῃ ἡ ἱστορία. Δὲν ἐπεθύμει ὁ κύριος πρόεδρος τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Κρήτης; ἀπαγορεύει ἡ Κρήτη παρεκτρέψῃ τότε ἡ σήμερον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὁ πρῶτος ὅστις ἤθελε χειροκροτήσῃ, ἀναντιρρήτως, θὰ ἦτο ὁ κύριος Βούλγαρης· ἀλλ' ὁ πατριωτισμὸς, κύριοι, ἔχει ἐν ἐκάστῳ ἰδίους κανόνας, καθ' οὓς πραγματοποιεῖται, καθ' οὓς δύναται νὰ φθάσῃ εἰς τὸν σκοπὸν του· καὶ ὁ κ. Βούλγαρης εἶχε τοὺς ἐδικούς του. Ἀφῆσεν ὅλως ἀδοκίμητον τὴν Κρήτην; ὅχι· ἀλλ' ἦρκε ὁ ἄρτος;· ὕπὸ τὴν εἰσφορὴν πολιτικὴν ἐνὸς ἐκείνου τῶν ὑπουργῶν ἢ μετὰ τὴν στέρησιν πάσης πολιτικῆς φθάνομεν, κύριοι, εἰς τὸν Δεκέμβριον (τὸ ὑπουργεῖον ἔριψε τὸν Ἰούλιον). Ἀρχεται ἡ ὑπουργικὴ κρίσις· ἀναβάλλεται ἡ Βουλὴ ἐπὶ 40 ἡμέρας· συγκαλεῖται ἡ Βουλὴ· τὸ ὑπουργεῖον δὲν παρουσιάζεται ἐνώπιον αὐτῆς· ἐξακολουθεῖ ἡ ὑπουργικὴ κρίσις, ἐπὶ τέλους ἔχεται ἐνώπιον τῆς Α. Μ. τὸ ζήτημα περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ ὑπουργείου.

Κύριοι, ἐπιτρέψατέ μοι νὰ σὰς εἰπῶ τὰ ὑπουργικὰ ζητήματα δὲν τίθενται μόνον ἐνώπιόν σας, τίθενται καὶ ἐνώπιον τοῦ Βασιλέως. Ἐν μόνον σὰς εἶχτε τὸ δικαίωμα νὰ ῥίπτετε τὰ ὑπουργεῖα, τὸ πολίτευμα θὰ ἦτο χαλόν. Εἶναι λοιπὸν διπλόν, δηλ. τέλος, καὶ ὅπως σὰς ἔχετε τὸ δικαίωμα νὰ ἀρνηθῆτε τὰ ὑπουργεῖα, ἀπαράλλακτα καὶ ὁ Βασιλεὺς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ τὰ μεταβάλῃ· καὶ σὰς μὲν ἔχετε τὴν εὐθύνην ὅταν ῥίπτετε τὸ ὑπουργεῖον, τὸ δὲ διαδεχόμενον ὑπουργεῖον· διὰ τὸ ἀποχωροῦν ὑπάρχει τὴν εὐθύνην διότι ὁ Βασιλεὺς εἶναι ἀεὶ ἐκείνος καὶ ἀπαράβυστος, οὐχὶ δὲ καὶ ἱερός, ὡς ὑπᾶρχεν εἰς τὸ προκείμενον Σύνταγμα, καθότι τὸ ἀφῆρεσεν ἡ τελευταία συνέλευσις. Ἀρχεται λοιπὸν τὸ ζήτημα τῆς διατηρήσεως τοῦ ὑπουργείου ἐνώπιον τοῦ Βασιλέως, (ὁ κ. Κουμουνδούρος ἔφυγε καὶ θὰ μοῦ χρειασθῇ).

Εἰς ΒΟΥΛΕΥΤΗΣ. Τώρα θὰ ἔλθῃ.

ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ. Ἀρχεται λοιπὸν τὸ ζήτημα τῆς διαλύσεως τῆς Βουλῆς, ἐνώπιον τοῦ Βασιλέως. Ἐπειδὴ κύριοι διεδέχθημεν τὸ ὑπουργεῖον Βούλγαρη, ἡμεῖς, δηλ. ὁ κ. Κουμουνδούρος καὶ οἱ σύντροφοί του, ὑπεχόμεθα τὴν εὐθύνην τῆς πτώσεώς του· δὲν εἶναι οὕτω, κ. ὑπουργέ, τῶν ἐξωτερικῶν;

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ. Μάλιστα.

ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ. Ὑπέχομεν λοιπὸν τὴν εὐθύνην τῆς πτώσεως τοῦ κ. Βούλγαρη, καὶ κατὰ συνέπειαν ἡ ἐξουσία τοῦ λό-

καὶ καταλύει μίαν δυναστείαν, ἀφαιλεῖ εἰς τὸ εἶδος τὴν πᾶν ἐκείνην ὡς παράδειγμα τῆς ἀποσιώσεως εἰς τοὺς νόμους τῆς πατρίδος του, εἰς τὰ δικαιώματα τῶν καθυστερωμένων ἐξουσιῶν.

Δυνατὸν, κύριοι, οἱ κριταί, οἱ ἐπικριταί ἐνός ἐκείνου ἡμῶν νὰ ὡσι μορφωμένοι μονομερῶς τὸ τοιοῦτο θυνάμεθα δικαίως νὰ τὸ ἐλέγξωμεν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ νὰ ἀπορρίψωμεν τὴν λογοδοσίαν. Ἐάν παραδεχθῶμεν ὡς θεωρίαν τὴν ἐναντίαν ἀρχὴν ἔχει νὰ εἴπῃ, ὅτις μονομερῶς μὲ δικάζετε σήμερον, μονομερῶς θὰ Σὲ δικάσω καὶ ἐγὼ αὐτὸν ὃ ἔάν τοιαῦτα ὑπάρξῃ ἡ θεωρία τοῦ πολιτεύματός, μας, δεδαιωθῆτε ὅτι ἀτόπως ἐποιήσατε μίαν μεταβολὴν τῆς 10 Ὀβρίου.

ΔΑΓΡΕΣ. Μήπως ἡ μεταβολὴ στρεφίζεται εἰς ἄτομον;

ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ. Ἄς προσπαθῶμεν κύριοι, νὰ μὴ εἴπῃ ἡ ἱστορία ὅτι ἀνεποδογυρίσθη, ὅτι ἐδημιουργήταμεν ἐπὶ τριάκοντα ἔτη ὅτι ἀνεποδογυρίσθη ὅτι ἔλαμα, νὰ μὴς θεωρήσῃ ἡ Εὐρώπη καὶ ὁ κόσμος ὡς ἔθνος, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ μὴ δημιουργηθῇ τίποτε.

ΔΑΓΡΕΣ. Κ. Πρόεδρε, τὸν λόγον.

ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ. Δὲν προσβάλλω κανέναν.

ΔΑΓΡΕΣ. Ἡ Ἑλλάς ἔφερε τὸν Ὀθωνα, καὶ ἡ Ἑλλάς ἔφερε καὶ τὸν Γεώργιον.

ΠΡΟΚΥΡΟΣ. Τὸ θέμα, κύριοι, δίδει πᾶσαν ἐλευθερίαν διὰ πᾶσαν ἰδέαν· ἕκαστος ἐρχεται καὶ ἀντιπροῖν μὴ διακόπτεται.

ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ. Λέγω κύριοι, ὅτι ὡς οἱ ποιήσαντες τὴν μεταβολήν, ὅτω καὶ ἐγὼ ἔχω συμμέρον ὑπὲρ τῆς ἀποστασιώσεως τῶν πραγμάτων, διότι κοινὰ τὰ ἀγαθὰ καὶ κοινὰ αἱ συμφοραὶ τῆς πατρίδος πρὸς ὅλους τοὺς πολίτας. Καθερεῖ τις ἀρχή τινα, πλὴν μετὰ τὴν καθιέρωσιν, αὕτη εἶναι κοινὸν κτήμα· δὲν δύναται νὰ εἴπῃ ὅτι ἐγὼ ἐπραξα τοῦτο καὶ εἰς ἐμὲ ἀνήκει ἡ ἀποκλειστικὴ ἀπόλαυσις τοῦ ἀγαθοῦ. Κτήμα κοινόν, Κύριοι, εἶναι τὰ ἀποτελέσματα τῆς 10 Ὀβρίου, διότι ὅλην τὴν Ἑλλάδα διέπουν. Δὲν ἦτο δίκαιον λοιπὸν νὰ ἐξετάζωμεν ἐν ἡμῶν σήμερον τὴν διαγωγὴν τοῦ Κ. Βούλγαρη· δὲν ἐπιθυμοῦν κατ' οὐδένα τρόπον νὰ ἀπουσιάσῃ ἐν πρόσσωπον, τὸ ὅποιον τάττεται εἰς τὴν πρώτην τάξιν τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν, τῶν ἐπιζώντων. ἔχω μεγίστην ὑπόληψιν πρὸς τὸν κ. Βούλγαρη· τὸν ἐγνώρισεν ἐκ τοῦ πλησίον· συνειργάσθη μετ' αὐτοῦ κατὰ τὸ 1855, 1856, 1857· ἐξετίμηκα τὸν νοῦν του καὶ τὰ πατριωτικὰ του αἰσθήματα· μετὰ δὲ τὴν μεταπολίτευσιν συνέπραξα μετ' αὐτοῦ καὶ συνοπούλγευσά· τὸν εὖρον ἀκραίαν πατριώτην, δὲν καταγοῶ τὰς ἀρχάς του, οὕτε θέλω με ἀκούσαι κατὰ τὴν διήγησιν ἢ κατὰ τὴν ἐξερρήνησιν τῆς πολιτικῆς του, ὅτι ἐβουλεύθη ἐκ προθέσεως ἀντιπατριωτικὸν τι· ἀντιπατριώτης ἐγὼ δὲν βλέπω εἰς τὴν Ἑλλάδα, βλέπω πλανωμένους καὶ πλανῶντας, ἀλλ' ἀντιπατριώτης δὲν εἶδα, οὐδ' ὁ θεὸς νὰ τὸ δώσῃ ἵνα ἴδω εἰς τὸ εἶδος.

Ἐπιλαμβάνομαι, Κύριοι, τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος τῆς ὑπουργικῆς μεταβολῆς τοῦ 1866, ἀρ' ἡ ἐποχὴ ἤρξατο ὁ ἐντιμὸς Βουλευτὴς Μισοβύργιος. Σὲ εἶπεν, ὅτι ὁ Κ. Ρούφος προῶπουργός κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, παρουσιάσθη εἰς τὴν Α. Μ. τὸν βασιλέα, ὑπέβαλεν εἰσεβάτως εἰς τὴν Μεγαλειότητά του τὴν δυσχερὴ κατὰστασιν τῶν πραγμάτων. Εἶπεν Αὐτῷ, ὅτι τὰ πράγματα περὶ ἡμῶν καὶ ἐν ἡμῶν ἔχουσι κακῶς. Αἱ χεῖρές μου ἀδυνατοῦσι νὰ κρατήσωσι τὸ πηδάλιον τοῦ Κράτους. Τίποτε εὐκρινέστερον ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ ἀπλουστάτου ἐκείνου ἱστορικοῦ ἀνδρός. Μόνη ἡ εὐκρινὴς αὕτη ἐξηγήσις πρὸς τὸν ἀνώτατον ἀρχόντα ἀρκεῖ ν' ἀναδείξῃ ἕνα ἄνθρωπον μέγαν πολιτικόν. Ἡ γνώσις τῶν πραγμάτων κατὰ τὰς κρίσιμους περιστάσεις ἀπαιτεῖ νοῦν ὑγιᾶ καὶ καρδίαν πατριώτου, ὅπως εἶπῃ τῷ βασιλεῖ ὅτι ἄλλο τι ἀπαιτεῖτο, παρὰ τὴν προγονικὴν ὑπόληψιν τοῦ γέροντος αὐτοῦ νοικοκύρη κατὰ τὰς κρίσιμους ταύτας ὥρας.

Ἡ ὁμολογία αὕτη τοῦ κ. Ρούφου ἀναδιδάσκει αὐτὸν εἰς τὴν τάξιν τῶν μεγάλων πολιτῶν. Δὲν ἔχῃ διὰ τῆς πολιτικῆς τῶν αἰσθημάτων οὐδ' ἐξήγησε νὰ περιώσῃ τὴν ὑπόληψιν του διὰ τῶν χειροκροτήσεων· τὰ πολιτικὰ ταῦτα ἀθήματα ἐγνώριζε, ὅτι παρέχονταν ὁμοῦ μετὰ τὴν στιγμὴν ἐγνώριζεν ὅμως ὅτι ἡ ὑπόληψις παραμένει, ὅταν ὁ πολιτικὸς ἀνὴρ κατανοήσας τοὺς καιροὺς καὶ τὰς περιστάσεις κερύττῃ ὅτι δὲν χρησιμεύει· αὐτὸ ἠθέλησεν ὁ αἰμνῆτος Ρούφος, καὶ προσελθὼν εἶπε τῷ βασιλεῖ· Δὲν ἀντίχομαι αἱ χεῖρές μου νὰ διευθύνωσι τὸ σκάφος τῆς πολιτείας· ἡ Εὐρώπη σαλεύει, ἡ Ἑλλὰς νοσιῖ. Ὅταν ὁ Κανακάκης ἐγχεσάμενος, δὲν ἐτεκαλέσθη τὴν δοθεῖσαν κανόνος· ἤδη δὲν χρησιμεύει. Κάλεσον εἶπε ἄλλους πολιτικούς ἀνδρας νὰ ὑπερετίσωσι τὴν πολιτείαν.

Ὁ Βασιλεὺς ἐν τῇ συνείσει αὐτοῦ καὶ ἐν τῷ δικαιοματί του ἐκάλεσε, νομίζω, τὸν Κ. Δεληγιώργην καὶ τὸν Κ. Κουμουνοπούλου καὶ τοὺς ἐπεφόρτισε νὰ μορφώσωσιν ὑπουργεῖον. Διὰ τί δὲν τὸ ἐμόρφωσαν; Σὲ εἶπον πρὸ ὀλίγου οἱ ἴδιοι· αἱ πληροφορίες κατὰ τὰς δοθείσας ἐξηγήσεις διαφέρουσιν· ἀλλ' εἰς ἐμὲ δὲν ἀνέκει νὰ εἰσέλθω εἰς μυστήρια, τὰ ὅποια δὲν μοι ἐκοινώνησαν.

Καλεῖται κατόπιν ὁ κ. Βούλγαρης μετὰ τοῦ ὁποῖου συνεπράττομεν ἡμεῖς οἱ περὶ τὸν μακαρίτην Μισοβύργην. Ἐκαλέσθη νὰ μορφώσῃ ὑπουργεῖον· χρεωστῶ νὰ ὁμολογήσω ὅτι ἡ εὐγένεια, ἡ χαρακτηρίζουσα τὸν πολιτικὸν τοῦτον ἄνδρα εἰς τὰς σχέσεις του, ἀνιπτόχθῃ ἀφορροπρόντιτα πρὸς ἡμᾶς. Ἀνιχωρῶν ἀπὸ τὰ ἀνάκτορα, μετέβη εἰς τοῦ Κ. Μισοβύργην τὴν οἰκίαν· ἐκεῖ εἶπε πρὸς αὐτὸν ὅτι ἡ Μεγαλειότης του τὸν ἐπεφόρτισε νὰ σχηματίσῃ ὑπουργεῖον καὶ ὅτι ἐπιθυμεῖ νὰ συμπράξῃ, μορφῶντων ὑπουργῶν μετ' αὐτοῦ. Ὁ μακαρίτης Μισοβύργης συνεκάλεσε τοὺς φίλους του, ἐξέθεσεν ὅσα εὐγενῶς ἀπύθονα πρὸς αὐτὸν ὁ Κ. Βούλγαρης καὶ ἐξήγησε τὴν γνώμην τῶν συντρόφων του. Ἡ γνώμη ἡμῶν, κύριοι, δὲν ἦτον δυνατόν νὰ βραδύνῃ νὰ ἐξηγηθῇ, διότι ἦτο μεμορφωμένη· ἡ Ἑλλὰς ἐξήρχετο ἀπὸ μίαν ριζικὴν μεταβολήν· ἡ ριζικὴ αὕτη μεταβολὴ συνετάραξε τὸ καθιστώσ, παρέλυεν ὅσους θεσμοὺς διοικητικούς εἶχε μορφώσει ἡ πρότερον κατὰστασις· χρεωστῶ δὲ πρὸς τιμὴν τῆς νὰ ὁμολογήσω, ὅτι δὲν ἐπῆνεγκε τὰς καταστροφὰς ἐκείνας, τὰς ὁποίας εἶδομεν εἰς μεταβολὰς εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν. Βλέπετε, κύριοι, ὅτι ἐξετάζων τὴν ἱστορίαν τῆς πατρίδος μου, καθ' ἣν ἐποχὴν εἰς ἀντίθετον θέσιν εὐρισκόμην, δὲν κούπτω τὴν ἀλήθειαν.

Ἄρῳ, κύριοι, ὡς εἶπον, τὰ πράγματα τῆς πατρίδος διέκειντο κακῶς, οἱ δεσμοὶ τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ὑπηρεσίας εἶχον παραλύσῃ, τὸ Ταμεῖον ἦτο ἀνεῖν χρημάτων, ἡ συνεννόησις μεταξὺ τῶν πολιτικῶν δύσκολος, πολιτικαὶ δὲ ἀτομικότητες καὶ φαντασίαι πανταχοῦ τοῦ Κράτους μορφωμέναι ἀλληλομάχουν· περὶ δ' ὅμων τὰ σημεῖα τοῦ καιροῦ ἐφαίνοντο δεινὰ· ἡ ἰταλία παρεσκευάζετο εἰς μέγαν ἀγῶνα, παρεσκευάζετο ἵνα ἐπιχειρήσῃ τὸν περὶ τῶν ὅλων κίνδυνον, παρεσκευάζετο νὰ εἴπω ὀρθότερον τὸ Παιμόντε νὰ μεταποιηθῇ εἰς ἰταλίαν καὶ ὁ δοῦξ τῆς Σαβοΐας, ὁ μικρὸς αὐτὸς βασιλεὺς τοῦ Παιμόντε, ὁ Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ ν' ἀνακηρυχθῇ βασιλεὺς τῆς ἰταλίας· ὁ δὲ γέρον βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας νὰ ἀναλάβῃ τὸ γέμμα τῆς γερμανικῆς αὐτοκρατορίας, καὶ νὰ ποιήσῃ τὴν ἐνότητά τὴν γερμανικὴν· Ἄρῳ ταῦτα πάντα εἶχον οὕτω, τί ἔθελε χρησιμεύει εἰς τὸν τόπον ἐν μονομερῆς ὑπουργεῖον; Ἐπρόκειτο, ὡς βλέπετε, κύριοι, νὰ συνταχθῇ ἐκ Εὐθέρων ἡ Εὐρώπη, νὰ καταπολεμηθῇ μία μοναρχία στρατιωτικὴ, ἡ Αὐστρία, ἡ ἔχουσα ἐξησκημένους στρατοὺς, καὶ χρησιμεύουσα ὡς βάσις τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ζυγοστασίου καὶ ὡς φραγμὸς εὐρωπαϊκῶς μεταξὺ Ἀρκτοῦ καὶ Δύσεως. Μεγάλα λοιπὸν συμφέροντα ἐπρόκειτο νὰ συγκρουσθῶσιν, θρόνοι ἐκλονίζοντο, αἱ ἐθνικότητες ἐταράττοντο, τὸ πᾶν ἐδείκνυν ὅτι εἰς τὴν σύγκρουσιν ταύτην, ἀγνωστον ποῖος ἔθελεν ἐπιτύχει. Ἐπεὶ λοιπὸν

ἐκτός τῆς ἐξουσίας, καὶ ἐπὶ χειρότερον ἀκόμη, ἐδύναντο νὰ γείνη, καθὼς καὶ ἔχουν, ἀρχηγὸς τῆς ἀντιπολιτευτικῆς. Ὁ ἀξιότιμος κύριος Κουμουνδούρος δὲν ἐξήτει αὐτὴν τὴν ἐγγύησιν ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, διότι δὲν εἶχε τιποτὴ νὰ οὐδυνῇ ἀπὸ τὸν κύριον Βούλγαριν. Ὁ κύριος Βούλγαρις δὲν εἶχε σχέσεις, καὶ ἂς μὲ συγχωρήσῃ νὰ τὸ εἰπῶ, διότι τὸ πιστεῦν καὶ τὸ φρονεῖν, δὲν εἶχε σχέσεις οὔτε μὲ τὰς Ἑπαιροθεσσαλικὰς ἐπιτροπὰς, οὔτε πιστεύω νὰ διατηρεῖ ἀλληλογραφίαν μὲ κομμουνιστὰς πρὸς ἀναστάσεις εἴτε τῆς Ἑπείρου εἴτε τῆς Θεσσαλίας εἴτε τοῦ Ἀρχιπελάγους, εἴτε ὁποιασδήποτε ἄλλης χώρας δούλης.

Προχωρῶ, κύριοι! ἐφθάσαμεν εἰς τὴν σύστασιν τοῦ ὑπουργείου. εἰμὲν παρόντες οἱ τρεῖς: ἀπὸ δὲ κατάρτι σμεν τὸ πρωτοδικὸν εἰμὲν νὰ διαθέσωμεν τὸ ὑπουργεῖον τῶν στρατιωτικῶν ὁ κύριος Κουμουνδούρος. Ἐλαβὲ τὸν λόγον καὶ εἶπεν: ὡς πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν στρατιωτικῶν ἂς μὴ γείνη καμμία πρότασις, διότι θέλω σὰς προτείνει πρόσωπον τὸ ὁποῖον πιστεύω, ὅτι ἀμφοτέρωθεν θέλετε ἀποδεχθῆ, εἶναι ὁ στρατηγὸς Καλλέργης. Τοῦτο δὲν τὸ ἀναφέρω δι' ἄλλον λόγον, κύριοι, εἰμὲν διὰ νὰ δείξω εἰς τὸν κύριον Λομβάρδον, ὅτι ἐάν ὑπῆρχεν εἰς τὸ ὑπουργεῖον τοῦ 1866 τὸ προεδρευόμενον ἀπὸ τοῦ κύριου Βούλγαριν ὁ συνταγματάρχης Ζημβοακάκης Κρήσις ὡς ὑπουργός, ὁ κύριος Κουμουνδούρος, τὸν ὁποῖον δικαιολογοῦντες κύριε Λομβάρδε, κτελέστατε νὰ παραστήσιτε ὡς ἐναντίον πάσης ἐξεγέρσεως τῆς Κρήτης, ἐπρότεινεν ἕτερον Κοῦττα, τὸν στρατηγὸν Καλλέργην. . . .

ΛΟΜΒΑΡΔΟΣ. Δὲν ἦτο αὐτό.

ΚΟΥΜΟΥΝΔΟΥΡΟΣ. Βεβαίως καὶ εἶναι ἐπισήμως δεδωκεμένον καὶ δὲν ἐπρόκειτο περὶ τούτου.

ΔΕΛΗΓΕΩΡΓΗΣ. Διὰ νὰ σὰς ἀποδείξω, λέγω, ὅτι ἐάν τὸ ὑπουργεῖον τοῦ 1866 εἶχεν ἓνα Κοῦττα ὑπουργὸν τῶν στρατιωτικῶν, ἐκ τοῦ ὁποῖου ἐξέγαγε ὁ ἀξιότιμος κ. Λομβάρδος τὸ συμπέρασμα ὅτι ἴσως ἡ κυβέρνησις ἐκείνη ὑπῆρξε μία τῶν αἰτιῶν τῆς ἐξεγέρσεως τῆς Κρήτης, πρῶτος τὴν ἰδίαν ταύτην εἶχεν ὁ κύριος Κουμουνδούρος: ὁ κύριος Ζημβοακάκης μάλιστα δὲν ἀπέτελεσε μέρος τῆς κυβερνήσεως τοῦ 1866 ἐν ἀρχῇ: προσελθὼν μετὰ ταῦτα.

Ὁ κύριος Κουμουνδούρος ἀπαχώρησε τότε καὶ δὲν ἔλαβε μέρος εἰς τὴν κυβέρνησιν, καὶ ἡμεῖς ἐξεδώκαμεν τὸ πρόγραμμά μας. Ἐπίθεσις φοβερὰ ἐκ μέρους τοῦ τύπου τοῦ ἀντιπροσωπεύοντος τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ιδέας, τὴν πολιτικὴν, τὸ σύστημα τοῦ κυρίου Κουμουνδούρου. Ἄθλιοι, μὰς ἔλεγον, εἰς τοιαύτας ἐποχὰς παρουσιάζεσθε νὰ διοικήσῃτε τὴν Ἑλλάδα καὶ κρύπτεσθε ὀπίσθι τοῦ προσκηνίου, δὲν ἐρχεσθε φανερά νὰ εἰπῇτε ποία εἶναι ἡ πολιτικὴ σας ἡ ἐξωτερικὴ! δὲν ἐρχεσθε φανερά νὰ κηρύξῃτε τὰς ἀρχὰς σας ὡς πρὸς τὰ ἐξωτερικὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος! Καὶ τί εἶπομεν ἡμεῖς εἰς τὸ πρόγραμμά μας; ὅτι εἰσερχόμεθα ἀνευ οὐδεμιᾶς προκαταλήψεως: κτελέσταμεν νὰ ἐλευθερώσωμεν τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ πάσης μορφῆς, ὅτι εἰσέρχεται μὲ κακὸν σκοπὸν, ὅτι εἰσέρχεται νὰ διαταρᾷ τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἢ τὴν τῆς Ἀνατολῆς εἰρήνην, ὅτι εἶχε σκοπὸς οἱ ὁποῖοι ἤθελον τὴν γυμνάσει τῆς ἀναπορεύτου διὰ τὴν πρόδοιν καὶ εὐημερίαν τῆς Ἑλλάδος εὐμενίας τῆς Εὐρώπης.

Δὲν παρήλθον πολλαὶ ἡμέραι ἤτοι ἡ ἐπέτειος ἐορτὴ τοῦ Σουλτάνου. Κατὰ χρόνους ὡς ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν ὤφειλον νὰ παρευρεθῶ εἰς τὸ ἐπίσημον γεῦμα τῆς προεδρίας καὶ ὤφειλον νὰ προπῶ ἐπισήμως ὑπὲρ τῆς ὑγείας τοῦ Σουλτάνου. Φοβερός κοπετός καὶ πάταγος! προδότης ὁ Δεληγεώργης! προέπιεν ὑπὲρ τοῦ Σουλτάνου! ἐκράυγαζον αἱ ἐφημερίδες αἱ ἀντιπροσωπεύουσαι τὰς ἀρχὰς τῆς ἀντιπολιτευτικῆς ἠγνόνουν ὅτι εἰς τὸ ἑὸν γεῦμα παρευρίσκειτο καὶ ὁ κύριος Κουμουνδούρος, καὶ ὅτι ἂν ἐγὼ προέπιον, προέπιον ἠναγκασμένος τοῦλάχιστον, ἐνῶ αὐτὸς ἔφερε ἐν παράσημον καὶ διὰ τοῦτο ἐκομίσθη ἐκεῖ, τὸ παρά-

σημον τῆς Τουρκίας (ἐλαφύτης χειροκροτήματα ἐκ τοῦ ἀκροατηρίου).

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Κύριοι, νὰ φυλάττεται τὴν θέουσαν τάξιν, νὰ εἰδῇ, ὅτι δὲν εἰσέλθῃ εἰς θάλαμον.

ΔΕΛΗΓΕΩΡΓΗΣ. Μετ' ὀλίγον, κύριοι, συνιστᾶται ἡ Κρητικὴ ἐπιτροπὴ, καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ πρώτη ἐμφάνισις τῆς Κρητικῆς ἐπαναστάσεως ἐν Ἑλλάδι. Συνιστᾶται ἡ Κρητικὴ ἐπιτροπὴ καὶ συνιστᾶται ἀπὸ τινος, κύριοι; συνιστᾶται ἀπὸ τοῦ στενοῦς φίλου τοῦ κυρίου Κουμουνδούρου καὶ ἀπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τοῦ 1867 καὶ δὲν ἦσαν μόνον αὐτοί, εἰς τὴν Κρητικὴν ἐπιτροπὴν, διότι ὑπῆρξαν ἄνθρωποι οἱ ὁποῖοι τοὺς ἔκαμαν τὴν παρατήρησιν, ὅτι κατ' ὅσον ἔκαμαν νὰ συστήνῃσι κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τοῦ φερρισιανοῦ ἐπιτροπὴν, ἦτοι ἐμείλλοι νὰ διατηρῇ ἐθνικὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τοῦ ὁποῖου ἐνδιεφέροντο πάντες καὶ οὕτω νὰ τὸν στερέωσι τῆς κοινῆς προθυμίας, καὶ οὕτως ἐξῆλθον τι εἰς ἐξ αὐτῶν, διότι νομίζω ὅτι ἦτο καὶ ὁ κύριος Λομβάρδος ὁ ὁποῖος ἐξῆλθε, ὁ δὲ κ. Χριστόπουλος παρέμεινε.

Ἰδοὺ λοιπὸν, κύριοι, ὅτι ὁ κύριος Κουμουνδούρος δὲν ἀπεδοκίμαζε οὔτε ἕνος ὅπως ἦτο τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Κρήτης καὶ τῆς ἀναστατώσεως ἄλλων ἀκόμη μερῶν ἐάν δὲ, κύριοι, τὸ 1865 ἀπέβριζε πρότασιν γενομένην δῆθεν πρὸς τὴν κυβέρνησιν τοῦ περὶ ὑποστρέψεως μιᾶς ἐπαναστάσεως ἐν Κρήτι, τοῦτο πρέπει νὰ τὸ ἀποδώσῃτε εἰς ἄλλην αἰτίαν: ἡ αἰτία ἦτο, ὅτι ὁ κύριος Κουμουνδούρος ἀνῆκε εἰς δύο ἐποχὰς, ἡ μία ἐποχὴ εἶναι ἡ πρὸ τοῦ 1866, ἡ ἄλλη εἶναι ἡ μετὰ τὸ 1866.

Πρὸ τοῦ 1866, κύριοι, εἰςβαίως δὲν ἐσυλλογίζετο τοιαύτας ιδέας: οὐδέποτε ἐπέρασαν ἀπὸ τὸν νοῦν τοῦ οὗ ἐῖς ἰδέα προπαγανδιστικῶν, οὔτε ἰδέα ἐπαναστάσεως, οὔτε ἰδέα καμμία ἐξ ἐκείνων, τὰς ὁποίας τὴν σήμερον συνιστᾷ ὡς ἀποτελούσας τὸν πυρῆνα ἐξ οὗ δὲ ἐλαστήσῃ ἡ μεγάλη Ἑλλάς. Πρὸ τοῦ 1866, κύριοι, κατὰ τὸ 1859 εὐρέθη μία Βουλὴ, ἐντός τῆς ὁποίας καὶ ὁ Κουμουνδούρος ἦτο ὡς ὑπουργός, εὐρέθη μία Βουλὴ ἡ ὁποία ἐνόμιζε καθήκον τῆς ἐκ τοῦ ὑστερήματος τοῦ ταμείου νὰ ἐξάγῃ ἐν ἑκατομμύριον δραχμῶν καὶ νὰ τὸ διαθέσῃ πρὸς ὅπλισμα τῆς ἐθνοφυλακῆς. Ἡ Βουλὴ ἐκείνη ἐσυλλογίσθη, ὅτι ἐάν αὐτὸς ὁ τόπος ἔχῃ ἓνα προορισμὸν πρέπει τέλος πάντων νὰ γείνη μία ἀρχὴ πρὸς τοῦτον. Ὁ θεσμὸς τῆς ἐθνοφυλακῆς εἶναι ἀναπόφευκτος, ὡς τὸ ἔθνος ἀποκτήσῃ μίαν ἐθνικὴν δύναμιν ἀνευ τῆς ὁποίας δὲν δύναται νὰ ἀτενίσῃ εἰς μέγα μέλλον ἀρχίζοντες δὲ μικρὸν κατὰ μικρὸν εἰς τὸ νὰ ἐκφυλακίσωμεν τὴν ἐθνοφυλακὴν, εἰς τὸ νὰ ὀπλίσωμεν αὐτὴν θίλωμεν κατὰ θῶσι μετὰ τινος χρόνον νὰ ἔχωμεν τὴν ἐθνικὴν ταύτην δύναμιν. Ὁ κύριος Κουμουνδούρος ὑπουργὸς τῶν οἰκονομικῶν εἶπε τότε ἀπὸ τῆς Βουλῆς ἐν τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ ἡ Βουλῆς ἐφῆρσε τὸ ἑκατομμύριον: τρέχουν καὶ τὸν εἰδοποιῶν τι ἐγένετο ἐκ τῆς Βουλῆς ὀργίζεται, ἐρχεται ἐκεῖ, προσπαθεῖ νὰ καταστρίψῃ τὸ ἔργον ἀλλ' εἶναι ἀδύνατον: ἀναχωρεῖ, λέγων, ὅτι θέλει παραιτηθῆ, μεταβαίνει εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ παρατίθεται.

ἔχουμεν λοιπὸν δύο πράξεις καὶ μίαν ἀπραξίαν τοῦ Κ. Κουμουνδούρου ἐμφανισθῆς ἄλλον ἄνθρωπον πρὸ τοῦ 1866, ἄλλον μετὰ τὸ 1866. ἔχουμεν ὅτι παρητήθη ἕνεκα τῆς ψήφισις ἐνός ἑκατομμυρίου πρὸς ἐναρξιν ὀπλισμοῦ τῆς ἐθνοφυλακῆς: ἔχουμεν ἐν πρακτικῶν τοῦ 1866 ἐκ τοῦ ὁποῖου ἐμφανίζεται ὅτι ἀποδοκίμαζε τὴν ἐξέγερσιν τῆς Κρήτης: ἔχουμεν καὶ τὴν ἀπραξίαν τοῦ καθ' ὅλον τὸν παρελθόντα χρόνον τῆς μακρᾶς ὑπουργείας τοῦ ὡς πρὸς τὸ πρακτικὸν ὅμως τοῦτο ἐπιτρέψατέ μοι νὰ κάμω μίαν παρατήρησιν.

Ἐρωτῶ πάντα λογικὸν ἄνθρωπον, κατὰ μέγιστον λόγον ἀπαιτῶ τὴν ἐρώτησιν ταύτην πρὸς πάντα πολιτικὸν ἄνθρωπον, νὰ μοι εἰπῇ, ἐάν ἀνευ πλάγιου σκοποῦ ἦναι ἠναγκασμένη πρὸς μίαν κυβέρνησιν νὰ διατυπώσῃ εἰς ἐπίσημον πρακτικὸν μίαν πρότα-

ΜΙΑΝΣΙΣ. Κατὰ τί συμβάλλουσι ταῦτα εἰς τὴν δικαιοσύνην τῆς πολιτικῆς τοῦ 1869; (θόρυβος).

ΚΟΥΜΟΥΝΔΟΥΡΟΣ. Ἐγὼ εἰς χεῖράς μου καὶ δύνάμει νὰ παρουσιάσω ἔγγραφα σπουδαιότερα ἀναφέροντα τὸ ἐναντίον.

ΠΑΠΑΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ. Ἐγγραφα ἐπίσημα δὲν εὑρίσκονται εἰς χεῖρας ιδιωτικὰς.

Θ. Π. ΔΗΜΗΤΡΙΑΝΝΗΣ. Ὅλα ἔχουσιν ἐν πρακτικὸν ἀποτέλεσμα, καὶ ἡ ἀπάντησις αὐτῶν χρησιμεύει πρὸς φωτισμὸν οὐ μόνον τοῦ ἐξ Ἑρμιονίδος βουλευτοῦ ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἔχωμεν μεγάλην ἰδέαν ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες περὶ τῶν ἐνεργειῶν μας. Δυνάμεθα νὰ διαθέσωμεν τὰ καθ' ἡμᾶς, ὅπως ποτ' ἂν θέλωμεν, ἀλλ' αὖ πεισθώμεν ὅλοι ὅτι αἱ ἐνεργεῖαι ἡμῶν δὲν ἐπιδρῶσιν εἰς τὰς σκέψεις οὐδὲ μεταβάλλουσι τὰς διαθέσεις τῶν μεγάλων δυνάμεων. Εἰπὼν ταῦτα δὲν ἐνόησα ὅτι ἡ πολιτικὴ τοῦ ὑπουργείου τοῦ 1866, ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ ὑπουργείου τοῦ 1866 ἢ τοῦ 1867 ἐβλάψεν κατὰ τι τὸ Κρητικὸν ζήτημα· εἰ ἐναντίας ὁμολογῶ ὅτι ἡ Κυβέρνησις ἰδίως τοῦ 1867, διότι δὲν εἶμαι εἰς θέσιν νὰ κρίνω τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τοῦ 1866, ὅτι ἡ κυβέρνησις τοῦ 1867 οὐδὲν παρέλειψεν ἐξ ἐκείνων, τὰ ὅποια ἠδύναντο νὰ ἐνεργηθῶσιν ἐν τεύθειν, ἵνα διατεθῇ εὖνους ἡ Εὐρώπη ὑπὲρ τῶν Κρητῶν. Ἄν εἶμαι εἰς θέσιν, εἶπον, νὰ κρίνω τὴν Κυβέρνησιν τοῦ 1866, ἐπειδὴ τότε δὲν ὑπῆρχον ἀντιπρόσωποι τοῦ Βασιλέως ἐν τῇ Δύσει καὶ δὲν ἔχω ἐν τῷ ἀρχαίῳ τοῦ ὑπουργείου τὴν ἀλληλογραφίαν αὐτῶν, ἵνα ἶδω τὰς ἐνεργείας, αἵτινες ἐντεῦθεν ἐγένοντο. Αἱ ἐνεργεῖαι ὅμως αὗται ἐγένοντο ἴσως δι' ἄλλων μέσων, τὰ ὅποια δὲν ἀρῆκαν ἵχνη ἐν τῇ ὑπερσίᾳ τοῦ ὑπουργείου τῶν ἑξωτερικῶν, διότι, ἐκτός τοῦ ὑπομνήματος τὸ ὅποion ὁ ἐντιμὸς βουλευτὴς Μεσολογγίου, ὑπουργὸς κατὰ τὸ 1866 τῶν ἑξωτερικῶν, ἀπερῆκε πρὸς τὰς Δυνάμεις, δὲν νομίζω ὅτι ἀδικῶ τὸν Κ. Δεληγεώργην διατεινόμενος, ὅτι δὲν ἔχω ἔτιρα μέσα, ἵνα κρίνω περὶ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς Κυβερνήσεως ἐκείνης. Ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος τῆς Κρήτης λοιπὸν, δὲν ἔχω ὠρισμένα διδόμενα, ἵνα, στηριζόμενος ἐπ' αὐτῶν, προσδοκῶ τι ἐκ τῆς Εὐρώπης, οὐδὲ κατὰ τὸ 1867, οὐδὲ κατὰ τὸ 1868. Εἶχον ὅμως ἐν ὠρισμένον διδόμενον, ὅτι ἐδύναντο νὰ γεννηθῶσι προσδοκίαι, ἠδύναντο αἱ τυχόν ὑπάρχουσαι ἀμυδრაὶ νὰ μεγαλυνθῶσι, πιθανότητες νὰ παρηυσασθῶσι τῆς ἐπιτυχίας τῆς ἐκδόσεως τῶν πόθων, ἂν ὁ ἀγὼν παρατείνετο ἐν Κρήτῃ· διότι ἦτον ἐνδεχόμενον νὰ προκύψωσιν ἐν τῇ Εὐρώπῃ περιστατικὰ τοιαῦτα, τὰ ὅποια ἐπιδρῶντα ἐπὶ τῶν συμφερόντων ἐκάστης τῶν Δυνάμεων, ἐπὶ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν σκέψεων ἐκάστης τῶν ἐπικρατειῶν, τὰς ὁποίας αὐταὶ ἐκτιμον πρὸς διατήρησιν τῆς εὐρωπαϊκῆς εἰρήνης, ἐνδεχόμενον ἦτο νὰ ἤθελε καταστήσει ἡ παράταξις τοῦ Κρητικοῦ ἀγῶνος εὐμενὴ τὴν διαθέσιν αὐτῶν πρὸς λύσιν τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος καὶ πρὸς ἀποφυγὴν τῶν κινδύνων, τοὺς ὁποίους τὰ ἀπρόοπτα ἐκείνα περιστατικὰ ἠδύναντο νὰ προκαλέσωσιν. Ἡ ἐκδοκὴ λοιπὸν ἡ εὐκαταία δὲν ἦτο βεβαία, δὲν ἦτο οὐδὲ πιθανή. Ὡς εἶχον τὰ κατὰ τὴν Εὐρώπην πράγματα, μία μόνον πιθανότης ὑπῆρχεν ἐν τῇ διατηρήσει τοῦ Κρητικοῦ ἀγῶνος. Τάχα ἡ ὑπαρξὶς τῆς Κρητικῆς ἐπαναστάσεως δὲν ἐπηρεάσθη ἀπὸ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Λουξεμβούργου; οὕτως πως ἦτον ἐνδεχόμενον νὰ ἐπηρεασθῇ ἀπὸ ἑτέρον γεγονός, τὸ ὅποion ἠδύναντο νὰ προκύψῃ ἀνεξαρτήτως τῆς θελήσεως ἡμῶν, καὶ ἀνεξαρτήτως τῶν πρὸς ἡμᾶς συμπαθειῶν. Ἄν ἀρνοῦμαι, ὅτι αἱ κυβερνήσεις τῆς Ἑλλάδος δύνανται νὰ ἐμπνεύσωσιν εἰς τὰς κυβερνήσεις τῆς Εὐρώπης ἰδέας ἀγαθὰς ἢ κακὰς, ἐλπίζω ἡ δυσπιστίαν περὶ ἡμῶν τῶν ἀτόμων, τῶν πολιτευομένων καὶ ἀποτελούντων ἐκάστοτε τὴν Κυβέρνησιν, ὁρμώμεναι ἐκ τοῦ τρόπου κατὰ τὸν ὅποιον πολιτευόμεθα ἢ συνεννοοῦμεθα μετὰ τῶν ξένων κυβερνήσεων δὲν ἀρνοῦμαι, ὅτι δυνάμεθα διὰ τῆς πολιτείας ἡμῶν νὰ μεταβάλ-

λωμεν προλήψεις, αἱ ὁποῖαι ὑπάρχουσι καθ' ἡμῶν, καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀγαθοπιστίαν ἡμῶν, καὶ ὡς πρὸς τὰς πρὸς εὐνομίαν διαθέσεις ἢ ἐνεργείας ἡμῶν. Ὁ τρόπος μὲ τὸν ὅποιον διεξάγομεν τὰ κοινὰ πράγματα καὶ τὰς διαθέσεις σχέσεις μετὰ τῶν ἄλλων δυνάμεων εἶναι ἀλάνθαστον διὰ τὰς τοιαύτας κρίσεις τῶν δυνάμεων ὁρμητικόν· ἀλλ' αἱ διαθέσεις τῆς Εὐρώπης ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς Κρήτης δὲν ἐπηρεάζοντο ἐκ τῶν ἐνεργειῶν ἡμῶν καὶ ἠδύναντο ν' ἀποβῶσιν ἐπὶ τέλους εὐμενικὰ γεγονότων ἀπρόοπτων, ἀνεξαρτήτως τῆς θελήσεως ἡμῶν. Ἄν κατὰ μίαν ὠρισμένην ἐποχὴν ὁ Κρητικὸς ἀγὼν εὖρε συνδρομὴν ἐν Ἀθήναις καὶ ἀλλαχοῦ παρὰ τοῖς ὁμογενέσιν ἂν κατὰ μίαν ἄλλην ἐποχὴν ἡ συνδρομὴ ἦτο μεγαλειτέρα ἢ μικροτέρα, δὲν εἶμαι ἐγὼ εἰς θέσιν νὰ φέρω κρίμιναν γνώμην, οὐδὲ μοι ἐπιτρέπεται ὡς ὑπουργὸς ἴσως ἡμποροῦν νὰ προταθῶσιν εἰς τὸ κοινοβούλιον ἐπιχειρήματα πρὸς ἀπόδειξιν τοῦτου ἡ ἐκείνου τοῦ ἰσχυρισμοῦ, ἐγὼ εἶμαι ἐντελὴς εἰς τοῦτο ἀναρμόδιος· καὶ ἂν αἱ συνδρομαὶ αὗται τῶν Ἀθηνῶν ἢ τῶν ἀλλαχοῦ ὁμογενῶν εἶναι δυνατόν νὰ συντελέσωσι εἰς τὸν σχηματισμὸν ἀγαθῆς ἢ κακῆς κρίσεως περὶ τῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ ἐκείνην κυβερνούντων τὴν χώραν, ἐπίσης δὲν εἶμαι ἀρμόδιος. Ἀλλ' ἤκουσα ἀπὸ τοῦ θύματος τοῦτο ἐξενεχθείσας κρίσεις πολὺ δριμύεις κατὰ κυβερνήσεως ὠρισμένης ἐποχῆς, καὶ δὲν δύνάμην νὰ σῶς κρύψω, κύριοι, ὅτι ἂν αἱ κρίσεις αὗται, αἵτινες ἐξετέθησαν ὑπὸ ἐντίμων συναδέλφων ἡμῶν κατὰ τῆς ὠρισμένης ἐκείνης κυβερνήσεως, δύνανται νὰ ἀποδειχθῶσιν ὑπὸ γεγονότων, δὲν δύνάμην νὰ σῶς κρύψω ὅτι βεβαίως οἱ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους κυβερνήσαντες ὑπέχουσαν εὐθύναν, οὐδὲ εἶμαι ἐκ τῶν φρονούντων ὅτι δὲν πρέπει, ὅτι δὲν συμφέρει εἰς τὴν πολιτείαν νὰ ἐπιζητηθῇ ἡ εὐθύνη τῶν κυβερνούντων. Ἄν δὲ παρεπονέθησάν τινες κατὰ τῆς διδομένης ὑπὸ τοῦ δημοσίου φρονήματος ἀμνηστίας εἰς τοὺς πολιτευομένους, δὲν πρέπει τὸ παράπονον τοῦτο νὰ στραφῇ κατὰ τοῦ κοινοβουλίου, ἀλλὰ κατὰ τοῦ δημοσίου φρονήματος, τὸ ὅποion ἀκολουθεῖ τὸν χαρακτὴρα τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ λαοῦ· εἰμεθα λαὸς κατοικῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ τῇ Μεσημβρίᾳ, εἰμεθα ζωηροὶ καὶ ἀποδεχόμεθα ζωηρῶς τὰς ἐντυπώσεις· ἀλλ' ὅσον ἡ ζωρότης εἶναι μεγάλη, τόσον καὶ εὐκόλως χαλαροῦται, ὅταν τὰ συμβάντα τὰ ὅποια ἐγέννησαν τὰς ἐντυπώσεις ἐκείνας παρέρχωνται. Ἄν γνωρίζω ὅμως ἂν τὸ μέγεθος καὶ ἡ αὐστηρότης τῆς ἐπικρίσεως, ἂν τὸ μέγεθος τῶν παραλείψεων ἢ τῶν παραβάσεων, τὰς ὁποίας ἀπειθῶσιν κατὰ τῆς κυβερνήσεως τοῦ 68, καὶ ἂν ἡ ἀντιστοιχοῦσα εἰς τὸ μέγεθος τοῦτο εὐθύνη δύναται νὰ ἐπιζητηθῇ διὰ τῆς προτεινομένης τροπολογίας εἰς τὸ σχέδιον τῆς ἀπαντήσεως εἰς τὸν Β. λόγον. Ὑποθέτω ὅτι αἱ ὑπάρχοντες καθήκον πρὸς ἐπιζητήσιν εὐθύνες, τὸ καθῆκον τοῦτο δύναται νὰ ἐξασκηθῇ κατὰ πάντα ἕτερον καιρὸν ἢ κατὰ τὴν συζήτησιν εἰς τὴν ἀπάντησιν καὶ διὰ καταλλήλου καὶ μᾶλλον προσηρμοζόντος εἰς τὴν σπουδαιότητα τῶν παραλείψεων ἢ τῶν παραβάσεων τρόπου, ἢ διὰ τῆς ἀπαντήσεως εἰς τὸν Βασ. λόγον. Διὰ τῆς ἀπαντήσεως τὰ κοινοβουλία ἐκφράζουσι τὴν γνώμην, τὴν ὅποιαν ἔχουσι ἐπὶ τῆς πορείας καὶ τῆς πολιτικῆς τῆς κυβερνήσεως, ἡ ὅποια διατελεῖ διευθυνοῦσα τὰ πράγματα τοῦ κράτους καὶ αὐτῆς ἰδίως τῆς γνώμης ἔχει ἀνάγκην ὁ Ἕλλημὼν. Ἡ ἐκφρασις τοῦ κοινοβουλίου ἐπὶ κυβερνήσεως παρελθούσης δὲν ἔχει κανέν πρακτικὸν ἀποτέλεσμα, μὴ ὑπαρχόντων πλέον ἐν τῇ κυβερνήσει τῶν ἀτόμων τῶν ἀποτελεσάντων τὴν κυβέρνησιν τοῦ 1868· ἄλλως τε τὰ φρονήματα τοῦ κοινοβουλίου δύνανται καὶ ἐντὸς αὐτῆς τῆς περιόδου νὰ μεταβληθῶσι καὶ σὰς φέρω ὡς παράδειγμα τὴν Βουλὴν τοῦ 1844, ἥτις ἤρξατο ἐκφέρουσα γνώμην καὶ ψῆφον κατὰ τῆς κυβερνήσεως τοῦ κ. Μυροκαρδάτου, ἥτις δὲν ὑπῆρχε τότε ἐν τοῖς πράγμασιν, ἀλλ' ἡ Βουλὴ ἐκείνη δὲν ἐπρόφρασε νὰ κλείσῃ τὴν περίοδον, ὅτι ὁ κόσμος εἶδε περιτοιχοῦμενον τὸν ἀργαλὸν τῆς

σιν γενομένην προφορικῶς εἰς ἐν ἐκ τῶν μελῶν τοῦ ὑπουργείου ἀπὸ ἀτομικῶν ὑποβάλλοντα μίαν ἰδέαν καὶ ἐρωτῶντα, εἰ ἔστι καὶ καιρὸς νὰ ἐπαναστατήσωμεν; ἢ εἴμαι δεισιπλῆς, κύριοι, ὅτι κατὰ τὴν ὑποκρίνεται ὑπὸ τὸ πρακτικὸν τοῦτο· διότι δὲν θέλω ποτὲ ὑποθέσει τὸν κ. Κουμουνδούρου μωρόν. Μωρία εἶναι νὰ ἐκθέσῃ τις διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς μίαν ἰδέαν ὑπάρχουσαν εἰς ἑαυτὸν φρονούντα περὶ ἐπαναστάσεως, ἐν ἡ ἐρώτησις ἡ οὐ σοφιστικὴ· εἴτι μεγαλειτέρα μωρία εἶναι δὲν εἶχε καμμίαν σοβαρότητα καὶ ἦτο ἀτομικὴ γνώμη· καὶ εἴτι μεγαλειτέρα εἶναι δὲν ἀπευθύνετο πρὸς μίαν κυβερνήσιν ἀλλὰ πρὸς ἑα ὑπουργόν. Τί ἀνάγκη εἶχε· ἡ κυβερνήτης τοῦ 1864 νὰ ἐπιληφθῇ αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως; ποῖον σκοπὸν ἐπιδίωκε· ἡ διατύπωσις ἐν ἐπιστήμῃ πρακτικῇ αὐτῆς τῆς ἀρνήσεως τῆς κυβερνήσεως; ἐνὸς πρακτικοῦ, τοῦ ὁποῦ ἐδόθησαν καὶ ἀντίγραφα, τὰ ὅποια μάλιστα καὶ ἐδημοσίευσαν διὰ τοῦ τύπου καὶ διὰ τῶν ὁποίων τινὲς κηρύχθησαν νὰ δημοσκοπήσωσιν εἰς τὰς αὐλὰς τῆς Αὐστρίας, καταφρονομένης κατὰ τῆς Κρήτης, καὶ τοῦ ὁποῦ πρακτικῷ ἔργῳ οὐ μνηστὴς μετὰ καυχήσεως ἀπὸ τοῦ ἔθματος ἐκ μέρους ἐνὸς ἀρχηγῶ κομματικῶς μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Κρήτης; Πολὺ χαμηλὰ κατεβίβασε τὴν ὑπόληψιν τοῦ κ. Κουμουνδούρου ἐπικαλεσθεὶς τὸ πρακτικὸν μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Κρήτης· ἠδύνατο νὰ οἰετο ποιεῖται αὐτὰς τὰς ἰδέας ὡς δηλοῖται ἀνθρώπου; εὐθὺς μετὰ τὴν ἐπανάστασιν καὶ νὰ παρουσιασθῇ ἐνώπιον τοῦ δημοσίου νὰ εἰπῇ αἱ πεποιθήσεις μου εἶναι αὗται, εἶναι εὐλαϊκῆς, δὲν εἶναι ὑπὲρ τῆς ἐπαναστάσεως, ἀποσύρομαι, δὲν ζητῶ τὴν ἐξουσίαν, ἢς ἔλθῃ ἄλλος νὰ διευθύνῃ (χειροκροτήματα ἐκ τοῦ ἀεροστατηρίου.)

Τοῦτο εἶναι ἰδιώμα ὅχι μόνον ὅλων τῶν κοινοβουλευτικῶν τόπων, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν τόπων οἱ ὅποιοι διοικεῖται ἀπὸ προσωπικὰς κυβερνήσεως. Παρατηρήσατε, κύριοι, τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἰδέας τῶν προσωπικῶν κυβερνήσεων τὸν Ναπολέοντα· φέρει τὸ πρόσωπον εἰς τὸ ὑπουργεῖον, τὸ ὅποιν ἔχει τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς πεποιθήσεις τὰς ὁποίας αὐτὸς νομίζει ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην πρέπει νὰ ἐφαρμόσῃ. Θέλει τὴν οὐλίαν μετὰ τῆς Ἰταλίας; προσκαλεῖ τὸν ἄνδρα ὁ ὁποῖος ἔχει τὴν ἰδέαν, ὅτι ἡ φιλία αὐτῆς εἶναι ὠφελιμωτάτη εἰς τὰ συμφέροντα τῆς Γαλλίας. Ἀμὲν, εἴθις ἔλθῃ ἡ ἐποχὴ, κατὰ τὴν ὁποίαν βλέπει ὅτι ἡ Γαλλία ἀρετὰ ὤθησε τὸ ζήτημα τοῦτο καὶ πρέπει νὰ ἐπανέσθῃ πρὸς τὸν Πάπαν, φέρει τὸν ἄνδρα ὁ ὁποῖος φρονεῖ ὅτι τοῦ Πάπα ἡ δύναμις καὶ ἡ ἀξία δὲν πρέπει νὰ ἐλαττωθῇ, καὶ ὅτι ἡ Γαλλία δὲν πρέπει νὰ καταφέρῃ τὸν πάπον κατ' αὐτοῦ ἀλλὰ νὰ τοῦ ὑποστηρίξῃ. Τί εἶναι οἱ ὑπουργοὶ τοῦ Ναπολέοντος ἐνώπιον τῆς πύθνης αὐτοῦ; εἶναι μηδὲν, εἶναι γραφεῖς· κυβερνήτης εἶναι ὁ Ναπολεὼν· ἡ εὐθύνη εἶναι εἰς αὐτόν· εὐθύνῃ δὲν ἔχουν ἐκεῖνοι· ἀλλ' αἱ πεποιθήσεις τῶν εἶναι σιδασταὶ καὶ τὰς σιδεῖται καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ὁ ἴδιος. Ὁ αὐτοκράτωρ νομίζει ὅτι ἔβηκεν εἰς αὐτὴν προσβολὴ κατὰ τῆς ἀνθρωπότητος νὰ παρουσιάζεται εἰς καὶ ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος φρονῶν συγχρόνως λευκὰ καὶ μαύρα ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ζητήματος καὶ δὲν καταδέχεται νὰ ἐξυπακούσῃ οὕτω πᾶσι κανένα ἄνδρα τῆς Γαλλίας.

Παρέδωκα ὅμως, λέγει, τὴν Κρήτην ἀποδύσαν εἰς τοὺς διαδόχους μου. Εἶναι τόσον ἀνέχθης τοῦτο, κύριοι, ὅσον ὑπερῆσαν ἀληθείας καὶ οἱ δύο πρὸ αὐτοῦ συλλογισμοὶ μου. Δὲν ἰσχυρίζομαι ἐγὼ οὕτε καταδέχομαι νὰ τὸ πράξω, ὡς ἰσχυρίσθη ὁ κ. Κουμουνδούρος διὰ τοὺς προκατόχους του, ὅτι παρέδωκε τὴν ἐπανάστασιν τῆς Κρήτης ψυχρὰ ῥαγοῦσαν εἰς τοὺς διαδόχους του. ἰσχυρίζομαι ὅμως κατὰ τι ἄλλο· ἰσχυρίζομαι ὅτι πολιτικῶς καὶ διπλωματικῶς ἡ ἐπανάστασις εἶχε πέσει. Δὲν ἰσχυρίζομαι ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἀμαλία ἡ ἐπανάστασις ἐν Κρήτῃ, ὅτι οἱ Κρήτες δὲν ἐπολέμουν μετ' ἐθουσιασμόν, ὅτι δὲν ἠνδραγάθουν, ὅτι δὲν ὑπῆρχε ζωηρὸν τὸ αἶσθημα εἰς αὐτούς· ἰσχυρίζομαι ὅμως ὅτι πολιτικῶς καὶ διπλωματικῶς ἡ Κρήτη ἦτο πεσμένη.

ἰσχυρίσθησαν, κύριοι, ὅτι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῶν ἡ ἐπανάστασις τῆς Κρήτης διπλωματικῶς ἐπρόδευσε καὶ ὅτι παραδίδοντες αὐτὴν εἰς τοὺς διαδόχους τῶν τὴν ἀφινον εἰς ἀριστον σημείον ἐν τῷ σταδίῳ τούτῳ· καὶ εἰς ἀποδείξιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ τούτου ἔφερον καὶ εἶπον, ὅτι κατὰ τὴν 8ῶριον τοῦ 1867 ἐγένετο ἡ τετραπλῆ διακήρυξις τῶν Δυνάμεων πρὸς τὴν Τουρκίαν. Τὸ ζήτημα τοῦτο, κύριοι, τὸ συνεζήτησα καὶ κατὰ τὰ 1867 μετὰ τῆς κυβερνήσεως τοῦ κ. Κουμουνδούρου καὶ ἐναντίον αὐτῆς ἀναγκάζομαι δὲ νὰ τὸ συζητήσω ἐκ νέου, διότι, ἀπορῶντες, ἐτέρω ἀποδείξεων, ταύτην καὶ μόνην παρουσιάζουσιν εἰς ἀπόδειξιν αὐτῆς τῆς μεγάλης νίκης. Ἀλλὰ καὶ ἂν δὲν τὸ ἰσχυρίζοντο, ὅστις ἤθελε νὰ μάθῃ, καὶ πρῶτος ὁ ἀξιότιμος πωθυπουργός, ὁποῖα δοξα ὀφείλεται εἰς τὸ 1867 ὑπὸ ἐποφὴν πολιτικὴν, τὴν declaration ἐπρεπε νὰ ἴδῃ, τὴν διακήρυξιν τῶν Δυνάμεων ὅπως ν' ἀναγνώσῃ.

Ἰδὼν οὖν, κύριοι, κατὰ τὸν 8ῶριον τοῦ 1867 αἱ Δυνάμεις συνείαξαν ἑ. ἔγγραφον ὑπογραφὴν παρὰ τῆς Γαλλίας, τῆς Πρωσίας, τῆς Πρωσίας καὶ τῆς Ἰταλίας· ἔλπιον ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Αὐστρία, ἡ μὲν Αὐστρία διότι ἐπέδωκε ἰδίαν διακοίνωσιν, ἡ δὲ Ἀγγλία διότι, ὡς γνωρίζετε, ἔμεν ὅλως ἀμέτοχος εἰς τὰς συνδικηφείας τῶν Δυνάμεων. Τί σέρεται ἐν τῇ προκρούσει ἐκείνῃ, ἐν τῇ διακήρυξει ἐκείνῃ; φέρεται τι ὑπὲρ Κρήτης; ὑπάρχει ἐν αὐτῇ τῷ ἔγγραφῳ ἡ παραμικρὰ ἐκ μέρους τῆς Εὐρώπης πρὸς τὴν Κρήτην ἢ πρὸς τὴν Ἑλλάδα εὐμείδεια; αὐτὰ πράγματα, κύριοι, ἀπορρίπτει ἡ διακοίνωσις ἐκείνη ἀπὸ κοινοῦ πρὸς τὸν σουλτάνον ἀπευθυνομένη ἡ Εὐρώπη τῷ λέγει· σὲ προστρέφωμεν καὶ σοὶ ἐδώκαμεν πολλάκις κατὰ τὸ παρελθὸν συμβουλάς· δὲν ἠθέλησας νὰ μᾶς ἀκούσῃς· ἤδη σοὶ ἀρνούμεθα πᾶσαν θλικὴν καὶ ὕλικήν συνδρομήν καὶ σὲ ἐγκαταλιμπάνομεν εἰς τὴν τύχην σου νὰ πολεμήσῃς μετὰ τοὺς λαοὺς. »

Πρέπει νὰ μὴ ἀνέγνωστέ τις ποτὲ διπλωματικὸν ἔγγραφον, πρέπει νὰ ἦναι ἀ-άξιος ὁ ἀντιληφθῇ τῷ στοιχειωδιστέρῳ ἰδεῶν τῆς πολιτικῆς, ἵνα μὴ ἀποδώσῃ εἰς τὸ ἔγγραφον τοῦτο τὴν βλαβεράν σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἀπέδωσαν εἰς αὐτὸ πάντες αἱ ἔχοντες τὴν ιδιότητα καὶ τὴν δύναμιν νὰ κρίνουν, ἔγγραφον ὑπερκαθέρου τὴν ἀρχὴν τῆς μὴ ἐπεμβάσεως τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης μετὰ τὸν σουλτάνον καὶ τῶν λαῶν του, καὶ δευτέρον τὴν ἀρχὴν τῆς ἐγκαταλείψεως τῶν Κρητῶν εἰς τὰς ἰδίας δυνάμεις. Τί ἐξήτει ἐν τούτοις, κύριοι, ἡ Ἑλλὰς, τί ἐξήτει ἡ Κρήτη, τί ἐξήτουν πάντες οἱ ἐλπίζοντες καὶ ποθόντες ἐν εὐτυχίᾳ τέλος τοῦ ἀγῶνος τῆς Κρήτης; Ἠλπίζον καὶ ἐπιθυμοῦν νὰ ἔλθῃ ἡ Εὐρώπη νὰ κηρύξῃ ὅτι ἀφίνει τοὺς Κρητὰς νὰ πολεμήσωσι μέχρις ἐξοντώσεως μετὰ τὴν ὀθωμανικὴν αυτοκρατορίαν; Ἠλπίζον νὰ ἴδουν ἀναμῆξ τὴν ὑπογραφὴν εἰς τὸ αὐτὸ ἔγγραφον τῶν τεσσάρων δυνάμεων, διακηρυττωσάν ὅτι δὲν ἔχουσι σκοπὸν οὐδόλως νὰ ἐπεμβῶσιν; Ἄν δὲ, κύριοι, ὅτι οἱ Κρητὰς ἐπαναστάτησαν οὐδὲν ἄλλο ἤλπιζον παρ' ὅτι ἀγωνισθέντες, ἀποδείξαντες καὶ πάλιν ὡς ἄλλοτε διὰ παραδειγμάτων μεγάλης κνδραγαθίας, ὅπως ἄλλοτε ἐπραξεν ἡ Ἑλλὰς, ἀποδείξαντες ὅτι εἶναι ἄξιοι ἀνεξαρτησίας, ἤθελον λαβεῖ τὴν συνδρομήν τῆς Εὐρώπης ἐπὶ τήλους, καὶ ἤθελον ὑποχρεώσῃ τὴν Τουρκίαν οὕτω νὰ ἐδώσῃ, ἔπειτα ὅτι τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἐκώλυε τὸν δρόμον καὶ κατέστρεψε πᾶσαν ἐλπίδα· ἡ δὲ ἀρχὴ τῆς μὴ ἐπεμβάσεως, τὴν ὁποίαν τὸ ἔγγραφον ἐκείνο διωμολόγησεν, ἦτον ἡ καταστρεπτικωτέρα ἀπόφασις, ἡ ἀπελπισία τῆς Κρήτης. Ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης οἱ Κρητὰς δὲν ἠδύναντο νὰ ἐλπίσωσιν εἰς τὴν ἐπέμβασιν καὶ τὴν μεσολάθεσιν τῆς Εὐρώπης, διότι ἡ Εὐρώπη ὠρισμένως καὶ ἐγγράφως εἶχε κηρύξει πρὸς τὴν Τουρκίαν, ὅδεν θέλω ἐπέμβῃ μετὰ τὸν σου καὶ τῆς Κρήτης· ἐν δικαίῳμα διετήρησεν, εἶπεν ἡ Εὐρώπη, ἡ τετραπλῆ αὐτῆς συμμαχία, ὅταν ἡ φιλάνθρωπία ἤθελε κατασταθῇ νόμος, τότε θέλω σιδασθῇ τὸ

ἐννοοῦσιν, ὅτι εἰς ἀδελφοὶ καὶ ἀντιρρήσαν ἐν τῇ αὐτῇ στέ-
γῃ, ἐν συμφέροντι ἀδελφικῇ. Μὴ παρασπόμεθα λοιπὸν ἐκ τῶν
διενέξεων, ἀς προσπαθώμεν νὰ φαντασθῶμεν τοὺς ὑποκείμενους
εἰς τὰς παλαιότητας, καὶ ὅς εἰμεθα ἡμεῖς οἱ μᾶλλον ὑπομονη-
τικοί.

Ὅπως ἐννοήσωμεν, κύριοι, ἃ διατύποι τὸ ὑπόμνημα πολιτι-
κὴν καὶ πάλιν, ἀκούσατε τὴν τελευταίαν παράγραφον ἥτοι τὸ
συμπέρασμα αὐτοῦ. Ἀφοῦ διηγῆται ὅλην τὴν ἱστορίαν τῆς Κρή-
της, ἀπὸ τοῦ 1830, ὅπου ὅλοι τὴν γνωρίζετε καὶ ὅλοι τὴν ἐ-
παναστάτην, εἴτε ἐν τῇ δημοσιογραφίᾳ, εἴτε ἀλλοῦ συμπε-
ραίνει. «Τελικοῦτον ἐπιχειρήματιν κινδύνων ἢ κυβερνήσεως τῆς
αὐτοῦ Μεγαλειότητος συγκινεῖται. Γινώσκαι κάλλιστα, ὅτι
τὰ παθήματα καὶ αἱ στερήσεις αὐτῆς κρίνεται ἐντεῦθεν παραγέ-
μεναι δὲν δύναται ἄλλως νὰ παύσῃσιν, εἰμὴ τῇ συγχρόνῳ
πύουσι τῶν παραγούτων αὐτὰ αἰτίων. Ἀλλ' ἐφ' ὅσον ὑπερξῇ
εὐκολον (ἀκούσατε) εἰς τὴν κυβερνήσιν τῆς Α. Μ. διὰ τῆς ἀνα-
γραφῆς γνωστῶν γεγονότων νὰ καταγραφῇ πιστὴν εἰκόνα
τῆς ἐπικινδύνου ταύτης καταστάσεως, ἐπὶ τοσούτον τὸ ἔργον αὐ-
τῆς θὰ ἀπέβαινε ὁσχερὲς, ἂν προέκτετο ν' ἀπορνήθῃ γνώμην,
περὶ τῶν μέτρων, ὅσα αὐτὰ καὶ μόνα θὰ ἤδυνάτο νὰ ἐγγυηθῶ-
σιν εἰς τοὺς Κρήτας ὑπερξῇ μᾶλλον συμφέροντα πρὸς τὴν
ἱστορίαν τῶν καὶ πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς
δικαιοσύνης.» Διηγῆται, κύριοι, τὰ δικαιώματα τῆς Κρήτης καὶ
ἅμα ἐθέλει νὰ ἐξηγήσῃ τι ζητεῖ, δὲν ἤδυνάτο νὰ διατυπώσῃ
γνώμην. Σὺς ἐρωτῶ εἰς πολιτικῇ αὐτῇ. Καὶ ἂν ἀληθὲς εἴναι τοι-
αύτη διατί ὅτι ἡ Α. Μ. ὁ Πατριάρχης κατὰ τὸ 1836 προσέφερεν
εἰς αὐτὸν τὴν διάλυσιν τῆς Βουλῆς, ἥτις διαφορικῶς ἰδέαι
εἶχεν ἀπὸ τὰς ἰδέαι τοῦ ὑπουργίου διατί νὰ μὴ δεχθῇ τὴν
διάλυσιν; Κύριος εἶδε ἂν ἡ δυστυχὴς Κρήτη δὲν θὰ εὐρίσκει
καλλίτεραν τύχην, διότι ἤθελεν ἰδεῖ ἐξ ἀρχῆς ὅτι κατ' ἐξ
τὴν συνέταξε! Ἰπῆρχεν ἰδέα πολιτικῇ ἢ δὲν ὑπῆρχεν; ἐν ὅ-
πῃρχεν ὡς διατείνονται, αὕτη ἐπρεπε νὰ ᾔδει ἡ ἐπικρατοῦσα.
Ἀν ἔπρεπε νὰ ὑπαχθῇ εἰς τὰς τάξεις τῆς στιγμῆς, ἀλλὰ νὰ
κατισχύσῃ ἀπάναντι ἀπασῶν τῶν ἄλλων περιπετειῶν. Ὁ κ.
Βούλγαρης ὅτι ἐγώριζε τὴν ἐκτετατὴν πολιτικὴν καὶ εἶχε
πεποιθήσεις, ἀπάναντι τῶν ὁποίων δὲν τὸν ἐμποδίζε κανὲν προ-
σκομμα, δὲν ἐροῦντο νὰ ζητήσῃ τὴν διάλυσιν τῆς Βουλῆς; δια-
τί νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν πολιτικὴν, ἢ εἶχεν εἰς τὸν νοῦν τὸν τὴν
ἔργον ἐκείνην, καὶ ἦτοι ἂν ἦτο ἡ τοῦ ὑπομνήματος ὁ κ. Δελ-
γεωργίου ἔπρεπε νὰ παρακολουθῇ τὴν πορείαν τοῦ κ. Βούλγαρη,
ὑποστηρίζων τὰς ἰδέαι τοῦ εἰς τὴν ἐπομένην Βουλὴν. Ἀλλ' ὁ κ.
Δελγεωργίου εἰς τὴν ἀξίαν τῆς πολιτικῆς τοῦ δὲν ἐπίστευε, τὸ
μυστικὸν τῆς πολιτικῆς τοῦ κ. Βούλγαρη δὲν τὸ ἤξευρε, ὅτι
εἰμεθα τὴν παρείκοισιν αὐτοῦ. Ἠθέλησε νὰ ἀπομονώσῃ τὸ ζήτημα
τῆς Κρήτης, εἰπὼν, ὁ ἔντιμος βουλευτὴς Μισολογγίου ἄλλοτε καὶ
νὰ μὴ τὸ σαδανώσῃ εἰς τὸ μέγα ζήτημα τῆς ἀνατολῆς, εἰς δὲ τὴν
σημερινὴν του ἀγῶνισιν ὅς ἐξήγγισεν ἐν ἐκτάσει τι εἶναι τὸ
ζήτημα τῆς ἀνατολῆς. Κύριοι, τὸ ζήτημα τοῦτο, ὅπερ κατέστη
παρανομικὸν διὰ πᾶσαν δύσκολον ὑπόθεσιν, εἶναι γνωστὸν τοῖς
πᾶσιν. Ἡ λύσις αὐτοῦ εἶναι ἀγνωστὸς καὶ περὶ ἧς ἠδύ-
νατο νὰ μάς εἰπῇ τὴν γνώμην του! Ἡ ἱστορία του ἀοχεται
ἐφ' ἧς ἐποχῆς οἱ Τούρκοι εἰσῆλθον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν
τὸ 1455. Ἀπὸ ταύτης τῆς στιγμῆς ἐτέθη τὸ ζήτημα τοῦτο
καὶ πάντες γνωρίζουσιν αὐτό. Καὶ ἐπειδὴ τὸ γνωρίζουν, καὶ ἐ-
πειδὴ τὸ ἤξευρον καὶ οἱ κανόνες τῆς λύσεως δὲν εὐρίσθησαν, δύ-
ναται ἢ ὑπόμνημα ἐνὸς μικροῦ ὑπουργοῦ, πτωχοῦ δικαίου
τῆς Ελλάδος; νὰ τὸ μεταβάλῃ; Κύριοι, εἶναι φυσικὸί τινες κανό-
νες κατὰ τῶν ὁποίων δὲν δύναται καμμία λογικὴ νὰ ἰσχύσῃ.
Ἡμπορῶ νὰ σὺς εἰπῶ, ὅτι ἂν βάλλω τὸν δάκτυλόν μου εἰς τὸ
ρεύμα τοῦ ἀναδύει, σταματῶ τὸν ῥυθὸν θὰ γελάσῃτε. Δὲν δύ-
ναται λοιπὸν νὰ χωρίσῃτε τὴν Κρήτην ἀπὸ τὴν λοιπὴν ἐπικρά-
την τοῦ Σουλτάνου. Εἰπάτε μίαν ἄλλην ἰδέαν, τὴν ὁποίαν
ἄλλοι εἰπὼν, ὅτι τὸ ζήτημα τῆς ἀνατολῆς δὲν εἰς αἱ δυνατόν νὰ
λυθῇ συλλυγῶν, διὰ τοῦτο ὁσχερὲς μέρος τι τῆς ἐπικρατείας τῆς
Τουρκίας ἐπαναστατεῖ, πρέπει νὰ τὸ ἀποκόπῃσιν καὶ βαρυνθῶν
νὰ ἐπέλθῃ ὁ θάνατος τοῦ δυστυχικοῦ αὐτοῦ Ἀυτοκράτορος τοῦ
Β. Χαντίου μετὰ πάσης ἡσυχίας. Ἀλλὰ, κύριοι, καὶ ἡ ἰδέα αὕτη
εἰς αἱ κανὴ πρακτικότητος; τότε μόνον ἀποσπῶνται χωρεῖ ἀπὸ
ἐπικρατείας τινῆς, διὰν κινηθῶσι τὰ εἴδη αὐτῆς καὶ ὅτε ἐνα-
σθῇ αὕτη δὲν δύναται νὰ κἀμῃ ἄλλως, ἢ νὰ δεχθῇ μίαν ὀ-
δυνηρὰν ἐγγυήσιν. Ἄν καὶ δὲν εἴμαι ἱατρός, ἤκουσα, ὅτι τότε
ἡ ἱατρικὴ ἐπιστήμη διατάσσει ἐγγυήσιν, ὅσας ἢ πληγὴ ἐπα-
τελεῖ τὸ τῆς εἰς ὅλον τὸ σῶμα.

Ἀπεχώρησα, λέγει, τὴν Κρήτην ἀπὸ τὴν ἀνατολὴν, ἀλλ' ἀ-
κούσατε τί λέγει ὁ κ. Σουλῆν τὴν 3 | 15 Φεβρουαρίου ἐν τῇ
βουλευτικῇ πρὸς ἐκείνους, εἰπὼν ἐντεταλόμενον τὸν ἀποχω-
ρισμὸν τῆς Κρήτης (ὅχι τὸν ὑπουργὸν τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλ-
λάδος.)

«Τὸ προηγουμένον τοῦτο θὰ ἦτο οὐλοῦντο εἰς τὸ κράτος
τῆς (τῆς Τουρκίας), διότι ἂν ἡ ἐπαναστάσις ἐμελλε νὰ διδῇ τὸ
κύημα τοῦ χωρισμοῦ μὲς ἐπαρχίας, ἡ διασάλευσις καὶ ἡ
ταραχὴ δὲν θὰ ἐπύε ποτε.»

Διὰ νὰ εἴδωμεν δὲ ὅτι καὶ τὸ ἀνακτοδοῦσιν τοῦ Βοσπόρου
εἶχε ἐπίσης σπουδαίαν γνῶσιν τῶν πραγμάτων τοῦ ἀς ἐθυμη-
θώμεν τί εἰπὼν ὁ Φουάτ Πασῆς; ὅταν ὁ Βουρὴ ἐξ ὀνόματος τῆς
κυβερνήσεως τοῦ καὶ κατόπιν οἱ ἄλλοι πρέσβεις παρουσιάσθησαν
πρὸς αὐτόν καὶ τὸν ἐμβούλευσαν νὰ κηρύξῃ αὐτοῖς τὴν
Κρήτην ἢ νὰ δεχθῇ τὴν καθολικὴν ψήφισιν, ὅπως «ποφαν-
θῶσιν οὕτως οἱ Κρήτες ὅς θέλωσι νὰ μείνωσιν ὑπὸ τὴν Τουρκίαν
ἢ νὰ ἐκθῶσιν μετὰ τὴν Ἑλλάδα.

«Καὶ ἂν εἰς τὰ πρόθυκα τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔλθῃ ἡ
ἐπαναστάσις, εἰπὼν ὁ Φουάτ Πασῆς. τοιαύτην ἀρχὴν δὲν τὴν
καθ' ἐξέτασιν.» Βλέπετε, κύριοι, ὅτι δυνάμει ἡμεῖς νὰ ποιῶμεν
παιδικὰ τινὰς πράξεις, περὶ λύσεως ζητημάτων, ἀλλ' ἂν
ἢ εἰς, ὡς τὰ μικρὰ παιδιὰ, κλειώμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ προ-
νοῦμεν, ὅτι οὕτως μὲς βλέπει, οἱ ἔχοντες τοὺς ὑψαλμοὺς
ἀνοικτοὺς πολὺ καλὰ ἐννοοῦσιν. Διὰ τῆς ἀπομονώσεως λοιπὸν
ἡ Κρήτη δὲν ἐτάζετο μόνον διὰ τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως
διὰ τῆς ἀπειλῆς.

Ἐξετάσωμεν, κύριοι, καὶ ὑπὸ τὴν ἐποψὴν τῆς ἐντυπώσεως ἢ
ἐπέφρεν τὸ ὑπόμνημα ἐκεῖνο εἰς τὰς Δυνάμεις, τὸ ὅποιον τρίτην
ἤδη φασὶν φέρεται ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ αὐτοῦ ἐνώπιόν μας. Ἄν,
κύριοι, εἶχον τὴν ὁρμὴν νὰ διηγῶ ἱστορίας ὑπομνημάτων, ἤθελον
εἰπεῖν, ὅτι πολλὰ τοιαῦτα ἀπειθύνθησαν ἀπὸ τὰς κατὰ καιροὺς
κυβερνήσεις. Καὶ ὁ κ. Παῖος καὶ ὁ κ. Μισούλης, καὶ αἱ μετὰ
ταῦτα κυβερνήσεις ἀπῆλθον σοφωτέρως, σπουδαίως, ἐντο-
νότερα ὑπομνήματα περὶ τῶν χριστιανῶν τῆς Ἡπείρου καὶ
Θεσσαλίας. Ἀς εἴδωμεν τὰ ἀποτελέσματα τοῦτο, τὸ ὅποιον ἐξε-
σπινδύνθη εἰς τὴν δημοσιότητα, διὰ τῆς ἐν Βρυξέλαις Βελγι-
κῆς ἐκτετατικῆς. Ἰδοὺ ἡ κρίσις τῶν ὑπουργῶν τῆς Ἀγγλίας
καὶ Γαλλίας περὶ τῆς πολιτικῆς τοῦ ὑπομνήματος, οὐχὶ θε-
τικῶς τῆς γραμματικῆς συντάξεως.

Ὁ Στάνλεϋ τοῦ Κόμπε Κόβλεϋ

27 Αὐγούστου 1866.

«Ἐπιβόρουν νὰ μάθω (γράφει εἰς Παρισίους) τί φρονεῖ ὁ κύριος
ἐξουσίαν Δελγεῖ περὶ τοῦ ὑπομνήματος τοῦ κ. Δελγεωργίου, τοῦ
ἐκτετακτοῦ ἀντιγράφου πρὸς τοὺς πρέσβεις τῶν τριῶν Δυ-
νάμεων, ἐξ ὧν εἰ ἀπέστειλέ μοι ὁ κ. Ἑρσκινοῦ.

Ὁ Κόμπε Στάνλεϋ ἐρωτᾷ νὰ μάθω τί φρονεῖ ἡ κυβερνήσις τῶν
Γάλλων περὶ τοῦ ὑπομνήματος. Ἰδοὺ τί γράφει ὁ πρέσβης τῆς
Ἀγγλίας ἐν Παρισίοις 28 Αὐγούστου 1866.

Ὁ Κόμπε Κόβλεϋ τῷ Λόρδω Στάνλεϋ

ἡ ἀσθένεια τῆς φιλανθρωπίας· φιλανθρωπία δ' ἐννοεῖ τὴν παραλαβὴν τῶν γυναικοπαίδων καὶ πρᾶξεις παραπληρείας, οὐδὲν δὲ ἐπέμβατιν. Μόνον λοιπὸν τὸ αἶσθημα τῆς φιλανθρωπίας δὲν ἀπηλλοτρίωσεν ἡ Εὐρώπη διὰ τοῦ ἐγγράφου ἐκείνου, πᾶσαν ὁμῶς πολιτικὴν συνδρομὴν κινήθη καὶ εἴτε πρὸς τοὺς Κρήτας, «Σὺς ἀφίνω νὰ ἐξακολουθήτε νὰ πολεμῆτε, ὅσον θέλετε, γυναικίζοντες ὅτι παρ' ἐμοῦ οὐδεμίαν ἐπέμβασιν πρέπει νὰ περιμένετε· νὰ πολεμῆτε πρὸς τὴν αὐτοκρατορίαν, πρὸς τοὺς σκόλους καὶ τοὺς στρατοὺς αὐτῆς». Ἐλθγε δὲ πρὸς τὴν Ἑλλάδα· ἀπελπίσθητι.

Ἰδοὺ, κύριοι, ὁποῖαν συνενόησιν τῆς Εὐρώπης κατέφθασεν ἡ πολιτικὴ τοῦ Κυρίου Κουμουνδούρου τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1867 πρὶν ἀποχρηστῆ τῶν πραγμάτων. Ἐκτοτε δὲν ἔγινε πλέον λόγος οὔτε ἐκ μέρους τῆς Ἀγγλίας περὶ ἡγεμονίας, ὡς εἰς τὸ 1866· οὔτε λόγος περὶ ἐνώσεως καὶ αὐτονομίας ἐπὶ τῆς Ρωσίας, ὅπως κατὰ τὸν Νοεμβρίον τοῦ 1866· οὔτε περὶ ἐνώσεως ἐπὶ τῆς Γαλλίας ὡς ἐγένετο κατὰ τὴν 12 Ἰανουαρίον 1867. Τοῦναντίον ἀπεφασίσθη παρὰ τῶν τεσσάρων δυνάμεων ἐπὶ ὁμοθυμαδὸν ἀναικονομίσαι πρὸς τὸν Σουλτάνον, καὶ δι' αὐτοῦ ἀποτελεσθαι συμβολαίον μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς Εὐρώπης, ὅτι αἱ δυνάμεις δὲν θέλουσι ἐπιβῆ, καὶ ὅτι οἱ Κρήτες θέλουσι ἐξακολουθεῖν ν' ἀγωνίζονται μόνοι. Ταῦτα δὲ κηρύττω λίαν φρενιὰ ἀποτελέσματα διὰ τοὺς ἐπομένους λόγους.

Ὁ Κύριος Κουμουνδούρος καὶ ἡ Κυβέρνησις του ὑποσχίσθη μὲν ἐν ἀρχῇ ν' ἀκολουθήσωσι τὰ ἔχρη τῆς πολιτικῆς τῶν προκατόχων τῶν, μετὰ παρέλευσιν ὁμῶς δύο μηνῶν μετεβάλον πολιτικὴν. Ἡ πολιτικὴ τῶν προκατόχων τοῦ συνίστατο εἰς τοῦτο· ἐν' ἀπορίῳ πᾶσαν δυσμένειαν τῆς Εὐρώπης, ἀκολουθοῦντες τὸ παράδειγμα τῶν πατέρων μας, οἱ ὅποιοι διὰ τῆς ἐμπροσθεν ταύτης πολιτικῆς κινήθησαν τῇ συνδρομῇ τῶν ἰδίων αὐτῶν ἀνδραγαθημάτων καὶ τῇ συνδρομῇ τοῦ ἐθνικισμοῦ τῆς κοινῆς γνώμης τῶν λαῶν ν' ἀξιοθῶσι μὴ ἐπιμεδῶσιν, ἡ ὅποια συνετέλεσε τόσον οὐσιωδῶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῶν. Οἱ προκατοχοὶ τοῦ Κυρίου Κουμουνδούρου ἀπέφυγον παντὶ σθῆναι τὴν δυσμένειαν τῆς Εὐρώπης· ἡ δυσμενεία, κύριοι, τῆς Εὐρώπης δὲν εἶναι φοβερὰ, οὔτε δυνάται νὰ ὑπάρξῃ, ὅταν ἡ Ἑλλὰς δὲν προσβάλλῃ καίρια, σπουδαία, μεγάλα συμφέροντα εὐρωπαϊκά. Αὐτὸ εἶναι τὸ αἶτιον, διὰ τὸ ὁποῖον ἡ πολιτικὴ τοῦ 66 ταῖς δυνάμεις ἐπρόσπάθησε νὰ περιορίσῃ τὸν ἀγῶνα τῆς Κρήτης καὶ νὰ τὸν καταστήσῃ ὅπως ἔστιν τὸ ἀγῶνας ἐκείνου, ὅστις μόνος ἀκυσθῇ ἐκτάλλει εἰς ταραχὴν, ἐμπνέει φόβους, διεγείρει τὰς εὐρωπαϊκὰς συμπληγὰς ἐναντίον τῶν ἐπιχειρούντων. Ἡ Κυβέρνησις ὁμῶς τοῦ 67 ἀπεπλανήθη, θέλουσα ν' ἀκολουθήσῃ, ὡς ἄλλοτε εἶπε καὶ ἀκόμη λέγει, τὴν πολιτικὴν τῆς Ἰταλίας.

Δὲν ἐπιμεδῶμαι ἤδη εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ζητήματος τῶν ἐθνικῶν καὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἡ Ἰταλίᾳ ἐμορφώθη, διότι διὰ μακροῦ τὸ ἐνυζήτημα μετὰ τῆς ἰδίας Κυβερνήσεως τοῦ 1867, κατὰ τὰ τέλη τοῦ ἔτους ἐκείνου· λέγω μόνον, ὅτι ἡ Κυβέρνησις τοῦ 1867 ἔσφαλε, καὶ τὸ σφάλμα κατέφερε θανάσιμον πληγὴν ἐναντίον τῆς Κρήτης, διότι ἠθέλησεν ἀμυγῆ τὸ παράδειγμα τῆς Ἰταλίας. Τὴν ἐνῶσιν τῆς Ἰταλίας ἐμύρρωσε ἡ δυσπιστία τῆς Εὐρώπης· ὄχι, μυριάκις ὄχι! Ἐξ ἐναντίας ἐμύρρωσεν αὐτὴν ἡ συμπτώσις τῆς θελήσεως ἀπαρῶν τῶν δυνάμεων εἰς ἐν καὶ τὸ αὐτό. Ἡ Πρωσία, κύριοι, δὲν ἠδύνατο νὰ ἦναι ἐναντία τῆς ἀναστάσεως τῆς Ἰταλίας, διότι ἤθελε τὴν κατάπτωσιν τῆς ἐπὶ ῥοῆς τῆς Αὐστρίας. Ἡ Ρωσία δὲν ἠδύνατο νὰ ἦναι ἐναντία τῆς ἀναστάσεως τῆς Ἰταλίας, διότι ἐπιβόμει τὴν πτώσιν τοῦ Πάπα. Ἡ Γαλλία εἶναι πασίγνωστον, διὰ τὴν ἐπιβόμει τὴν ἀνείστασιν αὐτῆς· ἤθελε τὰς Ἀλπίας ὡς φυσικὸν ὄριον τῆς Γαλλίας. Ἡ Ἀγγλία δὲν ἦτο δυνάτις νὰ ἦναι ἐναντία, διότι

ἤθελε τέλος πάντων νὰ παύσῃ αὐτὸς ὁ κρατὴρ, εἴ μὴ ἐξέρχοντο κατὰ καιρὸν οἱ μεγάλοι ἐκείνοι πόλεμοι μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Γαλλίας, οἱ ὅποιοι ἐξελκύνοντο ὅστιρον καὶ μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐθνῶν, καὶ ἤθελεν εἰς τὸ πλάγιον τῆς Γαλλίας νὰ ὑψωθῇ ισχυρὰ τις δύναμις, ὡς εἶναι ἡ Ἰταλία, οὐδὲ ἀπηρεσκοτο καὶ αὐτὴ εἰς τὴν πτώσιν τοῦ Πάπα. Ἡ Ἰταλίᾳ οὐδαμῶς οὐκ εἰς τὸ ἀνδραγαθῆσθαι τῆς, ὅσον εἰς τὴν πολιτικὴν τὴν ἀνάστασιν τῆς· οὐκ ὁμῶς διότι ἀνταγῆθη κατὰ τῶν συμφερόντων τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ διότι τὰ συνεκέντρωσεν ὑπὲρ ἐαυτῆς. Ὅταν ἐπαγγέλισθε, Κύριοι, νὰ λύσῃτε τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα, νὰ κερῆτε μεταβολὴν καὶ εἰς τοὺς λαοὺς, καὶ εἰς τὰς δυνάμεις, καὶ εἰς τὸ πολίτευμα καὶ εἰς τὴν δυνάμιν ὑπαρξίν τῆς ἐκεί κοινωσίας, καὶ εἰς τὰ ἔθνη, καὶ εἰς τὴν θρησκείαν καὶ εἰς τὰ πάντα, οἱ μικροὶ οἱ δυνάμεις μὲν νὰ ἀνάψῃ τὸν σπινθῆρα, μὴ δυνάμεις δὲ νὰ διεκδύναται τὸ ἀποτέλεσμα καὶ πολὺ περισσώτερον νὰ τὸν φέρῃτε εἰς ἀγαθὸν πέρας, τί ἄλλο ἐκκινεῖτε εἰμὴ ὅτι συνεκέντρωσται πᾶσαν τὴν Κυβερνήσεως τὴν δυνάμιν καὶ τὸν νοῦν ἐναντίον σας; διότι δὲ ἐγκρίνω τὰς ἰδέας, αἰτίνας ἐπιτροπῶν, ἀλλὰ δὲν κίτται εἰς τὴν ἐξουσίαν ἐμοῦ, οὔτε εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν ἄλλων νὰ τὰς μεταβάλλωμεν, καὶ αἱ ἰδέαι αἰτίνας ὑπάρχουν περὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος· εἰ αὐταί. Πόλεμος τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος· εἶναι κατὰ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ ζήτημα περὶ θρησκείας, ζήτημα περὶ πολιτισμοῦ. Διὰ τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος ὑπολαμβάνω τὸν παντοκράτορα. Ἡ λύσις τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος ἐννοεῖται, ὅτι θέλει ἐπενέγκῃ εἰς τὸ θρησκευτικὸν αὐτῶν δόγμα ἑκπτώσιν. Δι' αὐτοὺς τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα εἶναι ἐφοβερωτέρα μάστιξ, διότι θέλει ἐκδῶναι ἀπὸ τὴν Εὐρώπην διὰ πολλοὺς χρόνους τὴν εἰρήνην· διότι τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα εἶναι τοσοῦτον περιεκτικὸν συμπεριρόντων, ὥστε δὲν ὑπάρχει σχεδὸν δύναμις καὶ λαὸς, ὁ ὅποιος νὰ μὴ συμμετάσχη.

Ἡ παραδειγμα ἔχοντες λοιπὸν τὴν Ἰταλίαν οἱ ὑπουργοὶ τοῦ 1867, ἔφρον ἐν μέσῳ τῆς λύσιν τοῦ ζητήματος τῆς Ἀνατολίας καὶ μισοῦμενοι ὡς λέγουσιν τὴν Ἰταλίαν προκαλεῖσθαι τὴν ἀναστάσεως τῶν λαῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ἦτον ἐπερμενον, Κύριοι, μετὰ τὴν ἀσκήρξιν τῆς ἀρχῆς αὐτῆς νὰ μεταβληθῶν αἱ συμπάθειαι καὶ αἱ ἰδέαι περὶ τοῦ Κρητικοῦ ἀγῶνος, καὶ ὁ Κρητικὸς ἀγὼν νὰ θεωρηθῇ ὡς μία ἀνέστια πρὸς τοὺς σκοποὺς καὶ τοῦ κινδύνου· οὗς προεξέθεα. Καὶ διὰ τοῦτο ἡ κοινὴ γνώμη τῆς Εὐρώπης ἐθεώρησε τὸ ζήτημα τῆς Κρήτης ὡς ἐμπνέον τὰ ἰδιωτικά καὶ δημοσια αὐτῆς συμφέροντα, καὶ αἱ Κυβερνήσεις ἐθεώρησαν, ὅτι πρέπει νὰ σκαρθῶν περὶ τῆς Κρήτης καὶ Ἑλλάδος, οὐκ ὡς ἐπαφῆσαν εἰς τότε, ἀλλὰ κατ' ἐπιβεβλητόν τρόπον, διότι οἱ ἐπιδικασθέντες σκοποὶ ἐθεωρήθησαν ἀντιθετοί. Ὁ Σουλτάνος προσετλήθη ἀπὸ τὴν Εὐρώπην καὶ θριαμβουλῶς περιῆλθεν ὅλας τὰς αὐλὰς. Ἡ Εὐρώπη ἤθελε διὰ τῆς ἐπιστάσεως ταύτης νὰ δώσῃ τρανὸν δαίγμα, μίαν τρανὴν ἀπόδειξιν, ὅτι ἔχει σκοπὸν νὰ τὸν ὑποστηρίξῃ. Αὐτὸς ὁ ἴδιος, Κύριοι, πρέσβεις τῆς Τουρκίας ἐν Ἑλλάδι, ἀφ' ἧς στιγμῆς εἶδε τὴν τροπὴν τῆς πολιτικῆς κατ' αὐτὴν τὴν διεκδύνασιν, ἐθεώρησεν, ὅτι ἡ παρουσία του εἶναι περιττὴ. Καὶ τῷ ὄντι μόνος παρεῖλθεν ἐκ τοῦ μακροχρονίου ταξιδίου του (ἐγὼ δὲν ἤκη τότε ὑπουργός) τὸν κρητικὸν πῶς εἰς τοιαύτην, περιστάσει ἐν μέσῳ τοῦ 1867, ἀμυγῶντος τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος, ἀνεχώρησεν; καὶ μοι εἶπεν, ὅτι ἦτον περιττὸν νὰ ἦναι ἐδῶ, τὸ ζήτημα εἶχε καταντήσῃ ζήτημα τῆς Εὐρώπης.

Δὲν ἐξετάζω, Κύριοι, οὔτε εἶναι ἐπιτατραχημένον νὰ ἐξετάσω τὰς συμμαχίας τοῦ ἀξιοτίμου Κ. Κουμουνδούρου· ἐκεῖ οὐ μόνον ὅπερ παρετήρησα εἶναι ὅτι ἡ δύναμις ἐκείνη, ἥτις ἔχει πατροπαράδοτον πολιτικὴν τὴν λύσιν τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος, καὶ εἰς ἡ ἀμύγει νὰ τὴν ἔχη, ἡ Ρωσία, ὡς ἐπὶ ὁδὸν τῆς ἀντιθέσεως

τὴν περίβουλον τοῦτον καὶ ὁ νοῦς μου παρέλπει καὶ ὁ στόμα-
χός μου εἶναι κινός, δὲν εἶμαι λοιπὸν εἰς κατάστασιν νὰ
φέρω παρατηρήσεις, τὰς ὁποίας θεωρῶ καθήκον ν' ἀναπτύξω εἰς
τὴν Βουλὴν. Ἄν ἡ πλειοψηφία δὲν θέλῃ ν' ἀναβάλῃ τὴν συζήτη-
σιν θὰ θεωρήσω ὅτι δὲν θέλει ν' ἀκούσῃ παρατηρήσεις.

ΔΟΜΒΑΡΔΟΣ. Ζητοῦμεν, κύριοι, τὴν ἀναβολὴν, διότι δὲν ἔ-
συχνητῆθα οὔτε ἡ παράγραφος τῆς πλειοψηφίας, οὔτε ἡ παρά-
γραφος τῆς μειοψηφίας, ἐπειτα δὲ καὶ ἀπὸ τὴν ἀγόρευσιν τοῦ
κυρίου ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν δὲν πιστεύω νὰ κλείσῃ ἡ συ-
ζήτησις. Ἡ πλειοψηφία δύναται νὰ κάμῃ ὅ, τι θέλει. Συζητοῦμεν
ἤδη τρεῖς ἡμέρας, δὲν θὰ τὴν ἀπασχολήσωμεν περὶ λεπτὰ τινα.
Αὐριοῦν ἡ ἀπάντησις τελειώνει· διατί θέλετε σήμερον νὰ μᾶς
διάσῃτε; Ἄν θέλετε νὰ μᾶς διάσῃτε, θὰ παρτείνωμεν τὴν συ-
ζήτησιν πλέον τῆς αὐριοῦ.

ΠΑΠΑΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ. Δὲν τὸ ἤξεύρατε αὐτό; (θόρυβος).

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Κύριοι, ἀρῆσκατε εἰς τὸν πρόεδρον νὰ διευθύνῃ,
δὲν εἶναι καθῆκον ἀρμόδιος. Ἐδῶ, κύριοι βουλευταί, γίνεται ἡ
παρατήρησις νὰ ἀναβληθῇ ἡ συζήτησις. Ὁμιλήσεν ὁ κ. βου-
λευτὴς Ἑρμιονίδης, κατόπιν ἐλάβε τὸν λόγον ὁ κ. βουλευτὴς
Ζακύνθου, ὁ ὁποῖος ἐξακολουθεῖ λαλῶν· ἀρῆσκατε λοιπὸν νὰ
τελειώσῃ καὶ εἰς σὰς ἀπόκειται κατόπιν νὰ ἀπορραίσῃτε.

ΔΟΜΒΑΡΔΟΣ. Δὲν θὰ ᾔναι καλὸν νὰ διάσῃτε, κύριοι, τὴν μειο-
ψηφίαν νὰ ἀποχωρήσῃ, διότι δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ συζητήσῃ καὶ
δὲν ἔμπορεῖ οὔτε νὰ ὑπερψηφίσῃ, οὔτε νὰ καταψηφίσῃ, διότι δὲν
εἶναι διευκρινισμένη ἡ ψήφός της. Θέλετε νὰ τελειώσῃτε ἀπόψε;
ἔχετε προηγουμένα, αὐτὸ ἐγένετο καὶ ἄλλοτε· ἀλλὰ πιτῶμαι, ὅτι
τὸ ἄλλοτε εἶχεν ὑπὲρ ἐαυτοῦ, ὅτι δὲν ἐπρόκειτο περὶ ἐνὸς ζητή-
ματος τοιοῦτου, ὁποῖον ὑπονοοῦν καὶ αἱ δύο παράγραφοι. Ἡμεῖς
δὲν σὰς φέρομεν περισσότερα προσκόμματα, αὐριοῦν θὰ τελειώ-
σωμεν. Παρακαλῶ τὴν πλειοψηφίαν καὶ ἰδιαιτέρως τὸ ὑπουρ-
γεῖον νὰ σκερθῇ αὐτό· μήπως θὰ σταίλατε τὴν ἀπάντησιν ἀπόψε
παραβανά; αὐριοῦν τελειόνομεν.

ΕΥΘΥΜΙΟΠΟΥΛΟΣ. Ἐμῖναι εἰς τὸν καύσωνα τῆς μεσημέ-
ριας καὶ τώρα φωνάζουν ὅπου ὑπάρχει δρόμος! (θόρυβος).

ΛΑΓΡΕΣ. Κύριε πρόεδρε, ἀναγκάζομαι νὰ εἰπῶ δύο λέξεις,
διότι πρὸ ὀλίγου ἠναγκάσθην νὰ διακόψω ῥήτορα, τοῦ ὁποῖου
ἡ ἀγόρευσις διήρκεσε πλέον τῶν τεσσάρων ὥρων· ἀνέτρεξε μέ-
χρι τοῦ 1453, πῶς διέφυγεν ἡ ὁμιλήτης ἐπὶ τοῦ σχεδίου τῆς
ἀπαντήσεως καὶ τῆς τροπολογίας; Ὁ ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν
ὡμιλήσεν ἅπαξ, ὁ κύριος πρωθυπουργὸς ἐπίσης ἅπαξ καὶ λίαν
συντόμως, καὶ τοῦτο διὰ νὰ παρῆζωμεν τὴν εὐκαιρίαν νὰ λα-
λήσῃ καὶ ἡ γλῶσσα τοῦ πάθους ἡ γλῶσσα ἡ ἐπιτεταδευμένη
(θόρυβος μέγας). Ἡμεῖς δὲν ἠθελήσαμεν ποτὲ καὶ μακρὰν τῆς
ἐξουσίας καὶ κατέχοντες αὐτὴν νὰ περισταίλωμεν τὴν συζήτησιν.
Ἀλλὰ, κύριε πρόεδρε, μὴ λησμονώμεν, ὅτι ὕστερον ἀπὸ ὀλίγας
ἡμέρας ἡ Βουλὴ δὲν θὰ ᾔναι εἰς κατάστασιν νὰ ἐργασθῇ, ἐνῶ
ἔχομεν ἄλλα σπουδαιότερα ζητήματα καὶ ἰδίως τὸ περὶ δανείου.

ΔΟΜΒΑΡΔΟΣ. Ἡμεῖς τὰς λέγομεν φανερὰ, αὐριοῦν τελειόνομεν

ΠΑΠΑΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ. Ὁχι, ἀπόψε.

ΔΟΜΒΑΡΔΟΣ. Δὲν παραξενεύομαι διὰ τὸν κ. Παπαμιχαλό-
πουλον, εἶναι συνεπὴς μὲ ὅσα ἐπραξε πέρυσιν. Ἀποτείνονται εἰς

τὴν πλειοψηφίαν, εἰς τὴν σημερινὴν κυβέρνησιν, καὶ τῆς λέγω,
ὅτι δὲν πρέπει νὰ μιμηθῶμεν τὰ παρελθόντα. Δικαί ἐπιμένετε,
ἐνῶ σὰς λέγομεν, ὅτι δὲν ἔχομεν σκοπὸν νὰ ἐπιμείνωμεν εἰς τὰς
ἄλλας παραγράφους; σὰς ὑποσχόμεθα δημοσίως νὰ τελειώσωμεν
αὐριοῦν· ἂν ὁμως ἐπιμένετε εἰμῖθα ἱκανοὶ νὰ παρτείνωμεν τὴν
συζήτησιν εἰς 5 καὶ 6 ἡμέρας.

Θ. ΖΑΙΜΗΣ (πρωθυπουργός). Τὸ ὑπουργεῖον, κύριοι, κατ'
οὐδέναν λόγον δὲν θέλει νὰ περιορίσῃ τὴν συζήτησιν, ἀπ' ἐναν-
τίας, καθὼς σὰς εἶπε καὶ ὁ κ. Λαγρές, ἀρῆσαι πληρεστάτην ἐ-
λευθερίαν τοῦ λόγου κατὰ τὰς τρεῖς αὐτὰς ἡμέρας. Ἀλλ' ὁ κ.
Δομβάρδος, λέγει ὅτι δὲν ἐγείναι ἡ προσήκουσα συζήτησις·
καὶ ἂν δὲν ἐγείναι ἡ προσήκουσα συζήτησις πταίει τὸ ὑ-
πουργεῖον; ἂν ἐνηγολήθῃσαν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς κοσμο-
γονίας θὰ εἶπῃ ὅτι δὲν ἐγείναι συζήτησις; Σὰς ὁμολογῶ, ὅτι
κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οὐδεμία συζήτησις ἔμπορεῖ νὰ τελειώσῃ,
διότι ἔμπορεῖ νὰ ὁμιλήτῃ περὶ τοῦ Τριτοτάτου, περὶ τῆς Δέ-
μητρος, καὶ ὅταν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καταναλώσῃτε τὰς
ῥας τῆς συνεδριάσεως, αἱ ὁμιλίαι αὐταὶ δὲν ἀποτελοῦν συζή-
τησιν. Δὲν εἶμαι οὐδόλως ἐναντίος εἰς τὴν ἀναβολὴν, ἀρκεῖ αὐ-
ριοῦν νὰ μὴν ἀρχήσωμεν τὰς αὐτὰς ἱστορίας.

ΠΟΛΛΟΙ (διεξίοντες). Ὁχι, αὐριοῦν τελειόνομεν.

ΠΑΠΑΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ. Ἐγὼ εἶμαι σύμφωνος νὰ τελει-
ώσῃ ἀπόψε ἡ συζήτησις.

Φωναί. Κάθεσι κάτω (θόρυβος).

ΚΟΣΜΟΥΝΔΟΥΡΟΣ. Ἐγὼ εὐχαριστῶ τὸν κ. Ζαίμην, διότι
δέχεται τὴν ἀναβολὴν· ὁ κ. Παπαμιχαλόπουλος ἐπιμένει νὰ τε-
λειώσωμεν ἀπόψε, διότι δὲν τολμᾷ νὰ ὁμιλήσῃ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Ἀρῆσκατε νὰ τελειώσῃ ὁ κ. πρωθυπουργός.

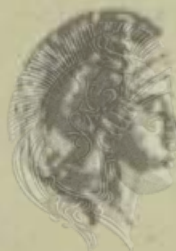
Θ. ΖΑΙΜΗΣ. Λέγω λοιπὸν, ὅτι δὲν σπεύδει τὸ ὑπουργεῖον
νὰ κλείσῃ ἡ συζήτησις· εἰμῖθα σύμφωνοι νὰ συζητήσωμεν, ἀρ-
κεῖ νὰ μὴ ἀνατρέξωμεν καὶ αὐριοῦν εἰς τὴν ἱστορίαν ἀπ' ἀρχῆς
τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος. Ἀλλὰ ἐπιίλω νὰ κάμω μίαν πα-
ρατήρησιν, ὅτι αὐριοῦν πρέπει νὰ τελειώσῃ ἡ ἀπάντησις διὰ τὸν
ἐπλούστατον λόγον, ὅτι πολλοὶ βουλευταὶ τὴν κυριακὴν θὰ ἀ-
ναχωρήσουν καὶ εἶναι πιθανὸν τὴν δευτέραν νὰ μὴ ὑπάρχῃ ἀ-
παρτία. Ἄν ἀποδέχωνται, ὅτι αὐριοῦν ὁριστικῶς πρέπει νὰ τε-
λειώσῃ ἡ συζήτησις, δεχόμεθα τὴν ἀναβολὴν, ἄλλως θὰ ἐπι-
μείνωμεν νὰ τελειώσῃ ἀπόψε, διότι θὰ μείνῃ ὁ βασιλικὸς λό-
γος ἀνεῦ ἀπαντήσεως.

ΠΕΡΙΜΕΖΑΣ. ΚΑΙ ἑτεροί. Ὁχι· αὐριοῦν τελειόνομεν ἀ-
ρνούτως.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Λύεται ἡ συνεδρίασις.

Ὡρα 6 καὶ 20 Μ. Μ.

ΕΚ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ.

ιδιότητα ταύτην, ἢν τῷ ἀποδίδω, εἶναι ἀσυμβιβαστος ἡ διαστροφή, ἢν ἀπὸ τοῦ ἔθματος σήμερον ἔκαμιν, ἀλλὰ σκοπὸν δὲν ἔχω νὰ ζητήσω τὸν συμβιβασμὸν, τὸν ἀρίστον.

Ἀποταίνομ ὁμῶς αὐτὰς τὰς ἐρωτήσεις εἰς τὸν ἀξιότιμον Κ. πρωθυπουργόν. Ἀγνοεῖ ἢ δὲ ἀγνοεῖ, ὅτι ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς, καθ' ἣν ἀνεχώρησε τῆς Ἑλλάδος ὁ πρόεδρος, ἐβελονταί, ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς καθ' ἣν ἀνεχώρησε ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος ὁ πρόεδρος ἀξιωματικὸς τοῦ στρατοῦ, ὁ πρόεδρος στρατιώτης, τὸ πρότερον ὅπλον, τὸ πρότερον πλοῖον, αἱ πρότεροι ζωτροφίαι, ὅτι ἡ Τουρκία ἐξηγήθη, διαμαρτυρήθη κατὰ τῆς Κυβερνήσεως, ἔκαμιν ἐκκλησίαν πρὸς τὴν Εὐρώπην, καὶ ὅτι εἰς ὅλα αὐτὰ τὰ διαβήματά της ἀπέτυχεν; Δὲν φθνῶ, Κύριοι, δὲν ζήλωσιν οὐτε σκοπὸν καὶ πρόθεσιν ἔχω νὰ κατακρίνω τὴν Κυβέρνησιν τῆς 1867, ὅτι ἐξακολουθήσασα τὴν ἰδίαν πολιτικὴν συμπεριφορὰν ἐπέφερε τῇ αὐτῇ εὐμένειαν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος πρὸς ἐξακολούθησιν τῆς ἐλευθερίας τῆς ἐνεργείας καὶ κατὰ τὸ 1867 διότι δύνασθε νὰ μοῦ ἀποδώσατε ὅτι δὴ ποτε εἰς τὸν χαρακτῆρά μου, δύνασθε νὰ φαντασθῆτε, ὅτι ἡ πολιτικὴ διαίρεσις μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων καὶ ἐμοῦ ἡ ἐπὶ τοσαύτον χρόνον ἐξακολουθήσασα εἴμπορε νὰ ἐγέννησε μεταξὺ μας μεγίστη διαστροφικὰ καὶ ψυχρότητα, ποτὲ ὁμῶς μὴ πιστεύω κανεὶς, ὅτι ἤθελον ἀραιρῶσαι ἀπὸ μίαν Κυβέρνησιν τῆς πατρίδος μου, μίαν τιμὴν. Ἀλλοτε καὶ χωρὶς αὐτῆς ἡ Κυβέρνησις οὐτε νὰ τὸ στοχασθῇ οὐτε νὰ τὸ τοιμήσῃ, ἐγὼ κατὰ τὸ 1867 κατακρίνων τὴν πολιτικὴν της ὡς πρὸς τὰ ἄλλα τὴν ἐπὶ τῇσιν, ὅτι κατενόησε κατὰ τὴν τρόπον ἔπρεπε νὰ πολιτευθῇ, ὅπως διακρίνηται ἐν ἀγαθῇ πολυτιμῶν, τὸ πᾶν διὰ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Κρήτης, ὅπερ παρέλαβεν ἀπὸ τοῦ 1866, δηλαδὴ τὴν ἐλευθέραν ἐνεργείαν τῆς Ἑλλάδος.

Ἄν δὲ, κύριοι, ἐξεγείρωμαι κατὰ τοῦ πρὸ μικροῦ συμβάντος ἀτοπήματος, ἐξεγείρωμαι διὰ τοῦς αὐτοὺς λόγους, ὅς σὰς προέβλεπον, διότι ἐπιβόμουν ἐν μέσους τοῦ ὑπουργοῦ, ὅστις κυβερνᾷ τὴν πατρίδα μου, νὰ δείξῃ τὴν αὐτὴν ἀρετὴν καὶ τὸ αὐτὸ εἶδος πρὸς μίαν κυβερνήσιν τῆς πατρίδος του, ἥτις κατάρθρωσεν ἔργον, ὅπερ ἐτίμησε τὴν Ἑλλάδα καὶ τοὺς πολιτικούς ἀνδρας αὐτῆς.

Φοβερά παράπονα ἤγειρεν ἡ Τουρκία πρὸς τὴν Εὐρώπην ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος ἀπ' ἀρχῆς τοῦ ἀγώνος τῆς Κρήτης. ἐθέλατε τὴν πτώσιν μου, ἔλεγε· εἰς τὴν Εὐρώπην, σὺς οἱ σύμμαχοι καὶ οἱ προστάται μου, ὅταν ἐπιτρέπητε νὰ γίνηται ἕνας ἀκέραιος πόλεμος μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας ἐν Κρήτῃ, διότι ἐγὼ δὲν πάσχω ἀπὸ τοῦς Κρητῆς, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ τοῦ ἐκσπλίου τῆς Ἑλλάδος. Καὶ ἡ Τουρκία, ἀντιπροσωπευομένη ἀπὸ Ἑλλήνας ἐν Ἑλλάδι, διότι Ἕλληνας εἶμι ἡ πρεσβεία της, δυνάμενος νὰ γνωρίζωσι τὰ παραμικρότερα συμβάντα καὶ θέλοντας ἴσως νὰ δεικνύωσι ζῆλον πλεον τοῦ δέοντος ὑπὲρ τῆς κυβερνήσεώς των καὶ τῶν συμφερόντων της, κατεγίνετο δι' ὅλης ταύτης τῆς ἀστυνομίας, εἰς τὸ νὰ ἐπιτηρῇ πᾶν δικόημα καὶ τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῶν ἐπιτροπῶν καὶ ὅλων τῶν ἐνδιαφερομένων εἰς τὸ ζήτημα τῆς Κρήτης, καὶ ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν εἶχον ἀπὸ μίαν διακοίνωσιν περὶ γεγονότων ἀντιβαίνοντων κατὰ τὴν γνώμην της εἰς τὸ διεθνὲς δίκαιον.

Ἐκάστη διακοίνωσις ἀπεστέλλετο εἰς ὅλους τοὺς πρέσβεις τῆς Τουρκίας ἐν Εὐρώπῃ, καὶ ἀπασαί αἱ κυβερνήσεις διὰ μιᾶς ἐπελαμβάνοντο τῇ πρωτοβουλίᾳ καὶ τῇ εἰρήσει τῆς Πύλης τῶν ζητημάτων ἐκείνων, ἃ οἱ πρέσβεις ἤγειραν. Ἀλλὰ ποτὲ, κύριοι, δὲν κατάρθρωσαν νὰ ἐλκύσουν ὑπὲρ ἐαυτῶν τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν ψῆφόν της. Ἡ Εὐρώπη ἀείποτε τοὺς καταδίκασε καὶ τὸ μόνον πρᾶγμα, ὅπερ ἔκαμιν, ἦτο τὸ εἶξαι. Οἱ πρέσβεις της ἐβλεπον τὴν Κυβέρνησιν τῆς Ἑλλάδος, τῆς ἔκαμιν παράπονα, τῆς ἔλεγον τὰς αἰτιάσεις τῆς Πύλης, ἤκουον τὰς ἀπαντήσεις,

ἐξεπλήρυσαν τὸ χρέος των. Μόνον ἀπαῖ, ὅταν, ἐκ κακῆς πληροφορίας καὶ ψευδοῦς, ὁ ἀξιότιμος πρέσβης τῆς Ἀγγλίας ἐπληγράφη πρὸς τὴν κυβερνήσιν του τὰ εἶξαι· αὐτὸς ὁ Ἀτμοδρόμιον τῆς Ἑλλάδος ὤπλισε τὸ *Παρι.Διήμιον* ἐκ τῶν ἰδίων ἐροδίων τοῦ πολέμου· ἐν αὐτῷ ἐπιβιβάσθασαν ἐβελονταί καὶ ζωτροφίαι καὶ ὁ Ἀτμοδρόμιον παραλ.βῶν ὑπὸ τὴν σκέπην του ἐπὶ *Παρι.Διήμιον* τοῦτο τὸ συνώδευσε μέχρι Κρήτης· τότε μόνον, κύριοι, ἔλθεν ἐν τηλεγράφῳ πρὸς τὸν αὐτὸν πρέσβην ἐν μέσους τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Ἀγγλίας, εἰς τὸ ὅποιον τοῦ ἔλεγε· εἶδαν τὸν ὑπουργὸν τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ εἰπατέ πτω, ὅτι τοιαῦτα πράξεις δύνανται νὰ γεννηθῶν ἕνα πόλεμον ἀμεταξύ Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος, καὶ ὅτι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει καὶ Ἑλλὰς θέλει ἀεὶ μόνη της τὸν ἀγῶνα· ὁ πρέσβης τῆς Ἀγγλίας μοὶ ἀνεκίνησε τὸ τηλεγράφημα τοῦ ὑπουργοῦ τοῦ ἐρρόντισα νὰ τὸν ἐξηγάγω τῆς πλάνης, εἰς ἣν εὐρίσκετο· τὸν ἐξηγάγον, διότι αὐτὴ ἦτο μία σκευωρία τουρκικὴ καὶ ἐκτοτε ἱπανέλθοντες εἰς τὴν αὐτὴν ταῖν καὶ κατὰστασιν. Δὲν ἀπήτησαν παρ' ἡμῶν αἱ ἀνάγκαι νὰ γίνωται χωροφύλακες τῆς Τουρκίας, δὲν μᾶς εἶπον δὲν πρέπει ν' ἀρπάξωμεν ἐκ τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Κρήτης καὶ νὰ παραδωχῶμεν γυναικόπαιδα· καὶ ὅταν παρεδώκαμεν τὴν ἐξουσίαν εἰς τὰ τέλη τοῦ 1866, παρεδώκαμεν εἰς τὴν διάδοχον Κυβέρνησιν 16,000 γυναικόπαιδα. Δὲ μᾶς εἶπον, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐπιτρέπητε εἰς τα πλοῖά σας νὰ ἐξέρχονται ἀπὸ τοῦς λιμένας φορτωμένα ζωτροφίας, τὰς ὁποίας νὰ φέρωσιν εἰς τὴν ἐπανάστασιν· δὲν μᾶς τὸ εἶπον ποτέ. Καὶ εἶδ' ὅτι ὑπάρχει μία ἐξίρεσις, τὴν ὁποίαν πάλιν θὰ σὰς μνημονεύσω.

Μίαν τῶν φαστῶν ἦλθε πρὸς ἐμὲ ὁ ἀξιότιμος πρέσβης τῆς Γαλλίας· ἐκάθεσε παρ' ἐμοὶ περὶ τὰς δύο ὥρας· μοὶ εἶπεν ὅσα τὰ παράπονα τῆς Τουρκίας ἐναντίον τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως. Τὸν ἐρώνησα· τί ἀπαιτεῖτε παρ' ἡμῶν; τί δυνάμεθα νὰ πράξωμεν; τί δ' ἔκρινεν ζήτετε νὰ ἐφαρμόσωμεν; δείξατέ μας ἐν ἔθνει, τὸ ὅποιον εἰρίσκεται εἰς τὴν θέσιν ἀπέναντι τῆς Κρήτης, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρισκόμεθα ἡμεῖς· δείξατέ μας μίαν ἐπανάστασιν, ἔχουσιν τὰ δίκαια τῆς ἐπανάστασεως τῶν Κρητῶν· δείξατε μίαν ἐπανάστασιν, ποιεῖσκαν ἀνδραγαθήματα, ὅποια ἔκαμιν ἡ Κρήτῃ· δείξατέ μας ἕνα τόπον, ἐπιμένοντα δι' ἐπανειλημμένων ἐπανάστασεων τοσαύτους χρόνους εἰς τὸ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν του· καὶ ἀφοῦ μᾶς δείξατε ἕνα τόπον, τοιαύτας περιστάσεις, τοιοῦτον ἔθνος, τότε ἔλθετε νὰ μᾶς δείξατε τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἀλλοτρίων νόμων τῆς οὐδετερότητος.

Ὁ πρέσβης ἀνέχωρσε χωρὶς νὰ ἐκφράσῃ ἀπειλὰν, χωρὶς νὰ ζητήσῃ τίποτε, διότι ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τοῦ 1866 ἡ μεταξὺ τῶν πρέσβων καὶ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπερεστία ἦτο ἀπλή, τυτική. Μόλα ταῦτα, κύριοι, ἐπειδὴ ὁ πρέσβης τῆς Γαλλίας ὑπέδειξεν ἐν τῇ ὁμιλίᾳ του μέτρα τινὰ, τὰ ὁποία ἡμῶς θέλω σὰς εἰπεῖ, ἐνόμισα πρίπον νὰ ἴδω καὶ τοὺς ἄλλους πρέσβεις. Τί μοὶ εἶπε ὁ κ. Γκομπινώ; αὐτὸς ἔταίρια σας τῶν ἀτμοπλοίων εἶναι τὸ ναυαρχεῖον τῆς Κρήτης· πρέπει νὰ λάβητε ἐν μέτρον. Τὸ κομμητᾶτον τὸ Κρητικὸν εἶναι μία ἐστία μεταδίδουσα τὸ πῦρ εἰς τὴν ἐπανάστασιν ἐν Κρήτῃ· πρέπει νὰ λάβητε ἐν μέτρον. Ἐννοεῖται, ὅτι τῷ ἀπέντησεν πρεπόντως, τῷ ἐλάλησα καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ διεθνούς δικαίου καὶ καθ' ὅλας τὰς ἄλλας ἀρχὰς, αἱ ὁποῖαι καγονίζουσι τὰς σχέσεις μεταξὺ λαῶν καὶ Κυβερνήσεων, ἐπιτροπῶν καὶ Κυβερνήσεων, ἐπανάστασεων καὶ Κυβερνήσεων. Ἀλλὰ, κύριοι, εἶδον καὶ τοὺς ἄλλους πρέσβεις, τὸν Κ. πρέσβην τῆς Ρωσσίας, τὸν Κ. πρέσβην τῆς Ἀγγλίας· τοῖς ἀνεκίνησα τὴν ὁμιλίαν τοῦ ἀξιότιμου πρέσβους τῆς Γαλλίας καὶ τοὺς ἐρώτησα, ἐὰν ἐκ συνεννοήσεως μετ' αὐτῶν ὁ Κ. πρέσβης τῆς Γαλλίας μοὶ εἶπεν ὅσα μοὶ εἶπε παρ' ἀπέντησεν· αὐτὸς ἀνέν συνεννοήσεως οὐδεμιᾶς, εἶναι ἀτομικὰ ὅσα αὐτοῦ,

ἦτο τραχύτερα καὶ εἶναι περιττόν νά τὴν ἀναφέρω, ἀναφέρω μόνον τὴν ἡλικίαν τοῦ Ἰγνατίου, ὅστις ἐθεωρεῖτο, ὡς εἶπον ὅλοι τῆς Ἑλλάδος. Ἀπέναντι τοιούτων συμβουλῶν τί ἐπραξε τὸ Ὑπουργεῖον τοῦ 1868; ὤθησεν εἰς τὴν διακοπὴν τῶν σχέσεων, ἥτις ἐπὶ τὴν Σύνοδον τῶν Παρισίων καὶ αὐτὸ τὸ πρωτόκολλον, τὸ ὁποῖον μετ' ὀδύνης ἀναγκάσθημεν νά ὑπογράψωμεν. Αὐτοὶ, κύριοι, ἦσαν οἱ λόγοι διὰ τοὺς ὁποίους τὸ Ὑπουργεῖον δὲν ἔδυνάτο παρὰ ν' ἀποδεχθῇ τὸ πρωτόκολλον τῆς ἐν Παρίσις συνόδου. Ἀλλ' ἐνῷ μετὰ λύπης ὑπέγραψε τὴν ἀποδοχὴν τοῦ πρωτοκόλλου, τὸ Ὑπουργεῖον ἀπαιτεῖν πρὸς τὴν σύνοδον ἐκθεσὶν ἐν εἴδει διημεριουργήσεως ἢ μάλλον ἐν εἴδει ἐπιφυλάξεως τῶν δικαιωμάτων καὶ τῆς θέσεως τῆς Ἑλλάδος ἐν Ἀνατολῇ. Τὴν ἐκθεσὶν ταύτην ἴσως πολλοὶ δὲν τὴν ἀνέγνωσαν, ὁ δὲ Ὑπουργὸς ἐν ἐξωτερικῶν ἴσως καταθέσῃ ἢ ἀναγνώσῃ τὴν ἐκθεσὶν αὐτήν. Τὸ Ὑπουργεῖον λοιπὸν ἐνόμισεν ὅτι, ὡς εἶρε τὰ πράγματα, ὄφειλε νά πράξῃ, ὡς ἐπραξε, διὰ νά σώσῃ τὸν τόπον.

Ἀλλὰ, κύριοι, ἡ λυσιπράγεια τοῦ δράκματος τούτου πρέπει νά μᾶς δώσῃ μάθημα, ὡς πολὺ ὀρθῶς εἶπε κατὰ τὴν παρελθούσαν συνεδρίασιν ὁ εὐραχὴς βουλευτὴς Μετσοβίτης, πρέπει νά μᾶς διδάξῃ, καὶ πρέπει νά μᾶς διδάξῃ πολλὰ καὶ ποικίλα, περισσότερα ἴσως ἐκείνων, ἃ ἐξέθηκεν ὁ Κ. Κουμουνδοῦρος, πρέπει νά ἐννοήσωμεν ὅτι πρὸ παντός ἄλλου ἡ Ἑλλὰς ἔχει ἀνάγκη καλῆς διοικήσεως, τῆς υποστήριξεως τῆς πίστεως αὐτῆς, καὶ τῆς βελτιώσεως τῆς ὑλικῆς καταστάσεώς της· ἡ Ἑλλὰς ἔχει ἀνάγκη νά μεταβάλῃ τὸ φρόνημα τῆς Εὐρώπης. Μὴ ἐλπίζωμεν τίποτε, κύριοι, ὅτι ἡ δημοσίαι γνώμη τῆς Εὐρώπης δὲν εἶναι ὑπὲρ ἡμῶν καὶ δυστυχῶς ἡ κοινὴ γνώμη καὶ κατὰ τὸ 1867 καὶ κατὰ τὸ 1868 καὶ κατὰ τὸ 1869, ἡ κοινὴ γνώμη τῆς Εὐρώπης δὲν ἦτον ὑπὲρ ἡμῶν. Ἐνθυμηθεῖτε, κύριοι, ποῖον ἐθνικισμὸν ἐξέγειρεν εἰς τὴν Εὐρώπην τοῦ 1824 ἡ καταστροφὴ τοῦ Μεσολογγίου, ὁ θάνατος τοῦ Μπότσαρη, τὰ ἄλλα τοῦ Κανάρη. Ἐνθυμηθεῖτε ὅτι, πᾶσαν τοιαύτην πράξιν διαδέχεται εἰς τὴν Εὐρώπην ἡ ἡμεῶν δια τοῦ Βίκτωρος Οὐγκώ, τοῦ Δαλαδίν, τοῦ Λαμαρτίνου καὶ μόνον τούτο, ἡ ἱστορία τοῦ Ἀρακάίου, ἃν καὶ δὲν δύναται νά παραβληθῇ μετ' ἡμῶν τὴν ἱστορίαν τοῦ Μεσολογγίου, οὐχ ἦτον ὅμως δύναται νά προσεγγίσῃ, ἐπειδὴ τὸ φέμα τῆς κοινῆς γνώμης ἦτον ἐναντίον, τὸ Ἀρακάιον δὲν διήγειρεν εἰς τὴν Εὐρώπην τὰ αἰσθήματα ἅτινα διήγειρεν ἡ καταστροφὴ τοῦ Μεσολογγίου.

ΔΕΛΗΓΕΩΡΓΗΣ. Τὸν λόγον, κύριε πρόεδρε.

ΖΑΪΜΗΣ. Διαιτέ; Διαιτέ; ἡ κοινὴ γνώμη τῆς Εὐρώπης δὲν ἦτο ὑπὲρ ἡμῶν. Πρέπει λοιπὸν, κύριοι, διὰ καλῆς διοικήσεως, πρέπει νά μεταβάλωμεν τὴν κοινὴν γνώμην ὑπὲρ ἡμῶν, πρέπει νά προσπαθῶμεν νά προστατεύσωμεν τὴν πρόβον τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἡρέμα, ἡσύχως καὶ σπουδαίως, ἀνεπατάγῃ καὶ ἀνευ θορύβου. Ναι, Κύριοι, ὁ ἑλλητισμὸς ὀφείλει ἐν ἀρμονίᾳ νά ἐκδιζῇ μετὰ τὰ ἄλλα χριστιανικὰ στοιχεῖα ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἀλλ' ὀφείλει νά ἔχῃ ὅλας τὰς προφυλάξεις, ὀφείλει νά ἀποβλέπῃ εἰς τὸ μέλλον του, χωρὶς νά θέλῃ νά παραβλέψῃ τὸ μέλλον τῶν ἄλλων φυλῶν, ὀφείλει ὅμως νά ἔχῃ πάντοτε ὅλας τὰς ἐπιφυλάξεις καὶ προφυλάξεις.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, κύριοι, δυνάμεθα νά προετοιμάσωμεν τὸ μέλλον ἡμῶν βελτιοῦντες τὴν ἐσωτερικὴν μᾶς κατάστασιν, προστατεύοντες σπουδαίως, ἀλλ' ἡρέμα ὡς εἶπον καὶ ἄνευ πατάγῃ, τὸν ἐν τῇ Ἀνατολῇ Ἑλληνισμὸν, θεμελιοντες τὴν πίστιν ἡμῶν, οἰκονομοῦντες χρήματα, καὶ προβλέποντες διὰ πᾶσαν ἐνδεχομένην περίστασιν, ἐν διαθέσιμον κεφάλαιον. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο, κύριοι, δὲν ἀρκεῖ. Ἡ Ἑλλὰς διὰ τὸ μέλλον της ἔχει ἀνάγκην συμμαχιῶν, καὶ πᾶς πολιτικὸς, ὅστις θέλει ἀναλάβει τὴν κυβέρνησιν τοῦ Κράτους, πρώτιστον σκοπὸν πρέπει νά ἔχῃ νά μὴ ἀφήσῃ τὴν Ἑλλάδα ἐγκαταλελειμένην ἀνευ συμμαχιῶν,

διότι μόνη της ἡ Ἑλλὰς, ὡς τὸ εἶπεν χθὲς καὶ ὁ Κ. Κουμουνδοῦρος, εἶναι ἀδύνατον νά ὑποστῇ γνωστὴν μονομαχίαν· πρέπει λοιπὸν ν' ἀποβλέπῃ εἰς συμμαχίας, ἀλλ' εἰς συμμαχίας σπουδαιότερας ἐκείνων, ἃς ἤννιεν ὁ Κ. Κουμουνδοῦρος.

ΠΟΛΛΟΙ. Πολὺ καλά.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. ἔχει τὸν λόγον ὁ Κ. Μίλκσις.

ΜΙΑΗΣΙΣ. Ἄν ἀγαπᾷ ὁ Κ. Παπαμιχαλόπουλος ἃς προηγήθῃ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Εἶναι ὁ Κ. Χατσίσκος, ὁ Κ. Μπούμπουλης.

ΜΙΑΗΣΙΣ. Ἀλλὰ δὴ ἐγὼ, κύριε πρόεδρε, ἐπιφυλάσσομαι.

ΜΠΟΥΜΠΟΥΛΗΣ. Καὶ ἐγὼ ἐπιφυλάσσομαι νά ἐμιλήσω κατόπιν· ἃς ἐμιλήσουν ἐκεῖνοι, οἵτινες πρέπει πρῶτον.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Εἶναι ὁ Κ. Γεωργιάδης.

ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ. Ἄς ἐμιλήσουν ἐκεῖνοι, οἵτινες εἶναι ὑπόδικοι.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Εἶναι ὁ Κ. Χατσίσκος.

ΤΙΝΕΣ. Εἶπε κατόπιν.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Ὁ Κ. Παπαμιχαλόπουλος.

ΠΑΠΑΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ. Παρχωρῶ εἰς τὸ Κ. Δεληγεώργην.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Ὁ Κ. Δεληγεώργης.

ΕΠ. ΔΕΛΗΓΕΩΡΓΗΣ. Δύω πληγὰς, κύριοι, κατέφερον εἰς τὴν πολιτικὴν, ἢ συμμετέχον ἐπὶ τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος τὸ 1866, ὁ πρὸ μικροῦ καταβὰς τοῦ θύματος ἀξιότιμος κύριος πρωθυπουργός. Ἡγήθη, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὑπῆρχεν ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἐθνικισμὸς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καὶ ὑπὲρ τῆς Κρήτης· ἐθεώρησε δευτέρον, ἀνάξιον λόγον, νά μνημονεύσῃ τοῦ 1866 ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς μὴ διακοπῆς τῶν σχέσεων. Ὡς ἀνταίψα, κύριοι, εἰς τοὺς λόγους τούτους, διότι εἶναι προφανὴς διαστρεφὴ τῆς ἱστορίας τοῦ ζητήματος, ὅπερ συζητοῦμεν.

Ἐάν ὁ κύριος πρωθυπουργός ἤθελε κάμει μίαν ἀπλουσιάντην σκέψιν, δὲν ἤθελε περιπέσει εἰς τὸν ἐνα τῶν δύο σολοικισμῶν. Ἡ διακοπὴ τῶν σχέσεων ἦτο προῖον, ὡς κατέδειξε, κατὰ τὸ 1868 μᾶς ὑπερβάσεως τῶν ὁρίων τῆς σὺλτερρότητας ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος καὶ ὡς ὑπερβάσεις τοιαύτη ἐθεωρήθη, τὸ ὅτι ἡ Κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος δὲν διέλυσε τοὺς ἐθελοντάς, μεταβιβάσας εἰς Κρήτην, οὐδὲ ἐμπόδισε τὰ πλοῖα νά παραλαμβάνωσιν ἐκ τῶν λιμένων της τροφοδοσίας, ἃς εἰς τὸν αὐτὸν τόπον καὶ πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἐπαναστάσεως μετέφερον. Μία ἀπλουσιάντη σκέψις ἔδυνάτο νά τὸν ἀποτρέψῃ ἀπὸ τοῦ σολοικισμοῦ τούτου· ἡ ἐλευθερία, ἢν περὶ τὸ ἐνεργεῖν τοιαύτας πράξεις ἡ Ἑλλὰς ἀπέκτησε, δὲν κατάρχεται ἀπὸ τοῦ 1867, κατάρχεται ἀπὸ τοῦ 1866· καὶ διὰ νά μὴ ἐπέλθῃ διακοπὴ τῶν σχέσεων τὸ 1866, πρέπει νά εἴχῃ τὴν αὐτὴν φρόνησιν τὸ 1866, ἥτοι ἡ πολιτικὴ του καὶ ἡ Κυβερνήσις του, ἢν ὁ κύριος Ζαΐμης ἀπέδωκεν, εἰς τὴν πολιτικὴν τοῦ 1867. Ἀλλὰ περιπλέον, κύριοι, μόνον τὸ 1866 δύναται νά ᾖ αἷον τοιούτου ἐπαίνου. Ὅταν κατὰ πρῶτον ἀποκτάται τὸ δικαίωμα, ὅταν κατὰ πρῶτον θεμελιούται μίαν πολιτικὴν, ὅταν ἡ Ἑλλὰς τὸ 1866 ἔδυνθη νά κατορθώσῃ, ὥστε τὴν μετέπειτα θεωρηθεῖσαν ὡς ὑπερβάσιν τῆς σὺλτερρότητας νά μὴ τὴν θεωρήσῃ ἡ Εὐρώπη ὡς ὑπερβάσιν τότε, ἀλλὰ νά τὴν ἐπιτρέψῃ καὶ τὴν ἀνεχθῇ, ἐπεται, ὅτι τὸ 1867 δὲν εἶναι παρὰ εἰς ἀπλὸς ἀντιγραφὸς τοῦ 66· καὶ ὅμως, ὅπως κανεὶς δὲν δύναται νά ἰσχυρισθῇ, ὅτι τὰ ὁμιλητοῦντα δύναται νά ἐλεπώσιν ἀνευ ὀφθαλμοῦ, οὕτω δὲν δύναται νά εἴπῃ, ὅτι τὸ 1867 μόνον δύναται νά ᾖ αἷον τοῦ ἐπαίνου, ὅτι κατέρθωσεν νά δώσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα μίαν τοιαύτην ἐλευθερίαν ἐνεργείας, ἥτις κατόπιν κατεκρίθη καὶ εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε ἡ Ἑλλὰς ὑπεχρεώθη νά ὑπογράψῃ τὸ πρωτόκολλον καὶ ὑπεχρεώθη νά δεσμεύσῃ τὸ μέλλον της!

Ἄν πιστεύω, κύριοι, ὅτι ὁ ἀξιότιμος πρωθυπουργός, καίτοι πολιτευόμενος, παρεμέλησε καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἀγῶνος τούτου νά ἐξετάζῃ τὰ πράγματα· εἶναι ἀλλοῦ, ὅτι πρὸς τὴν

ανάγκη ύπουργείου ισχυρού· ἀλλ' ισχυρόν δὲν ἔδυνάτο νὰ ᾔ-
 νει ὑπουργεῖον συγκείμενον μὲν ἐκ τοῦ πρώτου πολιτικοῦ τῆς
 Ἑλλάδος, ἀναντιρρόχως, τοῦ Κ. Βούλγαρη, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀνδρῶν
 συνάμα, οἵτινες ἀνῆκον κατὰ τὴν κρίσιν τινῶν τότε εἰς μίαν
 ἐποχὴν παρεληλυθίαν.

Τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος, κύριοι, τὸ ὁποῖον ἄλλοτε ὑπῆρξε
 κατὰ τὴν κρίσιν μας ὁ δόξης ἡμῶν, καὶ κατὰ τὴν ὥραν ταύτην
 μᾶς ὑπηγόρευε νὰ μὴ δεχθῶμεν ὑπουργεῖον οὕτω μεταρρυθμιζόμενον.
 Παρηγγείλαμεν λοιπὸν τὰς ἰδέας μας τῷ Κ. Βούλγαρη δι' ἐνός
 τῶν συντρόφων μας, ὅστις ἔλαβε μετὰ ταῦτα μέρος εἰς τὸ ὑ-
 πουργεῖον τοῦ 1868.

TINES. Τοῦ Σίμου.

ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ. Παρηγγείλαμεν δι' ἐνός τῶν φίλων μα-
 εἰς τὸν μέλλοντα κ. πρωθυπουργόν τας ἐπὶ τῶν πραγμάτων τοῦ
 καιροῦ ἐκείνου σκέψεις καὶ κρίσεις μας καὶ τὸν παρακαλέσαμεν
 νὰ μορφώσῃ ἐκ τῶν ἐνόντων δυνάμιν τινα πολιτικὴν μεγάλην,
 εὐρύτην τὰς θέσεως τοῦ μέλλοντος ὑπουργείου, διὰ τῆς προ-
 λήψεως πολλῶν ισχυρῶν προσώπων καὶ ἐπὶ τῆς εὐρείας ταύτης
 θέσεως στηριζόμενος νὰ κηρύξῃ δημοσίᾳ μίαν πολιτικὴν φα-
 ναράν, γενναίαν. Ἐπροτείναμεν λοιπὸν νὰ καλέσῃ, καὶ μόνον
 αὐτὸς ἔδυνάτο νὰ καλέσῃ, διότι εἶναι ὁ ἀρχαιότερος καὶ ὁ
 πρώτος πολιτικὸς τῆς Ἑλλάδος· (δὲν θέλω νὰ περάξω κανένα
 τῶν ἐντίμων πολιτικῶν, οἵτινες εἶναι σήμερον ἐντός καὶ ἐκτός
 τῆς Βουλῆς· οὕτω παρίσταντο εἰς ἡμᾶς τὰ πράγματα κατὰ
 τὰ 1866)· μόνος λοιπὸν αὐτὸς, ἔδυνάτο νὰ καλέσῃ ὑπὸ τὴν
 σημαίαν του ἀπαντᾶς τοὺς πολιτικοὺς καὶ μετ' αὐτῶν νὰ μορ-
 φώσῃ Κυβέρνησιν ἰσχυράν· ἐάν δὲ, εἶπομεν, μείνῃ θέτις τις καὶ
 δι' ἡμᾶς, ἐκλέξατε ὅποιον θέλετε, ἐάν ὅμως δὲν ὑπάρχῃ θέσις,
 εἴμεθα οἱ τελευταῖοι ὑπέρτατοι τῆς μεγάλης ἐκείνης Κυβερνή-
 σεως, τὴν ὁποίαν ἐπὶ τῇ ἐξοῇ μᾶς μεγάλης πολιτικῆς ἤθελε
 μορφώσῃ. Ἡ κυβέρνησις αὕτη πρέπει νὰ κηρύξῃ φανερά τί ζητεῖ·
 πρέπει νὰ ἐξηγήσῃ εἰς τὸν τόπον ἀπροκαλύπτως τὴν κατὰ-
 στασιν τοῦ τόπου· πρέπει νὰ ἐξηγήσῃ εἰς τοὺς λαοὺς ὅτι τὰ
 οἰκονομικὰ εἶναι εἰς ἀθλίαν κατάστασιν, ὅτι τὸ ταμεῖον εἶναι
 κενόν, ὅτι ἐνδεχόμενον τὸ ἔθνος νὰ παρασυρῇ εἰς περιπέτειας,
 τὰς ὁποίας δὲν δύναται νὰ διαφυγῇ ἀνεὺ χρημάτων· ἔχει
 ἀνάγκην λοιπὸν νὰ φορολογῇ, ἔχει ἀνάγκην νὰ τακτοποιήσῃ
 τὰ δάνεια, ἔχει ἀνάγκην τέλος πάντων νὰ εὐρύνῃ τὴν πολιτι-
 κὴν του, ἥτις δύναται νὰ φέρῃ τοῖς λαοῖς εἰς στενοχωρίας,
 ἀλλὰ κατὰ τὴν πεποίθησίν του οὕτω δύνανται νὰ σωθῶσιν.

Ἐπιστερίσθημεν, ὡς βλέπετε, κύριοι, καὶ ἐπροτείναμεν τὴν
 ἀπερρασμένην πολιτικὴν, διὰ τὴν ὁποίαν τρία κατὰ συνέχειαν
 ἔτη μᾶς κατηγοροῦν. Κατὰ τὴν κρίσιν μας, κύριοι, καὶ ἐπὶ τῇ
 φαντασίᾳ μοι μικρὰν παρέχασιν καὶ τὴν πεποίθησιν μας, ἡ πολιτικὴ
 μίαν ἐθνικὴν Κυβέρνησεως, πρέπει νὰ ᾔναι καθαρὰ, γνωστὰ τὰ
 μέσα μόνον τῆς ἐκτελέσεως πρέπει νὰ μὴ ᾔναι γνωστὰ· ὑπάρ-
 χει διαφορὰ μεταξὺ πολιτικῆς καὶ τῶν μέσων τῆς ἐκτελέσεως·
 ἔγκειται τῇ φύσει ἐλευθέρου συνταγματικοῦ πολιτεύματος
 τόπου, ἐνθα τὰ βουλευτικὰ σώματα ἔχουν ὅλην τὴν ἐλευθερίαν
 τοῦ συζητεῖν καὶ ἀποφασίζειν, ἥτοι τὸ δικαίωμα τοῦ συντρέ-
 χειν εἰς τὴν μόρφωσιν τῶν κυβερνήσεων, καὶ ὅπου τὸ ὑπουρ-
 γεῖον εἶναι τέκνον τῆς πλειοψηφίας, νὰ συζητῇ δημοσίᾳ τὴν
 πολιτικὴν του. Εἰς κράτη, κύριοι, ἐνθα αἱ κυβερνήσεις δὲν εἶ-
 ναι τέκνα τῆς πλειοψηφίας, ἐκεῖ ἀληθὲς ἐλευθερία δὲν ὑπάρχει.
 Προσωπικὴ ἀσφάλεια, καὶ, ἀσφάλεια πρὸς ἐξάσκωσιν ὅλων τῶν
 ἐπαγγελματίων καὶ, ἐλευθερία ὅμως τοῦ νὰ διαβίῃ τὸ ἔθνος
 αὐτὸ κατὰ βούλησιν ὅχι. Καὶ τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθὲς ἐλευθερία,
 κύριοι, ἐάν αἱ κυβερνήσεις δὲν ἀπορρίπτουσιν ἀπὸ τὴν πλειο-
 ψίαν τῆς Βουλῆς, ἥτοι ἐάν τὸ κοινοβούλιον δὲν κυβερνᾷ διὰ
 τῆς μόρφώσεως τοῦ ὑπουργείου καὶ δὲν διοικεῖ διὰ τῆς ἐπιτε-
 ρήσεως τῶν πράξεων αὐτοῦ. Ἐπαναλαμβάνω νὰ τὸ εἰπῶ ἀλ-

λῆς ἐλευθερία δὲν ὑπάρχει ἐν τῷ ἔθνει τούτῳ. Πιθανόν ὁ εἰς
 κύριοι, ὁ ἐπὶ κεφαλῇ νὰ ᾔναι εἰς μέγας Ἀλέξανδρος, πιθανόν
 ὁ εἰς νὰ ᾔναι εἰς Καίσαρ, πιθανόν νὰ ᾔ-ναι εἰς Ναπολέον Γ·
 ταῦτα ὅμως εἶναι συμβεβηκότα καὶ καὶ σὺν ἑαίρῳ ἀσφα-
 λούς πολιτικῆς, συνέχεια ἀληθοῦς δόξης, συνέχεια ἐνεργείας
 πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν ὑπάρχει εἰς τὰς σκέψεις τοῦ ἔ-
 θνους, τὸ ὁποῖον εἶναι διαρκές. Πᾶσα πρῶτις ἀπορρίπτουσα ἀπὸ
 τὸν ἑα εἶναι ἐκσιλοδωρητός, καλλίον νὰ ᾔναι ἐθνοδωρητός. Καὶ
 τὴν ὥραν, καθ' ἣν λέγω ταῦτα τὰ εἰς ὅλους ἡμᾶς γνωστὰ λό-
 για, εἰς ἀρχηγὸς τῆς προσωπικῆς κυβερνήσεως ἐν Εὐρώπῃ, πε-
 τειρμένους ὅμως εἰς τὸ σχολεῖον τῆς δυστυχίας, ἀ-ἤρ ὅστις
 ἐπείνασε καὶ ἔπαθεν ὅσα παθαίνουσι καὶ πάσχουσιν οἱ τελευ-
 ταῖοι πολῖται, ἀνὴρ ὅστις ἐδοκίμασεν ὅλας τὰς πικρίας τῶν
 ἐξορίων, ὅλας τὰς στενοχωρίας τοῦ πεπτωκότος, ὁ ἀνὴρ οὗτος
 ὅστις εἶναι ἡγεμὼν σήμερον μεγάλου κράτους, ἐνοεῖται ὅτι ἡ
 προσωπικὴ κυβερνήσις δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ζῇ ἐπὶ μακρόν.
 Δυνατὸν νὰ κυβερνήσῃ τις ἐκτέλει· ἔως οὗ ἡ κοινωνία λάβῃ
 τὴν κοινὴν αὐτῆς θέσιν, τούτου ὅμως παρεγχεῖν τοῦ ἐθ-
 νος ἐπιζητοῦν ν' ἀναλάβῃσι τὰ δικαιώματά των. Οὐδεμία ἀνάμνη-
 τις ἐργασίαν!

Εἶπον, κύριοι, ὅτι ἐξετήσαμεν ἀπὸ τὸν μέλλοντα πρωθυ-
 πουργόν μας ἑξῆς εὐρείαν εἰς τὴν μόρφωσιν τῆς κυβερνήσεως,
 περιλαμβάουσαν ἐν αὐτῇ καὶ τὸν Κ. Κουμουνδούρον καὶ τὸν
 Κ. Δεληγιώργην, καὶ ὅσους ἄλλους ἐκ τῶν πολιτικῶν ἤθελε
 πιστεύει ὅτι φέρουσι τὰ χαρακτηριστικὰ ἐκείνα ὑπολήψεως
 καὶ ἐπιφάνει ἐν τῷ τόπῳ, ὅτινα ἀπαιτοῦντο πρὸς ἀνάψωσιν
 τῆς ἰσχύος τοῦ ὑπουργείου, ἐάν δὲ ἔμενε θέσις καὶ δι' ἡμᾶς εἴχε
 καλῶς, ἄλλως ὑπερταύσαμεν ὡς οὐκ εἶπον ὡς οἱ τελευταῖοι
 στρατιῶται. Κατόπιν τῆς ἐξηγήσεως ταύτης, κύριοι, ἀγνοῶ τί
 συνέβη εἰς τὰς σκέψεις τοῦ Κ. Βούλγαρη. Γνωρίζω μόνον ὅτι
 ἦλθεν πρὸς ἐμὲ ἰδιαιτέρως εἰς συγγενὲς αὐτοῦ, καὶ μετὰ παρεκά-
 λεσεν ἐκ μέρους τοῦ Κ. Βούλγαρη νὰ δεχθῶ ἐν οἰκονομίᾳ τοῦ
 ὑπουργείου. Ἐνοεῖται ὅτι ἐκολακίσθη διὰ τὴν τιμὴν, τὴν ὁποίαν
 ἰδιαιτέρως μοι ἔκαμιν ὁ Κ. Βούλγαρη, καὶ δὲν πιστεύω νὰ
 ᾔναι τις, ὅστις δὲν εὐχαριστεῖται ἐπιτιμώμενος ἀπὸ ἀνδρῶν εἰτι-
 νας διαπρίπτουσι ἐν τῇ κοινωνίᾳ· ἀλλ' ἀπεποιήθη εἰπὼν ὅτι
 μὴ δεχθεὶς τῶν ἀρχῶν, τὰς ὁποίας οἱ περὶ τὸν μακαρίτην
 Μισοῦλιν ἐπρότειναν, μόνος ἐγὼ ἤμην ἄχρηστος πλέον· ὡς
 ἄτομον δὲν ἐχρησίμευα, μάλιστα ἤθελα ἐλαφρῶς τὸ ὑπουργεῖον.
 Περικάλισα λοιπὸν τὸν κύριον νὰ φέρῃ τὰς εὐχαριστίας μου
 πρὸς τὸν Κ. Βούλγαρη καὶ νὰ τὸν παρακαλέσῃ νὰ μὴ δυσαρε-
 στεθῇ διὰ τὴν ἀρνήσιν μου ταύτην. Μετὰ τὰς ἐξηγήσεις τὰς
 δοθείσας πρὸς τὸν Κ. Βούλγαρη, οὐδεμίαν εἶδον πλέον διδύ-
 οντιν εἰς τὸν Κ. Μισοῦλιν. Ἐκάλει τὴν ἐπιστολὴν ἢ τὴν ἰδίαν
 ἡμῶν, ἀγνοῶ, τὸν Κ. Κουμουνδούρον, τὸν Κ. Δεληγιώργην,
 καὶ δὲν ἤξευρ· ποίους ἄλλους καὶ ἐσχολήθη νὰ μορφώσῃ ὑπουρ-
 γεῖον· τί ἐστρεψε κατὰ τὴν μόρφωσιν τοῦ ὑπουργείου ἐκείνου οἱ
 ἰνδικαίόμενοι ὅς τὸ εἶπωσιν, εἰς ἐμὲ δὲν ἀνήκει νὰ εἰπῶ τί.

Ἐμορφώθη, κύριοι, τὸ ὑπουργεῖον τοῦ Κ. Βούλγαρη κατὰ
 μίαν ἰουρίαν ἀνεὺ ἡμῶν, ἀνεὺ τοῦ Κ. Κουμουνδούρου, καὶ ἐκ-
 τοτε χρονολογεῖται ἡ λυπηρὰ δι' ἡμᾶς τοῦ περὶ τὸν Κ. Μισοῦ-
 λιν περίστασις τοῦ νὰ τιθῶμεν εἰς χωριστὴν θέσιν ἀπὸ τὸν Κ.
 Βούλγαρη· λέγω λυπηρὰ, ὅτι ἐξακολουθῶ νὰ τερῶ ἀκόμη,
 οἰκονομικῶς καὶ ἐν ἡμῶν ἡ θέσις μου ἀπέναντι αὐτοῦ σήμερον, τὴν
 ἰδίαν ὑπόληψιν, τὴν ὁποίαν ἐξ ἀρχῆς εἶχον περὶ τοῦ πολιτικοῦ
 τούτου ἀνδρός.

Ἦδη, κύριοι, κλείει ἡ ἱστορία τῶν ἐξηγήσεων τῶν ἀτομικῶν,
 εἰς τὰς ὁποίας περιῆλθεν ἐκ τῶν λόγων τοῦ ἐντίμου βουλευτοῦ
 Μεσολογγίου, καὶ τῆς μεριδῶς ἐκείνης, τὴν ὁποίαν κατὰ τὰς
 ἐποχὰς ἐκείνας ἀντιπροσώπευεν εἰς ἀνάστατος πολιτικὸς καὶ τοῦ
 ὁποίου ἡ σιγή τις ἐξήκει καὶ τὸ ναυτικὸν ἰδίῳ καὶ τὴν πα-

ενημερωθήσαν μέχρι τούδε, ἢ ὃν ἡ ἑλληφίς τοῦ διευθυντοῦ καὶ πταίου καὶ τινεὶ ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς παραπολὺ περιφιλῶντες, οἱ ὅποιοι ἐπαίναμεν τὰ πρακτικὰ καὶ τὰ κρατούσαμεν 10 ἡμέρας, καὶ ἐδίδασκεν ἄλλα ἀντ' ἄλλων, μεταβάλλομεν ἐκεῖνα τὰ ὅποια εἶπομεν, καὶ ἤρχοντο οἱ ἄλλοι κατόπιν, καὶ ἐκῆμεν τὴν ἀπάντησιν καὶ δὲν ἐδύναιντο εἰσεῖναι, δὲν ἐννοεῖται καθόλου ἡ ἀπάντησις.

ΤΑΤΑΡΑΚΗΣ. Ἐγὼ λέγω ἵνα ἴσῃ δι' αὐτὸν τὸν λόγον πρέπει νὰ ἐνισχυθῇ τὸ στενογραφικὸν γραφεῖον, τὸ ὅποιον εἶναι ἡ φωτογραφία τῶν ῥητόρων, καὶ τότε θὰ ἔχωμεν οἰκονομίαν χρόνου.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Ἰσα ἴσα διὰ ν' ἀποφύγωμεν αὐτὰ, κύριε Λυκούργε, ἐπισπεύδομεν τὴν τύπωσιν τῶν πρακτικῶν, καὶ ἡ τύποις, ἡ ὁποία ἐξῆλθε χθὲς ἀπὸ τὰ πιαστήρια δεικνύει ὅτι αὐτὴ ἡ ἐραδύτης, τὴν ὁποίαν ἀνιφέρτε, δὲν ἐλαβε χωρὶν οἱ ἀγορεύσαντες ἔσπευσαν καὶ ἐδιερθεσαν τοὺς λόγους τῶν καὶ ἀμείνων ἐτυπώθη.

Α. ΚΡΕΣΤΕΝΙΤΗΣ. Δὲν ἐπιμένομεν πλέον ἐξηγήσασθαι μόνον.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Ἄλλως τε τὴν ὀλίγην αὐτὴν δαπάνην θὰ τὴν κρίνητε μαθούριον, διότι θὰ ἐμῶς εἰς τὸν προϋπολογισμόν, τὸν ὅποιον θὰ παρουσιάσῃ ἡ λογιστικὴ ἐπιτροπὴ.

ΠΟΛΛΟΙ. Ἀρκεῖ, κύριε πρέδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Ἐγὼ ἐπιμένω εὐχαριστῶ εἰς μέρος τοῦ κ. Κρεστινίτου. — Λοιπὸν ἡ Βουλὴ παραδέχεται;

ΠΟΛΛΟΙ. Μάλιστα, μάλιστα.

ΣΕΡΒΟΣ. ὑποβάλλω πρότασιν νόμου περὶ παρατάσεως τῆς προθεσμίας τῆς ὁρισθείσης πέρου περὶ ἀνανεώσεως τῶν ἐγγραφῶν ἐν ταῖς ἰονίαις νήσοις.

Τὴν κατατίθει εἰς τὸ Προεδρεῖον ἔχει δὲ ὡς ἔδης.

ΠΡΟΤΑΣΙΣ ΝΟΜΟΥ

Περὶ παρατάσεως τῆς προθεσμίας πρὸς ἀνανέωσιν τῶν ἐγγεγραμμένων καὶ ἀγράφων ὑποθηκῶν κατὰ τὰς ἰονίους νήσους.

Ἡ διὰ τοῦ Νόμου ΡΞΗ'. χορηγηθεῖσα προθεσμία πρὸς ἐγγραφήν τῶν ἐγγεγραμμένων ἢ ἀγράφων γενικῶν ὑποθηκῶν εἰς τὰς ἰονίους νήσους, περὶ ἧς ἐπρόνησεν ὁ ΡΝΒ'. Νόμος, παρατείνεται ἐπὶ ἑτέρα τρία ἔτη ἀρχόμενα ἀπὸ τῆς λήξεως τῆς διὰ τοῦ ΡΞΗ'. Νόμου ταχθείσης προθεσμίας.

Ἀθήναι, τῇ 15 Ἰουλίου 1869.

Γ. Σέρβος, Σ. Λεονταράκης, Ἰω. Τοπάλλης, Α. Κ. Μεταξᾶς, Ἀνδρέας Γαῖτας Φωσκάκης, Ἀνδρέας Κ. Παπαδάτος, Μάρκος Παῖζης, Ἀλεξ. Σταματόπουλος, Κ. Πανάρετος, Κ. Πατάλης, Ἰω. Δεστούνης, Ἀντ. Γούσκος, Ἰω. Σούλης Βάρκας, Γ. Δρακονταειδής, Ἀγ. Μανταδίνος, Γ. Δελλαπόρτας, Γ. Ἀρώνης.

ΤΙΝΕΣ. Νὰ τυπωθῇ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Λοιπὸν θὰ τυπωθῇ. θὰ διανεμηθῇ καὶ θὰ παραπεμφθῇ εἰς τὴν ἐπιτροπὴν.

Ἀντικείμενον τῆς σημερινῆς συνεδριάσεως εἶναι, κύριε, ἡ ἐξακολουθήσις τῆς συζητήσεως ἐπὶ τῆς ἀπαντήσεως εἰς τὸν Β. λόγον.

ΤΙΝΕΣ. Τὸ περὶ θανείον.

Α. ΚΡΕΣΤΕΝΙΤΗΣ. Δὲν ἐτυπώθη.

ΤΙΝΕΣ. Ἐτυπώθη.

Α. ΚΡΕΣΤΕΝΙΤΗΣ. Ἀλλὰ δὲν διανεμήθη ὡς ἀναγνωστὴν μολαταῦτα διὰ δευτέραν φοράν.

Ἀναγιγνώσκεται τὸ περὶ θανείον 9.000.000, νομοσχέδιον

καὶ γίνεται δεκτὸν ἕως ἀντιρρήσεως διὰ δευτέραν φοράν.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Μετ' ὀλίγον, κύριε, θὰ διανεμηθῇ τὸ νομοσχέδιον αὐτὸ, διότι ἡ τύποις τοῦ ἐδράδυνεν ἕνα καὶ τῆς παρεμπόσεως τῶν στενογραφημάτων.

Κύριοι, οἱ ἐγγεγραμμένοι ἀπὸ χθὲς εἶναι Μίλητος, Κουμουνοδούρος, Γρηγοράκης. Οἱ ἐγγεγραμμένοι σήμερον, Μιχαλόπουλος, Χατζίσκος, Πατσάλης. Ἐπειδὴ χθὲς ὁμιλήσαν ὁ κ. Λομβάρδος, ὁ κ. Μίλητος, θέλει νὰ παραχωρήσῃ εἰς ἄλλον ἐκιντῶν;

ΤΙΝΕΣ. Θὰ ὁμιλήσῃ ὁ κύριος Πρωθυπουργός.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Λοιπὸν προτιμᾶται ὁ κ. Πρωθυπουργός.

ΠΑΠΑΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ. Τὸν λόγον, κύριε Πρόεδρε.

Θ. Α. ΖΑΪΝΗΣ. (Πρωθυπουργός). Ἀνέρχομαι, Κύριοι, ἐπὶ τὸ θέμα τοῦτο διὰ νὰ καθυψώσω τὸν ἐντιμὸν βουλευτὴν Ζακύνθος κ. Λομβάρδον, ὅστις χθὲς τελειῶν τὸν λόγον, ἐπροκάλεσε τὴν κωμῆσιν ν' ἀπορῶθῃ, ἐὰν αἱ ἐλπίδες, τὰς ὁποίας ὁ κ. Βαλασόπουλος εἶπεν, ὅτι εἶχε τὸ πρῶτον ὑπουργεῖον περὶ τῆς μεταβολῆς τοῦ πρωτοκόλλου, αἱ αἱ ἐλπίδες αὐταὶ ἦσαν εἴσοδοι ἢ ὄχι. Ἀλλ' ἀνέρχομαι, Κύριοι, καὶ δι' ἕνα ἄλλον λόγον ἀνέρχομαι διὰ νὰ ἐπιφέρω ἀναγκάσιν τινα εἰς διαιρηθέντας δοξασιμῶς μεταξὺ δύο μερίδων τῆς Βουλῆς. Ἡ ἀνέμιξις μου λοιπὸν εἰς τὴν συζήτησιν, ἐνῶ ἔχει ὑπέρτατον καθῆκον τοῦ ὑπουργείου, προσδοκῶ ἵσως, ὅτι θέλει ἔχει καὶ τὸ ἀποτέλεσμα νὰ φέρῃ ἐκείνην τινὰ μεταξὺ δύο ἐτῶν, τὰ ὅποια ἐπιδράσκει νὰ ἐμπέσῃσι ἀρκετάκις τοὺς δυνάμεις τῶν εἰς τὰ σπλάγγνα τῶν. Ἀλλὰ δυστυχῶς τὴν προδοσίαν μου ταύτην οὐδενὶ ἄλλῳ φέτος ἀντιμέθε καὶ ἡ πολιτικὴ τοῦ 1866, καὶ ἡ πολιτικὴ ἐκείνη προπαρασκευάζει τὴν πανοπλίαν τῆς διὰ νὰ ὑπερασπίσῃ ἐαυτήν. Ἀλλὰ δὲν σὲς φαίνεται, Κύριοι, ὅτι ἀπεμακρύνθημεν εἰς ἀπώτατον πέλμας; ἐνῶ ἡ Βουλὴ ὀφείλει νὰ ἐξετάσῃ τὴν πορείαν τοῦ ὑπουργείου, τὸ ὅποιον παρουσιάζεται νὰ δώσῃ εὐθύναν τῶν πράξεων τοῦ, δὲν σὲς φαίνεται, ὅτι ἀντὶ νὰ πράξῃ τοῦτο, ὡς ἐπιστομὴς λίαν ταχέως καὶ εἰς τὸ 1867 καὶ εἰς τὸ 1866 καὶ εἰς τὸ 1865 καὶ εἰς τὸ 1864, καὶ ὅτι ἀναιμῶν καὶ αὐτὴν τὴν κόπιν τοῦ μακαρίτου Λαρείου; Τὸ κατ' ἐλπί, σὲς λέγω εὐλαχῶς τὴν γνώμην μου, νομίζω, ὅτι ἐξεδίσαμεν τηλεγραφικῶς εἰς τὰ ὅπισθ' ἐν καθῆκον κυριώτατον εἶχομεν νὰ ἐξετάσωμεν, τὸ παρὸν. Ἀφίνων λοιπὸν τὰ διαμαχόμενα εἴη κατὰ μέρος, εὐχομαι, ἵνα μεταξὺ αὐτῶν ἐπέλθῃ ἡρεμία, καὶ μεταδίδωμι εἰς τὸν ἐκθεσιν τῆς πορείας τοῦ ὑπουργείου, κατὰ τὴν τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον.

Θέλω εἰπεῖν, Κύριοι, συντομώτατος διότι καὶ τὴν συντομίαν ἀγαπῶ, καὶ δὲν ἐπιθυμῶ νὰ καταχρησθῶ τῆς εὐμενείας, μεθ' ἧς μὲ ἀκροάζεται ἡ Βουλὴ ἄλλως τε νομίζω, ὅτι καὶ τριήμερος συζήτησις ἐπὶ μιᾷ παραγράφῳ ἐπὶ τῆς ἀπαντήσεως εἰς τὸν Β. λόγον εἶναι ἀρκετὴ συζήτησις, καὶ πρέπει νὰ δώσωμεν σήμερον τέλος εἰς τὴν συζήτησιν ταύτην.

Ὅτε, κύριοι, τὸ παρὸν ὑπουργεῖον ἀνέλαβε τὴν ἐξουσίαν, ἐπανέστησαν τῆς πολυδακρύτου Κρήτης δὲν εἶδεν ἀντὶ ἐπαναστάσεως εἶδεν ἐν Ἀθήναις τὸν κόμητα Βελούτην, ἀναμένοντα ἐντὸς 24 ὥρων τὴν ἀπάντησιν εἰς τὴν πρόσκλησιν, τὴν ἀπειθυνοῦσαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν περὶ ἀποδοχῆς τοῦ πρωτοκόλλου τῶν Παρισίων. Πρὶν ἀναλάβω τὸν σχηματισμὸν τοῦ ὑπουργείου ὤφειλον νὰ ἐξετάσω ποῖα εἶναι ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων, ἐξήγησα νὰ πληροφορηθῶ, ἂν ἦναι δυνατόν ν' ἀποφύγωμεν τὴν παραδοχὴν τοῦ πρωτοκόλλου τούτου ἐξήγησα νὰ πληροφορηθῶ, ποῖα εἶναι τὰ ὑποστηρίγματα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐρείδόμενον τὸ ὑπουργεῖον Βουλγαρὴ ἀπέρριψε τὴν παραδοχὴν τοῦ πρωτοκόλλου τούτου ἐξήγησα νὰ πληροφορηθῶ τὰς συμμαχίας τοῦ ὑπουργείου ἐκείνου ἐξήγησα νὰ πληροφορηθῶ περὶ τῶν μέσων τῆς ἀμύνης καὶ τῆς ἐπιθέσεως τοῦ ὑπουργείου ἐκείνου. Μία φωνὴ, Κύριοι, φωνὴ ἀτελεισιχωτέρη καὶ αὐτὴ τῆς ποιήσεως τοῦ

οικονομικῶν παρακαλεῖται νὰ κατερίσῃ τὸ μέρος τοῦ ἰθνηκοῦ υπογραφείου, τὸ ὅποιον θὰ ἐνταχθῇ εἰς τὴν τύπωσιν τῶν ὡν στενογραφημάτων 2) ἂν ἐγκρίνεται εἰς ἡ δὴ νέον νὰ προτιθεῖν δόκιμοι μαθητευόμενοι, οἱ ὅποιοι ἔως οὕτε ἀντιμισθίαν ἐν θὰ λαμβάνουν.

ΠΟΛΛΟΙ ΒΟΥΛΕΥΤΑΙ (ἐκ δεξιῶν). Νὰ λαμβάνουν.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Ἄν τοῦτο δὲν γίνῃ, θὰ ἔχῃτε ἕνα ἔλεγχον τῆς συνειδήσεώς σας, διότι ἡ ἐργασία εἶναι μεγάλη καὶ δυσχερὴς καὶ πονεῖ τὸ κεφάλι ἐνός στενογράφου ἑαυτοῦ ἡ ἐργασία.

Α. ΚΡΕΣΤΕΝΙΤΗΣ. Κατὰ τὸν κανονισμόν

ΠΕΤΜΕΖΑΣ. Οὐδὲν ὁμιλεῖτε ἐναντίον τοῦ κανονισμοῦ, καθὼς ἰσχυρίζεσθαι ὁ κ. Κρεστενίτης· ἡ παραδοχὴ τοῦ νὰ ἔχωμεν καὶ στενογραφημένα πρακτικὰ τῶν συζητήσεων μας, ἐγένετο ἀπὸ τῆς Συνελεύσεως· ὁ σκοπὸς δὲ εἶναι αὐτός, τὸν ὅποιον πρῶτον φερόν ἐγκρίσατε ὑμεῖς, κ. πρόεδρε, νὰ δημοσιεύωνται τὰ στενογραφημένα πρακτικὰ ἐγκρίτως· τῶρα σήμερον ἡμεῖς δὲν ζητοῦμεν νὰ τροποποιήσωμεν τὸν κανονισμόν, ἀλλὰ ζητοῦμεν νὰ ἐκπληρωθῇ ὁ σκοπὸς, διὰ τὸν ὅποιον παραδέχθημεν νὰ ἔχωμεν στενογραφημένα πρακτικὰ, καὶ ζητοῦμεν νὰ παραλάβῃτε τὸ κατάλληλον ἀναγκαῖον προσωπικόν.

ΚΡΕΣΤΕΝΙΤΗΣ. Κατὰ τὸν κανονισμόν.

ΠΕΤΜΕΖΑΣ. Τί κανονισμόν; σήμερον πρόκειται νὰ προσπαθῶμεν νὰ ἐκπληρωθῇ ὁ σκοπὸς τῆς στενογραφίας.

ΛΟΜΒΑΡΔΟΣ. Προσθέτω μάλιστα, ὅτι σήμερον εἰς μάτην ἐξοδεύομεν, διότι ἔχομεν στενογράφους χωρὶς νὰ ἐκτυπῶνται τὰ στενογραφημένα πρακτικὰ.

ΤΙΝΕΣ ΒΟΥΛΕΥΤΑΙ. Ἐρωτήσατε πάλιν, κ. πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Κατὰ τὴν κρίσιν ὁλοκλήρου τοῦ γραφείου ἡ Βουλὴ παρεδέχθη, παρουσιάσθη ἑνστάσις· ἂν γίνῃ τὸ ἀνάπαλιν, οἱ μὲν παραδεχόμενοι (θόρυβος ἐκ ἀριστερῶν).

ΚΡΕΣΤΕΝΙΤΗΣ. Θέλωμεν ὀνομαστικὴν κλήσιν.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Δὲν εἶναι νέα πρότασις.

ΚΡΕΣΤΕΝΙΤΗΣ. Ὅταν 15 ζητήσουν τὴν ὀνομαστικὴν κλήσιν, πρέπει νὰ γίνεταί δεκτὴ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Διατυπώσατε τὴν πρότασιν σας, κ. βουλευτά, τί ἐννοεῖτε;

ΚΡΕΣΤΕΝΙΤΗΣ. Διατυπώσατε ὑμεῖς τὴν ἰδικὴν σας (θόρυβος).

ΛΟΜΒΑΡΔΟΣ. Δύο λέξεις, κ. πρόεδρε, διὰ νὰ τελειώσωμεν ἡρώτησατε τὴν γνώμην τῆς Βουλῆς καὶ κατὰ τὴν κρίσιν τῆς ἡ Βουλὴ ὑπεστήριξε τὴν ἰδέαν σας. Τινὲς λέγουσιν ὅχι, καὶ ζητοῦν τὴν ὀνομαστικὴν κλήσιν, ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ τὴν ζητοῦν ὅταν ᾖ 15, λέγω δὲ ὅτι ἔχουν καὶ ἄλλο δικαίωμα, αὐτοὶ ἂν θέλουν νὰ ἐπαναφέρουν τὸ ζήτημα, τοὺς παρακαλῶ δὲ νὰ τὸ ἐπαναφέρουν, διὰ νὰ λάβουν καιρὸν διὰ νὰ σκεφθῶν, διότι ἂν σκεφθῶν καλλίτερα θὰ ἴδουν ὅτι αὐτοὶ δὲν συμφέρει νὰ τὸ κινήσουν, διότι δὲν ἔχουν τὸ δικαίωμα πλέον νὰ ἀναφέρωνται εἰς τὰ ἀγγλικά ἔθιμα, διότι ὅταν ἀκούσῃ ἡ Ἀγγλίς ὅτι ἐγένετο πρότασις περὶ μὴ δημοσιεύσεως, δὲν ἤξεύρω τί θὰ εἴπῃ, ἀφοῦ καθ' ἑκάστην ἐπικαλούμεθα τὰ κοινοβουλευτικὰ ἔθιμα. Θαυμάζω ὅτι γίνεται ἑνστάσις διὰ τὸ φῶς· ὅστις θέλει τὸ σκότος ἂν κλείσῃ τοὺς ὀφθαλμούς του.

ΚΡΕΣΤΕΝΙΤΗΣ. Ὁ κ. Λομβάρδος θέλει διὰ χάριν προσώπων αὐτὴν τὴν πρότασιν. Κύριοι, μὴ χαλάτε τὸν κανονισμόν, πρέπει νὰ γίνῃ πρότασις, πρέπει νὰ παρῇ 24 ὧραι, καὶ ἀφοῦ ἐλάματε πρότασιν, κ. πρόεδρε, ὑμεῖς πρέπει νὰ εἰσέλθῃτε ἀπὸ τὴν θέσιν σας, νὰ ἐλθῇ ἄλλος.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Ἐπειδὴ ὁ λόγος εἶναι περὶ κανονισμοῦ ἔχω τὴν τιμὴν νὰ εἰπῶ, ὅτι σήμερον τηρεῖται πληρέστατα, τί ἄλλοτε ἐγένετο σὺς τὸ ἤξεύρετε.

ΔΗΛΙΓΙΑΝΝΗΣ (ὕπουρος ἐξωτερικῶν). Ἄν ἐπρόκειτο περὶ ἀπλοῦ γεγονότος, περὶ προτάσεως μηδαμινῆς, μὴ ἐχούσης σχέσιν μετὰ τὴν ἀποστολὴν ἐκαστοῦ ἡμῶν καὶ μετὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων τοῦ κοινοβουλίου, δὲν ἤθελον θεοδαίως λάβῃ τὸν λόγον οὐδὲ φέρει γνώμην, ἤθελον ἀφῆσαι ἡμᾶς νὰ σκεφθῇτε καὶ ἀποφασίσαι. Ὅταν ὅμως ἡ πρότασις τὴν ὅποιαν ὁ κ. πρόεδρος εἰσέγαγε τεινῇ εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν σκοποῦ, τὸν ὅποιον προϋποθέτει ἡ σύστασις στενογραφίας, καὶ ἡ σύστασις στενογραφίας διὰ τὰ πρακτικὰ ἐν τῇ Βουλῇ, προϋποθέτει ἰδίως τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ, τὸν ὅποιον τὸ συνταγματικὸν πολιτεύμα ἔχει καὶ ἐπὶ τοῦ ὁποίου στηρίζεται. Ὁλ. τὴν πλήρη δημοσίευσιν τῶν πράξεων τοῦ κοινοβουλίου, τῶν φρονημάτων ἐκαστοῦ τῶν βουλευτῶν, νομίζω ὅτι ἔχω καθήκον νὰ εἰπῶ δύο λέξεις, ἵνα ὑποστηρίξω τὴν πρότασιν.

ΛΟΜΒΑΡΔΟΣ. Αὐτὸ σὲς κἀμναι τιμὴν.

Θ. ΔΗΛΙΓΙΑΝΝΗΣ. Ἡ εἰσαγωγὴ τῆς στενογραφίας ἐγένετο ἐπὶ τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως καὶ τὴν εἰσαγωγὴν αὐτῆς ἐγὼ ἐπρότεινα καὶ ὑπεστήριξα. Ἐπαύομεν νὰ εἰσαχθῇ καὶ ἐν τῇ πατρίδι ἡμῶν τὸ νὰ δημοσιεύωνται τὰ πρακτικὰ τῆς Βουλῆς τῆς ἐπιούσης τῶν συνεδριάσεων, ἐζήτησα δὲ τοῦτο καὶ ὡς μέλος τῆς Συνελεύσεως ἐπανηλημμένως παρὰ τοῦ προέδρου αὐτῆς· δυστυχῶς τίποτε δὲν ἐγένετο κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην οὕτε κατὰ τὴν ἐπομένην. Πολλὰκις ἐγὼ ὡς ἰδιώτης πολλὰκις ἐζήτησα νὰ γνωρίσω τὰς πράξεις τῆς Βουλῆς καὶ τὰ λεγόμενα προσέφυγον εἰς τὰ στενογραφημένα πρακτικὰ τῆς Βουλῆς, ἀλλὰ δὲν τὰ εἶδον. Ἡ τακτικὴ αὕτη ματαίωσις τὸν σκοπὸν τῆς στενογραφίας καὶ ἐπάγει δαπάνην τοῦ δημοσίου ταμείου χωρὶς νὰ δρέπωνται οἱ καρποὶ διὰ τοὺς ὁποίους ἡ δαπάνη αὕτη γίνεται· καὶ στενογραφημένα πρακτικὰ ἔχομεν μόλις κατὰ τὸ τέλος τῆς Συνόδου, ἀρίστων δὲ οὕτω στάδιον εὐρὺ εἰς τὴν διαστροφὴν τῶν λεγομένων ἐντύπων καὶ τῶν πράξεών μας, οὕτω δὲ πλανᾶται τὸ δημοσίον φρόνημα, καὶ προκαλεῖται ψόγος ἀδίκος κατὰ τοῦ κοινοβουλίου· εἰς τὸν κ. πρόεδρον τῆς Βουλῆς, μόλις ἐκτελέσθη, ὑπέσκαλον τὴν σύστασιν ταύτην, καὶ σήμερον βλέπομεν νὰ διακηρυχθῇ τὸ φύλλον, εἰς τὸ ὅποιον ἐκτίθενται αἱ πράξεις μας κατὰ τὴν προπαραβυθισαν συνεδρίασιν, δι' ὃ σπεύδω καὶ ἐγὼ νὰ ἐκφράσω τὴν εὐγνωμοσύνην μου· ἀλλ' ἐπαίτεται δαπάνη διὰ πρόσληψιν δύο ὑπαλλήλων, 60 δραχ. κατὰ μῆνα διὰ καθέναν, δαπάνη ἐπὶ 6 μῆνας ἀναβαίνουσα εἰς 720 δραχ., ἡ φειδῶ αὐτῶν τῶν δραχμῶν ἀναγκάζει τὴν Βουλὴν νὰ ἐμποδίσῃ τὴν παραδοχὴν τῆς προτάσεως τοῦ κ. Προέδρου, ἡ ὁποία συντελεῖ εἰς τὴν πλήρη ἐφαρμογὴν τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος ἐν Ἑλλάδι· ἤθελον, κύριοι, εἰς ἐνθυμίσει ὅτι ἡ διάκρισις ἡ σπουδαιότερα, ἡ ὁποία ὑπάρχει μεταξὺ τῶν κοινοβουλευτικῶν πολιτευμάτων καὶ τῶν μὴ κοινοβουλευτικῶν εἶναι ἡ δημοσιότης· ἤθελον εἰς ἐνθυμίσει ὅτι εἰς τὰς ἐπικρατείας ἐκείνας, εἰς τὰς ὁποίας ὑπάρχουσι συνταγματικὰ ἔθιμα ἀλλ' ὅχι κοινοβουλευτικὰ συστήματα, θὰ ἴδῃτε περιορισμοὺς μεγάλους· τὰ θεωρεῖται εἶναι περιορισμένα, ἡ ἐκτύπωσις καὶ δημοσίευσις τῶν πρακτικῶν εἶναι περιορισμένη· ἀλλὰ τὸ θεωρῶ περιττὸν καὶ εἶμαι βέβαιος ὅτι δὲν θέλετε παραλείπει οὐδὲν ὑπὲρ τῆς πλήρους διαδόσεως, τῆς πλήρους δημοσιότητος, οὐχὶ ἐκουσίως, ἀλλ' οὐδ' ἀκούσιως, καὶ μάλιστα προκειμένου περὶ παραμικρῆς δαπάνης καὶ πολλοῦ καρποῦ.

Α. ΚΡΕΣΤΕΝΙΤΗΣ. Δὲν εἶπομεν ἡμεῖς νὰ μὴν ᾖ στενογραφήματα, εἶπομεν νὰ μὴν ᾖ τὸσον προσωπικόν, τὸ ὅποιον νὰ κἀθῃται· εἴμεθα διακριτικοί, ἀλλ' εἴμεθα καὶ ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι φοβούμεθα τὴν σπατάλην. Θέλετε νὰ ἐβάλλετε 30 πρόσωπα; δὲν θὰ γείνη τίποτε· θέλετε λοιπὸν, διὰ νὰ μὴν γείνητε ὅτι ἡμεῖς παραλόγως φειδόμεθα, θέλετε νὰ ἐξοδεύσωμεν μάλιστα, σὺς μίαν φερόν καὶ ἡμεῖς δύο μὴ πράττειν, πρῶτον

Ανατολή είχαν δεινώς τότε, διότι ἡ 'Ρουμανία ἐκινεῖτο, ἡ Σερβία ἐδραζεν, ἡ δὲ Βουλγαρία δὲν ἐκοιμάτο.

Εἰναι ἀνθρώπος τὸ κοινὸν τοῦτο διάδικμα ἐκίνησεν ἡ Ῥωσσία καὶ οὕτως ἔχει, εἰναι κατὰ τὸν κ. Δεληγεώργην ἡ Ῥωσσία ἐπιβόη καὶ συντρέχει τὴν Ἑλλάδα, πῶς εἰσπορεῖ νὰ ἐξηγηθῇ ὅτι ἡ κοινὴ αὕτη διακοίνωσις, τὴν ὁποῖαν οὕτε ἡ Αὐστρία, οὕτε ἡ Ἀγγλία ὑπέγραψαν ἦτον ἐπιζήμιος διὰ τὴν Ἑλλάδα; Αἱ διαθήσεις τῆς Ἀγγλικῆς πολιτικῆς ἦσαν φιλοτουρκικαί, τῆς Αὐστρίας ἐπίσης, δὲν ἐδύναντο λοιπὸν νὰ μὴ ἀποδεχθῶσιν πράξιν, ἥτις συνέτρεχεν εἰς τὴν διατήρησιν τῆς Τουρκίας. Δὲν ἤδυνάτο ἡ Ῥωσσία νὰ συνασπίσῃ τὴν Εὐρώπην κατὰ τῆς Ῥωσσίας. Δὲν ἐπείσθη λοιπὸν τὸ ὑπουργεῖον Κουμουνδούρου ἐνώπιον τῆς κοινῆς διακοίνωσεως, ἥτις ἐγκατέλειπε τὴν Τουρκίαν ἀπροστάτευτον, ὡς εἶπεν ὁ κ. Δεληγεώργης. Αὕτη συνέτρεχε τὰ ἐξωγατικὰ σχέδια τοῦ κ. Κουμουνδούρου μάλιστα. Πίπτει λοιπὸν τὸ ἐπιχειρημα ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἐστηρίχθη ὁ κ. Δεληγεώργης, διὰ τῆς παρεξηγήσεως τῆς ἀξίας τοῦ ἐγγράφου τούτου, τὸ ὁποῖον ἐγένετο ἀπὸ τὴν Ῥωσσικὴν πολιτικὴν, ἥτις συνέτρεχε τὴν Ἀνατολὴν κατὰ τὸν κ. Δεληγεώργην διὰ τὴν ὁποῖαν πράξιν δυσσεβαστικῶς θεβαίως ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Αὐστρία δὲν ὑπέγραψαν! Πίπτει, ὡς εἶπον, καὶ διὰ τῆς λογικῆς καὶ διὰ τῶν πραγμάτων ἡ περὶ τῆς διακοινώσεως ἰδέα τοῦ κ. Δεληγεώργη, διότι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μέχρι τῆς ἐποχῆς ὅτε παρτήθη τὸ ὑπουργεῖον Κουμουνδούρου, τὰ πλοῖα τῆς Εὐρώπης ἐξηκολούθουν νὰ μεταφέρουν οἰκογενεῖας εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ δὲν ἐπαυσαν παρὰ τὴν ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποῖαν ἐσχηματίσθη τὸ ὑπουργεῖον Βούλγαρη. Εἰς ἐσφαλμένον λοιπὸν συλλογισμόν περιήλθεν ὁ ἐντίμος Βουλευτὴς Μετολογίου καὶ οὗτος διὰ συλλογισμῶν ὀρθῶν ἔπεσεν. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ ἐγγράφου τοῦ Ὀκτωβρίου. Πιστεύσατε δὲ ὅτι ἀπὸ τῆς διπλωματίας, ὡς εἶπον ὑμῖν, οὐδεμίαν εἶχομεν ἐλπίδα, ἀπεγνωστοί, ὅτι αἱ περιστάσεις τῆς Εὐρώπης κανονίζον τὰ διαδύματα αὐτῆς. Ὁ ἐντίμος πρωθυπουργὸς τοῦ ὑπουργείου τοῦ 1867 οὐκ ἐξέθεσε ποῖα μέτρα εἶχε λάβει διὰ νὰ δυνάτῃ νὰ ἐπαρτίσῃ εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς ἐποχῆς, ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἤθελον διακοπῇ αἱ σχέσεις ἡμῶν μετὰ τῆς Τουρκίας. Τὸ σύστημα τῆς ἀμύνης τὸ ὁποῖον εἶχε παραδεχθῇ εἶσιν εἶχε τὴν συμπράξιν τῶν χριστιανικῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς. Διηρτίτο ὁμῶς εἰς τρεῖς κλάδους· ὑποστήριξις τῆς Κρήτης διὰ παντός μέτρου. Ἐννοκα τοῦτου κατεσκευάσθη στολίσκος τῆς Κρήτης ἐκ ταχυπόρων ἀτμοπλοίων ἦτοι τὸ 'Αρχαδί, Βουβουλίνα, Ἐνωσιν, Κρήτη, Ἀμφιτρίτη. Τὸ μικρὸν ναυτικὸν τῶν θωρακωτῶν, τὸ ὁποῖον ἐμελλε νὰ προλαμβάνῃ τὰ πραξικοπήματα τοῦ Χοδάρτ καὶ ἡ συνένωσις ἡ γενικὴ τῶν χριστιανῶν, τὴν ὁποῖαν ἐπίστευον ὅτι τὴν εἶχε καταρτίσῃ. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο εὕρισκετο ἡ ἐνέργεια τοῦ ὑπουργείου ὅτε ἐπῆλθεν ὑπουργικὴ κρίσις. Δὲν κρίνωσθῶν, κύριοι, νὰ ἐκθέσω τοὺς λόγους, οἱ ὅποιοι ὑπεργάωσαν τὸν ἀνώτατον ἀρχοντα νὰ ἀλλάξῃ τὴν κυβερνήσιν του. Οἱ διαδεχθέντες ἡμᾶς, ἔχουν τὴν εὐθύνην τῶν λόγων διὰ τοὺς ὁποίους παρτήθημεν. Ἄν οἱ λόγοι οὗτοι μᾶς ἐπιβαρύνωσιν, ἂς τοὺς ἐκθέσω ἐνώπιόν σας.

ΜΠΟΥΓΜΠΟΥΛΗΣ. Κρύπτονται, ὦρελλον νὰ δώσουν λόγον.

ΠΑΠΑΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ. Ὁ Μωραϊτίνης ὅστις σὰς διεδέχθη δὲν εἶναι εἶναι ἰδῶ.

Κ. ΠΕΤΣΑΛΗΣ. Εἶναι τὰ κόμματα, τὰ ὁποῖα τοὺς ἀντιπροσώπευαν ὅλους (ψιθυρισμοί).

ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ. Ἄν ἔχουν νὰ εἰπωσιν, ὅτι ἐννοκα σφαλμάτων ἡμῶν ἀπεσῶρημεν ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν, ἂς μᾶς καταγγείλωσιν. ἔχομεν, κύριοι, τὴν πεποίθησιν ὅτι ἐξεπληρώσαμεν τὸ καθήκον μας μετὰ πάσης εὐσυνειδητικῆς καὶ τῆς φρονήσεως ἐκείνης, τὴν ὁποῖαν παρέχουσιν αἱ διανοητικαὶ δυνάμεις ἐνὸς ἐκαστοῦ

ἡμῶν. Ὅταν ἰδῶμεν ὅτι πολιτικὴ ἄλλη ἐμελλε νὰ διαδεχθῇ τὴν ἡμετέραν, ἀδιαφοροῦντες, πόθεν προήρχοντο αἱ αἰτίαι, παρεκαλέσαμεν τὴν Α. Μ. νὰ παρεδώσῃ εἰς ἐκείνους τὴν ἐξουσίαν, οἱ ὁποῖοι ἤθελον δεχθῇ νὰ ἀκολουθήσωσι τὴν νέαν πολιτικὴν. Φθάνομεν, κύριοι, ἤδη εἰς τὸ ὑπουργεῖον τοῦ κυρίου Βούλγαρη καὶ ὡς βλέπετε πλησιάζομεν εἰς τὸ τέλος.

ΤΙΝΕΣ. Δόξα σοι ὁ Θεός (γέλοιος).

ΠΟΛΛΟΙ. Ἐξακολουθήσατε.

ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ. Δὲν θέλω, κύριοι, διελθεῖ ὅλα τὰ ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα τόσοι ἄλλοι ἐγγλωττοὶ ῥήτορες, τόσοι δεινοὶ πολιτικοὶ διήλθον μετὰ τσακῦτης ἐπιτυχίας ἀπὸ τοῦ θήματος ματος τούτου· τὸ βουλευτήριον γνωρίζει ἤδη τὰ διατρέχοντα, ὁ κόσμος, χάρις εἰς τὰς προσπάθειας τοῦ ἐντίμου προέδρου μας, ἀναγινώσκει σήμερον τὰς ὁμιλίαις σας καὶ κρίνει τὴν ὥραν ταύτην ἀνὰ μέσον ὑμῶν καὶ ἡμῶν. Θέλω ἐξετάσει ὑπὸ τινα πολιτικὴν ἐποψὴν τὴν πορείαν τῆς Κυβερνήσεως τοῦ 1868 μέχρι τῆς συστάσεως τῆς Συνδιασκέψεως, ἵνα ἰδῶμεν πῶς ἡ Ἑλλὰς δεσμεύει καὶ ἡ Κρήτη νεκρὰ ἦλθον νὰ κριθῶσιν ἐνώπιον τοῦ Ἀρείου Πάγου αὐτοῦ τῆς Εὐρώπης. Ποῦ ἔπρεπε, Κύριοι, νὰ τείνῃ ἡ πολιτικὴ μιᾶς ἐκαστῆς τῶν κυβερνήσεων, αἱ ὁποῖαι διαχειρίσθησαν τὰ πράγματα τῆς πατρίδος ἀπὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ πολέμου τῆς Κρήτης; ἔπρεπε νὰ τείνῃ οὐχὶ εἰς τὸ νὰ δικασθῇ ἡ 'Ελλὰς μετὰ τῆς Τουρκίας, ἀλλὰ νὰ ἐξετασθῇ τὸ Κρητικὸν ζήτημα. ἔπρεπε λοιπὸν ἡ πορεία αὐτῆς νὰ ἦναι τοιαύτη, ὥστε, ὅταν ἡ Συνδιάσκεψις ἐμελλε νὰ ἔλθῃ (καὶ ἔπρεπε νὰ ἐννοηθῇ ὅτι θὰ ἐγένετο μία συνδιάσκεψις) νὰ δικασθῇ, οὐχὶ ἐλληνοτουρκικὸν ζήτημα ἀλλ' ἐλληνοκρητικόν. Αὕτη ἦτο ἡ ἐλληνοπροπῆς πολιτικὴ τὴν ὁποῖαν ἔπρεπε νὰ μετέλθωσιν αἱ κυβερνήσεις. Ἀλλὰ ποῖαν πολιτικὴν μετέλθεν ἡ κυβερνήσις τοῦ κυρίου Βούλγαρη; Ποῖαν σύνεσιν διπλωματικὴν, κύριοι, ἀνέπτυξε τὸ διπλωματικὸν γραφεῖον τῆς οἰκίας Χατζῆ Πέτρου; ἔκ τῆς διηγήσεως, τὴν ὁποῖαν θέλω σὰς κάμει, θέλετε ἐννοῆσαι πῶς ἐχάσαμεν τὸ ἐλληνοκρητικὸν ζήτημα καὶ πῶς ἐδικάσθημεν ἐνώπιον τῆς Εὐρώπης, ὡς ζημιώσαντες τὴν Τουρκίαν.

Ἡ διπλωματικὴ πορεία τῆς ἐλληνικῆς Καγκελαρίας ἐπὶ τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος, ἥτις ἔπρεπε νὰ τείνῃ εἰς τὸ νὰ φέρῃ ἐνώπιον μιᾶς Συνδιασκέψεως ζήτημα ἐλληνοκρητικόν καὶ ὄχι ἐλληνοτουρκικόν ἤμαρτεν. Ἡ πολιτικὴ πορεία μιᾶς κυβερνήσεως, ἡ ἡ διπλωματικὴ ἐνέργεια καθὼς τὴν λέγουσιν, δὲν πρέπει νὰ ἦναι τὸ δὴ λεγόμενον *casuel*, περιστατικὴ, δηλονότι ὅσας τις παρουσιάζεται περιστάσεις τις, τότε νὰ ἐρχεται εἰς ἐνέργειάν τινα· ἡ διπλωματικὴ ἐνέργεια δέον νὰ ἦναι προνοητικὴ· πράττουσα δὲ νὰ ἔχῃ προχείρους τὰς ἀφορμὰς, τὰς αἰτίας ἢ τὰς προφάσεις περὶ τῶν ἐκκεντῶν ζητημάτων, τὰς ὁποίας νὰ μεταχειρίζεται εἰς πᾶσαν περίστασιν καὶ ὅσας τις ἡ ἀνάγκη τὸ καλέσῃ. Ἀνεράνη τὸ ζήτημα τῆς Κρήτης· ἡ Κρήτη πολέμουσα ἐκήρυξεν ὅτι θέλει νὰ συνενωθῇ μετὰ τῆς 'Ελλάδος. Ἡ Κρήτη ὑπέστη τὸν ἀγῶνα μετὰ καρτερίας καὶ τέλος εἶδεν ὅτι δὲν ἔδυνάθη νὰ ἐπισύρῃ ἐπ' αὐτῆς τὴν μέριμναν τῶν Κυβερνήσεων· εἶδεν ὅτι αἱ ἐνταῦθα ἐργασίαι ἐματαιώθησαν, διότι ἡ Τουρκικὴ πολιτικὴ ἀφοῦ ἀπέτυχε πανταχοῦ, ἀφοῦ ἀπέτυχε διὰ τῶν χρημάτων της καὶ τοῦ αἵματός της ἐπάνω εἰς τὴν Κρήτην, ἐστρεψε τὰς ἐνεργείας της εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἡ Τουρκία, κύριοι, ἀνένωσσε τὴν πολιτικὴν τοῦ Πέρσου ἐπὶ τῆς 'Ελλάδος. Τὴν 'Ελλάδα διὰ τῆς 'Ελλάδος. Νὰ βλάψῃ αὐτὴν ἐζήτησε διὰ χειρῶν ἐλλήνων, ὄχι, κύριοι, ἐγκληματικῶν, ποτὲ, ὁ θεὸς μὴ τὸ δώσῃ, ἀλλὰ διὰ πεπλανημένων πολιτικῶν, κεφαλῶν γενῶν, νὰ καταγράψῃ τὴν ὑπόθεσιν τῆς Κρήτης. Εἰζήτησεν ἡ Κρήτη τὴν αὐτονομίαν της, ἐκήρυξε τὴν ἐνωσὶν της μετὰ τῆς 'Ελλάδος· ἡ 'Ελλὰς δὲν τῆς ἀπεκρίθη, τὴν συνέτρεξεν ὁμῶς καὶ οὕτως οἰκονεῖ τὴν ἀπεδέχθη. Ἀλλὰ παρετηρήθη ὅτι τὰ περιστατικὰ ταῦτα δὲν ἔμελλαν νὰ

κατηγορηθείς κυβερνήσεως διὰ τῆς συμπαθείας πολλῶν ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς. Ἄν τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀπαντήσεως εἰς τὸν Βασ. λόγον εἶναι διὰ νὰ μάθῃ ὁ ἠγούμενος καὶ ὁδηγηθῇ ἂν πρέπει νὰ διατηρήσῃ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τὴν ὑπάρχουσαν κυβερνήσιν ἢ ὅχι, τὴν πρότασιν ἤθελεν εἰσθεῖν καὶ ἀναγκαῖα καὶ ὀρθή, ἀλλὰ ἡ ἐκφρασίς τῆς γνώμης τοῦ κοινοβουλίου ἐπὶ κυβερνήσεως μὴ ὑπαρχούσης εὐρίσκει ὅτι εἶναι ἀπλὴ ἱστορικὴ ἐκφρασίς, ἡ ὁποία οὐδεμίαν λυσιστέλειαν παρέχει εἰς τὴν πολιτείαν, οὐδὲ ὁδηγίαν τινὰ ἂν δὲ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς μία ὁδηγία περὶ τοῦ μέλλοντος, τὸ μέλλον κανονίζεται οὐκ ὑπὸ τῆς νῦν ἐκφραζομένης γνώμης τοῦ κοινοβουλίου ἀλλ' ὑπὸ τῆς γνώμης, ἣν μέλλει νὰ ἐκφῇ ἐν τῷ χρόνῳ καθ' ὃν πρόκειται νὰ τελεσθῶσι τὰ συμβάντα· τὸ κανονίζει ἡ διαγωγή τοῦ κοινοβουλίου κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καὶ οὐκ ἡ προγενεστέρᾳ ἐκφρασίς αὐτοῦ· ἂν δὲ ἡ ἐκφρασίς, ὅπως μάλιστα εἶναι διατετυπωμένη, ἔχῃ σκοπὸν τὴν ἐπιζητήσιν τῆς δικαστικῆς εὐθύνης, τὴν πραγματοποιήσιν τῆς τοιαύτης εὐθύνης τῶν κυβερνώντων, νομίζω ὅτι, καθὼς πολὺ εὐρυῶς παρεστήσαν ἄλλοτε ὁ ἐντιμὸς βουλευτὴς Ἀττικὸς κ. Καλλιφρονάς, ἡ πρότασις συνταράσσει τὴν ἀρμονικὴν ἐνέργειαν τῶν ἐν τῷ συντάγματι καθεσταμένων ἐξουσιῶν.

Πρὶν ἢ φέρω τὸν λόγον ἐπὶ τῆς τροπολογίας τῆς μειοψηφίας, ἃς μοὶ ἐπιτραπῇ νὰ προσθέσω δύο λέξεις ἐπὶ δύο ἐπιχειρημάτων τοῦ κ. Βαλασσοπούλου, καθ' ἣν ἔδωκα ἀρχόμενος τοῦ λόγου ὑπόσχεσιν.

Ἡ πλεονεξία ὑπὸ τῆς Εὐρώπης εἰς τὸν πρεσβυτὴν τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν συνδιάσκεψιν τῶν Παρισίων ὑποδεικνύει θέσιν δὲν ἦτον λόγος δικαιολογῶν τὴν κυβερνήσιν τοῦ κ. Βούλγαρου νὰ ἀρνήσῃ τὴν προσχώρησιν εἰς τὴν διακήρυξιν τῆς Συνόδου, οὐδ' ἐνδείκνυνται εἰς αὐτὴν ἐλπίδες μεταβολῆς τοῦ πρωτοκόλλου οὐδ' ἡ ἀθέτησις τῶν κυριαρχικῶν δικαιωμάτων τοῦ ἔθνους ὑπὸ τοῦ Hobart. Τὴν διὰ τοῦ πρώτου γενομένην ὑπὸ τῆς Εὐρώπης ἀδικίαν κατέδειξεν ἡ ἑλληνικὴ κυβερνήσις δι' αὐτῆς τῆς πράξεως τῆς προσχωρήσεως· ἡ δευτέρα ἀποτελεῖ ὕβριν εἰς τὸ ἔθνος, καὶ διότι δὲν ὑπῆρχον παρ' ἡμῶν τὰ μέσα νὰ ἐκδικήσωμεν τὴν ὕβριν ἐκείνην, διὰ τοῦτο ἐβλίβημεν καὶ ἡμεῖς καὶ ὁ ἑλληνισμὸς ὅλος.

Θέλω τώρα φέρει τὸν λόγον καὶ ἐπὶ τῆς φράσεως καὶ ἐπὶ τῆς διατυπώσεως τῆς τροπολογίας. Μοὶ φαίνεται ὅτι δὲν περιέχει ἀκραιφνὴ ἐξήγησιν τοῦ φρονήματός, τὸ ὅποιο ἡ Βουλὴ προτείνεται νὰ ἐκφράσῃ. «Μετὰ φυσικοῦ ἁλγους, λέγει, εἶδεν ἡ Ἑλλὰς ὅτι ἡ κυβερνήσις τοῦ Α. Μεγαλειότητος εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ δηλώσῃ τὴν ἐαυτῆς συναινέσιν εἰς τὸ πρωτόκολλον τῆς τελειότητος ἐν Παρίσιον συνδιασκέψεως τῶν Μεγάλων Δυναμιῶν.» Ἄν ἡ μειοψηφία τῆς ἐπιτροπῆς ἐσκόπει νὰ θέσῃ εἰς τὸ στόμα τῆς Βουλῆς τὴν ἐκφρασίαν θλίψεως, διότι ἡ Ἑλλὰς ὑπεχώρησεν εἰς τὴν διακήρυξιν τῆς συνόδου, δὲν συμφωνῶ πάντῃ. Ἐβλίβη ἡ Ἑλλὰς, διότι δὲν ἠδυνάθη νὰ ἐκνοποιήσῃ τὴν τιμὴν τῆς προσδεδειγμένης ὑπὸ τοῦ ναυάρχου τῆς Τουρκίας, ἐβλίβη ὅταν εἶδε καταπίπτοντα ἀγῶνα προσκλῶν ἀδελφῶν, ἀλλὰ δὲν λυποῦμεθα διότι προσχωρήσαμεν εἰς τὴν διακήρυξιν τῆς συνόδου. Ἡ διακήρυξις εἶναι ἀναγκαῖα ἀρχὴν τοῦ διεθνικοῦ δικαίου, οὐδὲ διαμρισηντήσαμεν ποτὲ ἡ διαμρισηντοῦμεν νῦν τὴν ὁρθότητα αὐτῶν ἂν ὑπάρχῃ χωρίον τι ἐν τῇ διακήρυξιν τῆς Παρισίου συνόδου, τὸ ὅποιον κατὰ τι εἶναι ἀσάφες, ἡ ἀσάφεια τοῦ χωρίου τούτου δὲν ἤθελε δικαιολογήσῃ τὴν ἐκφρασίαν ἁλγους. Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ παραγράφῃ ἡ ἐκφρασίς τὴν ὁποίαν προτείνει νὰ φέρῃ ἡ Βουλὴ εἶναι ἐντελῶς δυσανάλογος πρὸς τὸ μέγεθος τῶν αἰτιῶν, τὰς ὁποίας ἐν αὐτῇ τῇ παραγράφῃ ἀφηγείται. «Οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ ἔθνους, Μεγαλειότατε, πιστοὶ διερμηνεῖς τῆς δικαίας ἀγκυρακτίσεως τοῦ Ἑλλήνων λαοῦ οὐδὲν δύναται ἢ νὰ μεμρῶσι τοῦ προκατόχου ὑπουργείου, ὅπερ

ἔδει ἀκατανόητου πολιτικῆς πορείας· ἐσωτερικῆς τε καὶ ἐξωτερικῆς περιήγαγε τὴν πατρίδα εἰς τὴν ὀδυνηρὰν θέσιν νὰ ἴδῃ αὐτὴν μὲν χάραν καὶ τοὺς νόμους αὐτῆς· παραδιδόμενους ἐνδυνάμει ὑπὸ ξένων, ἱερὰ δὲ δίκαια παρορώμενα ἐπισήμως καὶ εὐδαμον λαὸν κύπτοντα ἐκ νέου ὑπὸ σκληρὰν δουλείαν.» Ἄν ἡ πολιτικὴ τῆς κυβερνήσεως τοῦ 1868 ἦτο τοιαύτη, ὁποία καταγγέλλεται, καὶ ἐπὶνεγκνεν ἀποτελέσματα ὁποία περιγράφονται, τὸ συμπέρασμα εἶναι ἐντελῶς δυσανάλογον πρὸς τὰς αἰτίας οὐδὲ ὑπάρχει κενόν τι ἐν τῇ νομοθετικῇ δικταζῇ τῆς πολιτείας, τὸ ὅποιον νὰ μὴ εὐκολύνῃ τὴν ἐπιζητήσιν τῆς εὐθύνης κατ' ἄλλον τρόπον. Τὸ συμπέρασμα λοιπὸν τῆς προτάσεως τῆς προταθείσης ὑπὸ τῆς μειοψηφίας τῆς ἐπιτροπῆς εἶναι ἐντελῶς δυσανάλογον καὶ ἐπομένως μὴ σπουδαῖον· νομίζω δ' ὅτι δὲν πρέπει νὰ γίνῃ παραδεκτὸν ἀπὸ τὴν Βουλὴν, ἀπὸ τὴν ἐθνικὴν ἀντιπροσωπείαν, ἡ ὁποία πάντοτε σπουδαίνει καὶ πρέπει νὰ σπουδαίῃ. Εἶναι δὲ ἀπ' ἐξαιρέσεων καὶ δι' ἑτέρον σκοπὸν, ὅν ἐνδέχεται νὰ θέλωσι νὰ ἐπιζητήσωσι, διὰ σκοπὸν πολιτικόν· ἀλλὰ ὁ μέλλων οὗτος σκοπός, ὁ κανονίζων ἐντελῶς τὸ μέλλον οὗτος σκοπός, δὲν δύναται νὰ ἐπιζητηθῇ σήμερον καὶ νὰ κανονισθῇ, ὑπὸ τῆς σημερινῆς γνώμης τοῦ κοινοβουλίου· θέλει δὲ κανονισθῇ ὑπὸ τοῦ κοινοβουλίου εἰς τὸν μέλλοντα ἐκείνον χρόνον, ὅταν θὰ προταθῇ ἡ πραγματοποιήσις τοῦ σκοποῦ.

Ἡ ἐπιζητήσις δικαστικῆς εὐθύνης δὲν δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ δι' οὗ τρόπου εἰσάγεται ἡ πρότασις τῆς τροπολογίας, οὐδ' ἔχει χώραν ἐν τῇ ἀπαντήσιν τοῦ Β. λόγου· διότι ἡ ἐπιζητήσις τῆς εὐθύνης δὲν δύναται νὰ γίνῃ κατὰ τὸ σύνταγμα οὔτε ὑπὸ τοῦ ἀνωτάτου ἀρχόντος, οὔτε ὑπὸ ἄλλου τινὸς παρὰ μόνον ὑπὸ τοῦ κοινοβουλίου καὶ ὑπὸ τοῦ συνταγματικοῦ δικαστηρίου. Διὰ τοῦτο γνωμοδοτῶ ὅτι δὲν εἶναι τῆς παρούσης ὥρας ἡ Βουλὴ ν' ἀποφασίσῃ ἐπὶ τῆς προτεινομένης τροπολογίας ὑπὸ τῆς μειοψηφίας τῆς ἐπιτροπῆς, ὅτι ἐπομένως μένει εἰς τὸ κοινοβούλιον ὁπόταν θέλῃ νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν καὶ νὰ ἐξετάσῃ τὰ ἀντικείμενα, ἕκαστα τῶν ὁποίων ἐπῆλθεν εἰς τὴν μειοψηφίαν τῆς ἐπιτροπῆς ἡ ἰδέα νὰ συντάξῃ τὴν τροπολογίαν τῆς· διὰ τοῦτο δὲ προτείνω ὅτι πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν τὴν παράγραφον, ὅπως συνετάχθη ὑπὸ τῆς πλειοψηφίας τῆς ἐπιτροπῆς.

ΠΑΠΑΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ. Ἐπομένως ν' ἀπορρίψῃ ἡ γνώμη τῆς μειοψηφίας.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥΝΗΣ. Δὲν εἶπον ν' ἀπορρίψῃ, ἀλλ' ὅτι δὲν εἶναι τῆς παρούσης ὥρας.

ΤΙΝΕΣ. Αὐρίον, αὐρίον, αὐρίον.....

ΜΙΑΗΣΙΣ. ἔχομεν σκοπὸν νὰ ὁμιλήσωμεν ἐπὶ τῆς τροπολογίας· ἐγὼ δηλῶ ὅτι ἔχω νὰ φέρω παρατηρήσεις· μέχρι τοῦδε ἐγένετο ἐξέτασις τῶν πολιτικῶν τοῦ 1865, 1866 κτλ. ἐπὶ τῆς τροπολογίας ὅμως δὲν ἐγένον ἀνάπτυξις καὶ σὺς παρακαλῶ νὰ δώσατε καιρόν.

ΠΟΛΛΟΙ ΒΟΥΛΕΥΤΑΙ. Ὅριστε.

ΜΙΑΗΣΙΣ. Κύριοι, δὲν ἔμπορῶ τώρα, ἀπὸ τὰς 8 εἰμαι ἐδῶ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Κύριοι, καμμία μερὶς δὲν δύναται αὐτοβούλως νὰ λύσῃ τὴν συνιδρύσιν, ἡ Βουλὴ θ' ἀπορρίπτῃ.

ΜΙΑΗΣΙΣ. Ἡμεῖς προτείνουμεν τὴν γνώμην μας, κύριε πρόεδρε· ἐπιθέμενοι νὰ φέρω παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς τροπολογίας, διότι φρονῶ ὅτι ἐπ' αὐτῆς δὲν ἐγένετο ἡ προσήκουσα συζήτησις, πρὸ πάντων δὲ αἱ δύο παράγραφοι δὲν ἀνεπτύχθησαν, καθόσον ἡ συζήτησις ὑπῆρξε λίαν γενικὴ καὶ ἀόριστος, ἡ δὲ ἐννοια τῆς τροπολογίας δὲν ἀνεπτύχθη. Παρακαλῶ λοιπὸν τὴν Βουλὴν ν' ἀναβάλῃ τὴν συζήτησιν διὰ τὴν αὐρίον.

ΠΟΛΛΟΙ ΒΟΥΛΕΥΤΑΙ. (ἀριστέρᾳ) Ὁχι, ὅχι.

ΜΙΑΗΣΙΣ. Ἄν, κύριε πρόεδρε, ἡ πλειοψηφία τῆς Βουλῆς δὲν ἀναβάλῃ τὴν συζήτησιν διὰ τὴν αὐρίον, ἐγὼ δὲν εἰμαι εἰς κατὰστάσιν νὰ λάβω τὸν λόγον, διότι εἶμαι ἀπὸ τὰς ὀκτὼ εἰς

ρους, ὅσοι ἐρρέθησαν ἐνώπιον τοῦ Βασιλέως. Ἐτέθη τὸ ζήτημα τῆς διαλύσεως τῆς Βουλῆς ἀπὸ τὸν Κ. Βούλγαρη· εἰς τὸ ζήτημα αὐτὸ συνεκρίθη καὶ ὁ Κ. Δεληγεώργης καὶ ὁ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς ἐν τῇ συνάσει τοῦ ἀπεδέχτο τὴν διάλυσιν τῆς Βουλῆς. Κατόπιν ὁ Κ. Δεληγεώργης ἀνεκάλυψε τὴν γνώμην του. Οὕτως εἶναι Κ. Κουμουνοῦρος;

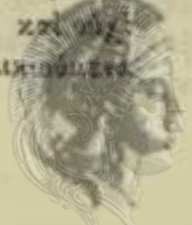
ΚΟΥΜΟΥΝΟΥΡΟΣ. Βέβαια.

ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ. Δὲν κζώρω ἢ δὲν θέλω νὰ ἐξετάσω τί συνέβη καὶ ὁ Κ. Δεληγεώργης ἀνεκάλυψε τὴν γνώμην του. Ἐξάγεται ὅμως ἐκ τούτων ὅτι δὲν ὑπῆρχεν πολιτικὴ σύμφωνο, τοῦλάχιστον ἐξω εἰρή. Τὴν 14 δεκεμβρίου, ἐν δὲν ἀπαρῶμαι, μὴ γνωρίζων ὁ Κ. Δεληγεώργης, τί σκέπτεται ὁ Κ. Βούλγαρης καὶ ἀνυπόμονος νὰ μάθῃ τί συμβαίνει εἰς τὰς κυβερνητικὰς χώρας, βαρυνθεὶς βεβαίως τὸν τοιοῦτον ὑπουργικὸν βίον, ἀπικύβινεν ἐν ἔργῳ εἰς τὸν Κ. Βούλγαρη, διὰ τοῦ ὁποίου τῷ λέγει, κατ' ἐννοίαν θὰ τὸ εἶπω, ὅτι ἐπειδὴ παρατηρῶ ὅτι περαινεῖσθε πάσης ἐνεργείας ἐπὶ τῇ πλειοψηφίᾳ τῆς Βουλῆς καὶ ἐπὶ τῶν φίλων μας, εἰκάζω ὅτι ἔχετε σκοπὸν νὰ παραιτηθῆτε· ἐγὼ δὲ μὴ θέλων νὰ ἐμπεδεύσω τὰ πράγματα περισσύτερον ἀποσύρομαι. Αὕτη εἶναι ἡ ἐννοία. Ολίγας ἡμέρας ἔπειτα ὁ Κ. Βούλγαρης παρητήθη, χωρὶς νὰ προσέξῃ διόλου περὶ μειοψηφίας ἢ πλειοψηφίας ἐν τῇ Βουλῇ, διότι ὁ πολιτικὸς οὗτος ἀνὴρ, διὰ νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὴν Βουλὴν, ἐπιθυμῶν καὶ ὀρθῶς, νὰ φέρῃ ἐν σχέδιον πολιτικὸν ἀληθὲς καὶ νὰ ᾔναι πεπεισμένος ὅτι δύναται νὰ εὕρῃ μίαν ὑποστήριξιν ἐν τῇ Βουλῇ· ἀλλ' ἡ Βουλὴ ἐκ τῶν προτέρων ἦτο γνωστὸν, ὅτι τὴν πολιτικὴν τοῦ Κ. Βούλγαρη δὲν τὴν ἤθελε καὶ διὰ τοῦτο ἐξήτησε καὶ ἐπέτυχε τὴν διάλυσιν τῆς Βουλῆς. Ὁ Κ. Δεληγεώργης μετανοεῖ καὶ ἀντιτάσσεται εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ Κ. πρωθυπουργοῦ καὶ ἡ Βουλὴ δὲν διαλύεται. Ἐν τῷ δὲ οὗτος ἐπαρκαπονεῖτο ὅτι παραμελεῖται ἡ πλειοψηφία καὶ οἱ φίλοι των, καὶ παρετήρει ὅτι δὲν εἶ-αι ὀρθὸν νὰ διαλυθῇ ἡ Βουλὴ πρὶν παρουσιασθῇ εἰς αὐτήν· ὁ Κ. Βούλγαρης παραιτεῖται, χωρὶς νὰ δοκιμάσῃ τὴν τύχην του ἐν τῇ Βουλῇ καὶ δώσῃ τὴν εὐχαρίστησιν εἰς τοὺς ἀντιπάλους του νὰ τὸν ρίψωσι διὰ τῆς πλειονοκρήρας των. Ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ τῆς πολιτικῆς περιπετειᾶς τοῦ Κ. Βούλγαρη καὶ τοῦ Κ. Δεληγεώργη, μοὶ ἐπῆλθεν εἰς τὴν μνήμην μου ἕν ἀνάδοτον, τὸ ὁποῖον συνέβη ἐν Ἀγγλίᾳ κατὰ τὸ 1782. Ἦτο πρωθυπουργὸς ὁ λόρδος Νόρθ. Ἡ πλειοψηφία ἐν τῷ βουλευτικῷ, ἅμα συνέβη τὸ παρλαμέντον ἦτο ὅλη κατ' αὐτοῦ· ὁ λόρδος Νόρθ ἐγνώριζε τὴν θέσιν του, ἀλλὰ δὲν ἤθελε νὰ δώσῃ τὴν τιμὴν εἰς τοὺς ἀντιπάλους του νὰ τὸν ρίψωσι κατόπιν μιᾶς συζητήσεως ἐμπιστοσύνης, ἤθελε νὰ προλάβῃ τοῦτο. Ἐπροσδιορίσθη λοιπὸν ἡμερησία διάταξις ἀπὸ τῆς Βουλῆς, ὅτι τὴν ἐπιούσαν ἦτο ἡ συζήτησις τοῦ ζητήματος τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ ὑπουργείου Νόρθ· ἡ συνεδρίασις ἐνεκα τῆς σπουδαιότητος τοῦ ἀντικειμένου ἐμελλε νὰ διαρκέσῃ μέχρι τῆς 4 ἢ 5 ὥρας μετὰ τὸ μεσονύκτιον· οἱ βουλευταὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ταύτῃ μετέβησαν εἰς τὸ βουλευτήριον—ὁ χειμὼν ἦτο βαρὺς καὶ χιὼν πυκνὴ ἐπιπτεν ἀδικόπως—ἐπὶ τῇ ὑποθέσει λέγω ταύτῃ ἀπέπαμψαν τὰς ἀμάξας των, ὅπως ἐπιστρέψωσιν περὶ τὰς 4 ἢ 5 μετὰ τὸ μεσονύκτιον. Ἡρξάτο ἡ συνεδρίασις· ὁ λόρδος Surrey ἦτον ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀντιπολιτεύσεως καὶ ὅστις ἐμελλε νὰ θέσῃ τὸ ζήτημα ἐμπιστοσύνης. Τρέχει πρὸς τὸν Πρόεδρον, ὅπως ζήτησιν πρῶτος τὸν λόγον· ὁ λόρδος Νόρθ ἐπίσης ἐπαρτε τὸ αὐτό· ὁ λόρδος Νόρθ ἔφθασε πρῶτος νὰ εἶπῃ ὅτι τὸ ἀντικείμενον ὅπερ ἐκ τῆς ἡμερησίας διατάξεως καλεῖται εἰς συζήτησιν δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ συζητηθῇ διότι τὸ ὑπουργεῖον παρητήθη καὶ ὁ Βασιλεὺς ἐδέχθη τὴν παραίτησιν ἐπομένως δὲν ὑπάρχει λόγος συζητήσεως. Οὕτως ἡ συνεδρίασις διαλύεται. Ὁ λόρδος Νόρθ δὲν εἶχεν ἀφήσει τὴν ἀμαξίαν του νὰ ἀναχωρήσῃ. Τὰ λοιπὰ μέλη τοῦ κοι-

νοβουλίου δυσανασχέτων ἰστάμενα διὰ τὴν ἑλληνικὴν τὴν ἀμαξίαν των. Ὁ Νόρθ ἐμβαίνειν εἰς τὴν ἀμαξίαν τοῦ εἶπε πρὸς τοὺς ἀναμένοντας. « Ἐγὼ τὴν ἀμαξίαν μου. Νὰ τί θὰ εἶπῃ νὰ ἔξω· τις τὸ μυστικόν. Νὰ τί θὰ εἶπῃ, Κύριοι, λέγω κ' ἐγὼ νὰ μὴν ἔξωρ ὁ Κ. Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τὸ μυστικόν τοῦ Κ. Βούλγαρη (Γλαρότης).

Αὕτη ἦτον ἡ πολιτικὴ τοῦ ὑπουργείου τοῦ 1866, πολιτικὴ ἄνευ πολιτικῆς, ἄνευ ἀλλελεγγύης.

Ἄς ἐξετάσωμεν ἔδη καὶ τὴν πολιτικὴν αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν τοῦ Κ. Δεληγεώργη, ἥτοι ὡς τὴν διατύπωσιν οὗτος. Ἡ κατὰ τὸ 1866 πολιτικὴ τοῦ Κ. Δεληγεώργη, ἥτις κατὰ τὴν παράστασιν, τὴν ὁποίαν σὺς ἔκαμε, ἀν δὲν ἐπάρχετο παραδόξως ἡ μεταβολὴ τοῦ ὑπουργείου τοῦ ἴτους τούτου ἡ Κρήτη θὰ ἦτον προσηρτημένη εἰς τὴν Ἑλλάδα, διευτυπῶν εἰς ἐν ὑπόμνημα αὐτοῦ· διὰ τοῦ ὑπομνήματος τούτου αὐτὸς ὅπλων, ἀνευ πολέμου, αὐτοῦ αἰκτος ἡ Κρήτη ἐμελλε νὰ ἐλευθερωθῇ, διότι κατὰ τὴν πολιτικὴν ἐκείνην αὕτη ἐπιχωρίζετο (localiser) ἀπὸ τὸ μέγα ζήτημα τὸ ἀνατολικόν, ὅπερ τρομάζει τὴν Εὐρώπην. Ἡ Τουρκία ἤθελε σκοτισθῇ, ἡ Εὐρώπη ἤθελεν ἀποτυφλωθῇ καὶ δὲν ἤθελε ἐννοήσει ὅτι ἡ Κρήτη ἀνήκει εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ὅπως καὶ ἐννοήσῃς, Κύριοι, ὅτι ἡ Κρήτη συνέχεται μετὰ τὴν Ἀνατολὴν ἀδικασίας, πρέπει νὰ μὴν κζώρῃ οὕτε αὐτὴν τὴν Γεωγραφίαν τῶν Σχολίων, οἱ δὲ Φουὰ καὶ Ἀλῆς, τοὺς ὁποίους τὸ ὑπόμνημα τοῦ Κ. Δεληγεώργη ἐμελλε ν' ἀποκοιμήσῃ ἀπέδειξαν, ὅτι γνωρίζουσι πλείονα καὶ μέγιστα. Ἀπεμύνησε, λέγει, τὸ ὑπόμνημα τὴν Κρήτην, διότι ἔχει ἴδια δικαιώματα. Καὶ Κύριοι ἴδια δικαιώματα καὶ ἀπαράγραπτα, ἀλλὰ πάντα ταῦτα τὰ κατὰ μέρος εἶναι κοινὰ δι' ὅλην τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν. Ὅπου εἰς Ἑλλὰν πολεμεῖ ὑπὲρ τοῦ ὅλου πολεμεῖ, ὑπὲρ ὅλων τῶν ἐθνικῶν ἰδίων δικαιωμάτων, ἐπὶ δὲ καὶ ὑπὲρ πάσης τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ χριστιανισμένης. Λέγων, Κύριοι, ὑπὲρ ὅλης τῆς χριστιανισμένης τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ, πιστεύω ὅτι δὲν φρονεῖτε, ὅτι εἰσέρχομαι ὡς ἐχθρὸς εἰς τὰς χώρας τῆς Α. Μ. τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Τουρκίας. Δὲν μὰς ἐπιτρέπεται ν' ἀναμιχθῶμεν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῆς γείτονος χώρας. Ἐχόμεν, ὅσον τὸ ἐρ' ἔμην, ὅλην τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ζήσωμεν ἐν εἰρήνῃ, ἐν γατοναῖ ἄγαπῃ μετὰ τῆς Κυβερνήσεως τοῦ Σουλτάνου, πλὴν δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα καθεὶς νὰ μὰς ἐμποδίσῃ, οὐδὲ νὰ σκενδαλισθῇ, μετερχόμενοι ἔργα εἰρήνης καὶ ἐσωτερικῆς ἀναπτύξεως ν' ἀσχολώμεθα συνάμα νὰ τερτίσωμεν τοὺς μετὰ τῶν ὁμογενῶν ἡμῶν φυλετικούς δισμούς καὶ νὰ αὐξήσωμεν τὴν μετὰ τῶν χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς ἀδελφικὴν ἀγάπην. Μὰς συνδέουσι θρησκεία, ἱστορία κοινῶν παθημάτων, κοινὴ τύχη ἐν τῷ μέλλοντι. Οἰαδήποτε καὶ ἂν ᾖ ἡ παρούσα θέσις μιᾶς ἐκάστης αὐτῶν, αὕτη ἐπὶ τέλος θέλει παρακολουθήσῃ καὶ θέλει ρθάσῃ εἰς τὸ σκεπτικὸν ἐκείνο τῆς ἀποκαταστάσεως εἰς ὃ καὶ αἱ λοιπαὶ ἀδελφαὶ αὐτῆς. Δύναται τις ἐξ αὐτῶν νὰ προτερήσῃ εἰς ἀνεξαρτησίαν, νὰ δηματίσῃ πρὸς τὸν πολιτισμὸν· πλὴν ἡ ἰσορροπία μεταξὺ ὅλων τούτων θέλει ἐπέλθῃ. Εἶνε φυσικὴ συνέπεια τῶν κοινῶν αἰτίων, αἰτίνας παρήγαγεν τὴν κοινὴν σημερινὴν αὐτῶν τύχην. Αἱ φυλετικαὶ διενέξεις κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους, τὰς ὁποίας ζέναι τῶν συμφερόντων τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ χριστιανῶν ἐγέννησαν, εἶνε λυπηρὰ ἀνταντιρρήτως φαινόμενα, πλὴν δὲν πρέπει νὰ μὰς θορυβῶσι. Μόλις ψελλίζει ἡ Ἀνατολὴ τὰς πρώτας λέξεις πολιτικοῦ βίου. Αἱ κατὰ μέρος ἐθνικότητες τέκνα μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ιδέας, ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ σκοποῦ, ὀργῶσαι εἰς πρόοδον εἰς ἀνάπτυξιν φέρονται μετὰ τῶν, ὡς τὰ μικρὰ τέκνα πατρὸς τινος, τὰ ὁποία συγκατηγοροῦνται μετὰ τῶν, ἀγνοοῦντα, ὅτι ἐνεκα τῆς νηπιότητός των, τῆς ἀδυναμίας των δὲν ἐξεπληρώθη ἐπιθυμία των τις καὶ οὕτως διότι ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ παρενόθαλλε πρόσκομμα. Ἡλικιωμένοι

ζουσι τὸ λογικόν, ὅπερ ἐπιχειρήματα δὲν δύνανται νὰ ποίωσιν. Ὁ πατριωτισμὸς εἶναι θρησκεία καὶ πρέπει νὰ ἔχῃ τὰ θρησκευτικὰ καὶ τὰ ὀλοκαυτώματα αὐτοῦ. « Ὁ ἐπιμένων νικᾷ ».

« Τὸ ἐρ' ἡμῖν, δὲν εἶχομεν ἀνάγκη τῆς φροδοῦς ταύτης τραγωδίας, ὅπως ἀποφασίσωμεν ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου. Ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος ἡγενοῦμεν εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Κρήτης καὶ τὴν μετὰ τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος ἔνωσιν αὐτῆς, ὡς τὸ τὰ μάλιστα πεποιητὸν τέλος τοῦ ἀγῶνος. Οὐ, ὁ δὲ διότι εἶχομεν ἰσχυρὰς συμπάθειαι ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ἢ διότι εἶχομεν λίαν μεγάλας πεποιθήσεις περὶ τῶν πιθανῶν πλεονεκτημάτων, ὅτινα ἡ κυβερνήσις τοῦ Βασιλείου Γεωργίου δύνανται νὰ πραγματοποιήσῃ ἐκ ταύτης ἢ ἀλλῆς τινὸς προσθήκης χώρας. Ἀλλὰ διότι πᾶσα ἡ πείρα τοῦ παρελθόντος προτοίμασεν ἡμᾶς νὰ περιμένωμεν παρατεταμένῃ καὶ αἰματηρῇ ἡ γῶνα, καὶ ἐπιθυμοῦμεν ἐν ὀνόματι τῆς ἀνθρωπότητος, ὥστε ἑκαίριος ἐπιμέλειαι νὰ προλάβῃ τὰς φρικτάς ὑπερβολὰς τοιούτης οἷα ἡ τοῦ Ἀρκαδίου δι' ἐκρήξεως καταστροφῆς. Ἀπὸ οἱ Τούρκοι καὶ οἱ Ἕλληνες ἀλλοσπαγώσιν ἐπὶ μὲν καὶ ἐνικαντοῦ, ὅμως, τὸ ζήτημα κατὰ πᾶσαν ἀνθρωπίνην πιθανότητα, θέλει ἀνατεθῇ εἰς τὴν δικαιοσύνην τῶν προστατῶν δυνάμεων. Καλὸν ἦτο νὰ ἐλάμβανον αὐαὶ σφέτως τὸ μέτρον τοῦτο κατὰ τὰς πρώτας ἀρχὰς τοῦ πολέμου καὶ νὰ μὴ περιέμενον τὸ ἔπακρον τῶν τελευταίων ἀπειπιστικῶν καταστροφῶν. Ἄν καὶ δὲν εἶχομεν πλέον τὴν περὶ τῆς ἀετῆς τῆς αὐτοκυβερνήσεως τῶν ἀπογόνων τῶν Ἑλλήνων γοητείαν, ἂν καὶ θερμῶς ἐπιθυμοῦμεν τὴν ἀναβολὴν τῆς λύσεως τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος, δὲν δυνάμεθα ν' ἀρνηθῶμεν, ὅτι πᾶς Ἀγγλος εἶναι μᾶλλον Ἕλλην ἢ Τούρκος, καὶ οὐδεὶς δύνανται νὰ ἐπιθυμήσῃ τὴν διαίτησιν τῆς ὀθωμανικῆς δυναστείας.

« Ἡ Ἀγγλία παραιτηθεὶς τῆς προστασίας τῆς Ἑπ' ἀνήρου, ἔδωκεν εἰς τὰς ἄλλας δυνάμεις πραγματικὴν ἀπόδειξιν τῆς συγκυριαθείας αὐτῆς εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἑλληνικῆς ἐθνικότητος.

« Ἡ Κρήτη οὐδέποτε ἔσχε διὰ τὴν Τουρκίαν τὸ ἕμισυ τῆς εἰτίας, ἣν εἶχεν ἡ Κέρκυρα καὶ οἱ ἀδελφαὶ αὐτῆς νῆσοι διὰ τὴν Ἀγγλίαν. Καθὼς ἡ ἐν Βενετίᾳ τόχη τῆς Αὐστρίας ὑπῆρξε τὸ σὺν ἀπορριπτικῇ περὶ τῆς ἀρμοδιότητος καὶ τοῦ ἀκρίτου τῶν παραχωρήσεων, ὅσον οἱ κίνδυνοι τοῦ νὰ χάσῃ ἀλλοχρῶ ἐπιμένονσα λίαν πεισματωδῶς προσκολλημένη εἰς θέσιν, μὴ δυνάμεν νὰ διατηρηθῇ τοῦ λοιποῦ, οὕτω καὶ ἡ Τουρκία. Μὲν λέγουσιν, ὅτι δὲν ἐπέτυχον μέχρι τοῦδε νὰ καταβάλωσι τὴν ἐπανάστασιν τῆς Κρήτης, εἰκα τοῦ ἀνεπαρκούς ἀποκλεισμοῦ τῶν παραλίων τῆς νήσου, καὶ ὅτι τὰ ὀθωμανικὰ καταδρομικά, ἐνισχυόμενα ὑπὸ στολίσκου ἀεροκινήτων κανονοφόρων, θέλουν θέσθαι τέρμα εἰς τὴν ἀποδιδοῦσαν τροπῶν καὶ πολεμικοῦ καὶ οὕτω θέλει ἀναγκάσει τοὺς ἐπαναστάτας νὰ συνθηκολογήσωσιν. Ἀλλ' ἡ νῆσος θέλει μείνει ἐρημὸς ἀπὸ τοῦ κατοίκου αὐτῆς πλὴν ἡ ὑποταγῇ. Ἄν ἡ θέσις τῆς Τουρκίας δύνανται νὰ ᾖ ἐπισφαλὴς, δὲν θὰ χειροτερεύσῃ διὰ τῆς παραχωρήσεως τῆς Κρήτης, οὔτε τὸ ἐκστρέφειν τῆς Ἑλλάδος καὶ μετὰ τὴν εἰς αὐτὸ παραχώρησιν τῆς Κρήτης, θὰ καταστῇ τοιοῦτον, ὥστε νὰ ἐμπνέῃ τὸν μεγαλύτερον κίνδυνον εἰς τὴν ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν. Ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ῥωμανίας διήγειρε τὴν αἰμίαν τῆς γείτονος Σερβίας, καὶ δὲν εἶναι ἱσως μακρὰν ὁ καιρὸς, ὅποτε ἐπὶ τῶν τειχῶν τοῦ Βελιγραδίου ἡ ἡμισέληνος θέλει ὑποχωρήσῃ εἰς τὸν σταυρὸν. Ἡ ὑπόθεσις τοῦ Ἀρκαδίου ἔδειξεν τὸν πατριωτισμὸν τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸν ὑπατον βαθμὸν τοῦ ἡδὲ πατάσεως τοῦ Κρητικοῦ ἀγῶνος ἐν τῇ νήσῳ εἶναι εὐνοϊκὴ πρὸς τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ἠπείρου.

« Διὰ τῆς παραχωρήσεως τῆς Κρήτης ἡ Τουρκία δὲν ἠδύνατο ἱσως νὰ ἐξαπαλίσῃ τὴν ἡγεσίαν τῆς ἡπειρωτικῆς

ἀλλὰ τοῦλάχιστον ἔθελε περιορίσῃ τὴν αὐξάνειν τοῦ ἀγῶνος καὶ ἔθελε δυνάμει νὰ ἐρεῖ ὅλην αὐτῆς τὴν δύναμιν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ εἰς ἓν μόνον σημεῖον. Ἡ Κρήτη εἶναι ἀπομακρυσμένον καὶ σεσηπὸς μέλος τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἀλλ' ὅμως πολλὰ εἶναι τὰ ζωτικὰ μέρη, δι' ὧν ὁ δρόμος ἄγει εἰς τὴν καρδίαν αὐτῆς. »

Αὐτὰ τὰ αἰσθήματα, κύριοι, διαίπων τὴν κοινὴν γνώμην ἐνὸς μεγάλου ἔθνους, καὶ τοιαῦτα ἦσαν τὰ αἰσθήματα τῆς κοινῆς γνώμης τῶν μεγάλων ἐθνῶν ἔχετε περὶ τούτου μύριαι ἀποδείξεις.

Τὸ πρῶτον κομμάτιον, κύριοι, τὸ ὁποῖον συνεστήθη ὑπὲρ τῆς Κρήτης, ἦτο τὸ κομμάτιον τὸ προεδρευόμενον ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου τοῦ Λονδίνου, κομμάτιον περιλαμβανόν τοὺς ἀρίστους τῶν Ἀγγλων, οἱ ὅποιοι διὰ νὰ δείξουν τὴν συμπάθειαν τοῦ ἔθνους τῶν πρὸς τὴν Ἑλλάδα παρελάσαν συμπατέρας ἐν τῇ κομμάτιον Ἑλλήνων καὶ οὕτως ἀπετέλεσαν τὸ μέγα ἐκεῖνο ἀγγλοἑλληνικὸν κομμάτιον. Πλὴν δὲ τούτου τὸ κομμάτιον ἐκεῖνο ἐπέτεκεν ὑποκομμάτιον ἐν Ἀθήναις καὶ εἰς αὐτὸ ἐπέριψεν ἡ Ἀγγλικὴ κυβερνήσις εἰς τοὺς πρεσβυτοὺς αὐτῆς νὰ λάβωσι μέρος.

Ἐν Παρισίῳ ἐστύτηθη ἑτερον Κομμάτιον ὑπὲρ ἐπιδιώσεως τοῦ Κρητικοῦ ἀγῶνος, περιλαμβανόν ὅλους τοὺς μεγάλους πολιτικούς τῆς Γαλλίας Κομμάτιον, τὸ ὁποῖον ἀνέλαβε νὰ ἐξαπλώσῃ τὴν ὑπὲρ τῆς Κρήτης ἰδίαν καὶ εἰς τὰ ἄλλα ἔθνη, τὸ ὁποῖον ἵσταται ἀποστόλου καὶ εἰς ἄλλα μέρη καὶ τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Γερμανίας, κομμάτιον ἐντὸς τοῦ ὁποῖου ὑπῆρχεν ὁ μέγας πολιτικὸς καὶ φιλόσοφος Γκιζώ ὁ ὅποιος, ὅταν προσεκληθῇ νὰ λάβῃ μέρος εἰς αὐτὸ, ἐτόλμας μὲ ὀλίγας ὑπὲρ Ἑλλήνων καὶ Κρήτης λέξεις, περιλειούσης ὀλόκληρον τὸν περὶ ἐπανάστασις τῆς Κρήτης στοχασμὸν τοῦ καὶ τὰς ὁποίας ἐπιτρέψαί μοι νὰ αναγνώσω. Ἀκούω θέλω τὸ μεταφράσει. « Je voudrais être sûr que les pauvres Crétois continueront à lutter contre leurs maux. Je n'en suis pas à demander pour eux le succès. Que la lutte persévère, le succès viendra. Il y a des spectacles que l'Europe ne supporte pas longtemps. Je suis et je veux rester hors de toute action politique. Je suis entré, il y a quelques jours, dans ma 80e année; je ne vis plus que dans le passé en ce monde et dans l'avenir d'un autre monde. Mais s'il vient un moment où je puisse croire que mon nom peut encore servir sérieusement la cause grecque, je le lui donnerai de grand cœur. » (Ἦθελα νὰ εἶμαι ἐθελῶς ὅτι οἱ δυστυχεῖς Κρήτες θέλουν ἐξακολουθεῖν νὰ ἀγωνίζονται κατὰ τῶν δυνάμεων τῶν. Δὲν ζητῶ ὑπὲρ αὐτῶν τὴν ἐπιτυχίαν. Ἄς ἐξακολουθήσωσι τὸν ἀγῶνα τῶν καὶ ἡ ἐπιτυχία θέλει ἐπέλθῃ. Διότι ὑπάρχουσι φαινόμενα, τὰ ὁποῖα ἡ Εὐρώπη δὲν εἰσφέρει ἐπὶ τοῖν χρόνον νὰ ὑπορίσῃ. Εἶμαι καὶ θέλω νὰ μένω μακρὰν πάσης πολιτικῆς ἐνεργείας. Εἰσῆλθον ἀπὸ τινων ὑπερῶν εἰς τὸ ὀδυροκστὸν τῆς ηλικίας μου ὥς μόνον ἐν τῷ παρελθόντι τοῦ κόσμου τούτου, τὸ δὲ μέλλον μου ἀνήκει εἰς τὸν ἄλλον κόσμον. Ἀλλ' ἐάν ἔλθῃ στιγμή, καθ' ἣν ἔθελα πιστεύσει ὅτι τὸ ὄνομά μου δύνανται σέσωκναι νὰ ὑπερτάσῃ σπουδαίως τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα, θέλω τοῦ τὸ παραχωρήσει εἰς ὅλην καρδίαν. »)

Ἐάν δὲ, κύριοι, τὸν ὀδυροκονταετῆ γέροντα, μέγαν ἄνδρα, μέγαν φιλόσοφον καὶ μέγαν πολιτικὸν τῆς Γαλλίας διαπέρασαν τοιαῦτα αἰσθήματα, ἐάν ὁ μέγας οὗτος πολιτικὸς τοιαύτας ἔκαμε πολιτικάς κρίσεις περὶ τῆς Κρητικῆς ἐπανάστασεως, τίς τοῦ μὲν ὑβρίζων τὸ 1866, κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ ὁποῖου συνεβῆ, ὑβρίζων νὰ λέγῃ δὲν ὑπῆρχε συμπάθεια ὑπὲρ τῆς Κρήτης καὶ τῆς Ἑλλάδος ἐν Εὐρώπῃ καὶ ὁ ἀγὼν ἦτο ἀπλησιζόμενος καὶ ἀτυχής! Ὁ Γκιζώ ἀντιπροσωπεῖ ἐν κόμῳ ἐν τῇ Γαλλίᾳ, δὲν εἶναι ἐν ἄτομον καὶ ἄτομον αὐτοῦ τοῦ μεγάλου ἔθνους, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκει ἡμεῖς.

τά στενογραφήματα πρὸς διόρθωσιν τὰ κρατῶν δέκα ἡμέρας. Ἄλλως τὸ προσωπικὸν εἶναι ἀρκετὸν, δὲ βλέπεται δὲ ἂν τὰ στενογραφήματα ἔλθουν μετὰ πέντε ἡμέρας· δυνατόν ἐστι νὰ λαμβάνωμεν καὶ εἰς διδύκα δεμένον ἐπειτα ἀπὸ τὴν λήξιν τῆς συνέδου· ἡμεῖς τὰ ἀκούσαμεν καὶ δὲν ἔχομεν τὴν περιέργειαν· αὐτὰ τὰ ἐξοδα εἶναι πολλὰ. Τέσσαρις στενογράφοι εἶναι πολλοί.

ΠΟΛΛΟΙ ΒΟΥΛΕΥΤΑΙ. Δὲν εἶναι ἀρκετοί.

Α. ΚΡΕΣΤΕΝΙΤΗΣ. Ὅταν τὴν μίαν ἡμέραν ᾖ πολλὰ στενογραφήματα, ἃς ἀναβληθῶν διὰ τὴν ἐπιούσαν. Πρὸς τί νὰ προσθέτωμεν ὑπαλλήλους τοῖς ὁποίοις νὰ πληρώνωμεν; αὐτὰ τὰ γνωρίζω ὡς ἐκ τῆς πράξεως· ἕκαστα Πρόεδροι καὶ γνωρίζω τὸ πρᾶγμα.

ΔΟΜΒΑΡΔΟΣ. Φρονῶ ὅτι τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα δύναται νὰ φανῇ ὠφέλιμον εἰς τὸν τόπον πρὸ πάντων διὰ τῆς δημοσιότητος· ὅσον τὸ δυνατόν πρέπει νὰ φωτίζεται ὁ τόπος καὶ ὁ κόσμος εἰς τὸ τί συμβαίνει ἐντὸς τοῦ περιβάλλοντος. ὅσον περισσότερον πρέπει νὰ ἐνηθίζεται ἡ δημοσιότης· οἰκονομικὰ δαπάνη δύναται νὰ γίνῃ εἰς τὸν τόπον καὶ θὰ ᾖ δαπάνη ἢ ἐποῖα μὴ τὸ νὰ δὲν θὰ φέρῃ ἐλάττωσιν εἰς τὰ οἰκονομικά μας· οἱ δὲ δαπάνη καὶ ἂν ἤθελε προταθῇ ἔθελον τὴν ὑποστηρίξῃ καὶ μάλιστα ἐκφράζω τὰς εὐχαριστίας μου εἰς τὸν κ. Πρόεδρον, ὁ ὁποῖος κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας ἔδωκεν ὅλην τὴν συνήθειαν δραστηριότητα, ἵνα ἔχῃ ἐνήμερον τὸ γραφεῖον εἰς τὰς συζητήσεις· τοῦτο πρέπει νὰ ἐξακολουθήσῃτε, κ. Πρόεδρε, τὴν μίαν ἡμέραν νὰ γίνωνται αἱ συζητήσεις καὶ τὴν ἑτέραν ἡμέραν νὰ δημοσιεύονται διὰ νὰ μανθάνῃ ὁ κόσμος. Δὲν εἴμεθα ἡμεῖς οὐκ ἀνώτατοι δικασταί, ἀνώτατος δικαστὴς εἶναι ἡ κοινὴ γνώμη, οὐχὶ τῶν ὀλίγων, οἱ ὁποῖοι συνέρχονται εἰς τὰ θεώρητα, ἀλλ' ἡ κοινὴ γνώμη τῆς Ἑλλάδος, τῶν ἐπαρχιῶν, αὕτη πρέπει νὰ φωτίζεται, αὕτη πρέπει νὰ γνωρίζῃ, νὰ ἐκτιμᾷται τὰ συμβαίνοντα ἐδῶ μέσα καὶ πρέπει νὰ ὑπάρχῃ ἐφημερίς τῆς Βουλῆς, ἡ ὁποία ν' ἀπεικονίζῃ τί γίνεται ἐδῶ μέσα καὶ νὰ ἐπαναφορᾷ τὰ λάθη, εἰς τὰ ὁποῖα πίπτει ἡ δημοσιογραφία παριστώσα ἀντιθέτως τὰ πρᾶγματα, φέρουσα οὕτω τὸν ἐλεγχον. Πρέπει ἀπὸ, κ. Πρόεδρε, ἐλάττωσιν αὐτὸ τὸ μέτρον, διὰ τὸ ὁποῖον οὐκ ἐκφράζω καὶ πάλιν τὰς εὐχαριστίας μου, πρέπει νὰ φρονίσαντες νὰ φέρῃ καὶ καρποὺς καὶ τὰ τυπούμενα τὴν ἐπομένην ἡμέραν στενογραφήματα νὰ διανέμονται. Ἐγὼ, κύριοι, θὰ εἶπω καὶ μὴ ἰδέαν ὅτι πρέπει εἰς ἕκαστον βουλευτὴν νὰ διανέμονται ἕνα ἀριθμὸς ὁρισμένους τῆς ἐφημερίδος τῆς Βουλῆς, νὰ ἔχῃ δὲ ὁ ἀγορεύων προτίμησιν εἰς τοῦτο, νὰ διανέμονται δὲ ἡ ἐφημερίς εἰς ὅλους τοὺς Λόκους, καθόσον δὲ, κύριοι, ἀπὸ τὸ ἐξοδὸν τοῦ χάρτου ἡμεῖς καταθέτομεν τὸ ἀνάλογον καὶ εἰς τοὺς Λόκους, ἂν εἴπωμεν νὰ συνεισφέρουν κατὰ τι, εὐχαρίστως θὰ τὸ κάμουν, διότι θέλουν νὰ γνωρίζουν τί ἐνεργούμεν καὶ ποῦ ἐσθίζομεν. Ὑποστηρίζω λοιπὸν πληρέστατα τὴν ἰδέαν τοῦ κ. Προέδρου καὶ ἐπαναλαμβάνω τὰς πρὸς αὐτὸν εὐχαριστίας.

ΚΡΕΣΤΕΝΙΤΗΣ. Σὰς λέγω καὶ ἐγὼ εἰς αὐτὰ τὰ ὁποῖα λέγετε ὅτι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι θὰ ἀναγινώσκουν τὴν ἐφημερίδα εἶναι ὀλίγοι, οἱ ἔξω περιμένουν νὰ ἴδουν τ' ἀποτελέσματα τῶν πράξεών μας· ἄρα τὰς προσωπικὰς ὠφελείας καὶ τὰ λόγια, πράξεις χρειάζεται νὰ ἴδωμεν, πράξεις (θόρυβος).

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Μοί φαίνεται ἀρκούντως ἐξηγήθη ὁ ἐντιμὸς βουλευτὴς Ζακύνθου, ἤλθε δὲ καὶ ἀντιφάσις, ἡ ὁποία δὲν πιστεύω νὰ ᾖ σπουδαία οὕτω εἰς σχέσηιν μετὰ τὸ ζήτημα· ποῖος ἤρνηθη ὅτι πρέπει νὰ γίνωνται πράξεις; ἀλλ' αἱ πράξεις τῆς Βουλῆς δὲν πρέπει νὰ ᾖ μυστικά, μετὰ τὴν ἡμῶν. Ἐκείτω τὴν Βουλὴν ἂν ᾖ συμφωνός.

ΠΟΛΛΟΙ ΒΟΥΛΕΥΤΑΙ (ἐγερμένοι). Συμφωνός.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Ἡ Βουλὴ παρεδέχθη.

ΤΙΝΕΣ ΒΟΥΛΕΥΤΑΙ (ἐξ ἀριστερῶν). Δὲν παρεδέχθη (θόρυβος).

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Παρεδέχθη, ἡγήθησαν οἱ περισσότεροι.

ΣΕΡΒΟΣ. Ἐρχομαι νὰ ὑποβάλω εἰς τὴν Βουλὴν πρότασιν νόμου.....

ΒΑΚΑΛΟΠΟΓΛΟΣ. Τί ἐγίνε περὶ τῆς πρώτης προτάσεως;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Παρεδέχθη, τὸ προεδρεῖον εἶναι ὁμόφωνον.

ΦΑΕΣΣΑΣ καὶ ἑτεροὶ Βουλευταὶ ἐξ ἀριστερῶν (ἐγερμένοι) Δὲν παρεδέχθη. Δι' ὀνομαστικὰς κλήσεις.

ΜΠΟΥΜΠΟΥΛΗΣ. Δὲν δύνανται νὰ ἐπαναφέρῃτε τὴν ψηφοφορίαν.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Θὰ κάμωμεν λοιπὸν τὸ ἀντίστροφον.

ΑΘ. ΠΕΤΙΜΕΖΑΣ. Ὁ κ. Κρεστινίτης εἶπεν, ὅτι ἡ μεγάλη βραδύτης προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι πολλοὶ τῶν βουλευτῶν λαμβάνουν τὰ στενογραφήματα καὶ βραδύνουσι. ἐπὶ δέκα ἡμέρας· παρεδέχοντο τοῦτο διὰ μίαν στιγμὴν, ἀλλὰ σὰς ἐρωτῶ ἐφαρμόζεται εἰς τὴν προκειμένην περίστασιν ὅτι ἡ βραδύτης αὕτη εἶναι ἡ αἰτία τοῦ νὰ μὴ ἔχωμεν τὰ στενογραφήματα τῆς Βουλῆς τοῦ 1865; Ὑποστηρίζω πληρέστατα τὴν ἰδέαν τοῦ κ. Λομβάρδου, τὴν ὑποστηρίζω δι' ὅλους τοὺς λόγους, τοὺς ὁποῖους ὁ κ. Λομβάρδος ἀνέφερεν· ἡ οἰκονομία δὲν εἶναι ἀναγκαία νὰ γίνηται παρὰ εἰς ἐκεῖνα τὰ μέσα, εἰς τὰ ὁποῖα τὸ δημόσιον δαπανᾷ ἄνευ λόγου. Ἐδῶ, κ. Πρόεδρε, ὁ σκοπὸς εἶναι πολὺ σπουδαῖος, πολὺ ἱερὸς, ἀπορῶ δὲ διατί ταχέως τὰ κῆρυκα ἀπὸ τὴν ταχείαν δημοσίευσιν τῶν στενογραφημάτων.

ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ καὶ τινες ἄλλοι ἐξ ἀριστερῶν. Δὲν μὲς μέλει πολὺ (θόρυβος ἐξ ἀριστερῶν).

ΠΕΤΙΜΕΖΑΣ. Ὁ κ. Κρεστινίτης εἶπεν, ὅτι ἔχομεν ἀνάγκην πράξεων καὶ οὐχὶ λόγων· ἀπὸ τὰ στενογραφήματα θὰ ἀποδειχθῇ ποῖοι προτείνονται πράγματα καὶ ποῖος ἀπορρίπτεται (θόρυβος ἐξ ἀριστερῶν). Ἡ συζήτης τῶν νομοσχεδίων, ἡ συζήτης τῶν πολιτικῶν ζητημάτων ἐν τῇ Βουλῇ τί ἄλλο εἶναι παρὰ ἡ γνώμη τῶν δικαίων βουλευτῶν καὶ ἴσα ἴσα διὰ τῆς ταχείας δημοσιεύσεως ζητεῖται νὰ μάθῃ ὁ κόσμος ποῖοι ζητοῦν πράγματα. Κατὰ συνέπειαν ὑποστηρίζω τὴν πρότασιν τοῦ κ. Προέδρου.

ΚΡΕΣΤΕΝΙΤΗΣ. Ἐπικαλοῦμαι τὸν κανονισμόν. Πᾶσα πρότασις πρέπει νὰ συζητῇται 24 ὥρας μετὰ τὴν ὑποβολὴν τῆς· πρέπει νὰ σκεφθῶμεν, κύριοι, ἐπὶ τούτου, διότι εἴμεθα διχηρήνιοι.

ΔΑΓΡΕΣ. Ἡ πρότασις τὴν ὁποίαν ἔφερεν ὁ βουλευτὴς Πιλείας εἶναι παράκαιρος καὶ ἃς μὲ συγχωρήσῃ νὰ τῷ εἴπω σοφιστικῇ ὁμιλίᾳ διὰ τὴν ἐπ' αὐτῆς τῆς προτάσεως· δὲν πρέπει, κύριοι, νὰ ἡμεῖς φειδωλοὶ προκειμένου περὶ τοιούτων προτάσεων, καὶ νὰ ζητῶμεν οἰκονομίαν ὅπου αὕτη εἶναι ὅλος διόλου σκοπός· ἡ οἰκονομία τὴν ὁποίαν προτείνουν εἶναι ἐπιβλαβὴς, διότι ἡ κοινωνία, ἡ ὁποία δαπανᾷ πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ τοῦ σώματος, πρὸς κατάρτισιν αὐτοῦ, δικαιούται νὰ μάθῃ τί ἀπεφάσισε ἡ Βουλὴ· ἡ ἐπαρχία δικαιούται νὰ παρηγορηθῇ τί εἶπεν ὁ βουλευτής; καὶ τί ἐφάρσεν· ἡ πρότασις λοιπὸν αὕτη τῆς οἰκονομίας δὲν συνοψίζεται τοῦ προτείναντος, ἃς ἐπιφυλαχθῶν ὅταν ἔλθῃ ὁ προϋπολογισμός νὰ στηρίξωσιν οἰκονομίαν, αἱ ὁποῖαι δὲν παραδίδονται τὰ συμφέροντα τῆς κοινωνίας καὶ τῆς υπηρεσίας.

ΜΠΟΥΜΠΟΥΛΗΣ. Ἡ Βουλὴ ἀπεφάνθη· δὲν θὰ ἐπανέλθωμεν.

ΔΟΜΒΑΡΔΟΣ. Κ. πρόεδρε, νὰ καταχωρῶνται εἰς τὴν ἐφημερίδα καὶ τὰ πρωτόκολλα τῶν ψηφοφοριῶν.

ΠΑΠΑΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ. Ἄς ἀναβληθῇ εἰς ἑτέραν συνεδρίασιν ἡ συζήτης, μὴ χάνωμεν τὸν καιρὸν μας; (θόρυβος).

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Κ. βουλευταί, ἴσως δὲν ἐγίνετο ἀρκούσα ἐξήγησις· δὲν πρόκειται ἐδῶ περὶ μιᾶς μεγάλης δαπάνης· ἡ πρότασις τοῦ προέδρου περιστρέφεται εἰς τοῦτο, ὅτι ὁ τὸ ὑπουργὸς τῶν

νόμου επιφέρει συντάραξιν τῆς ἀρμονικῆς ἐνεργείας τῶν διαφόρων ἐν τῇ πολιτείᾳ ἐγκαταστημένων ἐξουσιῶν.

Διὰ παραπλήσιον λόγον θέλω ὡσαύτως διατάσει νὰ σὴς συστήσω τὴν γνώμην, τὴν ὁποίαν ἄλλος ἐπίσης ἐντιμος φίλος μου, ὁ ἀξιότιμος ἐκ Ζακύνθου βουλευτὴς, ἐπέβαλε προχθὲς. Βεβαίως τὸ μεγαλεῖον τῆς ὑποθέσεως τοῦ Κρητικοῦ ἀγώνος, τὸ μεγαλεῖον τῆς συμφορᾶς, τὴν ὁποίαν ὑπέστη ὁ τόπος, ἔκαμαν αὐτὸν νὰ νομίσῃ ὅτι τὸ κοινοβούλιον, διὰ νὰ μαρτυρήσῃ τὴν θλίψιν του καὶ διὰ νὰ ἐπιδειχθῇ μετὰ πόσεως σοβαρότητος ἐξετάζει τὸ ζήτημα, ἔπρεπεν εἰς τοῦτο μόνον νὰ περιορισθῇ καὶ μηδὲν λόγον νὰ φέρῃ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐν τῇ Β. λόγω φερομένων προτάσεων. Ἐκτιμῶ τὸν σκοπὸν τοῦ ἐντίμου φίλου μου, τοῦ ἐκ Ζακύνθου βουλευτοῦ· ἀλλ' ὑποθέτω ὅτι ἡ διατύπωσις τοῦ σκοποῦ του τοῦτου δὲν ἦτο οὔτε ὀρθή οὔτε ἐπὶ τῶν συνταγματικῶν ἐθίμων ἐστηρικμένη. Ἐάν ἡ παρούσα Βουλὴ συνεκαλεῖτο εἰδικῶς πρὸς τοῦτον καὶ μόνον τὸν σκοπὸν, ἦτο καθὼς λέγουσιν αὐτὸς, ἠννόουν τὴν πρότασιν τοῦ Κ. Λομβάρδου, ἀλλ' ἡ Βουλὴ αὐτὴ εἶναι Βουλὴ συνήθης, κληθεῖσα νὰ ἐπιτελέσῃ τὰ καθέκοντα, τὰ ὁποῖα τὸ σύνταγμα τῇ ἀνέθεκε καὶ νὰ συμπληρώσῃ τὴν νομοθετικὴν ἀποστολὴν τοῦ ἔτους. Ὡς τοιαύτη λοιπὸν δὲν ἠδύνατο νὰ περιορισθῇ ἐπὶ ἐν καὶ μόνον ἀντικείμενον, ἀλλὰ δικαίωμα καὶ καθήκον ἔχει νὰ φέρῃ ἀπάντησιν ἐπὶ ὅλων τῶν ἀντικειμένων, τὰ ὁποῖα ὁ Β. λόγος διαλαμβάνει.

Τὸ κύριον ὅμως καθέκον, τὸ ὁποῖον ἔχω, εἶναι νὰ ὑπερασπίσω τὴν κυβερνητικὴν πράξιν τῆς προσχωρήσεως εἰς τὴν διακήρυξιν τῆς Περσικῆς συνόδου. Πρέπει ἀπὸ αὐτῆς νὰ ἀρχίσω τόσῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον τὸ ἀγορεύον ἐπὶ τοῦ ζητήματος τοῦτου μέλος τοῦ ὑπουργείου τοῦ 1868 ἐξέφερε διαταγμοὺς περὶ τῆς ὁρθότητος τῆς πράξεως ταύτης τῆς κυβερνήσεως τοῦ Κ. Ζαΐμη. Οἱ διαταγμοὶ του τῶντι πρέπει νὰ ἀποκρουσθῶσιν.

Νομίζω ὅτι δὲν ἔχει κανεὶς νὰ ὑποφέρῃ πολὺν κόπον διὰ νὰ ἀπορροῇ τὰς διαταγμοὺς τοῦτους. Οἱ διαταγμοὶ τοῦ Κ. Βαλασοπούλου δὲν ἦσαν μόνον διαταγμοὶ ἀμετοὶ ἀλλ' ἦσαν διαταγμοὶ ἀκόμη ἐμμετοὶ. εἰδὲν ἠδύνατο, εἶπε, τὸ ὑπουργεῖον τοῦ Κ. Βούλγαρη νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὴν διακήρυξιν τῆς Περσικῆς συνόδου ἀνεπαράστατος τῶν ἐρωτήσεων καθέκοντων αὐτοῦ. Ἐπομένως οἱ προσχωρήσαντες εἰς τὴν διακήρυξιν τῆς Περσικῆς συνόδου παρέβησαν τὰ ἐρωτήματα καθέκοντά των.

Θέλω ἐξετάσει, ἐάν εἶναι ὀρθὸς ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Κ. Βαλασοπούλου· καταλείπω ἐν πρώτοις δύο ἐκ τῶν ἐπιχειρημάτων, τὰ ὁποῖα ὁ ἐντιμος ἐκ Λακεδαιμόνος βουλευτὴς προέταξε πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ του, τὸ ἐπιχείρημα ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἐδικάσθη ἐρήμην καὶ τὸ ἐπιχείρημα ὅτι καθ' ὅσον χρόνον ἡ Περσικὴ συνὸς ἀπεριμένετο καὶ ἡ Ἑλλὰς προσεκαλεῖτο νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὴν διακήρυξιν τῆς, κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἡ Τουρκία παρέβαινε τὰς ὑπὸ τοῦ διεθνὸς δικαίου ἐπιβαλλομένης υποχρεώσεις διὰ τῆς ἀποστολῆς τοῦ Ἀγγλοῦ τὸ γένος Ὁθωμανοῦ ναυάρχου Χόφαρτ. Παραλείπω τὰ δύο αὐτὰ ἐπιχειρήματα, διότι προβαίνων εἰς τὸν λόγον θέλω εἶπει αὐτὰ καὶ θέλω τὰ ἐξετάσει ἰδίᾳ, διότι ἴσως θέλω τότε διευκολύνει ὑμᾶς εἰς τὸ νὰ φθάσῃτε εἰς ἄλλο συμπέρασμα.

Ἐρχομαι ὅμως εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς θέσεως τοῦ ἰσχυρισμοῦ τοῦ ἀξιότιμου ἐκ Λακεδαιμόνος βουλευτοῦ· εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ οὐσιωδαιτέρου τῶν ἐπιχειρημάτων του ὅτι ἡ Εὐρώπη πολλὰκις μετέβαλε τὰ πρωτόκολλά της. «Μετέβαλε, σὴς εἶπε, τὸ πρωτόκολλον κατὰ τὸ 1827 περὶ τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου, μετέβαλε τὴν συνθήκην τῆς 2/14 Νοεμβρίου περὶ πένεσεως τῆς Ἑπτανήσου» δὲν εἶναι λοιπὸν πρᾶγμα φυσικῶς εἰ δυνατόν νὰ φανῇ καὶ πάλιν ἡ Εὐρώπη μεταβάλλουσα τὰς ἀποφάσεις της». Ἀφοῦ δὲ δὲν ἦτο κατὰ τὸν Κ. Βαλασοπούλου ἀδύνατον ἡ Εὐρώπη νὰ μεταβάλῃ τὰς ἀποφάσεις της, ὁ

Κ. Βαλασοπούλος, δικαιολογῶν τὴν ἀρνήσιν τοῦ ὑπουργείου τοῦ Κ. Βούλγαρη, ἐπέφερε λέγων ὅτι καὶ εἶχε πιθανότητα ὅτι ἔβηλε κατορθωθῇ ἡ μεταβολὴ τῶν ἀποφάσεων τῆς Περσικῆς συνόδου. Ἐστῆριξε δὲ τὸ ὑπουργεῖον τοῦ Κ. Βούλγαρη τὰς πιθανότητάς του περὶ μεταβολῆς τῶν ἀποφάσεων τῆς Περσικῆς συνόδου εἰς τὸ φρόνημα, τὸ ὁποῖον κατώρθωσε νὰ σχηματίσῃ, διότι εἶχε κατορθώσει νὰ διέλθῃ τὸ ἐπικρατοῦν ἐν Εὐρώπῃ πνεῦμα· εἶχε κατορθώσει τὸ ὑπουργεῖον τοῦ Κ. Βούλγαρη νὰ διέλθῃ ὅτι τὸ πνεῦμα τῆς Εὐρώπης ὅλη ἦτο ὑπὲρ τῆς εἰρήνης· ἐπομένως ἡ Εὐρώπη ἦτο διατεθειμένη νὰ πράξῃ πᾶν ὅ,τι ἦτο δυνατόν διὰ νὰ ἀπορῶγῃ τὴν διατάραξιν τῆς εἰρήνης καὶ διὰ τοῦτο ὁ Κ. Βούλγαρης ἰδὼν, ὅτι δὲ ἠδύνατο ἄλλως νὰ ἐξέλθῃ τῆς περιπλοκῆς ἐκέρθη περὶ τοῦ πολέμου καὶ ἤρχισε νὰ ἀπειλῇ τὴν Εὐρώπην διὰ νὰ ἀναγκάσῃ αὐτήν, φοβουμένην περὶ τῆς εἰρήνης, νὰ ἀλλάξῃ τὸ πρωτόκολλον. Ἐλπίζω ὅτι καὶ ὁ Κ. Βαλασοπούλος δὲν θὰ ἔχῃ κανέν παράπονον κατ' ἐμοῦ διὰ τὴν μεταφράσιν τοῦ συλλογισμοῦ του τοῦτου· διότι μεταφράζω αὐτὸν πιστῶς. Μετέβαλε, ἡ Εὐρώπη τὰς προχείρους σκέψεις, τὰς ὁποίας εἶχε συρράψῃ κατὰ τὸ 1827 πρὸς τὸν σχηματισμὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου· τὰς μετέβαλε διότι ὁ ἀγὼν τῆς Ἑλλάδος ἐπικράτει· τὰς μετέβαλε διότι ἐπαίσατο ὅτι ὁ τρόπος κατὰ τὸν ὁποῖον ἐμελλε νὰ σχηματισθῇ ἡ ἐπικράτεια ἐκείνη κατὰ τὰς προχείρους ἐκείνας ιδέας της, δὲν ἐξασφάλιζε τὴν εἰρήνην τὴν ὁποίαν ἡ Εὐρώπη ἐπιθυμοῖ. Τὰς μετέβαλε, διότι ἐφοβέτο καὶ τότε καθὼς φοβεῖται πάντοτε, ὅτι ἦτο πολλὰ ἐνδοχόμενον νὰ ἀποτύχῃ ὁ σκοπός, ὅχι μόνον ὁ φιλελευθέρου καὶ χριστιανικοῦ, ἀλλὰ καὶ ὁ πολιτικοῦ, τὸν ὁποῖον εἶχε διὰ τῆς ἀποσπάσεως τῆς χώρας ἐκείνης ἀπὸ τὴν Τουρκικὴν Αὐτοκρατορίαν· ἀλλὰ πῶς ἤθελε νὰ μεταβάλῃ τὴν ἀπόφασιν, τὴν ὁποίαν ἡ παρούσα συνὸς ἀπήγγειλε ἐπὶ τῆς Ἑλληνο-τουρκικῆς διαφοράς, ἀφοῦ ὁ Κρητικὸς ἀγὼν πλέον δὲν ὑπῆρχε οὔτε ἦτο δυνατόν πλέον νὰ ἀναζωπυρωθῇ, ἀφ' οὗ δὲν ὑπῆρχεν ὁ ἐλάχιστος φόβος, ὅτι ἦθελε διαταραχθῇ ἡ εἰρήνη τῆς Ανατολῆς! Πῶς ἦτο δυνατόν νὰ ἀλλάξῃ ἡ ἀπόφασις τῆς Συνόδου, ἀφοῦ τὰ πράγματα ἐπείθον αὐτὴν ὅτι αἱ ἀπειλαὶ τῶν Ἀθηνῶν δὲν εἶχον κανένα σπουδαῖον χαρακτήρα! Γνωρίζετε ὅλοι τί εἰς μέγας ἡγεμῶν εἶπεν ἰομενίδων εἰς τὰ ἀνάκτορά του ἐν ἐσπερινῇ συναναστροφῇ, ὅταν ἔμαθεν ὅτι ἡ κυβερνήσις τῆς Ἑλλάδος ἐζήτην δάνειον 100 ἑκατομμυρίων καὶ ἡ Βουλὴ τῆς Ἑλλάδος ὑψίστηε τοῦτο. Τῶντι χέλομεν εἶσθαι πολλὰ ἀλλοί, κύριοι, ἐάν ποτε ὑπελαμβάνομεν ὅτι αἱ διαδόσεις τὰς ὁποίας ἐκ τῶν οἰκίων μας διειδόμεν εἰς τὸ κοινὸν τῶν Ἀθηνῶν, ὅτι τὰ ἔγγραφα τὰ ὁποῖα ἐν τοῖς γραφείοις συνετάσσονται ὡς δοκίμια καλλιτελείας ἢ γραφῆς, ὅτι αἱ προκλήσεις, αἱ ἀνευ ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἀνευ μελετημένου σπουδαίου σκοποῦ, τὰς ὁποίας ἀπευθύνονται εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ὅτι ὅλα ταῦτα ἐδύνατο ποτὲ νὰ ἀνησυχῇσιν τὴν Εὐρώπην. Γνωρίζει ἡ Εὐρώπη, ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν εἶναι εἰς κατὰστασιν ὡς κράτος νὰ πολεμήσῃ μεμονωμένη πρὸς τὴν Αὐτοκρατορίαν τῆς Τουρκίας, οὐδ' εἶχεν ἀνάγκην νὰ μάθῃ τοῦτο ἐκ τοῦ ἰδικοῦ μας προγράμματος, ὡς τινες δι' ἐγχερίσθησαν, ἐπικρίναντες τότε τὸ πρόγραμμα ἡμῶν ἐκεῖνο, διότι ἐγνώριζε πολὺ καλὰ καὶ τὰς ναυτικὰς δυνάμεις τοῦ κράτους καὶ τὰς κατὰ ξηρὰν δυνάμεις αὐτοῦ· ἀλλὰ δὲν εἶχε καὶ κανένα φόβον νὰ ἀνησυχῇσῃ μὴ ὁ πόλεμος γίνῃ ἐθνικός. Τὸν ἐθνικὸν πόλεμον δὲν δύναται τις νὰ προκαλῇ δι' ἀπλῶν σχεδιασμάτων οὔτε διὰ διαδόσεων μὴ στικρίζομένων ἐπὶ τοῦ ἐθνικοῦ ἐνθουσιασμοῦ. Διὰ νὰ ἐγερθῇ τὸ ἔθνος, διὰ νὰ ἐξαγερθῇ εἰς ἐθνικὸν πόλεμον, πρέπει νὰ ἐνθουσιασθῇ, καὶ διὰ νὰ ἐνθουσιασθῇ ἓν ἔθνος καὶ ἰδίως τὸ Ἑλληνικὸν πρέπει νὰ ἐνθουσιασθῶσι πρῶτοι ἐκεῖνοι, οἵτινες ζητοῦσι νὰ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, δὲν ἐνθουσίαζε ὁ Ἀλέξανδρος Κορυδαυσιώτης τοῦ ἐκτελέσαντος τὸν

μοθετήσατε όπως πάντες οι άφωτισμένοι από της συστάσεως του Βασιλείου να συνέλθωσιν εις έκτακτον στρατιάν. Αύτως είναι ο στρατός των όποιον είχαν εν σχεδίου, ότε τον Λεκάδριον το 1867 απέπληθυσαν ώστε ήμεις αὐτοί, κύριε θέτομεν το ζήτημα εις την κυβέρνησιν της εποχής εκείνης, το όποιον μας έθισεν ο κ. Λομβάρδος γής και τους έρωτώμεν. Διά τί επέστατε από την έξουσία, εν ό εσθι πανίχυροι; Πρέπει να μας είπητε διά τί επέστατε, διότι δεν πίπτετε ακυβερνήσεις, αί όποιαι υποστηρίζονται κοινοβουλευτικώς. Αυτό είναι το ζήτημα, το όποιον ήμεις σας έδωκε την λύσιν. Σας απέδειξα ότι έπαιεν εν τη διπλωματία, από τον 80ριον του λάιττον, και ότι έπαιεν και εν τώ τόπω, ο συνδολως παρεσκεύασαν, και δι' αυτότερον δε εδύναντο να μένουν εν τη έξουσία. Ο Βασιλεύς άριστα ποιών, έπραξεν ότι έπραξε, και αν ήδύνατο να πράξη άλλως. Ενδεχόμενον να ειρήσταν ύπουργοί, οι όποιοι να είτον Μεγαλειότατε, ήσπε δεν φέρτασαν από την άρχήν αν έτοιμηρόζαμεν ύποσχεθήμεν να λίσωμεν το άνκτολικόν ζήτημα και θα τό λίσωμεν ή προθεσμία είναι μετ' ού πολύ. Οι Βασιλείς ήμεις δεν έπέτουν τα έθνη εις τοιούτους κινδύνους, ούτε έπιτρέπουν να άνέρχωνται μέχρι των κυβερνήσεων τοιαύται ιδέαι και τοιούτοι συλλογισμοί.

Έπεθύμω ν, κύριοι, να δώσω και τινες έτι εξηγήσεις, άφ' ρώτες τάς αίτίας, δι' ός προκλήθηκε υπό του Βασιλείου το 1869 μετά του άξιότιμου σήμεραν πρωθυπουργού δεν ήθελιν να ύποσχεθώ εις το πρωτόκολλον. Αλλά έλπιζω πρό της λήξεως της απαντήσεως να μοι δοθή καιρός προς τούτο, διότι όμολογώ ότι αδύνατον είναι να εξακολουθήσω άλλως τα έθνη εν και τις ζημίας, εάν τό παραλείψω.

ΚΟΙΝΟΥΓΝΑΟΥΡΟΣ. Θέλω περιαισθή, κύριοι, όπως διόλω εις το ζήτημα το προσωπικόν, και θέλω είθαι λίαν σύντομος. Το ζήτημα το πολιτικόν θέλωμεν εξετάσει ξεχωριστά και θέλωτε αάθαι έξ έπισήμων έγγραφων των γραμμων των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων, πως κρίνεται ή πολιτική του 1866. Είπωρετίο ως ά αξία λόγου, και δεν τό λέγω έγώ, τό λέγει ο ύπουργός μεγάλου έθνους. Δε δύναμαι δε να ακολουθήσω, ως έπιθυμούσα τον Κ. Δεληγεώργην, ες τά μεταξυ ήμών και του Βασιλείου διατρέξαντα είναι, κύριοι, το στάδιον δύσκολον, εις το όποιον, όσοι είχαν την τιμήν να ύπερετήσουν ως ύπουργοί, δε δύνανται να εισέλθουν ακινδύνως και μετ' εύχαριστήσεως ύπεφέραμεν όλας τάς ύδρας, τάς όποιας ή μαχηρία και ή ακατέθικα δύνανται να επισύρουν καθ' ήλων (Χειροκαρτήματα). Είς το στάδιον αυτό θάως δεν δυνάμεθα να εισέλθωμεν μίαν μόνον λέξιν λόγου, ως προς τάς συστατικώς παρασκευάς, έπειδή και περί τούτου έκαμε λόγον ο Κ. Δεληγεώργης, έξ αρχής έχω μάτια τα πεποιθήσιν, ότι ο θεσμός της έθνοφυλακής εις την Ελλάδα απέτυχε, απέτυχε και διά τούτο δεν κατεργάμεν εις αὐτήν. Ερχομαι ήδη άλλ' ο το πολιτικόν ζήτημα θέλει άσπυχθί έκτακταμένως. Διαι να σημειώθ εις πρωτόκολλον ή κατά το 1864 συμβουλή μας του να μη έκρηγθ κίνημα τι επαναστατικόν εις την Κρήτην. Ητο μία έπίσημος είδοποίησις ή ήτο άτομικαί εξηγήσεις μόνον και επί των άτομικών εξηγήσεων ούτι λόγος μεγάλος έπρεπε να γίνη, ούτε πρωτόκολλον να συνταχθή; συγχωρημένοι είναι εις τους θέλοντας να συκοφαντούν να λέγωσιν, ότι έγινόντο με σκοπόν πλάγιον, άνθρώποι κακόβουλοι δεν εξετάζουσι τάς πράξεις, αλλά συκοφαντούσι τάς διανοίας. Αν σπουδαίως τότε βασιλεύειτο επανάστασις εν Κρήτη, επικαλούμαι την μαρτυρίαν του και τότε ύπουργού των έξωτερικών Κ. Δηλιγιάννη, όστις ένθυμείται ότι μεγάλη αλληλογραφία άντηλλάγη μεταξύ αὐτοῦ και των ύπαλλήλων του εν Κρήτη, όπου έγινόντο τότε ενέργειαι και προσπάθειαι πρό; εξέγερσιν. Αλλά ήσώρετα, κύριοι, διαιτί εξέστη

να συνταχθί το πρωτόκολλον, διά να μη σημειώθ,τι μετά ταύτα συνέβη, δηλαδή ένθ το ύπουργίον έκέρυττε ειρηνικά φρονήματα εν γένει, εις ή δ' ύπουργοί ώλεσαν εις επαναστασιν έπιβήσιν λοιπόν ή κυβέρνησις ολόκληρη να συμφωνήτ ν' αναλάβη την εθνήν, όλην και παραδεχθί την ιδέαν, άλλ' χωρίς να τό διαστρώσι τινε. ύπουργοί έπαιτα και γίνωσιν οι αίτιοι των κακών. Κύριοι, δεν είμαι διόλος όπαός των παρεκκινδυνεύμενων και εκάσπων κινήσεων. Είχον την πεποίθησιν ότι άσποίως έργασμένη ή Κρητική επανάστασις δεν ήθελεν έκταχει. Πείσιν λοιπόν και έπιτοτίως ν' αποτρέψω τους ανθρώπους, οι όποιοι έρωτουν το άνακτιν. Αλλά διά τί, άφ' ου τοιούτον είχον πεποίθησιν, όταν έπάρχη ή Κρητική επανάστασις δεν έπιμαον και δεν ήρχήκεν δημοσίως να κεραιώ κατά της επαναστάσεως; ή επανάστασις εξέργη, ή πατρίς εξέγει συνδράμην, όταν ή Κρήτη έκείτο κα το αίμα έρρίπεν, ή Ελλάδα συνεκινείτο, έγώ ως τίμιος άνθρωπος και ως αληθής πατριώτης έπρεπε να τονισθώ τον όσολό μου ύπέρ του κινήματος τούτου ή να τερματίσω κατά την πορείαν του δυσκολίας και εμπόδια; νομίζω, ότι έπραξα τό χρέος μου, και δεν ήθελόν να πράξω άλλως παρ' ό,τι έπραξα. Είχα την Κρήτην πάσχουσαν, κινδυνεύουσαν και αναγούσαν. Έπρεπε να την ύποστηρίξω το κατά δυνατόν. Είδη δικαί, ότι να πολεμήσω και παρεμβάλω δυσκολίας συνεκινήθη και έγώ και έκαμα ότι ήθελόν δια να επιτύχ, άφ' ου καρός δε ήτο να τό κάσω να μη έκρηγθ. — Αλλά ο Κ. Δεληγεώργης άνήρως συμβεβηότα τινά, τά όποια ήλαθ' έχωμεν μεταξύ ήμών πριν της συγκροτήσεως του ύπουργίου Βούλγαρη και ήθελε να εξάξη το συμπέρασμα, ότι εξέστη συνεργάσων τον Καλλέγγην και ότι ήταν επαναστατικοί οι σκοποί μας και ότι εξέστη συνενόησιν με τά κομμάτια. Ηρώτον ο Καλλέγγης ήτο έκπαιτος της επαναστάσεως και άνήργησε ο Δεληγεώργης λοιπόν δεν λέγει αλήθειαν με τον Καλλέγγην είλαθα της αούτης γνώας ο Κ. Δεληγεώργης την απ' αὐτοῦ συνενόησιν μου όχι καλή τη πίστει παραγγείλ' έγώ νομίζω, ότι ή θέσις της Ελλάδος άλλως έπρεπε να κινωισθί εις την Ανατολή και ο Κ. Δεληγεώργης δεν είναι εν άγνοίη τούτου και άπορώ πως διατρέπει τά πράγματα σήμεραν. Ενόμίζα και νομίζω, κύριε, ότι ή Ελλάς πρό παντός κινήματος έπρεπε να κανόνις σπουδαίως την θέσιν της εν τη Ανατολή και εν τώ κόσμω, όταν δι ήθέλαμεν φθάσει εις άποτέλεσμα αίσιον, καιρός ήτο τότε να ενεργήσωμεν, και ο Κ. Δεληγεώργης έννόριζε την πεποίθησιν μου την όπίαν, σήμερα διατρέπει. Δεν έλαθον δε μέρος εις το ύπουργίον του Κ. Βούλγαρη, διότι ο Κ. Δεληγεώργης εξέστη να ύποχωρήσω εις το διορισμόν ενός ύπουργού, ένα άποκτήσθ πιαταίαν και αὐτός έγώ ενόμισα ότι δεν έπρεπε να λάβω μέρος ες πιαταίαν εν των ύπουργείων, ενόμιζα άπαντίως, ότι το ύπουργίον έπρεπε να περιέχη όλους τους έπιστήμονς άνδρας, διότι αί περιστάσεις ήσαν σπουδαίαι, ο πόλεμος της Γερμανίας ήτείλει την ήταχίαν, και ήθελον όλαί αί έπιστημύητες να παρακαθήσων εις την κυβέρνησιν διά ν' άντιπαχθώσιν εναντίον του χιμαύρου ο όποιος ήδύνατο να επέλθ' διά τούτο εξέστη αὐτό τον Βούλγαρη να μας είπη τί φρονεί. Δεν ήθελιν, κύριοι, το σχηματισθί ύπουργείον να τακτοποιήτ την θέσιν της Ελλάδος και έπειδή δεν ήβον τυχεία τοιαύτα εις το ύπουργίον, το όποιον συνεκροτείτο, άπεσύθην' ιδού ο δεύτερος λόγος δι' αν δεν έλαθον μέρος. Ο ίδιος λόγος, κύριοι, με έκαμε ν' αποσυρθώ και εις τά 1859, και τότε σπουδαία τις ενέργεια δεν ήρίστατο, και τότε σχεία έναίρια ύπάρχον, ή δημοκοπία εξέστη να εξάξη τά πράγματα διά να καρδίση δυνάμεις, ήπάτα την κοινήν πεποίθησιν, μας ήνάγκαζαν να ύποβληθώμεν εις θυσίας εν καθερώσωμεν ένα θεσμόν διά ν' ασφαλίσωμεν τήν Ελλάδαν της Ελλάδος, όστις, πληρώστατα απέδειχθη, ήτο εναντιοκής.

να παραστήσῃ τὴν κυβερνήσιν ταύτην ἢ ἐκείνην καλῶς ἢ κακῶς, παρωτισμένως ἢ μὴ ἐνεργήσασιν, ἐπὶ σήμερον ὁρεῖμαι νὰ ἐκπληρώσω τὸ καθήκον τοῦτο, πρέπει ἄρ' ἐτέρου νὰ προσπαθῇσαι νὰ ἐκθέσω τὰς σκέψεις μου μετὰ πάσης συντομίας. τὸ ὅποιον δὲν εἶναι εὐχερὲς, διότι ἡ ὕλη εἶναι σπουδαία καὶ ἡ ἀνάπτυξις αὐτῆς δέον νὰ ᾖ παρατεταμένη. Πρὸ παντός ἄλλου ὅμως καὶ πρὶν ἢ ἀρξομαι τοῦ λόγου ὁρεῖμαι νὰ δώσω μίαν ἐξηγήσιν εἰς τὸν ἀπρόσπτον τῷ ὄντι δι' ἐμὲ γεγονός.

Ὁ πρόεδρος τοῦ κατὰ τὸ 1867 κυβερνήσαντος τὸν τόπον ὑπουργείου ἐβέβηκεν ἀπὸ τοῦ ὅλματος τούτου προχθὲς τὴν πολιτείαν τῆς κυβερνήσεως του καὶ τὰς ιδέας, αἱ ὁποῖαι διείπον αὐτὴν, ἐξηλάττει δὲ τὴν πολιτείαν τῆς διαδόχου κυβερνήσεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἀπέδωκε κατὰ μέγα μέρος τὴν δυστυχὴ ἐκδασιν τῆς τῷ ὄντι πολυτίμου ὑποθέσεως, ἣτις δίδει ἀφορμὴν εἰς τὴν συζητήσιν ταύτην.

Δυστυχῶς ὁ πρόεδρος τῆς διαδόχου κυβερνήσεως ἐνόησε, ὅτι δὲν εἶχε καθήκον νὰ ἐλθῇ νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν πολιτείαν τῆς κυβερνήσεως του· δὲν ἠθέλησε νὰ μιμηθῇ σεβαστὸν τῷ ὄντι παράδειγμα ἐνὸς ἄλλου προέδρου ἄλλης κυβερνήσεως, εἰς ἄλλην παρελθούσαν ἐποχὴν· ἐνόησε τὸν αἰμῆκτον Ἀλέξανδρον Μαυροκορδάτον. Δὲν εἶχεν ἐκείνους οὔτε καὶ τὸ δικαίωμα νὰ συνεδριάξῃ πλέον ἐν τῷ περιόλει τῆς Βουλῆς τότε, διότι αἱ ἐκλογαὶ τῶν ἐπαρχιῶν ἐκ τῶν ὁποίων κατὰ τὸ 1844 ἀναδείχθη βουλευτὴς εἶχον ὅλοι ἀκυρωθῇ ὑπὸ τοῦ κοινοβουλίου ἐκείνου· ἀλλ' ἐνόμισεν ὅτι εἶχε καθήκον νὰ μαρτυρήσῃ πρῶτος τὸ σῆμα πρὸς τοὺς συνταγματικούς θεσμούς καὶ τὴν προσοχὴν, τὴν ὁποίαν εἶχε πρὸς τὸ δημόσιον φρόνημα, καὶ διὰ τοῦτο ἐξήγγισεν τὴν ἀδειαν νὰ παρουσιασθῇ ἐνώπιον τῆς Βουλῆς καὶ ἀπολογηθῇ· δυστυχῶς δὲν συμβαίνει τοῦτο σήμερον καὶ δὲν ἔκυσεν εἰς ἡμῶν τὴν συνηγορίαν τῆς πολιτικῆς τῆς κυβερνήσεως τοῦ 1868 ὑπὸ ἐνὸς μόνον τῶν μελῶν τῆς κυβερνήσεως ἐκείνης. Ἡ ἐπιθεσις καὶ ἡ συνηγορία ἔφερε πάλιν καὶ τὴν πάλιν ἐνόμισεν ὁ πρόεδρος τῆς ὑρισταμένης κυβερνήσεως, ὁ κ. Ζαΐμης, ὅτι ἔπρεπε νὰ κατανασθῇ συντελῶν νὰ τραπῇ ἡ προσοχὴ τοῦ κοινοβουλίου ἐπὶ τοῦ κυρίου θέματος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἡ συζητήσις αὕτη ἤρξατο καὶ ἔπρεπε νὰ σταθῇ.

Ἀλλ' οἱ λόγοι τοῦ κ. προέδρου τῆς κυβερνήσεως παρεξηγήθησαν ἀπὸ ἐντιμον φίλον μου, ἡ παρεξήγησις αὕτη προκαλέσεν ἐξηγήσεις αὐτοῦ ὀλίγον ὁμιλίας καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ συναδέλφου μου καὶ προέδρου τοῦ ὑπουργείου κ. Ζαΐμη. Ὑποθέτω ὅτι ὁ ἐντιμος βουλευτὴς ἐκ Μεσολογγίου ἔσως θέλει μεταχειρῆθαι διὰ τὴν ὁμιλίαν τῶν κατὰ τοῦ κ. Ζαΐμη φράσεων του, ἐὰν αὐτὴν τὴν στιγμὴν μοὶ ἐπιτρέψῃ νὰ ἐπαναλάβω ἡ τῷ ὑπομνήσω τί ὁ κ. Ζαΐμης περὶ τῆς πολιτικῆς τοῦ 1866 εἶπεν. Ὁ κ. Ζαΐμης ὁμίλει περὶ τῆς πολιτικῆς τῆς κυβερνήσεως τοῦ 1867 καὶ περὶ τῆς πολιτικῆς τῆς κυβερνήσεως τοῦ 1868. Ὁ ἐντιμος φίλος μου βουλευτὴς ἐκ Μεσολογγίου ἠρώτησε αὐτόν· τί λέγετε περὶ τῆς πολιτικῆς τοῦ 1866; καὶ ὁ κ. Ζαΐμης τῷ εἶπεν, δὲν λέγω τίποτε διότι τρεῖς μῆνας μόνον ἔμειναν ἡ κυβερνήσις ἐκείνη. Ἡ ἐκφρασις αὕτη τοῦ κ. Ζαΐμη δὲν ἀποτελεῖ ὀλιγοφροσύνην τῆς κυβερνήσεως τοῦ 1866, ὁποῖαν ὁ κ. Διληγεώργης ὑπέλαθεν, ἦτο ἐκφρασις εὐκρινῆς τῆς πεποιθήσεως αὐτοῦ, διότι ἐνόμισεν ὅτι ἡ κυβερνήσις τοῦ 1866 δὲν εἶχε ἐν ἀξιοσημείωτον συμβεβηκός, τὸ ὅποιον νὰ ἀποτελέσῃ ἀφορμὴν προκαλοῦσαν τὴν ἐπίκρισιν τοῦ κοινοβουλίου.

Ὁ ἡγεμὼν ἐν τῷ λόγῳ, τὸν ὅποιον ἀπήγγειλε κατὰ τὴν ἐναρξιν τῆς Βουλῆς, ἐνόμισεν ἦτο, ὅτι ἐμελλε νὰ διαλάβῃ περὶ τῆς προσκλήσεως, ἡ ὁποία ἀπευθύνθη πρὸς τὴν ἑλληνικὴν κυβερνήσιν ὑπὸ τῆς Παρισινῆς συνόδου καὶ περὶ τῆς προσχωρήσεως τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως εἰς τὴν διακήρυξιν τῆς συνόδου ἐκείνης. Ἀλλ' ἡ ὑφ' τοῦ λόγου ἐπεκρίθη καὶ ἐπεκρίθη καὶ εἰς ἰδιαι-

τέρους κύκλους καὶ δι' ὀργάνων τῆς δημοσιογραφικῆς ἡμεροδίου· καὶ περὶ μὲν τῆς ὑπὸ τούτων γενομένης ἐπικρίσεως δὲν ἀξίω νὰ κάμω κανένα λόγον· ἀλλ' ἐπεκρίθη καὶ ὑπὸ ὀργάνων τῆς δημοσιογραφίας, τὰ ὁποῖα θεωροῦνται ἐν τῇ Ἀθηναϊκῇ κοινωνίᾳ ὡς ἐκπροσωποῦντα τὰς ιδέας ἐνὸς πολιτικοῦ κόμματος, ἐπεκρίθη ἀκόμη καὶ ἀπὸ τοῦ ὅλματος τούτου ἀπὸ ἐντιμον φίλον μου, τὸν ὅποιον ἰδιαζόντως ἐκτιμῶ, τὸν ἐντιμον βουλευτὴν ἐξ Ἀττικῆς.

Δὲν εἶς φαίνεται, κύριοι, εἶπεν, ὅτι ὑπάρχει ἀντιθεσις τις μεταξὺ τοῦ προγράμματός σας, τὸ ὅποιον ἐξεδύκατε τὴν 25 εἰκοναρίου, ὅταν ἤθετε εἰς τὴν κυβερνήσιν, καὶ τοῦ Β. λόγου, ἐπὶ τὸ ὅποιον ἀπήγγειλεν ἐνταῦθα ὁ Βασιλεὺς; Δὲν εἶς φαίνεται ὅτι τὸ ἔργον σας εἶναι ἀτελές, ἔλεγεν ὁ ἐντιμος φίλος μου βουλευτὴς ἐξ Ἀττικῆς, καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ τὸ συμπληρώσῃτε εὐκρίφοντες μίαν γνώμην ἐπὶ τῆς πολιτικῆς τῆς κυβερνήσεως τοῦ 1868, ἀποφαινόμενοι ἐὰν τὴν θεωρεῖτε ἐννομον ἢ οὐ, ἐὰν τὴν ἐκρίνετε συμφέρουσαν εἰς τὸ ἔθνος ἢ ὀχι; ὁ Βασιλεὺς εἶμαι δικαιολογημένος μὴ θέλων νὰ διέλθῃ ἐν σιγῇ τὸ γεγονός τοῦτο, ἀμειλόμενος νὰ πείσῃ τὸν ἐντιμον φίλον μου καὶ ἡμᾶς τοὺς ἀκούοντας ὅτι ἡ αἰτία αὐτοῦ δὲν ἦτον ὀρθή.

Τὸ ὑπουργεῖον, τοῦ ὁποίου ἀποτελῶ μέρος, ἐσχηματίσθη μετὰ μίαν κρίσιν ὑπουργικὴν, τὴν ὁποίαν δὲν προκαλέσεν ἡ ἐκφρασις τῆς δυσπιστίας τοῦ κοινοβουλίου ἀλλ' ἐξωτερικὸν ζήτημα, ἡ ἐκδασις τοῦ ὁποίου ἐπεισε τὸν Βασιλέα ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐξακολουθῇ νὰ μεταδίδῃ πλέον τὴν ἐμπιστοσύνην του εἰς τὴν προκατόχον κυβερνήσιν. Ἡ κυβερνητικὴ κρίσις ἐκείνη, ἡ παραταθείσα ἐπὶ ἡμέρας, ἔφθασεν εἰς τὸ πέρας τῆς· ἡ κυβερνήσις τοῦ κ. Βούλγαρη παρετήθη, ἡ κυβερνήσις τοῦ κ. Ζαΐμη συνεστίθη, ἡ Βουλὴ ἦτο ἀπούσα, ἡ δὲ κυβερνήσις τοῦ κ. Ζαΐμη ὤρετο εὐθεταίως νὰ ἐξηγήσῃ εἰς τοὺς συμπολίτας ἡμῶν τὰς αἰτίας, ἕνεκα τῶν ὁποίων ἐπῆλθεν ἡ ὑπουργικὴ κρίσις, τὰς ἀφορμὰς ἕνεκα τῶν ὁποίων ἐπῆλθεν ἡ μεταβολὴ τοῦ ὑπουργείου· ἔπρεπε νὰ δικαιολογήσῃ τὴν πρώτην ἀλλὰ τὴν σπουδαιότητα τῶν πράξεων τῆς ἕνεκα τῆς ὁποίας παρετήθη ἡ προκατόχος κυβερνήσις καὶ πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς ὁποίας συνεστήθη τὸ ἐνεστὸς ὑπουργεῖον. Ἀλλ' ὁ Β. λόγος εἶναι εὐθεταίως ἔργον ὑπουργικὸν καὶ ὑπόκειται εἰς πᾶσαν κρίσιν. Κανείς δὲν ἀμφισβητεῖ τοῦτο, οὔτε διανοῦμαι νὰ εἶπω πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ισχυρισμοῦ τούτου ὅσα ὡς δοκίμιον μᾶλλον πρωτοπειρῶν συγγραμμάτων ἀνέγνω ἐν τινὶ φύλλῳ τῆς δημοσιογραφίας· ὁ Β. λόγος ὅμως δὲν εἶχε καμμίαν ἀφορμὴν νὰ ἐπαναλάβῃ πάλιν ἐκείνην, τὰ ὁποῖα ἡ κυβερνήσις ἐγραφε διὰ τοῦ προγράμματος. Ἡ ὑπουργικὴ κρίσις ἦτο τετελεσμένον καὶ γνωστὸν γεγονός, τὸ ὅποιον δὲν ἐπρόκειτο νὰ ἀναγγελθῇ τὸ πρῶτον εἰς τὸ κοινοβούλιον, ὡς οὐδ' ἡ σύγκλησις τῆς νέας κυβερνήσεως· ἡ πράξις τῆς προσχωρήσεως εἰς τὴν διακήρυξιν τῆς συνόδου ἔπρεπε μόνον νὰ μνημονευθῇ οὐχὶ ἵνα ἀναγγελθῇ εἰς τὸ κοινοβούλιον, διότι ἦτον ἤδη γνωστὴ, ἀλλ' ἵνα προκληθῇ ἐπ' αὐτῆς ἡ ἀφώρρισις τοῦ κοινοβουλίου. Ὁ Β. λόγος ἔκαμε λοιπὸν μνησὶν μόνον ἐπὶ τοσοῦτον ἐφόσον ἦτο ἀναγκαῖον διὰ νὰ προκαλέσῃ τὴν ἐκφρασιν τοῦ κοινοβουλίου· οὔτε ἦτον ἀνάγκη ὁ Β. λόγος νὰ περιλάβῃ ἐκφράσεις κρίσεως ἐπὶ τῆς πολιτικῆς τῶν προκατόχων κυβερνήσεων, διότι ὁ Β. λόγος ὡς ἔργον ὑπουργικὸν δὲν δύναται νὰ περιλάβῃ εἰ μὴ τὰς πράξεις τῆς κυβερνήσεως, ἐπὶ τῶν ὁποίων πρόκειται νὰ προκληθῇ ἡ ἐκφρασις τοῦ κοινοβουλίου. Ἐὰν οἱ σύμβουλοι τοῦ στέμματος γράφοντες τὸν Β. λόγον, ἐπομένως μὴ ἀσκούντες δικαίωμά τι, τὸ ὅποιον ὡς μέλη τυχόν τοῦ κοινοβουλίου ἔχουσιν, ἀλλ' ἀσκούντες καθήκον ὡς σύμβουλοι τοῦ στέμματος, ἤρχοντο νὰ ἐκφράσωσι κρίσεις ἐπὶ παρελόντων συμβεβηκότων, νομίζω ὅτι ὠκείως ποιοῦντες δικαίωμα, τὸ ὅποιον τὸ σύνταγμα δὲν ἀπέδωκεν εἰς αὐτοὺς· ἡ δὲ πικισοποίησις δικαιοματίων μὴ ἀποδιδόμενων εἰς αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ θεμελιώδους

ἴσως εἶναι παραγγελία τῆς Κυβερνήσεως του, ἀλλὰ φρονούμεν, ἀρνούνται ἄνευ ἐμφαικίας, διότι τὴν σήμερον τὰ πάντα ἡ δημο-
κρίτειος δὲν γνωρίζομεν τίποτε θετικόν, φρονούμεν ὅτι ἐάν ἡ συνέλευσις εἰς τὸ μέσον καὶ δὲν δύνανται οὕτως αἱ στρεψολο-
γίαι, οὐτε αἱ διαστρεφαὶ τῆς ἀληθείας νὰ διακείσωνται ἐπὶ πολ-
τῆς καὶ πρὸς ἑμᾶς.

Ἀλλὰ, κύριοι, δὲν ἦτο μόνη ἡ ἀνοχὴ αὐτῆς δὲν ἔχομεν
μόνον νὰ ἐπικαλεσθώμεν τὴν ἀνοχὴν τῆς Εὐρώπης, ἔχομεν πρά-
ξεις αὐτῆς μαρτυροῦσαι τὴν εὐμένειάν της· εἶναι δὲ ὅπως διόλου
ἀνυπόστατον καὶ οὐδόπως ἀκριβὲς τὸ ὅτι κατὰ τὸ 1866 ἡ
Ἑλλὰς καὶ ἡ Κρήτη δὲν εἶχον τὴν εὐμένειαν καὶ τῶν λαῶν καὶ
τῶν Κυβερνήσεων. Ἡ Ἀγγλία, κύριοι, καὶ ἡ Ρωσσία παρελάσαν
γυναικόπαιδα, παρεδίωξαν τὸν ἀποκλεισμὸν τῆς Κρήτης καὶ
διὰ τῆς πράξεως ταύτης ἀπέδειξαν ὅτι ἀναγνωρίζουν τὸ δικαίον
τοῦ πολέμου τῶν χριστιανῶν, διότι οὐδὲμίαν συνδρομὴν ἔδωκαν
πρὸς τὰ γυναικόπαιδα τῶν Τούρκων, καὶ ἀπέδωσαν πᾶσαν
μομφὴν εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν Τούρκων, ὡς ἀγῶνα ἐκείνων, διότι
μόνον ἀπὸ τῆς διεξόδου τῆς ἐξέλιξης νὰ σώσουν τὰ γυναικό-
παιδα, καὶ μόνον δι' αὐτὸν τὸ λόγον ἔδωκαν νὰ μεταβῶσι
καὶ νὰ τὰ παραλάβωσιν. Ἡ δὲ πράξις των τοῦ νὰ τὰ μεταβί-
ρωσι ἐν Ἑλλάδι, καὶ νὰ τὰ παραδώσωσι ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ
Γεωργίου, ἀποδεικνύει ὅτι ὁλόκληρον τὴν διττωμένην τῆς Κυβερ-
νήσεως αὐτοῦ τὴν εἶχον ἐγκρίει, ἀρ' οὐ θέλει νὰ κατοστή-
σων ἀποθήκην τῆς φιλελευθέρου των καὶ μαρτυρᾷ τῆς ἐπι-
στάσεως των τὸ Βασιλεῖον τῆς Ἑλλάδος.

Ἄλλως, κύριοι, ἀγνοεῖ ὁ ἀξιοτίμος προθυπουργός, ὅποια
ὑπῆρχον αἱ διαθέσεις τῆς διπλωματίας κατὰ τὸ 1866; Εἶνα
δυνατὸν νὰ τὰ ἀγνοῇ; ἀρ' ἔτι ἡ Κρητικὴ ἐπανάστασις ἐξέβηκεν,
τὸ ζήτημα τῆς Κρήτης ἐγένετο ἀντικείμενον συνδιασκέψεως
τῶν δυνάμεων, καὶ δὲν ἐδράσανε πολλὴν χρόνον, ὅποτε ἡ Κρήτις
κατέκτησεν ὑπὲρ ἐαυτῆς ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἀγωνιζομένη τὸ 1821
μὲ ὅλον ἐκείνον τὸν γνωστὸν ἡρωισμόν, μόλις ἠδυνάθη νὰ κα-
τορθώσῃ μετὰ παρέλευσιν 5—6 ἐτῶν. Ἡ ἀμετακίνητος Ἀγγλία
ἐπρότεινε τὴν ἀνακέρειαν ἡγεμονίαν ἐν Κρήτῃ, ἡ Ρωσσία τὸν
Νοέμβριον τοῦ 1866 ἐπρότεινε τὴν ἑωσιν, ἡ ἐν αὐτῇ ἤθελε
θεωρηθῇ πρόωρος ἐπρότεινε τὴν αὐτονομίαν ἡ Γαλλία τὴν 12
Ἰανουαρίου, καὶ παρακαλῶ τὸν Κ. Κουμουνοῦρον νὰ σημειώσῃ
καλῶς τὴν ἡμερομηνίαν, τὴν 12 Ἰανουαρίου 1867 ἐπρότεινε
τὴν ἑνωσιν τῆς Κρήτης.

Ἦτο ματαιοπονία τὸ ἔργον τοῦ κυρίου Κουμουνοῦρου, τὸ
πρὸ δύο ἡμερῶν, ἦτο ματαιοπονία νὰ θελήσῃ νὰ δείξῃ ὅτι ἐπὶ
τῶν ἡμερῶν τοῦ ὑπουργείου του αἱ ἀνάμεικτοι ἐπρότειναν εὐμένειαν
καὶ διαστρέφον τὰ γεγονότα ἐν τῇ διπλωματίᾳ νὰ στρατισθῇ
ὅτι δὲν τοῦ ἀνέκει. Ἀρίστω ὅτι ἡ Ρωσσία εἶχε προτείνει τὴν
ἑνωσιν ἀπ' αὐτὸν τὸν Νοέμβριον τοῦ 1866, ἀλλ' ἡ πρότασις
τῆς Γαλλίας τὴν 12 Ἰανουαρίου 1867, ἐνῶ ὁ κ. Κουμουνοῦρος
ἦλθεν εἰς τὰ πράγματα τὴν 20 Δεκεμβρίου 1866, πρὸ εἰκοσι
ἡμερῶν, ἡ πρότασις ἐδόνατο, ἡ πρότασις δύναται νὰ ἀπο-
δοθῇ εἰς ἔργον, εἰς πράξεις, εἰς ἐνεργείας τῆς κυβερνήσεως τοῦ
1867; Ὅταν ὁ Ναπολέων τὴν 12 Ἰανουαρίου 1867 εἶπεν, ὅτι
ἐξέτασας τὰ μέχρι τὸ ε γεγονότα ἐν Κρήτῃ εἶδε τὴν ἀσθένειαν
τῆς Τουρκίας κατὰ τὸν ἀγῶνα μετὰ αὐτῆς καὶ τῶν Κρητῶν,
παρετήρησε τὸν γενικὸν ἐνθουσιασμόν τὸν ὅποιον ἡ ἐπανάστασις
διήγειρε πανταχοῦ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Γαλλίᾳ, καὶ ἐπέσθη ὅτι ἡ
Κρήτις εἶναι ἀσθενὴς μέλος τῆς Τουρκίας, εἶναι δυνατόν νὰ πει-
σθῇ τις ὅτι ὅλην αὐτὴν τὴν πεποιθήσιν ἐμφορῶσιν ὁ Ναπολέων
ἐκ τῆς εἰκοσαήμερου κυβερνήσεως τοῦ 1867, τῆς ὁποίας αὐτὴν
τὴν ἐλευσιν εἰς τὰ πράγματα ἴσως μόλις εἶχε μάθῃ ἡ Γαλλία.

Εἶναι λυπηρὸν, κύριοι, πολιτικοὶ ἄνδρες, ἄνδρες μάλιστα προε-
τάμενοι, τῶν ἐθνῶν νὰ καταβαίνωσι τοσοῦτον χαμηλὰ, καὶ ἐνῶ
ἔχουσι πολλὰ νὰ διεκδικήσωσι, νὰ θέλουν νὰ στερήσων ἀπὸ τοῦ
ἄλλου, ὅτι τοῖς ἀνέκει καὶ δὲν συλλογίζονται ὅτι τοῖς τὸ

ΧΑΡ. ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ. Κύριε πρόεδρε, τὸν λόγον.

ΔΑΝΗΓΕΩΡΓΗΣ. Παρελάσαμεν ψυχρὰ ἀκούσαν τὴν ἐπανά-
στασιν τῆς Κρήτης, εἶπεν ὁ Κουμουνοῦρος, καὶ τὴν ἀπειδόσα-
μεν ἀποδοῦναι εἰς τοὺς διαδόχους μας. Δὲν ἔχω κύριοι, λέξεις
νὰ πακιστήσω τὸν χαρακτῆρα τῶν λόγων, τῶν περιφερθέντων
ὑπὸ τοῦ κ. Κουμουνοῦρου· ἐν ἐνθυμίσῳ μόνον εἰς αὐτὸν, διὰ
νὰ δυνάμῃ ν' ἀποδώσῃ αὐτὸς ὁ ἴδιος τὸν προηγουμένον χαρακτῆ-
ρα εἰς αὐτούς· τὸν ἐνθυμίζω τί εἶπε τὴν πρώτην ἡμέραν, καθ' ἣν
κατέλαβε τὸ ἔθνος ἔλθων εἰς τὰ πράγματα αἰρούμεν, εἶπε,
ἐπὶ τὴν Κρήτην ἐπαναστατήσαν, θέλω ἐν τῇ δόξῃ ὅλην τὴν
συνδρομὴν, τὴν ὅποιαν ἀπαιτεῖ ἡ ἐπὶ τῆς ἀγῶνος τῆς καὶ
πρὸς τὴν Κρήτην τῆς Ἑλλάδος πρὸς αὐτὴν ἐπαινοῦμεν δὲ τοῦ
ἐπικρατοῦς μας διὰ τὴν ἐκείνην πολιτικὴν τὴν ὅποιαν
ἐξήρασαν καὶ ἐποσχόμεθα ὅτι θέλομεν καθίσει ἐπὶ τὰ ἔργα
αὐτῶν. Ἐνῶς ἄνθρωπος, ὁ ὅποιος δὲν μᾶς γνωρίζει, ἕνας Εὐρω-
παῖος ἐάν ἤθελεν ἀντιληφθῇ αὐτῶν τῶν ἀντιφάσεων ἤθελε λάβῃ
χειρίσιν ἰδέαν περὶ τῶν καὶ ἤθελεν εἶπῃ, ὅτι ἐν ὅσῳ οὕτω
πῶς πολιτευόμεθα εἶναι ἀδύνατον νὰ κείρωμεν ἐν ἔθνος πρὸς
τὴν πρόδον ἐν τῇ πολιτικῇ.

Ἀλλὰ μήπως καὶ ἡ κυβερνήσις τοῦ 1867 παρελάβε τὴν
Κρήτην ὑποδυστήσαν ὡς πρὸς τὰ ἔργα τῆς ἐπανάστασεως; Τὰ
μεγαλειότερα ἔργα τῆς ἐπανάστασεως διαρκείας ἐπὶ τριετίαν
ἐγένοντο εἰς τὸ 1866· ἡ μάχη τῶν Βρυσηῶν, ἡ μάχη τοῦ Βαρέ,
τὸ Ἀρκάδι.

Ἡ μάχη τῶν Βρυσηῶν εἶναι ἡ μεγαλειότερα τῶν μαχῶν, τὰς
ὁποίας ἔκαμον οἱ Κρητῆς κατὰ τοῦ Σουλτάνου· περιεκύκλωσαν
ὁλόκληρον τὸν αἰγυπτιακὸν στρατὸν, καὶ ὁ στρατὸς ἐκείνος
ἐπρότεινε συνθήκας καὶ διὰ συνθηκῶν ἀρέθη ἐλευθερὸς διὰ συν-
θήκας ὑπογεγραμμένης παρὰ τοῦ αἰγυπτίου ἀρχιστρατήγου, ἀφ' οὗ
οἱ ἐπανάσταται τοῖς εἶχον ἀφαιρέσει 1100 ὅπλα, τὰς σκεπὰς
καὶ πολλὰς ἀποσκευὰς. Ὑπῆρξαν μάλιστα τινές, οἱ ὅποιοι καὶ
αὐτὴν τὴν συνθήκην δὲν ἐνέκρινον καὶ οἵτινες ἀπεχώρησαν καὶ
παραφυλάξαντες ἐπέβησαν κατὰ τοῦ αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ ἀνα-
χωροῦντος· πολλοὺς ἐσφαζαν τῆς ὀπισθοφυλακῆς καὶ πολλὰ ἀφῆ-
ρισαν σκεπὰ καὶ πολυτελεῖα. Αὐτὸ ἦτο τὸ ἀποτέλεσμα τῆς
μάχης ἐκείνης, ἥτις ὑπῆρξεν ἡ πρωτίστη τῶν μαχῶν.

Τὸ Βαρέ εἶναι ἡ μόνη ἐκ τοῦ συστάθεν μάχη κατὰ τῶν
Τούρκων. Τὸ Ἀρκάδι, εἶναι περὶ τὸν νὰ σῶς εἶπω τι περὶ αὐτοῦ·
τὸ Ἀρκάδι ἀπέθεσε τὴν ἐπανάστασιν τῆς Κρήτης.

Θέλω ἀπαντᾶσαι συγχρόνως καὶ εἰς τοὺς λόγους τοῦ ἀξιο-
τίμου κ. Κουμουνοῦρου καὶ εἰς τοὺς λόγους τοῦ ἀξιοτίμου κ.
πρωθυπουργοῦ, τοῦ μὲν εἰπόντος ὅτι παρελάσαμεν ψυχρὰ ἀκού-
σαν τὴν ἐπανάστασιν, τοῦ δὲ ισχυριθέντος ὅτι τὸ 1866 ἡ
ἐπανάστασις τῆς Κρήτης δὲν εἶχε τὴν εὐμένειαν τῆς κοινῆς
γνώμης τῆς Εὐρώπης, ἀναγινώσκων τὸ κύριον ἄρθρον τῆς βασι-
λέως τῶν ἐφημερίδων τοῦ Ἀγγλικοῦ «Χρόνου», ὑπὸ ἡμερομηνίαν
31 Δεκεμβρίου 1866.

«Οἱ ἀδελφοί καὶ ἂν ὑπῆρξεν ἡ ἐπὶ τῇ, ἡ τοῦς προμάχους
τοῦ Ἀρκαδίου εἰς τὴν ἐλευθερίαν ἀπόφασιν των ὠλήσασα, ἐν οἱ-
μῇ δὲ καὶ τὰ παιδία ἔδωκαν τὴν ἐλευθε-
ρίαν συγκαταθεσὶν των εἰς τὸ νὰ προσερχθῶσι θυσία, εἶναι
λίαν πιθανόν, ὅτι ἡ Κρήτις θέλει δρέψῃ τοὺς καρπούς τοῦ τρο-
ματωτάτου τούτου γεγονότος. Αὐτοχαιρία ὁλοκλήρου λαοῦ, ὡς
ἐκείνην τοῦ Ἀρκαδίου ἡ τοῦ Παλαίστρου εἰς τὴν Λίσσαν ἡ καὶ
πᾶσα ἄλλη τῶν ἀρχαίων ἡ μεταγενεστέρων χρόνων, δὲν ὑπο-
βάλλονται εἰς τὴν ἐκείνων λογικὴν κρίσιν· ἀλλὰ ἐπιδέχονται
ὀλίγην τῶν, ἡ μάλιστα αὐτῶν ἀποδείξει, ὅτι ἀνασπᾷ-
σιν»

ἓνα πόθεν ἔχει καὶ ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ, νὰ συνέλθῃ ὅλη ἐπὶ τὸ αὐτὸ καὶ ἀποτελέσῃ ἓν κράτος. Ἀλλὰ τὰ μέγα διὰ τῶν ὁποίων τὸ Πεδεμόντιον ἠδυνάθη νὰ εὐτυχῇ, νὰ ἔβῃ πραγματοποιούμενον τὸν πόθεν αὐτοῦ, ἦτον τὰ αὐτὰ τὰ ὅποια ὑπάρχουσιν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου; ἀλλὰ αἱ περιστάσεις, αἱ ὁποῖαι ὑπάρχον καὶ συνεδρῶντο μετὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Πεδεμόντιου, εἶναι αἱ οὗται μὲ τὰς περιστάσεις εἰς τὰς ὁποίας εὐρέθη τὸ ἑλληνικὸν βασιλεῖον; ἰδοὺ κατὰ τί διαφωνοῦμεν μὲ τὸν ἐντιμόν κ. Κομμουνδοῦρον. Ἐάν ἐστάσωμεν τα μέσα τοῦ παλαιοῦ βασιλείου τοῦ Πεδεμόντιου θέλομεν εἶναι, ὅτι ὁ βασιλεὺς Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ οὐδὲ μετὰ τὴν μεγάλαν καταστροφὴν τοῦ 1818 εὐρέθη εἰς τὴν ἀπορίαν τῶν μέσων, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ ἑλληνικὸν βασιλεῖον πρὸ μικροῦ εὐρέθη. Ἐάν μοι ἦτο δυνατόν νὰ σὰς φέρω καὶ ἀναγνώσω ἑξῆς κατὰ τὸ 1858 ὑποβληθείσαν ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Σαρδηνίας περὶ τῆς καταστάσεως καὶ τῶν μέσων τοῦ στρατοῦ του, καὶ μοι ἦτο δυνατόν κατόπιν νὰ παραβάλω αὐτὴν μὲ τοὺς πίνακας, τοὺς ὁποίους ὁ πρόεδρος τοῦ ὑπουργείου πρὸ ἡμερῶν ὑπέβαλεν εἰς τὴν Βουλὴν, οὐχὶ ἐπὶ τῇ ἐπερωτήσει ὅπως ἐγράφη εἰς τινὰ ἡμερησίαν, ἀλλὰ ἐκτελὼν πιστῶς τὴν ὑπόσχεσιν, τὴν ὁποίαν διὰ τοῦ προγράμματος ἔδωκεν, εἶμαι ἐξῆς ὅτι κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν ἤθελεν ἀποκοπῇ δάκρυ ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς ἐκάστου ἡμῶν, διότι δὲν ἤθελεν εἶναι τις ἐνταῦθα οὐδὲ τὸ πολλοσχημόριον τοῦ ὕψους, τὸ ὁποῖον εὐρέθη εἰς τὸ Πεδεμόντιον, οὔτε τὰ ἐργαστήρια, οὔτε τὰ χυτήρια οὐδὲ τὰ ἄλλα εἶδη τοῦ πολέμου, τῶν ὁποίων ὑπάρχει ἡ ἐπικράτεια ἐκεῖνη. Καὶ ἐνθὺ δὲν εἶχεν ἡ ἑλλὰς τὰ μέσα, τὰ ὅποια διέθετε τὸ Πεδεμόντιον κατὰ τὸ 1858, δὲν εὐρίσκατο οὐδὲ εἰς τὰς εὐτυχεῖς περιστάσεις εἰς τὰς ὁποίας τὸ εὐτυχὲς ἐκεῖνο κράτος εὐρέθη.

Ὁ εὐφροδὲς φίλος μου βουλευτὴς ἐκ Μεσολογγίου σὰς ἀρχήθῃ, καὶ ἐρρίψεν ἓν ἐλάμμα ἐπὶ τῶν πολιτικῶν περιστάσεων τοῦ Πεδεμόντιου καὶ τῶν σχέσεων, εἰς ἃς διατέλουν πρὸς αὐτὸ αἱ διάφοροι εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις, καθὼς καὶ ἐπὶ τῆς συμπτώσεως τῶν συμφερόντων τῶν Εὐρωπαϊκῶν τούτων δυνάμεων πρὸς τὰ τοῦ βασιλείου τοῦ Πεδεμόντιου. Ἀλλὰ τὸ ἑλληνικὸν βασιλεῖον δὲν εἶχεν οὐδὲ τὴν ἀποστροφὴν δυνάμειος τινος μεγάλης πρὸς τὸν βουρβωνικὸν οἶκον τῆς Νεαπόλεως, οὐδὲ τὴν ζελοτυπίαν τῶν Γερμανικῶν δυνάμεων δὲν εἶχε κανένα, ὅστις νὰ ὁρμάται ἐξ ἰδιαιτέρου τινὸς λόγου καθιστάμενος αὐτὸν συμπαθὲς πρὸς τὰ συμφέροντα τῆς ἑλλάδος· ἐκ τοῦ ἐναντίου δὲν εὐρίσκειν εἰμὴ ὑπονοίας πανταχοῦ καὶ πανταχοῦ παρεξηγήσεις.

ΜΙΛΗΣΙΣ. Ὁ κ. Κομμουνδοῦρος ἀνέρισε τὸ Πεδεμόντιον διὰ νὰ παραστήσῃ ὅτι ἐπέζητασε συμμάχιας καὶ ὅτι ἀνεν συμμάχων τὸ Πεδεμόντιον δὲν ἔδυνάτο νὰ κάμῃ τίποτε.

Θ. Π. ΔΗΜΗΤΡΙΑΝΝΗΣ. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἶχεν ἀνατελεῖ πρὸς τὸν πρῶτον βασιλεῖα τῆς Σαρδηνίας καὶ τὴν ὁδῆγει εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν πόθων τῆς χώρας ἐκείνης· ἡγεμόν τοῦ ὁποίου ἡ αἴγλη ἦτον φωτεινὴ καὶ τὸν ὅποιον ἡ Εὐρώπη ἐχαιρέτησεν ὡς σώζοντα αὐτὴν ἀπὸ τῶν κινδύνων, οἵτινες ἐπιτίλουν τὰς πολιτείας καὶ τὰς κοινωνίας αὐτὰς τῆς Εὐρώπης. Ἐνθυμίσαθε ὅτι οἱ πόθαι τοῦ Πεδεμόντιου ἐξεπληρώθησαν· εἰς τὸ Σολφερίνον. Ἀλλὰ ποῖαι αἱ σχέσεις τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου πρὸς τὰς Εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις καὶ ποῖαι αἱ σχέσεις ἐκάστης τῶν Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων πρὸς τὸ ἑλλιν. βασιλεῖον; τώρα θέλει πεισθῇ ὁ κ. βουλευτὴς Ἑρμιονίδος ὅτι ἦτον ἀναγκασία ἡ παρέμβασις, τὴν ὁποίαν ἔκαμον, διότι ἤθελεν νὰ φθάσῃ εἰς τὸ μέρος τοῦτο.

Εἰς τὸ μέρος τοῦτο τοῦ λόγου παρακαλῶ καὶ τὸν ἐντιμόν φίλον μου ἐκ Μεσολογγίου καὶ τὸν ἐντιμόν φίλον μου βουλευτὴν ἐκ Μεσσηνίας καὶ παρακαλῶ πάντας ὑμᾶς, κύριοι, νὰ μὴν ομιᾶτε

ὅτι ὁρμῶμαι ἐξ ἰδιαιτέρου τινὸς σκοποῦ, ἐξ ἄλλης τινος ἐπιθυμίας· ἐπιθυμῶ καὶ σκοπῶ μόνον νὰ συντελέσω εἰς τὸ νὰ πεισθῶμεν ὅλοι ὅτι δὲν πρέπει νὰ παρεξηγηθῶμεν ἀπλᾶ συμβεβηκότα, τὰ ὅποια βλέπομεν εἰς τὸν Εὐρωπαϊκὸν κόσμον, οὔτε νὰ δίδωμεν εἰς αὐτὰ πάντοτε ἀφορμὴν καὶ αἰτίαν τῆς ἐνεργείας καὶ σκοπὸν ἢ πρόθεσιν τὸ συμφέρον τῆς ἑλλάδος. Τὰ συμβεβηκότα ταῦτα εἰς πολλὰς οὐκ ἐνεργήσαντες αὐτομάτως συμβαίνοντα, ἀλλὰ σ' ἐνέργειαν συνδυασμῶν συμφερόντων καὶ ἐνεργειῶν κειμένων ἐκτός τῆς ἑλλάδος καὶ μὴ ἐπηρεαζομένων τὸ πᾶν ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς ἐνεργείας.

Δὲν ὑποστηρίζω ὅτι ἡ πολιτικὴ μίξις μεγάλης ἐπικρατείας κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 1867, ἦτον δυσμενής, ὅπως νομίζω, ὅτι ὁ φίλος μου κ. Κομμουνδοῦρος εἶπεν, καὶ ὅτι ἐνθὺ ἦτον δυσμενής ἐκνεμείσθη, οὐδὲ δύνάμει νὰ ὑποστηρίξω ὅτι κατὰ τὸ 1866 ὁ Εὐρωπαϊκὸς κόσμος, ὅλος δὲν ἐπόθει ἄλλο τι εἰμὴ τὴν ἑνωσιν τῆς Κρήτης μετὰ τῆς ἑλλάδος. Αἱ κυβερνήσεις τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸ 1866 περισπῶντο ἀπὸ ἓν μέγα συμβεβηκότα, τὸ ὁποῖον τότε ἐτελείτο, τὸ συμβεβηκότα τῆς Γερμανίας· τὸ συμβεβηκότα ἐκεῖνο συνετάραξε τὰς κυβερνήσεις ὅλας καὶ ἐκίνησε τοὺς λαοὺς, ομιῶντα, ὅτι τοῦτο θὰ γίνῃ ἀρχὴ μεγάλων συμβεβηκότων. Αἱ κυβερνήσεις ὅλας ἐπιθυμοῦν νὰ ἀρθῇ πᾶσα ἀφορμὴ, ἥτις ἔδυνάτο νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἐκκυσιν τῆς ἐμπροστικῆς αὐτῆς ὁδοῦ· ἐν τούτοις κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐκρήνυται ἡ Κρητικὴ ἐπανάστασις. Ἐπεθύμουν λοιπὸν καὶ ἀλλοῦ καὶ ἐν Γαλλίᾳ νὰ μὴ διακρίσῃ ἡ Κρητικὴ ἐπανάστασις οὐδὲ μὴνας τινάς, διὰ νὰ παύσωσιν αἱ ἀφορμαὶ, αἵτινες ἐκ ταύτης ἔδυνάτο νὰ δοθῶσι καὶ αἵτινες πιθανόν νὰ προκαλέσωσιν ἢ νὰ παρασκευάσωσιν ἓνα πόλεμον. Δύνάμει νὰ σὰς φέρω πρὸς πίστωσιν τῶν λόγων μου μίαν συνέντευξιν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Γάλλων μὲ τὸν τότε πρεσβευτὴν ἐν Παρισίοις τῆς ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καὶ ἐπιτρέψατέ μοι νὰ τὰς ἀναγνώσω τὸ μέρος ἐκεῖνο, διότι νομίζω, ὅτι δὲν κάμνω ἀποκάλυψιν τινὰ, ἡ ὁποία δὲν μοι εἶναι ἐπιτετραμμένη.

(Ἐνταῦθα ὁ ἀγορεύων ἀνέγνω ἀποσπάσματα ἐξ ἐκδόσεως τοῦ ἐν Παρισίοις πρεσβευτοῦ τῆς ἑλλάδος φερούσης χρονολογίαν τῆς 6 Φεβρουαρίου 1867 φέροντα οὕτω·

«Κληθεὶς, λέγει ὁ ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας, ὑπὸ τοῦ βασιλέως εἰς Ἀθήνας ὡρεῖται νὰ εἶπω τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὸ καθέκον τοῦτο μοι ἐπέβαλεν αὐτὴ ἡ πρὸς τὴν ἑλλὰς συμπαθὴς πολιτικὴ τῆς Γαλλίας. Βλέπων ὅτι ἡ ἑλλὰς ἐπέθυμε νὰ ὠρελῇθῃ ἐκ τῆς πρὸς τὴν Γερμανίαν ἀπασχολήσεως τῆς Εὐρώπης καὶ εἰργάζετο παρασκευάζουσα πράγματα εἰς τὴν Εὐρώπην, ὡρεῖται νὰ φωτίσω τὴν ἑλλάδα ὅτι ἡ τοιαύτη πορεία, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἔδυνάτο νὰ ἀπομακρύνῃ ἀπ' αὐτῆς τὰς συμπτώσεις τῆς Γαλλίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐνδύχαστο νὰ παρασκευάσῃ δυσχερείας διὰ τὴν ἑλλάδα. »)

Ἡ ἐννοια τῶν λόγων τούτων καὶ ἄλλων κατωτέρω ἐν τῇ αὐτῇ ἐγγράφῳ ἐκτιθεμένων εἶναι, ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ παρεμβῇ-ωσιν εἰς Κρήτας αὐτὰς τὰς ἀποτυχίας, οὐδ' ἔπρεπε νὰ ὑπολάβωσιν ὅτι ἔδυνάτο νὰ ὠρελῇθωσιν ἐκ τῆς εἰς τὴν Γερμανίαν ἀπασχολήσεως τῆς Εὐρώπης. Ὁ ἀγὼν τῆς Γερμανίας ἀπασχολεῖ αὐτὴν, ἡ δ' Εὐρώπη δὲν θέλει ποτὲ λησμονῇσιν ἐφ' ὅσον τὰ συμ-φέροντα αὐτῆς τὸ ἐπιτρέπουσι, καὶ ἐφ' ὅσον τοῦτο δύναται νὰ συνδυασθῇ μὲ τὰς περὶ ἰσορροπίας ιδέας, δὲν θέλει λησμονῇσιν ποτὲ νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὰς τὴν ἀξίωσιν τῆς νήσου ἐκείνης. Ὁ κύριος Μουτὲ λοιπὸν λέγει, ὅτι δὲν ἦτον ἡ Γαλλία δυσμενής κατὰ τὸ 1866, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ἐπισήμων τούτων μαρτυριῶν, οὐδ' εἶχεν ἡ οὐμία, τὴν ὁποίαν ἔκαμε μετὰ τοῦ κ. Βούλγαρη, τὴν ἐννοίαν, ἢν ἀπέδωκεν εἰς αὐτήν. Μὴ νομίζετε, ἔλεγεν, ὅτι δύνα-σθε νὰ μᾶς ἐπιβάλετε τὰς σκέψεις σας, ἔχομεν ἄλλας σκέψεις, ἔχομεν ἄλλα συμφέροντα, τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης καὶ ἐπειδὴ

τι ἡ Εὐρώπη δὲν ἐπίστευεν, ὅτι ἐμελλε νὰ ἐκδιώξωμεν οὕτως ἀσπλάγγως τοὺς βουλευτὰς τῆς Κρήτης; ἤξεύρετε διὰ τί δὲν τῆς πῆγεν εἰς τὸν νοῦν ποτὲ, ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἐμελλε νὰ ἀποδιώξῃ μακρὰν τῶν ὁρίων τῆς βουλευτῆς ὁμορῦλους Ἕλληνας; Βεβαίως οὐκ. Ἐπίστευεν, ὅτι ἤθελεν εἶναι ἄλλον τινὰ τρόπον νὰ μὴ δευθῇ τοὺς βουλευτὰς χωρὶς νὰ ἐκθῇ ὅτι δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ πείλῃ ἡ Κρήτη βουλευτὰς. Ἀκούσατε τί λέγει ἐγγράφον, εἰρηκόμενον ἐν τῇ διπλωματικῇ βιβλίῳ τῆς Αὐστρίας πρὸς τὸν Κ. Βάουστ ἀπευθυνόμενον τὴν 9 Ἰουνίου 1868 ἀπὸ τὸν Αὐστριακὸν πρέσβυν ἐν Παρισίοις Κ. Ἀπου, καὶ τὸ ὅποιον ἐξηγεῖ τὴν νόμωμν τοῦ Κ. Στάνλεϋ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου.

«Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἠδύνατο νὰ διαμεριζήτῃ πρὸς τοὺς αὐτοκαλούμενους Κρήτας ἀντιπροσώπους τὴν νομιμότητα καὶ τὴν ἐντολὴν τῶν εἰς ἐξελέχτο αὐτοὺς καὶ δυνάμει τίνος πύκλογικου νόμου ἐξελέχθησαν. Τίνα ἐπαναστατικὰ εἰσέτι διαμερίσματα καὶ τινες τούτων οἱ ἀρχηγοὶ δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς νόμιμοι ἀντιπρόσωποι τῶν κατοίκων ὅλης τῆς νήσου κλπ. κλπ.»

Βλέπετε, Κύριοι, ὅτι ἡ Ἀγγλία δὲν ἐπίστευεν, ὅτι δὲν ἔβλεπεν ἐπιμένει νὰ δεχθῶμεν τοὺς βουλευτὰς Κρήτας εἰς τοὺς κόλπους ἡμῶν; ὑπεδείκνυε δὲ τίνι τρόπον δυνάμεθα χωρὶς ν' ἀπειπίσωμεν τὴν Κρήτην ν' ἀπορύγωμεν αὐτὸ τὸ σκάνδαλον; νὰ διαφιλονεικήσωμεν τὴν νομιμότητά των, δηλ. νὰ ἐξελέχθησαν κατὰ τὸν περὶ ἐκλογῆς βουλευτῶν νόμον, ἂν ἡ χώρα ἦν ἀνιπροσώπευσον εἶναι πολλὴ καὶ μεγάλη, καὶ ἐὰν τὰ ἐπαναστατικὰ διαμερίσματα εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ στείλουν βουλευτὰς; τὴν ἀρχὴν τῆς ἀποστολῆς δὲ ἐφιλονέικουν, ἀλλὰ τὴν νομιμότητα ὑπο τὴν ἐποψὴν τοῦ ἐκλογικοῦ νόμου καὶ τῆς ἐκτάσεως τῆς χώρας. Ἀφοῦ λοιπὸν ἐπρόκειτο νὰ διακοπῶσιν αἱ σχέσεις καλλίον νὰ ἐκόπτοντο διὰ τοῦ ζητήματος τούτου τὸ ἐπαναλέγω, ἢ διὰ τῆς μαρῆς ἐκστρατείας τοῦ Πετροπουλάκη, ἧτις ἀπεκάλυψε τὸν θάνατον τῆς Κρήτης. Ἐξῆι ἀκόμη ἡ Κρήτη, ὁ Χοδάρ δὲν μᾶς εἶχεν ἀποδείξει μηδαμENOUS, αὐτὴ ἦτον λοιπὸν ἡ ὥρα καθ' ἣν ἔπρεπε νὰ διακοπῶσιν αἱ σχέσεις, ὅπως συζητήσωμεν εἰς τὴν Συνδιάσκεψιν Ἑλληνοκρητικὸν ὡς εἶπον ζήτημα καὶ ὄχι Ἑλληνοτουρκικόν; Ἀλλὰ, κύριοι, ἡ καγκυλαρία τῶν Ἀθηνῶν ἠδύνατο νὰ γνωρίζῃ ὅλας τὰς διατυπώσεις καθ' ἃς ἐπικαίεται νὰ προσφέρηται πρὸς τοὺς ὁμοίους του, πρὸς τοὺς ἀνωτέρους του, πρὸς τοὺς ἡγεμόνας του, δὲν ἠδυνήθη ὅμως νὰ ἐννοήσῃ τὴν πολιτικὴν ἀξίαν μιᾶς περωτισμένης διπλωματικῆς ἐνεργείας; ἐξεδίωξαν τοὺς βουλευτὰς, ἐκλείσαν τὸ ζήτημα, ὦ! ἡ ἐπιθυμία τῆς ἐξουσίας! ἤξεύρετε τί εἶπον εἰς τὴν Κρητικὴν ἐπιτροπὴν; «ἐὰν μείνουν ἐδῶ οἱ βουλευταὶ θὰ συμφωνήσουν μὲ τὸν Κουμουνδούρον καὶ θὰ ρίξουντὸ ὑπουργεῖον». Βλέπετε ὅτι...

ΟΛΠΑΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ. Ποίος τὸ εἶπεν αὐτό;

ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ. Ἐνὰς ἄνθρωπος. Βλέπετε, κύριοι, ὅτι ἡ ἀπλὴ ἐπιθυμία τοῦ διατηρεῖν τὴν ἐξουσίαν ἢ μὴ περωτισμένη πολιτικὴ διεξαγωγὴ τοῦ ζητήματος τῆς Κρήτης ἀντὶ νὰ παρασκευασθῇ ἐνώπιον τῆς Συνδιασκεψέως Ἑλληνοκρητικὸν ζήτημα, ἔφερε ζήτημα Ἑλληνοτουρκικόν.

ΠΑΠΑΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ. Δὲν εἶχε σπουδαῖον τοῦτο.

ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ. Οὕτως ἐσκήρθησαν καὶ οἱ ἀρχηγοὶ σας. Καὶ εἰς ποῖαν ὥραν; εἰς μίαν ὥραν καθ' ἣν ἡ Κρήτη εἶχεν ἀποθάνει, ἡ Ἑλλὰς ἐσωτερικῶς ἰσπαράττετο ἀπὸ τὰ πάθη, ὁ δὲ λόρδος Στάνλεϋ εἶπε πρὸς τὸν ἀπεσταλμένον τῆς Ἑλλάδος Κύριον Βλάϊλαν, «ὅποιος συμπαθεῖς θέλετε ἀπὸ τὴν Εὐρώπην, ἐνῷ λεηλατεῖτε τὰ κατασκήματα τὰ πιστωτικά; Ποῖαν ὑπόληψιν θέλετε, ὅταν ὡς ἄγριοι τρέχετε νὰ ἀρπάσσετε τῆς χώρας τὸ λεπτὸν, ὅταν ὡς ἄγριοι τρέχετε νὰ σφετερισθῇτε τὴν περιουσίαν τῶν ὁμογενῶν, τὴν ὁποίαν παρα-

κατέβισαν ἐκεῖ διὰ σκοποῦς; οὐκ αὐτοὶ ἐθεώρησαν κοινωφελεῖς. Ποῖαν προστασίαν θέλετε, ὅταν καθιερώσατε ἕνα νόμον δι' οὗ δύνασθε νὰ λῦσατε πᾶν συμβόλαιον, ἀρκεῖ μόνον νὰ πορισθῇτε γράματα;»

Τοιαύτη ἦτο, κύριοι, ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς ἡ Ἑλλὰς, ὅτι παρέστη ἐνώπιον τῆς Συνδιασκεψέως; προπαρασκευασμένα τὰ πάντα, παραδεδειγμένον τὸ τελεσίγραφον τῆς Τουρκίας, καταδεδεικασμένη ἐκ τῶν προτέρων ἡ Ἑλλὰς, καὶ δὲν ἔμενεν ἢ νὰ ἐκπληρωθῇ εἰς ὅροι, ἦτοι νὰ ἐγγράψωσιν ὅλα αὐτὰ τὰ προαποφασισθέντα εἰς ἕν πρωτόκολλον, ὅπῃ νὰ λάβῃ τὴν πατριωτικὴν γενναϊότητα ὁ φίλος μου Ζαΐμης νὰ ὑπογράψῃ καὶ νὰ σώσῃ οὕτως ἀπὸ κινδύνου τὸν τόπον. Εἴχομαι, κύριοι, νὰ ἐπιζῇ ἡ Κυβέρνησις τοῦ Κυρίου Ζαΐμη ὅσον ἐπιζῇ ὁ Λυκαβητὸς, ἀλλ' ὥς εἶναι πεποισμένος, ὅτι ἐν τοιοῦτον πατριωτικὸν γεγονὸς δὲν θέλει δυνάμει εἰς τὸ εἶς νὰ ἐγγραφῇ εἰς τὴν ἱστορίαν του. Αὐστηρήματα καὶ πόνοους θέλει ὑποφέρει. Αὐτὴ εἶναι ἡ τύχη τῶν κυβερνούντων!

Ἐτελείωσα, κύριοι, ὅσας παρατηρήσεις εἶχον νὰ κάμω ἐπὶ τῆς ἀγορεύσεως τοῦ ἐντίμου βουλευτοῦ Κυρίου Δεληγιώργη καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁσων ἤκουσα λεχθέντων παρὰ τῶν ἄλλων Κ. βουλευτῶν. Πιστεύω, κύριοι, ὅτι εἰς τὴν ἐκθεσιν τῶν λόγων καὶ τῶν σκέψεων μου καθωδηγῆθην ἀπὸ τὸ σήμερον τῆς πατρίδος. Ἐδιηγῆθην ἱστορίαν ἀπλῶς, ἐξήγησα ἐγγράφα ἀπλῶς, δὲν ἐπέθετον κανένος, δὲν ἐπιθυμῶ τὴν καταδικὴν κανένος, ἀλλ' ἐπιθυμῶ νὰ καθιερωθῇ ἀπᾶς διὰ παντός εὐθὴρη. Εἰς τὰ κράτη, κύριοι, τὰ πολιτευόμενα συνταγματικῶς, ἡ μόνη ἐξίς, τὸ μόνον συνταγματικὸν στοιχεῖον εἶναι ἡ εὐθὴρη. Ἄς συνειδησωμεν εἰς ἕκαστος νὰ κηρύττωμεν τὰς ἀρχὰς μας φανερά καὶ νὰ ὑποφέρωμεν τὰς συνέπειας καὶ τὰς εὐθύνas. Ὅτε ἐφ' ὅτου ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Γαλλίας παρουσιάσθη εἰς τὸ κοινοβούλιον νὰ κηρύξῃ τὴν ἐναρξιν τοῦ Κοινοβουλίου, διηγούμενος τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μεξικοῦ εἶπεν. «Πᾶσα κυβέρνησις ὑπόκειται εἰς σφάλματα, ἡ δὲ τύχη δὲν μετρεῖ εἰς ὅλας τὰς ἐπιχειρήσεις μας». Μετὰ δὲ τῆς πρὸ ὀλίγου ἀποτυχίας εἰς τὰς ἐκλογάς, προκαμένου νὰ παραιτηθῇ ὁ Κύριος Δισδραῖλς τοῦ ὑπουργείου, εἶπεν εἰς τοὺς ἐκλογαίς του. «Ἐν συνειδήσει ὑπηρετήσα μέχρι σήμερον, ἐν συνειδήσει ἐπορεύθην δὲν λέγω, ὅτι εἶμαι ἀλάνθαστος, ὁ Θεὸς εἶναι ἀλάνθαστος». Μιμούμενοι, κύριοι, τὰ μεγάλα ταῦτα παραδείγματα, ἂς μὴ ἐπιβρίπτωμεν μακρὰν ἡμῶν τὴν εὐθὴν τῶν πράξεών μας. Ὅπως ἐπιζητούμεν τοὺς ἐπαινοὺς, οὕτως δὲν πρέπει ν' ἀπορρίψωμεν καὶ τὰς εὐθύνas.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Ὁ Κύριος ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἔχει τὸν λόγον.

ΤΙΝΕΣ. Ἀῖρον, αῖρον.

ΠΟΛΛΟΙ. Ὁχι, ὄχι, τώρα.

Θ. ΔΗΛΗΓΙΑΝΝΗΣ. (ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν). Ἡ ιδιότης, τὴν ὁποῖαν μοι συμβαίνει νὰ φέρω, μοὶ ἐπιβάλλει τὸ καθήκον νὰ μετᾶσχω τῆς σπουδαιότητος αὐτῆς συζητήσεως. Τὴν σπουδαιότητα αὐτῆς ἀποτελεῖ ὄχι μόνον ἡ ἐμδρίθεια τῶν ἀγορευμάτων μέχρι τοῦδε, ἀλλὰ καὶ τὸ τιμολογεῖν τῶν συμφερόντων, τῶν ὁποίων ἡ δυστυχὴς ἐκδοχὴς ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ παρελθόντος; προσέτι γεγονότα τῶ ὄντι λυπηρὰ, τὰ ὁποῖα τὰ ἔθνη, ὅταν καταδικάζονται ὑπὸ τῆς εἰμυμένης νὰ ὑποφέρωσι, δὲν πρέπει νὰ λησμονῶσι ποτὲ. Δυστυχῶς ὅμως ἀναβαίνει τὸ δῆμα, καθ' ἣν στιγμὴν πάντες ἀπεκκάμετ' καὶ ἐνῷ ἀφ' ἐνὸς ὁρεῖμα ὄχι μόνον νὰ ὑπερασπίσω τὴν κυβερνητικὴν πράξιν τῆς προσχωρήσεως εἰς τὴν διακέρυξιν τῆς ἐν Παρισίοις ἰνγκροταθείσης συνόδου, ἀλλὰ καὶ νὰ διαφωτίσω γεγονότα ἀκατάγνωστα εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν, τῶν ὁποίων οἱ πρὸ χρόνου ἀγορεύσαντες ἐμνήσθησαν καὶ τῶν ὁποίων ἡ μνήμη σκοπὸν εἶναι

τρίδω, ὁ αἰδιδμος Μισούλης. Σὺς εὐχαριστῶ δὲ, διότι μὲ τὰς
σατε εὐμενῶς εἰς ἐκπλήρωσιν καὶ ἡκόντος, τὸ ὅποιον ὤρεσεν νὰ
ἐκπληρώσω καὶ δι' ἐμὲ αὐτὸν καὶ διὰ τὸν ἀποθνήσκοντα φίλον μου
εἶπε δὲ καὶ διὰ τοὺς ἀπόντες.

Ἐμμορφώθη τὸ ὑπουργεῖον τοῦ κ. Βούλγαρη κατὰ τὸν Ἰούνιον,
περιλαμβάνον ὡς ὑπουργὸν τῶν ἐξωτερικῶν τὸν κ. Δεληγεώργην.
Ἄλλῃ, κύριοι, πρὶν ἀρχίσω τὴν ἐξέτασιν τῆς πολιτικῆς τοῦ
ὑπουργείου τοῦ 1866, ἐπιτρέψτε μοι νὰ ἐπιφέρω τὴν γνώμην
μου ἐπὶ μιᾷ πράξεως τοῦ Κ. Κομμουδούρου, τὴν ὅποιαν τό-
σον σφοδρῶς κατηγόρησεν ὁ κ. Δεληγεώργης. Εἰς τὴν, λέγει
ἀπὸ τὸν κ. Βούλγαρη, ὅτι ἐκαλέσθη παρ' αὐτοῦ νὰ δεχθῇ ὑπου-
ργεῖον, νὰ τὸν δώσῃ ἐγγράφως τὰς θέσεις τῆς πολιτικῆς του,
καὶ, κύριοι, μετ' ὀργῇ, μὴ ἀρμοζούσης εἰς διακεκριμένον πολιτι-
κὸν εἶπε, ὡς ἐτόλμησε πολιτικὸς ἄνθρωπος νὰ ζητήσῃ τοιοῦτον
ἐγγράφον διὰ νὰ τὸ φέρῃ μετὰ ταῦτα ὡς ἰδιώτης εἰς τὴν τοί-
πην του; Κύριοι, εἰς ὅσον σὰς ἐξήγησα ἀρχόμενος τοῦ λόγου
μου περὶ τῶν πολιτικῶν σχέσεων τῶν ἀναστρεφόμενων εἰς τὸ
πολιτικόν, ἐνοεῖτε, ὅτι ἀντίκειμαι εἰς τὰς ἰδίας ταύτας τοῦ φό-
βου. Καλῶς ἐπραξεν ὁ κ. Κομμουδούρος νὰ ζητήσῃ ἐγγράφως
τὰς θέσεις, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐπρόκειτο νὰ ἐργασθῇ. Οἰκιστοὶ
καὶ ἄν ἦσαν αἱ μετὰ ταῦτα περιπέτεια αὐτῶν, κύριοι, αἱ θέ-
σεις, αἵτινες ἐμελλόν νὰ σημειωθῶσιν ἐν τῷ πρωτοκόλλῳ ἐπειδὴ
κοινῶς θὰ διαχειρίζοντο μετὰ τῶν συναδελφῶν του, κοινὴ θὰ ἦτο
καὶ ἡ τιμὴ ἡ ἡ ζήτεια. Δὲν ἔδυνάτο λοιπὸν ἢ νὰ ποιήσῃτε
καλὴν γοῆσιν αὐτῶν.

Ἐμβαίνομαι, κύριοι, τώρα κυρίως εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς πολι-
τικῆς τοῦ 1866, ἐάν πολιτικὴ ὑπάρχῃ. Σὺς παρακαλῶ δὲ νὰ ἔ-
χητε ὑπομονὴν νὰ μὲ ἀκούσῃτε, διότι ὡς γνωρίζετε περιοριζο-
μαι εἰς τὰς ἀγορεύσεις μου εἰς τὰς ἀναγκαίαις συζητήσεις καὶ
δὲν συνειβίβω νὰ ἐκτείνω τὴν οὐλίαν μου. Εἰς τὸν τοῦ
γείον τοῦ 1866 κατὰ μῆνα Ἰούνιον, ἐάν δὲν ἀπατώμαι, ἐν πρό-
γραμμα. Καὶ ἐπειδὴ τοῦτο συνέκειτο ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸν τῆς με-
ταπολιτεύσεως καὶ ἐνός ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων ὀργάνων τῆς
ἐποχῆς ἐκείνης τὸν κ. Δεληγεώργην, ἀναγκαίως ἐπρεπε νὰ ἐγ-
γραφῇ ἐν τῷ προγράμματι, ὅτι ἤλθε νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν σκο-
πὸν τῆς μεταπολιτεύσεως ἥτοι νὰ ἀεγίσῃ τὴν εὐνομίαν καὶ
τὴν τάξιν καὶ δι' αὐτῶν νὰ προπαρασκευάσῃ τὸ μέλλον. Κύριοι
ὁποιοῦνδήποτε πρόγραμμα καὶ ἂν λαβήτε εἰς χεῖρας οἰκιστοὶ
κυβερνήσεως, οἰκιστοὶ κράτους, στοιχισατικῶς ἐάν εὐρύτερ
λας φράσεις. Τάξιν καὶ εὐνομίαν ἐπαγγέλλονται ἅπαντα τὰ ὑ-
πουργικὰ προγράμματα. Ἐρχεται, κύριοι ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ.
«Ελευθεροὶ λέγει πάντες προκαταλήψεις, ἐν τῷ ἀδελφῷ μέλ-
λοντι θελομεν ἐνεργῆσαι κατὰ τὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος. Εἴ-
ναι, κύριοι, πολιτικὴ αὕτη; Ὅπως ἐνοήσωμεν καὶ ὡς τί ἐστὶ
πολιτικὴ αἱ ἐξετάσωμεν τὸν ὅρισμόν αὐτῆς. Λέγοντες πολιτικὴν
ἐννοοῦμεν θεσμίως οὐχὶ τὴν κατ' ἐπιστήμην σημασίαν τῆς λέ-
ξεως, ὅποιαν τὴν ὀρίζει ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὰ πολιτικά του,
ἀλλὰ τοιαύτην ὅποιαν τὴν παραδίδονται οἱ περὶ τὸ κυβερνητικόν
ἀσχολούμενοι ἢ μᾶλλον οἱ περὶ κυβερνητικά. Πολιτικὴ λοιπὸν
κατὰ τοὺτους ἔχει νὰ εἴπῃ σύστημα ἰδεῶν καὶ ἀρχῶν
ἐπὶ τῇ θέσει τοῦ ὁποίου εἰς πολιτικὸς ἀνὴρ διακυβεύει τὰ ἐσω-
τερικὰ πράγματα τῆς πατρίδος του, ἢ διαχειρίζεται τὰ ἐξωτε-
ρικὰ. Αἱ ἀρχαὶ δ' αὗται εἶναι ἡ πόρισμα τῆς δημοσίας γνώμης
ἢ πεποιθήσεως ἀτομικῆς. Τί δ' ἐπιζητῶμεν μορφόντες πολιτικὰς
ιδέας; ἐπιζητῶμεν τὴν ἐπικράτησιν αὐτῶν, διότι κατὰ τὰς πε-
ποιθήσεις μας, ἡ πατρίς ἐάν μὲν περὶ ἐσωτερικῶν πραγμάτων
πρόκειται, θέλει εὐδαιμονήσῃ, ἐάν δὲ περὶ ἐξωτερικῶν θέλει
ἀποκτήσῃ μείζονα ὑπόληψιν, μείζονα δόξαν παρὰ τοῖς ἔθνεσι.
Διὰ τοῦτο, κύριοι, ἕκαστος ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ σφαίρᾳ εἶτε μεγάλῃ
εἶναι αὕτη, εἶτε μικρά, ἀγωνίζεται παντὶ σθένει, ἀγωνίζεται
μετὰ κόπου καὶ μετὰ θυσιών, πολλάκις δὲ καὶ μετὰ ζημίας τῆς

περιουσίας αὐτοῦ, ὅπως φθάσῃ κατὰ τὸ ἐνὸν νὰ κατορθώσῃ νὰ ἐπι-
κρατήσῃ ἡ ἰδέα του. Τοῦτου τινεῖς, κύριοι, προσώμεν εἰς τὸ
χαρακτηρισμὸν τῆς πολιτικῆς τοῦ ὑπουργείου. «Ελευθεροὶ πά-
ντες προκαταλήψεις, λέγει τὸ πρόγραμμα, θελομεν ἐν τῷ ἀδελφῷ
μέλλοντι, ah mon Dieu! ἐπιζητῶμεν τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος.
Ἡ ἀδελφὸς πολιτικὴ αὕτη δύναται νὰ ὀνομασθῇ πολιτικὴ *«Em-
bras»* πολιτικὴ *d' embuscade»* ὑποκίβη, κύριοι, τοὺς κυνηγοῦς
ἐκείνους, οἵτινες μὴ δυνάμενοι νὰ κτυπήσωσι ἐπιτυχῶς τὰ δια-
τρέχοντα πετώντα πτηνὰ τοῦ οὐρανοῦ, παρακάθηνται εἰς ἔκραν
τινα, ὅπου ὑπάρχει ὕδωρ καὶ περιμένει νὰ τὸν ἐσπλήσῃ
ἡ τύχη, ὅπως περὶ πτερόν, τι, καὶ τὸ σκοτόωσι. Αὕτη εἶναι ἡ
πολιτικὴ ἡ ἐν τῷ ἀδελφῷ μέλλοντι ἐπιζητούμενη.

Σὺς εἶπον, κύριοι, ὅτι ἡ πολιτικὴ εἰς τόπον ἐλευθεροῦ πρέ-
πει νὰ ᾖ πολιτικὴ φανερά. Ὅταν ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἔλεγεν
ὅτι ἐπικράτεια εἶναι ἐγὼς τότε, ὡς εἶπε μέγας τις πολιτι-
κός, εἰς ὑπουργὸς ἐδῶ αὐτοῦ νὰ μεταβῇ εἰς τὸ παλάτι, νὰ συζη-
τήσῃ μετὰ τοῦ βασιλέως ἐκείνου καὶ ἡ πολιτικὴ ἦτο τιτε-
λετημένη. Ἀλλ' ὁ λαὸς, κύριοι, δὲν κατοικεῖ εἰς παλάτια· τὸν
λαὸν πρέπει νὰ τὸν ζητήσῃτε πανταχοῦ καὶ ἂν ἀληθῶς ἡ Βουλὴ
ἀντιπροσωπεύῃ τὸν λαόν, πρέπει ἐδῶ νὰ μορφώται ἡ πολι-
τικὴ. Καὶ ἐπειδὴ, κύριοι, αὐθεντικὰ γνωμῶν εἰς τὸν τόπον μας
δὲν ἔμμορφώθη εἰς τί, ἐπιτρέψτε μοι, νὰ σὰς ἀναγνώσω γνώμην
μεγάλου ἀνδρός πολιτικοῦ περὶ τῆς πολιτικῆς ἐνός ἔθνους.
Λαλεῖ πρὸς τὸ νομοθετικὸν σῶμα τῆς Γαλλίας. Θέλει μοι
ἐπιτρέψῃ νὰ σὰς τὸ ἀναγνώσω Γαλλιστί καὶ νὰ σὰς τὸ μετα-
φράσω.

ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ. Τίνος λόγος εἶναι;

ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ. Τοῦ κυρίου Θιέρσου, ὁπῶς τὸν Φεβρουά-
ριον 1868 ἐν τῷ Γαλλικῷ κοινοβουλίῳ.

ΠΑΠΑΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ. Ἀλλὰ δὲν τὸν ἤκουσεν ἡ πα-
τρίς του.

ΜΙΑΗΣΙΣ. Τὸν ἀκούει ὁ Ναπολέων τὸρξ.

ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ. Ἀναγινώσκει τὴν μετάφρασιν, αἱ ἀποστο-
λὴ μας (τοῦ νομοθετικοῦ σώματος) εἶναι νὰ μορφώσωμεν τὴν
ἐθνικὴν θέλῃσιν. Εἶναι ἔργον δημοσίον, γινόμενον δημοσίως...
Γνωρίζω καλῶς ὅτι ὑπάρχουσιν ἄνδρες, οἵτινες λογιζοῦνται σπου-
δαῖοι καὶ ἐκθαῖς λέγοντες. Τί εἶδος πολιτικῆς εἶναι ἐκείνη, ἥτις
γίνεται δημοσίως. Οὗτοι παραγνωρίζουσιν ὅχι μόνον τὸν και-
ρὸν τῶν, ἀλλ' ὅλους τοὺς καιροὺς.

«Ἡ καλύτερα πολιτικὴ ἐγένετο πάντοτε δημοσίως. Ὅτι
ἀμυνεὶ τὸ μεγαλεῖον μιᾶς πολιτικῆς εἶναι ἡ ἀλήθεια, καὶ ἡ ὁρ-
θότης».

«Notre rôle est donc de formuler la volonté nationale.
C'est une œuvre publique faite publiquement... Je sais
bien que des esprits qui se croient sérieux et profonds di-
sent: Mais quelle est cette politique qui se fait en public?
Ces esprits ne connaissent non seulement leur temps, mais
tous les temps».

«La meilleure politique s'est toujours faite publiquement.
C'est ce que fait la grandeur d'une politique, c'est sa ve-
rité et sa justesse».

Καλὴτέρα λοιπὸν πολιτικὴ κατὰ τὸν Κ. Θιέρς εἶναι ἡ πο-
λιτικὴ, ἥτις γίνεται δημοσίως· παρακατιῶν δ' ἐπιλέγει· «ἀφότου
τὸ ἀγγλικὸν ἔθνος κλονήθη, μετὰ μακρὰς περιπετειάς, νὰ καθ-
ιστῶσιν, ὥστε ἡ Κυβέρνησις νὰ ᾖ τῶν τῆς πλειονο-
ψείας τοῦ κοινοβουλίου, ἔκτοτε δὲν ὑπάρχει παράδειγμα ὅτι
ἐλκυσθῇ ἡ πολιτικὴ τοῦ ἔθνους τούτου· συζητούμενης δὲ τῆς
πολιτικῆς, ἐξακολουθεῖ λέγων, φανερά, τί θεοιάζεται τὸ μυσι-
κόν· καὶ τὸ μυτικόν τῆς τάσεως ἐκείνου ἔθνους δὲ εἶναι γνωστόν.
Ἄν καὶ, λέγει, ἡ Ρωσσία, δὲν ἐπικρατῇ τὴν πολιτικὴν τῆς φανεράς,

Τίς, κύριοι, τῶν μεγάλων δημοσιολόγων τῆς Εὐρώπης, τίς δὲν ἐθεώρησε τιμὴν τοῦ νὰ λάβῃ τὸν κάλαμον καὶ γράψῃ ὑπὲρ τῆς Κρήτης καὶ τῆς Ἑλλάδος, ὑπὲρ τοῦ εὐτυχοῦς πέρατος αὐτῆς τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τοῦ σιφνωμένου τοῦ ἀγῶνος τῶν Κρητῶν διὰ τῆς ἐνώσεως μετὰ τῆς Ἑλλάδος; Ποία ὑποδοιοὶ κύριοι, τῶν ἄλλων λαῶν ἐπροκάλεσεν εἰς τοσοῦτον βαθμὸν τὴν ὁμόθυμον ἀγάπην καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸν ἀπάντων; οὔτε τῆς Ἰταλίας, οὔτε τῶν Σλαβικῶν φυλῶν, οὔτε τῆς Πολωνίας· διότι καμμία ἐκ τῶν ἐθνικοτήτων τούτων δὲν ἔχει γενναῖα παγκοσμίους συμπαθείας. Ὅσοι δὲ ὑπῆρχατε κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ 1821, ἐθεώρει ἡλεῖ ἐνθουσιάζε, ἀνὰ ἀναπολόγητον ἀκριβῶς τὸ ἐνθουσιασμὸν ἐκεῖνον, καὶ θέλατε ὁμολογῆσαι ὅτι ὁ ὑπὲρ τῆς Κρήτης δὲν ὑπῆρξε κατώτερος. Εἰμαι δὲ ὑπερβέβαιος, κύριοι, περὶ μιᾶς ἀληθείας καὶ εὐχομαι νὰ παρουσιασθῇ ἐποχὴ, καὶ ὁ τὴν ὑπὸ τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ εὐτυχιστέροις οἰωνοῖς νὰ δοκιμάσῃ τὴν ἀληθειαν αὐτὴν· ἐν δὲν ἔβλεπεν ὑπάρχειν τι, τὸ ὅποιον νὰ ταράξῃ τὴν ἁρμονίαν, ἥτις τὸ 1866 ὑπῆρχε μετὰ τῶν συμφερόντων τῆς Εὐρώπης καὶ τῶν ἀγῶνων τῆς Κρήτης ὑπὲρ Ἑλλάδος, ἡ Κρήτις ἔβλεπεν ἔλθῃ ἀφύκτως πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ πολλοῦ καιροῦ ἤθελεν ἀνέξῃ εἰς αὐτήν. ἔχω ὅλο τὸ δίκαιον νὰ βεβαιώσω τὴν ἀλήθειαν ταύτην, διότι δὲν βλέπω τίποτε συντείνον ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως τῆς Κρήτης μετὰ τῆς Ἑλλάδος, τὸ ὅποιον νὰ μὴ ὑπῆρχε κατὰ τὸ 1866· ἐνθουσιασμὸς τῆς αἰνῆς γνώμης παγκόσμιος, Κοιμητὰς καὶ ἑταῖοι ὑπὲρ Κρήτης, συνεισφορὰ πανταχόθεν, διαπραγματεύσεις, ἐπιμέλειαι καὶ παραλαβὴ γυναικοπαίδων, πρότασις ἡγεμονίας, πρότασις ἐνωσεως.

Τοιαύτην παρέλαθεν ὁ κ. Κικιουνδούρος τὴν Κρήτην, ὅταν ᾔλθε τὴν 20 Δεκεμβρίου 1866, δὲν τὴν παρέλαθε ψυχρομάγα-
σαν καὶ διὰ τοῦτο ἄριστα ποιεῖν, εἰσάγων τὴν καθέρωσιν τὸν
πρὸ αὐτοῦ καὶ τὴν πολιτικὴν τῆς εἰσπερχόμενος εἰς τὰ πράγ-
ματα. Λυποῦμαι δὲ διότι τὸν ἔπαινον, οὗτος ἡ ὁ αἴτιος διὰ
τοῦτο, τὸν κατέστρεψε διὰ τῆς προχθισινῆς ὁμιλίας του· διότι
ἴσως ἐβρεθῶν εἰθιῶποι, οἱ ὅποιοι γὰρ τοῦ εἶπουν, ὅτι ταῦτα παν-
τα ὁμολόγησε τότε διὰ νὰ ἐπαναπέμψῃ τὸ ἔθνος, εὐχαριστο-
μένον διὰ τὴν καλὴν κατάρτισιν τοῦ Κρητικοῦ ἀγώνος· καὶ διὰ
τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἑλληνικῆς πολιτικῆς· ἴσως τὰ εἶπε διὰ νὰ
δικαιολογηθῇ ἐνώπιον τοῦ κόσμου ὅτι ἂν μετέλθε μὴδὲ μη-
χανοβράχης, ὅπως δυνάτῃ ν' ἀνέλθῃ εἰς τὴν ἐξουσίαν, δὲν ἐσκό-
πει ὅμως οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον νὰ παραγνωρίσῃ τὴν ὁρθότητα
καὶ νὰ ἐκλίνῃ τῆς πολιτικῆς τοῦ προκατόχου ὑπουργοῦ.
Ἀλλ' ἴδω ὅτε ὁ Κρητικὸς ἀγὼν ἀπέτυχε, συγχέων τὰ πάντα,
ὀποδᾶλλον τοὺς πάντας· εἰς τὸν αὐτὸν παρονομαστὴν καὶ δι-
επισκευαστάτου τρόπου εἰσιρὼν μόνον ἐκτὸς, κινήθη πᾶσαν ἀ-
λήθειαν καὶ αὐτὴν τὴν δημοσίαν ὁμιλίαν του, ἡ ὅποια εἶναι ὁ
καλλίτερος μάρτυς καὶ εἶναι μεγάλως γράμματιν ἐγκαταρχημέ-
νη εἰς τὰ πρακτικά.

Ὁ κύριος Κουμουνδούρος, ἰδοὺ τὰ τέχνασμα εἰς τὸ ὅποιον προσέφυγε διὰ νὰ ἡμπορήσῃ νὰ διατηρήσῃ διάφορον τὸν ἰδικόν του παρονομαστήν ἀπὸ τοῦ τῶν ἄλλων. Ἐπραξεν ὅσα κινήματα, λέγει, ἐλθὼν εἰς τὰ πράγματα καὶ δὲν ἔχω οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ὅτι θὰ προσέβαινον εἰς καλὸν τέλος τὰ ἔργα μου, ἀλλὰ τὰ κατέστρεψεν ἡ πολιτικὴ τῆς ἐπαλθούσης μετ' ἐμὲ κυβερνήσεως. Τοιοῦτοτρόπως ὁ κύριος Κουμουνδούρος κλόνοντο νὰ ἔχῃ μίαν πρόχειρον ἀπάντησιν περιποιούσαν εἰς αὐτὸν τιμὴν πρὸς πάντας ἐκείνους, ὅσοι ἦσαν ὑπὲρ τοῦ αγῶνος τῆς Κρήτης καὶ τῶν μεγάλων ἰδεῶν, λέγων πρὸς αὐτοὺς, ὅτι ἤλθον εἰς τὰ πράγματα προσκλήρουσα ὅλας τὰς μεγάλας ἰδέας, ἐπεθύμουν τὴν ἐπανάστασιν τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἔκαμον προπαρασκευάς, εἰς τὴν ἀνάστασιν τῆς Κρήτης, αἱ διάδοχοί μου πταίονσι. Εἰάν ὅμως ἤθελε παροσιασθῇ τις, ὅστις ἤθελε κἀμὲ εἰς τὸν κύριον Κουμουνδούρον τὴν παρατήρησιν, ὅτι ἀδίκως κατεστράφη καὶ ἡ

Κρήτη καὶ Ἑλλάς, διότι τὸ ζήτημα αὐτὸ δὲν ἦτον δυνατόν νὰ ἔλθῃ ποτὲ εἰς πέρας, πρὸς αὐτοὺς ἔχει πρὸχειρον ἑτέραν ἀπάντησιν, ὅτι ἐγὼ, εἰάν μὲ ἐσυμβουλευόντο, δὲν ἠθέλων γνωμοδοτῆσαι ὑπὲρ τῆς ἐπαναστάσεως τῇ Κρήτῃ καὶ τὸ ἀπέδειξα τὸ 1865. Ἀλλ' εἶναι τόσον ἀληθὲς αὐτὸ, κύριοι, ὅσον ἦσαν καὶ ἡ ἄλλη.

Ἐνθυμίσθε, ὅτι τὸ 1866 ἡ Ἑλλάς ἐκυβερνήθη ὑπὸ τῆς ἀρχῆς
κυβερνήσεως τοῦ μακαρίτου Ρούφου καὶ ὅτι περὶ τὰ τέλη
τοῦ Μαΐου καὶ ἀρχῇ Ἰουνίου ἡ κυβερνήσις ἐκεῖνη παρουσιάσθη
εἰς τὸν βασιλέα καὶ εἶπε τὰ ἑξῆς, τὰ ὅποια γινώσκω καὶ ἐγὼ
αἱ ὁ κύριος Κουμουνοῦδρος καὶ ὁ κύριος Βούλγαρης, διότι τὰ
ἑξῆς πρὸς ἡμᾶς ὁ βασιλεὺς ἐγγράφως εἶπεν ὅτι «ἔχει ὅλην
τὴν προθυμίαν νὰ ὑπεριβῇ τὴν Μεγαλειότητά του καὶ τὴν
πατρίδα, περὶ τῆς ὁμοίας ὅτι ὁ πολιτικὸς ὁρίζων ἐβαλῶθη, ὅτι
τὰ πράγματα ἐπογκύνονται, ὅτι αἱ περιστάσεις γίνονται σφοδ-
ραὶ καὶ ὅτι ἡ Ἑλὰς θέλει ἀναγκασθῆ ἴσως νὰ μεταβάλλῃ θέσιν
πολιτικὴν ἀναγκαστικῶς, εἶπε τὸ ὑπουργεῖον πρὸς τὸν βασιλέα,
ὅτι αἱ δυνάμεις μοὶ εἶναι ὑποδεσμευαὶ ἐκείνων τὰς ὁποίας
ἀπαιτοῦσι τὰ ἔθνη καὶ συμφέροντα, διὰ τοῦτο ἀναγκάζομαι νὰ
ἐποδώσω τὴν ἐξουσίαν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ βασιλέως, ὅπως κα-
λέσῃ εἰς τὰ πράγματα τοὺς πολιτικοὺς ἄνδρας τοῦ τόπου. Αὐτὸ
ἦν, κύριοι, τὸ προῖκον τοῦ λόγου τοῦ βασιλέως, ὅταν μίαν
ἡμέραν ἐκάλειν εἰς τὰ ἀνάκτορα τὰ τρία προσηλυμένα πρόσωπα.
Ἦν τὸ πρῶτον αὐτῶν τῶν ἰδεῶν ἐμορφώθη ἡ κυβερνήσις τοῦ
1866. Δὲν ἤδυνήθημεν, κύριοι, ἀπὸ κοινοῦ νὰ σχηματίσωμεν
κυβερνήτην καὶ οἱ τρεῖς. Ἀποχωρήσαντος τοῦ κυρίου Βούλγαρη,
ὁ βασιλεὺς ἀπέβλεπε εἰς τὸν κύριον Κουμουνοῦδρον καὶ ἐμὲ
νὰ σχηματίσωμεν ὑπουργεῖον ὁ κύριος Κουμουνοῦδρος μοὶ εἶπε
τότε ἀναγκαστικῶς ὅτι ὑπάρχουν δυσκολίαι νὰ συμπράξωμεν,
ἀλλ' ἰδιαίτεραι τινες περιστάσεις ἀπαιτοῦν νὰ ὑποχωρήτῃ καὶ ὁ
μὲν καὶ ὁ δὲ, ὅπως συμπράξωμεν μαζὶ, διότι ὑπάρχουν τινὰ μυσ-
τήρια ἀφορῶντα τὸ μεγαλεῖον τῆς Ἑλλάδος, τὰ ὅποια θέλω
τοὶ μεταδώσει, καὶ ἐ-εὖ ἐμοῦ μόνος δὲν θέλεις τὰ γνωρίσει.
Ἦν τοῦτοις, κύριοι, δὲν ἤδυνήθημεν νὰ συμπράξωμεν, τοῦτο
δὲ οὐδ' ὅλως μὲ ἐπηρεάσθη, διότι ἤξευρον περὶ τίνος ἐνόει, δηλ.
περὶ τῆς μεγάλης ἰδέας, περὶ τῶν κορυφαίων τῶν ἰταλικῶν
καὶ τῆς συνεννοήσεως μετ' αὐτῶν.

ΚΟΥΜΟΥΝΔΟΥΡΟΣ. Ποτέ

ΔΕΛΗΓΕΩΡΓΗΣ, Βέβαια όμως της μεγάλης ιδέας.

ΚΟΥΜΟΥΝΔΟΥΡΟΣ, Ποτὶ δὲν συνέβη τοῦτο, οὔτε συνεγεν-
εώμεν μετ' αὐτῶν, οὔτε τίποτε.

ΔΕΛΤΙΟΥΝΤΗΝ. Ἰδὼν ὅτι τὸ πρῶτον τίμων ἰδὼν ἐσχημα-
τίσθη ἡ κυβερνήτης τοῦ 1866, ὅπως προείπον, καὶ ἰδὼν ὅπως
ἰδὼν εἶχεν περὶ τοῦ κατηρτισμοῦ τῆς νέας κυβερνήσεως ἡ Κ.
Κοινωνία, ὅταν ἐμύλλοιεν νὰ συζητήσωμεν αὐτὴν οἱ δύο.

Ἐπὶ τέλους ἀντιτῆ ἡ κυβερνήσις εἰς τὸν κύριον Βούλγαρην, ὁ ὁποῖος προτεκέλειτον ἀμφοτέρω. Ὅταν ἐπῆγον, προτεκέλειτον διὰ τοῦ ἀξίω-ίμου νῦν ὑπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης, εἰς τὸν κύριον Βούλγαρην, δὲν εἶπον τὸν κύριον Κουμουνδούρον ἐκεῖ. Διὰ τὴν δὲν εἶναι ὁ κύριος Κουμουνδούρος; ἡρώτησα τὸν πρόεδρον· δὲν θέλω, μοὶ εἶπε, διότι ἐγείρει ἀξιώσεις τινὰς τὰς ὁποίας δὲν δύναμαι ἐγὼ νὰ ἐκπληρώσω· ὅποια ἡ ἀξίωσις του; ζήτησεν πρὶν δώσει τὴν συγκατάθεσιν του εἰς τὸ νὰ μεθέξῃ τῆς κυβερνήσεως, τὴν ὁποίαν θα συγκατέθεω, νὰ δώσω τὴν διαβεβαίωσιν ἐγγρά-φως καὶ τὸ ἐγγράφον νὰ τὸ θέσῃ εἰς τὸ θαλάκιόν του, ἀπόφα-σθεὶς εἶναι ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς Κυβερνήσεως.

Είχατε δίκαιον, τῷ εἶπον, νὰ θεωρήσῃτε ἀπαράδεκτον μίαν τοιαύτην πρότασιν, διότι οὐδέποτε πρωθυπουργός δύναται ν' ἀρῇ ἐγγράφον περικλείον τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν, τὰ μυστήρια τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς μιᾶς κυβερνήσεως εἰς χεῖρας ἑνὸς ἰδιώτου διότι ὁ κύριος Κουμουνδούρος εὖ νοεῖτο νὰ μείνῃ

τῆς Κυβερνήσεως τοῦ Κουμουνοῦρου ὡς προεδροῦντος πρὸ τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1867, καὶ τὸν Ὀκτώβριον εἶπε διὰ τῆς τετραπλῆς διακοινώσεως ὅτι δὲν δύναται νὰ παρεμβῇ μεταξύ τῆς Κρήτης καὶ τῆς Τουρκίας. Φαίνεται καὶ αὕτη υπογεγραμμένη ἐν τῇ διακρούσει καὶ ἡ δυνάμις αὕτη πρῶτη ἐπρότεινε τὴν συνεννόησιν τῶν Δυνάμεων καὶ τὸ καίμενον τῆς πράξεως.

Δὲν γνωρίζω τὰς συμμαχίας τοῦ Κ. Κουμουνοῦρου εἴτε θέλω νὰ τὰς ἐξετάσω ἢ παρουσίᾳ ὁμοῦ τοῦ Κ. Κουμουνοῦρου εἰς τὰ πράγματα δὲν ἠδύνατο νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν ἀπουσίαν τῆς Ρωσσίας ἀπὸ τοῦ Ἀνατολικοῦ ζήτηματος. Δύναται καὶ τι ἀκόμη νὰ προσθέσω, ὅτι οἱ λαοὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὑπόκεινται εἰς τὴν ἐπιβρῶν τῶν Δυνάμεων, καὶ ὅταν εἴπω τις πᾶσαι τὰς Δυνάμεις, μὴδ' αὐτῆς τῆς Ρωσσίας ἐξαιρουμένης, ἀντικειμέναι εἰς τὴν ἐγείρσιν τῶν λαῶν πρέπει νὰ ᾔσῃ ἀπαλειψόμενος, ὅτι δύναται νὰ ἀνακινήσῃ τὸν λαὸν ἐκεῖνον καὶ νὰ τὸν σύρῃ πρὸς ἐπανδύτασιν εἴτε Κουμουνοῦρος καλεῖται εἴτε ὁπωσδήποτε. Ἐγὼ βλέπω τὴν Σερβίαν ἔχουσαν ἐκατονταπλάσιον δυνάμειν πλέον τῆς Κρήτης ἢ Κιτίου ἐν τοῖτοις πολεμῶν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς, λαμβάνει τὰ ὅπλα ἀνὰ πέντε ἢ δέκα ἔτη· εἰς τὴν Σερβίαν ὁμοῦ μικρὸν κατὰ μικρὸν, ὥς εἰς τὸν πάγοντα τὰ ἱατρικὰ δίδονται κατὰ δόσεις, χωρὶς ἐπαναστάσεως δίδεται ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ ἀνεξαρτησία.

Ταῦτα, τὰ ὅποια σὺ εἶπον, μετέδωκαν εἰς σπουδαῖον ζήτημα, ὅπερ ἦσαν, ἂν οὐχὶ ὁ Κ. Κουμουνοῦρος, ἀλλὰ θεοτικῶς ὁ Κ. Λομβέρδος. Ἐὰν τί ἐπείσαν εἰς τὰ 1867, εἴ μὴ εἶχον ἀπείραντον πλειονοψηφίαν; Εἶναι ἀληθὲς, κύριοι, ὅτι αὐτὰ τὰ ζητήματα δὲν πρέπει τις διδῶν νὰ τὰ θίγῃ, ἂν δὲν θέλῃ νὰ τὰ ἐκτελέσῃ καὶ εἰς τοῦτο τὸ σφάλμα ὑπέπεσεν ὁ Κ. Λομβέρδος, τὸ εἶδε μόνον καὶ κατόπιν τὸ ἔφη καὶ ἀπέβη. Ἀλλὰ πρέπει νὰ τὸ συζητήσωμεν, διότι εἶναι ἡ δευτέρα ἔκτα ἢν ὑπέστησαν. Τὴν πρώτην, ὥς εἶπον, ὑπέστησαν εἰς τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς διπλωματίας. Εἶναι δευτέρα αὕτη ἔκτα.

Ὁ Βασιλεὺς δὲν ἠδύνατο ἢ νὰ τοὺς ἀπολύσῃ. Ὁ Κ. Κουμουνοῦρος μὰς εἶπεν ὅτι εἶχε συμμαχίας. Ποῦ καλὰ, ἀλλ' οἱ συμμαχίαι ἔχουν καὶ τὸ τέλος τῶν. Ὁ Βασιλεὺς δέχεται τοὺς πολιτικοὺς ἀνδρας μετὰ τὸ πολιτικὸν σύστημα τῶν καὶ ἀφίνει εἰς αὐτοὺς τὴν εὐθύνην περὶ τῆς ἐφαρμογῆς. Ἀλλ' ὡς προϊστάμενος τοῦ ἔθνους ἔχει τὸ δικαίωμα ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν, καθὼς βλέπει τὰ πράγματα, νὰ ζητῇ ἐκκλίσει, διότι, καὶ τοι στερεῖται τῆς εὐθύνης, εἶναι ὁ ἀνώτατος ἐπόπτης καὶ ἔχει τὴν ἀνωτάτην ἠθικὴν εὐθύνην εἰς τὴν πρόδον τοῦ ἔθνους καὶ εἰς πᾶσαν τυχὸν ἐλπίδα, ἥτις ἤθελεν εἰς αὐτὴν προσγίνοι. Ἠνέχθη τὴν Κυβέρνησιν τοῦ Κ. Κουμουνοῦρου περιβαλλομένην μετ' ὅλους τοὺς κοινοβουλευτικοὺς καὶ συνταγματικοὺς ὁρους, ἀλλ' ἤλθε καὶ ὁ καιρὸς μιᾶς κρίσεως. Δὲν ἔχει τὸ ὅτι τὰ Κοινοτάτα, ἡ φιλοπατρία τῶν Ἑλλήνων, τὸ φρόνημα τῶν δημογυνών διατήρουν τὴν ἐπαναστάσιν εἰς Κρήτην. Δὲν ἔχει ἡ πρόδον τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Κρήτῃ, ἀπρὸς τὴν καὶ πρόδον τῆς ἐν τῇ πολιτικῇ, ἐν τῇ διπλωματικῇ. Ὁ Βασιλεὺς παρετήρησεν ἀπισθοδρομῶν, ἐπομένως ἀποτυχίαν τῆς πολιτικῆς τοῦ 1867. Ἡ προαίτιος τῶν ἡ Δυνάμεων εἰς τὸν Βασιλέα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ προξενήσῃ τὰς ἐντυπώσεις, τὰς ὁποίας ἐπροξένουν εἰς πάντα ἐμβριθὲς πολιτικὸν ἄνδρα. Ἡ ἐγκατάλειψις αὐτῇ, ἡ ἐπισήμως δηλωθεῖσα, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διέλθῃ ἀόρατος ἀπὸ ἑνα ἑγγράμιον ἔθνους. Ὁ Βασιλεὺς, καὶ τοι βέβαια δὲν γνωρίζω τὰ διατρέξαντα μετὰ τοῦ ὑπουργείου Του καὶ αὐτοῦ, ὑποθέτω, ὅτι εἶπεν τὸ ζήτημα καθαρῶς· δείξατέ μοι τὴν διέξοδον ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου καὶ μετέπειτα. Ἡ δὲ πτώσις τοῦ ὑπουργείου ἦτο ἄμεσος καὶ φυσικὴ συνέπεις τῆς ἀποτυχίας τῆς πολιτικῆς του.

Εἶχον συμμαχίας, λέγει ὁ Κ. Κουμουνοῦρος· ἀλλ' αἱ συμμαχίαι, κύριοι, εἶναι πάντοτε ἐρείσιμοι; δύναται δὲ νὰ μὴ ἔχωσι τέ-

λος; Εἶχον συμμαχίας καὶ ἐτοίμαζα τὸ ἀνάλογόν μου, σὺς εἶπεν ὁ Κ. Κουμουνοῦρος, (διότι δὲν θέλω κάμει γρησιν λόγου μὴ ἐπὶ θέντος εἰς τὸ λεπτόν τοῦτο ζήτημα). Εἰτοίμαζε τὸ ἀνάλογόν σου· ἀλλὰ ποῦ εἶναι τὸ ἀνάλογον τοῦτο; Ἐν εἰς τὸ 1869 δὲν εἶχον πρὸς μόνον στόλον μετ' 80 πυροβόλα, πῶς ἠδυνάμεθα νὰ ἀνταγωνισθῶμεν ἀπὸ τὰς συμμαχίας, τῶν ὁποίων τὸ τέλος ἦτο τὸν Μάρτιον τοῦ 1868. Ἡ Κυβέρνησις τοῦ Κ. Κουμουνοῦρου δὲν ἠδύνατο νὰ προσφέρῃ τὸν Μάρτιον τοῦ 1868 εἰμὴ ὅσα εἶχε τὴν ἡμέραν τῆς πτώσεώς της. Τί εἶχε δὲ τὴν ἡμέραν τῆς πτώσεώς της; μὴδὲν 30 000 στρατὸν εἶπεν ὁ Κ. Κουμουνοῦρος· ποῦ εἶναι αἱ 30 000;

Ἐσυχάζεσθε ἄλλοτε τὸ στρατιωτικὸν ζήτημα εἰς τὴν παρελθούσαν Βουλὴν, ἐπὶ τοῦ στρατιωτικοῦ προϋπολογισμοῦ, καὶ ὅσοι ἴσταν συνάδελφοι ἐνθυμῶνται τὴν ἔκτασιν τῆς συζητήσεως. Ἡ Ἑλλὰς ἀνέκαθεν ἀπὸ τὸν καιρὸν τοῦ μακαρίτου Ὁθωνος, ἐσφαλε θανάσιμον ἀμάρτημα νὰ μὴ ἐκλέξῃ σύστημα πολλαπλασιαζόν ἐν καιρῷ πολέμου τὸν στρατὸν τῆς εἰρήνης κατὰ τὸ παλαιδίωμα τῆς Εὐρώπης. Δὲν εἶπα ποῖοι πταῖουν· ἔρχομαι μόνον εἰς τὴν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Κρήτη ἐπανεστάσῃ· τότε δὲν εἶχε παρὰ ἐν μόνον μέσον ἡ Ἑλλὰς νὰ ἐτοιμάσῃ στρατὸν ἐκ τοῦ προχείρου, ὅπως ὁ Κ. Κουμουνοῦρος εἶπε καὶ ἤνθει νὰ λύτῃ τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα· δὲν εἶχε παρὰ τὴν πρόσκλησιν τῆς ἐθνοφυλακῆς· ἀλλὰ πρὸς τοῦτο τί ἐράζειν ὁ Κ. Κουμουνοῦρος; ἐπράξε πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο, οὐχὶ νὰ ἐθαρρύνῃ ἕνα τοιοῦτο μέτρον, ἀλλὰ νὰ κατοστρέψῃ ἀνέλασε διὰ νόμου τὴν στολὴν καὶ τὸν ὅπλισμόν τῆς ἐθνοφυλακῆς εἰς ἑᾶς τοῦ ἐθνοφύλακος, διώρισεν δὲ προγυμναστὰς τῆς ἀνυπάρχου ἐθνοφυλακῆς τοὺς ἀνθρώπους τοῦ ἀγῶνος, τοὺς μὴ γινώσκοντας τὰ γυμνάσια τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ. Ἐγὼ ἐνθυμούμαι δὴν τὴν στιγμὴν ταύτην, ἕνα ἀξιώσιμον συμπόλιον μου ἀξιωματικὸν καλλίστον καθ' ὅλα τὰ ἄλλα καὶ δικαίως φέροντα τὸν ἑαυτὸν τὸν Κ. Μάνεσιν, τὸν διώρισαν προγυμναστὴν, τῆς ἀνυπάρχου ἐθνοφυλακῆς Τριγωνίης, ἐν ᾧ δὲν ἐγύμνασε ποτὲ στρατιώτην ὡς ἀνήκειν εἰς τὰ ἄλλα ἐλαφρὰ σώματα· διώρισε προγυμναστὴν ἀνώτερον τῆς ἐθνοφυλακῆς Μεσολογγίου τὸν Συνταγματάρχην Σκυλοδόμον, τὸν ὁποῖον ὅλοι γνωρίζετε, ὁ ὁποῖος ὁμοῦ δὲν ἐγύμνασε ποτὲ, ὡς ἀξιωματικὸς τῆς φύλαγος, στρατιώτην, καὶ εἰς ὅλας τὰς πόλεις διωρίσθησαν τοιοῦτοι, ἐκτός δὴν μόνον τοῦ Κ. Καπετανάκη καὶ ἑτέρου τινὸς ἀξιωματικοῦ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ. Ἀλλ' ὡς τε, κύριοι, γνωρίζετε ὅτι οὐδεμία ὥθις ἐδόθη ὑπὸ τοῦ ἐκ τοῦ προχείρου προσπαθούτος νὰ διεγείρῃ καὶ λύσῃ τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα εἰς τὴν ἐθνοφυλακὴν· οὐτε κατάλογοι ὑπάρχουν, οὐτε σιελίχη, οὐτε γυμνάσια αὐτὴν ἐγένοντο.

Εἰλασα, ὁμοῦ εἰς τὸ χαρτὶ ἑτέρων τινὰ δόξαμιν, εἶπον ὅτι θὰ σχηματίζον ἐκτακτὸν στρατὸν ἐν μέρει ἐξ ἐθελοντῶν καὶ ἐν μέρει ἐξ ἀποστρατευομένων. Πρώτην φοράν ἤκουσα ὅτι δύναται νὰ σχηματισθῇ ἐκτακτὸς στρατὸς ὑπὸ ἐθελοντῶν· οἱ ἐθελονταὶ εἶναι πολῖται, καὶ πολῖταις δύναται νὰ πάρουν ὅσους θέλουν ἐκτακτοὺς στρατιὰ λέγεται ἐκεῖνη, ἥτις εἰς δεδομένην στιγμὴν δύναται νὰ ὑπηρετήσῃ ἐν τῷ τακτικῷ στρατῷ, ἐν ᾧ δὲν εἶναι εἰς τὰς τάξεις τοῦ ἐν καιρῷ εἰρήνης· ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ τοιοῦτου εἶδους, ἠδύνατο νὰ γράψωσι 100,000, ἵνα μὴ εἶπω περισσοτέρας. Περίπλεον ἡ ἐκτακτὸς στρατιὰ θὰ συνεκροταίτο ἐκ τῶν ἀποστράτων ἀπὸ τὰ 1833. Ὁνειρεύθητε χίμαιραν μεγαλειτέραν; ὅταν ἤμεθα εἰς τὴν Κυβέρνησιν τοῦ 1866 ἐκάμαμεν ὑπολογισμὸν περὶ τῶν ἐπείρων, πόσους ἠδυνάμεθα νὰ συλλέξωμεν, καὶ ποιήσαντες ὅλας τὰς ἀφαιρέσεις τὰς φυσικὰς, εὑρομεν ὅτι ἠδυνάμεθα νὰ συγκεντρώσωμεν 800 ἄνδρας. Ἦλθον οἱ ἄνδρες τῆς μεγάλης ιδέας, καὶ ἐνόμιζον ὅτι διὰ νόμου πλάττονται οἱ στρατοὶ, καὶ εἶπον ὅτι δὲν ἠδυνάμεθα κατὰ τὸν ὑπάρχοντα Νόμον νὰ ἔχωμεν εἰμὴ 800 ἄνδρας, ὅθεν νο-

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΩΝ ΣΥΖΗΤΗΣΕΩΝ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Γ'. ΣΥΝΟΔΟΣ Α'.

ΠΡΟΕΔΡΕΙΑ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΧΡΗΣΤΙΔΟΥ.

ΣΤΕΝΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΤΜΗΜΑ.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ 35.

Τῆς 25 Ἰουλίου 1869.

(Παρασκευή).

Ὡρὰ 8 π. μ.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἀπομαρτυρίου καταλόγου ἐβεβαίωσε ἐν ἀπαρτίᾳ τῆς Βουλῆς ἀντιγνώσθησαν τὰ πρακτικά τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Κύριοι βουλευταί, ὑπάρχει τις ἀντιρρηση εἰς τὰ πρακτικά;

ΠΟΛΛΟΙ ΒΟΥΛΕΥΤΑΙ. Ὁχι.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Μίαν ἢ δύο παρατηρήσεις εἶχεν ὁ Κ. Λομβάρδος, τὰς ὁποίας ἐνεκρίναμεν, διότι δὲν εἶχον σχέσηιν μὲ τὴν οὐσίαν.

Κύριοι βουλευταί, ἡ σύστασις τοῦ στενογραφικοῦ γραφείου, καθὼς γνωρίζετε, ἔχει ἕνα σκοπὸν ὑψηλόν, ὠφέλιμον καὶ διὰ τὴν ἀντιπροσωπείαν τοῦ ἔθνους καὶ διὰ τὸν λαὸν ὁ ὁποῖος πέμπει τοὺς ἀντιπροσώπους του. Εἰς τὰ στενογραφήματα καταχωροῦνται αἱ ἰδέαι, αἱ πράξεις τῆς Βουλῆς καὶ ἐνὸς ἐλάττω βουλευτοῦ, καὶ πᾶσα παρεξήγησις γινομένη διαλύεται ὡς ἱστὸς ἀράχης· αὐτὸς ὅμως ὁ θεσμός, ἵνα εἴπω οὕτως, αὐτὸ τὸ γραφεῖον κατήντησεν ἔργον ἀνωφελές, διότι πρὸ δύο χρόνων ἔχομεν νὰ ἴδωμεν τὰ στενογραφήματα τῆς Βουλῆς ἢ πρέπει λοιπὸν νὰ μείνῃ καὶ νὰ ἐκπληροῖ τὴν ἀποστολὴν του ἢ πρέπει νὰ διαλυθῇ. Ἐνόμισα ὅτι τὸ πρῶτον ἦτο μέτρον ἀναγκαῖον καὶ κατάλληλον ἀλλ' ἐπρεπε νὰ ἴδωμεν ἂν ἦτο ἐφικτὸν νὰ διατηρηθῇ καὶ νὰ λειτουργῇ κατὰ τὴν ἀποστολὴν του. Εἰς χεῖρας ἔχετε τὰ στενογραφημένα πρακτικά τὰ προχθεσινά, τὰ ὁποῖα ἀπὸ χθὲς τὸ ἑσπέρας ἦσαν ἑτοιμα, ἀλλ' ἡ διανομὴ δὲν ἐδύνάμην νὰ γίνῃ, διότι ἔλειπε τὸ ὑπηρετικὸν προσωπικὸν τοῦ γραφείου· ἀλλὰ τὸ ἔργον εἶναι δυσχερές μὲ τὸ ὑπάρχον προσωπικὸν εἰς τὸ τυπογραφεῖον καὶ τὸ προεδρεῖον δὲν δύναται νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην. Ἄν ἡ Βουλὴ ἦναι σύμφωνος διὰ αὐτὸ τὸ γραφεῖον πρέπει νὰ διατηρηθῇ καὶ ἐνισχυθῇ, κατὰ τὴν γνώμην μου ἀπαιτοῦνται τὰ ἑξῆς· α) Ὁ κ. ὑπουργὸς τῶν οἰκονομικῶν νὰ παρακληθῇ νὰ προσδιορίσῃ ἐν τμήμα τοῦ τυπογραφείου, τὸ ὁποῖον ἀποκλειστικῶς νὰ ἐργάζεται νυχθημερόν εἰς τὴν τύπωσιν τῶν στενογραφημάτων, διὰ νὰ ἐξέρχονται τὸ πρωὶ καὶ νὰ τὰ ἀντιγνώσκῃ ἡ Βουλὴ καὶ τὸ κοινόν, τὸ ὁποῖον ἔχει συμφέρον νὰ μάθῃ

τί τρέχει· β) δὲν ὑπάρχον ἄλλοι παρὰ πάντε στενογράφοι καὶ ἡ ἐργασία αὐτῶν, ὅσῃς παρατείνεται ἡ συζήτηςις, εἶναι δυσκολωτάτη καὶ ἂν συμπύσῃ ν' ἀσθενήσῃ εἰς ἑξ' αὐτῶν τότε τὸ ἔργον πάλιν διακόπτεται· νομίζω, λοιπὸν ὅτι πρέπει νὰ ληρῇ πρόνοια τοῦ νὰ προσκολληθῶν ἕνα; ἢ δύο μαθητευόμενοι εἰς αὐτὸ τὸ γραφεῖον διὰ νὰ δυνήθῃ, ὅσῃς ἀπουσιάζει ὁ εἰ. ἢ κωλύεται, νὰ ἐρχηται ἕτερος εἰς ἀντικατάστασιν. Τέλος παρατηρῶ ὅτι οἱ ἀγορεύοντες πρέπει νὰ λαμβάνωσι τὴν καλωσύνην ἅμα ἀγορεύουσι νὰ μεταβαίνωσιν εἰς δωμάτιον ἰδιαιτέρον, διὰ νὰ κάμουν τὰς διορθώσεις ἐκεῖνας, αἱ ὁποῖαι προέρχονται εἴτ' ἐξ ἀπρσιζίας τοῦ στενογράφου, εἴτε διότι δὲν ἤκουσε καλῶς, (αὐτὰ συμβαίνοντι πανταχοῦ καὶ ὅχι μόνον εἰς τὴν ἑλλάδα), διὰ νὰ ἦναι εἰς κατάστασιν ὁ τύπος νὰ ἐπιταχύνῃ. Ἡ Βουλὴ εἶναι σύμφωνος;

ΠΟΛΛΟΙ ΒΟΥΛΕΥΤΑΙ. Μάλιστα, μάλιστα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Τί λέγει ὁ κ. ὑπουργὸς τῶν οἰκονομικῶν;

ΛΥΓΕΡΙΝΟΣ (ὑπουργὸς οἰκονομικῶν). Ἰδοὺ τί τρέχει· κατὰ τὸν ἐπιψηφισθέντα πέρυσι προϋπολογισμὸν τὸ προσωπικὸν τοῦ τυπογραφείου περιορίσθη κατὰ πολὺ εἰς τρόπον ὥστε τὰ μέγιστα δυσκολεύεται ἡ ὑπηρεσία καὶ μάλιστα ὅταν ἡ Βουλὴ ἦναι ἐν ἐνεργείᾳ. Ἀναγνωρίζω τὴν ἀνάγκην προσθήκης προσωπικοῦ, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει πίστωση· νομίζω ὅτι θὰ ἦτο καλὸν εἰς τὸν προϋπολογισμὸν τῆς Βουλῆς νὰ προστεθῇ ποσὸν τι διὰ τὴν προσθήκην ὁκτώ, δέκα ἐργατῶν, οἱ ὁποῖοι νὰ προσθάνουν εἰς τὰς ἐργασίας τῆς Βουλῆς.

ΔΑΝΟΠΟΥΛΟΣ. Ὁ προϋπολογισμὸς ὅταν ἔγινε εἶχεν ὑπ' αὐτὸν ὅτι οἱ ἐπάλληλοι αὐτοὶ ἀρκοῦν.

ΛΥΓΕΡΙΝΟΣ. Οἱ ἐργάται αὐτοὶ θὰ ἦναι ἐν ἐνεργείᾳ μόνον ὅταν ὑπάρχῃ Βουλὴ, κατόπιν θὰ παύωνται.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Εἶναι ἐκκερμῇ καὶ πολλὰ ἄλλα ἔργα.

ΛΥΓΕΡΙΝΟΣ. Τότε τὸ προσωπικὸν θὰ κανονίσῃ ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ 1870.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Πρέπει νὰ πύσῃ ἡ τύπωσις τῶν ξένων ἔργων.

ΛΥΓΕΡΙΝΟΣ. Θὰ εἶρω νομοσχέδιον εἰς τὴν Βουλὴν δυνάμει τοῦ ὁποῖου θὰ παύσῃ τοῦ λοιποῦ πᾶσα τύπωσις ἰδιωτικῶν συγγραμμάτων εἰς τὸ Β. τυπογραφεῖον.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Βεβαίως, διότι ἐλάττονται καὶ τὰ ἰδιωτικὰ τυπογραφεῖα.

Α. ΚΡΕΣΤΕΝΙΤΗΣ. Πρέπει νὰ χυθῇ σπιδωλοῖ, διότι οἱ στενογράφοι πληρόνουν καὶ ἀφοῦ παύσῃ ἡ Βουλὴ τὸ μόνον πρῶτον, τὸ ὁποῖον φέρει πρόσκομμα εἶναι ὅτι τινὲς κύριοι λαμβάνουσιν

κατά τὸ 1825 διὰ προκρούσεων διὰ νὰ δώσουν τὴν περιουσίαν των· τοὺς ἐνθουσίαζε καταγράφων πρῶτος εἰς τὸν κατάλογον τῶν συνεισφορῶν ποσὸν ἀνώτερον ἐκείνου, τὸ ὅποιον ὑπελόγιζεν ὅτι ἤθελε καταγράψει ἕκαστος τῶν ἱδρυῶν (εὖγε!).

Ἡ ἀρχὴς διὰ τὴν προσχώρησιν πρὸς τὴν διακήρυξιν τῆς Παρισίνης Συνόδου κατ' ἐμὲ ἦτον ἀδικαιολόγητος, οὐδὲ δύναται νὰ αἰτιολογήσῃ αὐτὴν εὐλογῶς τις ἀφορμὴ, λόγος τις στηριζόμενος ἐπὶ τῆς λογικῆς καὶ ἐπὶ τῶν δεδομένων, τὰ ὅποια ἕκαστος πρέπει νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν, ὅταν πρόκειται νὰ εἴρῃ κρίσιν τόσον μεγάλην οὐχὶ ἐπὶ τῶν ἰδίων συμφερόντων ἀλλ' ἐπὶ τῶν συμφερόντων τῆς πατρίδος του. Προσέτι ἐκτετασθεὶς κατὰ σύμπτωσιν αὐτοῦ διὰ τὸν τόπον τοῦτον μετὰ γεγονότων, τὰ ὅποια ἐνθυμίσθητε ὅλοι ἐκεῖνοι, οἵτινες κατοικεῖτε εἰς Ἀθήνας τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Τὰ γεγονότα ἐκεῖνα μαρτυροῦσι τὴν ἐπισηνὴν, μετὰ τὴν ὁποῖαν οἱ ἄνθρωποι οἵτινες ἦσαν τότε ἐν τῇ ἀρχῇ καὶ οἱ ὅποιοι εἶχον εἰσελθεῖν εἰς τὸ ὀλισθηρὸν ἐκεῖνο στάδιον, ἡ δούνη, ὅτι πρέπει νὰ ἐπιβάλλωσι τὴν θέλησίν των καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ εἰς τὴν Βασιλείαν. Δὲν θέλω νὰ μνημονεύσω τῶν μέσων, τὰ ὅποια ἐτίθησαν ἐν χρήσει ὑπ' αὐτῶν τῶν ὁργάνων τῆς ἀρχῆς, διὰ νὰ πλανήσωσι τὸ δημόσιον φρόνημα τῶν Ἀθηναίων καὶ νὰ ἐξασκήσωσι τοιοῦτοτρόπως πῆσιν ἐπὶ τῶν πεποιθήσεων τοῦ ἡγεμόνος, ὅπως ἐξεκολούθησεν ὁ ἡγεμὼν μεταδίδων τὴν ἐμπιστοσύνην του εἰς τὴν κυβέρνησιν ἐκείνην. Δὲν θέλω νὰ μνημονεύσω τῶν μέσων ἐκείνων, διότι εἶναι γνωστὰ εἰς τὴν Ἀθηναϊκὴν κοινωνίαν· δὲν ἠδυνάμην ὅμως νὰ διέλθω ἐν σιγῇ αὐτὰ, διότι νομίζω ὅτι ὅσον καὶ ἂν δικαιολογῶσι τὰς πράξεις ἑνὸς πολιτευομένου αἱ πεποιθήσεις αὐτοῦ, ὅσον ἐπίμονος καὶ ἂν ᾖ ἡ πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν πεποιθήσεών του θέλησις αὐτοῦ, δὲν πρέπει ποτὲ νὰ ἐξέρχεται τῆς τροχίως ἐκείνης, τὴν ὁποῖαν οἱ νόμοι καὶ ἡ ἠθικὴ διαγράφουσιν εἰς τὴν ἐνέργειάν του. Αἱ ἀνώνυμοι ἐπιστολαί, αἱ ψευδεῖς διαδόσεις, δὲν ἀρμόζουσιν εἰς πολιτευομένους.

Ἀλλὰ δὲν θεωρεῖτε, ὅτι ἦτο εὐλογος ἀφορμὴ διὰ νὰ εἰκασθεὶς ὅτι εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ μεταβάλῃ ἡ συνδιάσκεψις τὴν διακήρυξιν τῆς, ἀφοῦ ἐκ διακοινώσεως ἡ ὁποία ἐδημοσιεύθη κατόπιν, τοῦ λόρδου Κλάρινδων πρὸς τὸν κ. Ἑλλιστ, συνάγεται ὅτι ἡ συνδιάσκεψις δὲν εἶχε διαλυθῇ καὶ ὅτι ἔμενεν ἀκόμη ἐν Παρισίῳ; Καὶ διατί λοιπὸν δὲν διαλύεται ἡ συνδιάσκεψις παρὰ διὰ νὰ δυνήθῃ νὰ μεταβάλῃ τὴν ἀπόφασίν της, ἐὰν εἴθεπε τὴν Ἑλλάδα μὴ παραδεχομένην τὴν διακήρυξιν της, ὥστε νὰ κατατίθῃ αὐτὴν μᾶλλον ἀποδεκτὴν διὰ τὴν Ἑλλάδα; Δευτέρως σκέψαι, τὴν ὁποῖαν ἐξέφραζεν ὁ ἐκ Λακεδαιμόνου ἐντιμὸς βουλευτὴς ἐντεῦθεν, καὶ δὲν νομίζετε ὅτι ἡ συνδιάσκεψις αὕτη ἡ ὁποία δὲν διελύθη διὰ νὰ μαρτυρήτῃ τὴν διεθείσιν της πρὸς ἐπανάληψιν τῆς ἐξουσίας τοῦ ζητήματος τούτου, ὅτι ἡ συνδιάσκεψις αὕτη, ἡ ὁποία εἶχε μέλη τὸν Ἱπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας καὶ τὸν πρεσβευτὴν τῆς Ρωσσίας, ἀντιπροσώπους δύο εὐμενῶν πρὸς τὴν Ἑλλάδα πολιτικῶν, ὅτι ἡ συνδιάσκεψις αὕτη δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπηρεασθῇ ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Ἱπουργοῦ τῆς Γαλλίας, ἀπὸ τὴν φιλελληνικὴν διάθεσιν τοῦ Ἱπουργοῦ τῆς Ρωσσίας; Ἰδοὺ αἱ σκέψεις τοῦ κ. Βαλασσοῦλου.

Ἡ συνδιάσκεψις δὲν διελύθη, διότι τὸ ἀντικείμενον τὸ ὅποιον συνέλλεγε νὰ κανονίσῃ δὲν εἶχε ἐξαντληθῇ· εἰδόμενος μόνον διακήρυξιν, τὴν ἐκαινοποίησε εἰς τὰ δύο διαμαχόμενα μέρη, ἔπρεπε νὰ περιμένῃ τὴν ἀπάντησιν τῶν διαμαχομένων μερῶν. Ἀλλὰ συγχρόνως πρὸς ἑκάτερον τῶν διαμαχομένων μερῶν εἶχε δηλωθεῖ ὅτι, ἀπαιτεῖ ὡς ἀπάντησιν προσχωρήσιν ἀπλῆ καὶ καθαρὰν. Δὲν θέλετε νὰ προσχωρήσῃτε ἀπλῶς καὶ καθαρῶς; εἶπεν ἡ διακήρυξις τῆς συνδιασκέψεως καὶ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ προέδρου αὐτῆς, ἐγὼ ἀποσφύρομαι καὶ σὺς ἀρίστως νὰ ἰδῇτε τὴν

τόχην σας. Σὺς εἶπε λοιπὸν τί ἤθελε κάμει ἐὰν ἠρνεῖσθε, ἤθελε σὺς ἀγῆσαι νὰ μονομαχήσῃτε μετὰ τῆς Τουρκίας· αὕτη ἦτο ἡ ἀπόφασις τῆς Συνόδου. Δὲν εἶχε λοιπὸν μένει ἀδιάλυτος διὰ νὰ ἀναψυχῇ τὴν ὑπόθεσίν σας, διότι ἡ ὑπόθεσίς σας δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ἀναψυχῇ, καὶ ὅτι δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ἀναψυχῇ, θέλω σὺς ἀποδείξει κατόπιν ὅταν εἴθω εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ κειμένου αὐτῆς τῆς declaration τῆς διακήρυξεως.

Δὲν εἶπον ταῦτα διὰ νὰ συν-ἐλίσσω εἰς τὴν ταπεινώσιν ἢ τὴν συντριβὴν πολιτευομένων. Εἶναι ἀληθές, ὅτι μετὰ συνδέει ἀνάγκησις παλαιᾶς συμπαράξιος μετὰ τὸν ἀρχηγὸν ἑνὸς τῶν πολιτικῶν κομμάτων· εἶναι ἀληθές, ὅτι μετὰ συνδέονται δυσάρεστοι ἀναμνήσεις μετὰ ἄλλον ἄλλου πολιτικοῦ κόμματος ἀρχηγόν· ἀλλ' ἐννοῶ ποῖον πάθημα, ποῖα ζημία εἶναι εἰς τὴν πολιτείαν, ὅταν οἱ πολιτευόμενοι καὶ μάλιστα οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν πρώτην τάξιν συντριβῶνται, καὶ δὲν θέλω νὰ συμπαράξω εἰς τὴν συντριβὴν οὐδενός, ἐπιθυμῶ μάλιστα νὰ διασώσω ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ διασωθῇ· διότι πᾶν ἄνθρωπος, τὸ ὅποιον διασώζεται ἀπὸ τὴν καταστροφὴν, πᾶς ὄγκος καὶ πᾶσα ἐπὶ ὀλῆψις ἡ ὁποία ἤθελε μείνει ἀμεύωτος, εἶναι ἐν κέρδιος εἰς τὸν τόπον καὶ τοὺς θεσμοὺς αὐτοῦ· ἀλλὰ δὲν μοι ἦτον ἐπιτετραμμένον νὰ ἐφεύρω δικαιολογίας εἰς ἀποφάσεις ἀτυνέτου καὶ πείσμονας, οὐδὲ νὰ σιγῶ ἐπὶ πράξεων ἀιεθρίων καὶ ἀσυγχωρήτων.

Εἶπον ταῦτα διὰ νὰ δικαιολογήσω πρῶτον τὴν κυβέρνησιν τοῦ κ. Ζαΐμη τὴν προτιμήσαντα νὰ υπογράψῃ καὶ προσχωρήσῃ εἰς τὴν διακήρυξιν τῆς Συνόδου τῶν Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων· διότι ἐὰν αὕτη ἡ κυβέρνησις τοῦ κ. Ζαΐμη, ἐνόμιζεν ὅτι ἠδύνατο οὕτω νὰ παραβλάψῃ τὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος καὶ ἐὰν ἡ πράξις της αὕτη ἤθελεν ἀθετεῖ τὰ συμφέροντα τοῦ ἔθνους, βεβαίως δὲν ἔπρεπε νὰ προτιμήσῃ τὴν ἀτιμίαν τοῦ ἔθνους ἀπὸ τὸν πόλεμον οὐδ' ἤθελε βεβαίως ἀναλάβει τὴν ἀνέλαβε βαρεῖαν εὐθύνην· ὑπέκυψεν ὅμως εἰς τοῦτο διότι ἡ ἀνάγκη ἦτον ἀνεπείραστος, ἡ δ' Ἑλλησις τῶν πρὸς πόλεμον ἀναγκάων τόσο ἀεπαρκὴς ὥστε βεβαίως ἔπρεπον τὸν ἰσχυρὸν κίνδυνον τὰ τιμαλφέστερα συμφέροντα τοῦ Κράτους.

Ἀλλὰ τίς ἡ αἰτία τῆς πλανάς ταύτης; μήπως ἔπαισεν εἰς τοῦτο ἡ κυβέρνησις τοῦ τόπου καὶ ἕνακ τοῦ πταίσματος αὐτοῦ περιπλάκη ὁ τόπος εἰς ὑπόθεσιν τοσοῦτον δυσχερῆ καὶ ἀκανθώδη, εἰς ὑπόθεσιν τῆς ὁποίας ἡ δυστυχὴς ἐκδοσις κατέστρεψε τὸν περιληψὴν, ἀδελφὸν, καὶ προσέτι αὐτὰ ταῦτα τὰ συμφέροντα τοῦ τόπου τούτου; Τοιαύτη ἐπιθυμία ἔπρεπε εἰς τὸ ὄμμα τὸν ἐντιμὸν πρόεδρον τοῦ ὑπουργείου τοῦ 1867, ὅστις ἔπρεπε τὰς κρίσεις του ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ 1867 καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ 1868. Εἶμαι ἡναγκασμένος νὰ ἀναδράμω καὶ ἐγὼ ἐπὶ τοὺς χρόνους ἐκείνους χωρὶς, καὶ βεβαίως πάντας, νὰ ἔχω σκοπὸν νὰ ψεῖω οὐδένα, οὐδὲ νὰ ἐπαινίσω τινά. Παραδέχομαι καὶ διατελῶ πεπεισμένος ὅτι οὐδενός Ἑλλήνος καρδιά εἶναι δυνατόν νὰ μὴν αἰσθάνεται παλμούς ἐπὶ ὑποθέσεων τόσο ἔθνικων. Παραδέχομαι καὶ διατελῶ πεπεισμένος ὅτι διάνοια Ἑλλήνος δὲν ἠδύνατο νὰ συλλάβῃ ἐπιζήμια διὰ τὸ ἔθνος διανοήματα· ἀλλ' ὁρεῖλω ὅμως νὰ ἀναδράμω εἰς τοὺς χρόνους τούτους, διὰ νὰ ἐξετάσω τὰ γεγονότα καὶ ἀνέρω τὰς αἰτίας, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι ὡς εἶπον δυνατόν νὰ προσέλθωσιν ἐξ ἄλλου τινὸς λόγου ἢ μόνον ἐκ πεπλανημένων κρίσεων.

Καὶ ἐν πρώτοις διαφρονῶ ἐντελῶς μετὰ τοῦ ἐντίμου φίλου μου κ. Κουμουνοδούρου ἐπὶ μιᾷ παρεκβάσει, τὴν ὁποῖαν ἔκαμε παραβλῶν τὸ Πεδεμονόντιον μετὰ τὴν Ἑλλάδα. Καθ' ἐν καὶ μόνον κατὰ τὴν κρίσιν μου ὁμοιάζουσι τὸ Ἑλλήν. Βασιλεῖον καὶ τὸ πρῶτον βασιλεῖον τοῦ Πεδεμονοντίου ἢ τῆς Σαρδηνίας, κατὰ τὸν πόθον, κατ' οὐδὲν ἄλλο ὁμοιάζουσιν. Ἐνα πᾶν ὅσον τὸ βασιλεῖον ἐκεῖνο, νὰ συγκεντρώσῃ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὅσον καὶ ἰταλικὰς χώρας καὶ ἀποτελέσῃ μετ' ἐκείνων τὸ Βασίλειον τῆς Ἰταλίας.